

MB
140.652

Kamarás István
BÚVÓPATAKOK

MÁRTON ÁRON KIADÓ

*„Boldogok vagytok
ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket
és hazudozva minden rosszat fognak rátok.
ÖrüljeteK és ujjongjatek:
nagy lesz a jutalmatok a mennyben.
Hiszen így üldözték elöttetek a prófétákat is.”
(Mt 5, 11—12)*

Kamarás István
BÚVÓPATAKOK

(visszaemlékező szociográfia)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST
1992

Kamarás István
BÚVÓPATAKOK

Lektorálta és szerkesztette:
Arató László

A kéziratot, illetve annak egyes részeit
átolvasták és véleményezték:

Alszászy Károly
Barlay Ö. Szabolcs
Dávid Lászlóné
Gosztonyi Géza
Hontvári Miklós
Nobilis Gábor
Rajk András
Rozgonyi György és
Szentkúti Pál

Az illusztrációul szolgáló dokumentumokat

Arató Miklós Orbán
Dékány Csaba
Hirkó Bálint
Hontvári Miklós
Lantos Miklós
Rozgonyi György
Szebeni András és
Jankuráné Szebeni Éva
bocsátották rendelkezésre

©Márton Áron Kiadó
Kamarás István

*Ez a könyv a hollandiai
magyar Pax Romana
– Polgár Kornél és Mária –,
valamint a
Márton Áron Alapítvány
céladományainak támogatásával készült*

MÁRTON ÁRON LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ

1035 Budapest, Kórház u. 37.

Felelős kiadó:

Arató László ügyvezető igazgató

Szerkesztés, szedés és tördelés:

Márton Áron Kiadó

MB 140.652

3689

1992

ISBN 963 7947 24 8

Kamarás István

BÚVÓPATAKOK

**A szentimrevárosi katolikus ifjúsági mozgalom
története 1949-től 1961-ig**

(Visszaemlékező szociográfia)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁRTON ÁRON
KIADÓ

Budapest 1992

Romantikától adni, azé az ember, aki elbírta
megragadja

Itten az ember célja egy.

Régen pénz a tekintély jele, ma a tudás.

Kedden 6^h-kor II. alosztály Szardán 6^h-kor optika
Vezetői ~~szeminárium~~ továbbképzés.

Vezetés

Amilyen a vezető igényei - fogja. Kifizetett egyetemi
kedv, hangsúlyos. Vállalkozó - a fejlődésért
A nevelés nincs időközönként.

Egyszerű ~~szeminárium~~ bajok, problémák.

Vezetői képesség: nem kell születni vele, az a szület-
nek, az a tudás, a hűség, a vezetők. Készségek kell rá

Vezetői erények: szervezés, irányítási tudás, ellenőrzés

Képzés magán. Megfontoltság, tudás

Részletek az 1958-ban megrendezett földalatti vezetőképzés egyik előadása vázlatából.

(fotó a 4. oldalon, lásd a 133. oldalt)

Romantikával adni, azé az ember, aki először megragadja.
Isten és ember célja egy.
Régen pénz a tisztelet jele, ma a tudás.

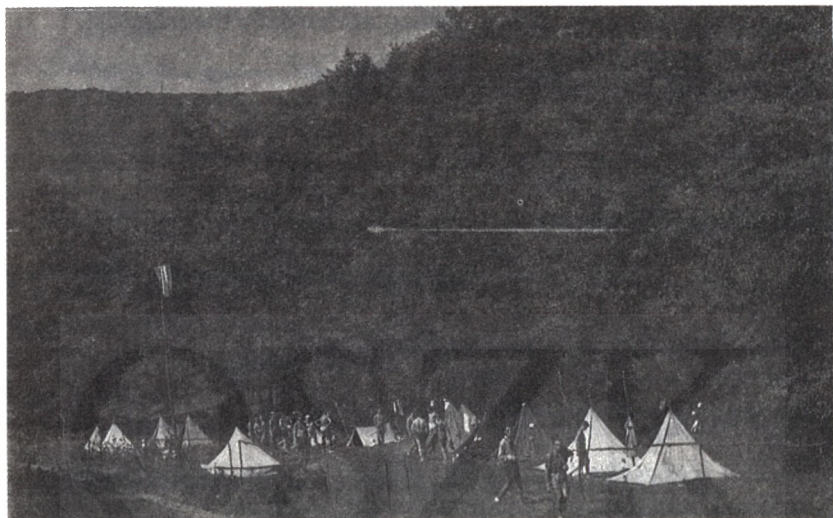
Kedden 6^h-kor II. alosztály.
Szerdán 6^h-kor gyűlés.
Vezetői továbbképzés.

Vezetés.

Amilyen a vezető olyanok a tagok. Kiforrt egyéniség.
Kedv, hangulat. Vállaljuk-e a felelőséget?
A nevelés nincs időhöz kötve.
Egyéni bajok, problémák.

Vezetői képesség: nem kell születni rá, de akik születnek,
azoknak kötelesség a vezetés. Készülni kell rá.

Vezetői erények: szervezés, irányítani tudás, ellenőrzés.
Képi magát. Megfontoltság, tudás.

Országos Széchényi Könyvtár

*Földalatti cserkésztáborozók a Rákosi korszakban
(Lásd Cserkészvonal című III/3 fejezetet)*

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

Előszó helyett

A Budapest–Szentimrevárosi egyházközség tagjainak a második világháborút követő ateista diktatorikus rendszer alatti *istenhívó tanúságtevésének* drámai története visszanyúlik a magyar egyháztörténelem elmúlt évszázadainak alakulásába. Ezen egyháztörténelmi ismeretek nélkül alig érthető meg az elmúlt évtizedekben a római egyházhoz hűségesen ragaszkodó — legtöbbször a magyar cserkészlet lelkiségét, pedagógiáját és módszereit megélt — mélyen hívó, apostoli lelkiségű szerveződések és mozgalmak kibontakozása és élményekben gazdag élete.

A XVIII. század derekán Európára rászabadult a *gallikanizmus* és a febronianizmusban gyökerező *jozefinizmus*, amely az egyháznak a bécsi udvar államhatalmának gyámsága alá való kényszerítését jelentette. Legfőbb képviselője II. József (1741—1790) — akitől ezen egyházellenes irányzat nevét is vette —, nyíltan nem volt a vallás ellensége, de hatalmi elfogultsága, környezete és az ún. „*felvilágosodás*” hatására hihetetlen rombolást végzett a magyar katolicizmus életében is.

A jozefinista felfogás szerint az Egyház az *állam* szerve, és ezért az a papokat mint hivatalnokokat kezelte. Jogot formált arra, hogy az egyház szervezeti rendjébe, tanításába, sőt még a liturgikus életébe is drasztikusan beleavatkozzon. Még a pápa primátusát is csak tisztán dogmatikus téren ismerte el, s emiatt lehetetlenné tette, hogy a pápai enciklikák tanítása a papsághoz és növendékpapsághoz eljuthasson. Liturgikus téren nemcsak az oltárdíszítést és a megvilágítás módját szabályozta állami rendelkezésekkel, — például hány gyertya éghet az oltáron —, hanem még a szertartáskönyvek pápával összefüggő lapjait is kiszakíttatta.

Az egyházat mélyen megalázta és autonóm működését lehetetlenné tette az 1781-ben önkényesen elrendelt *ius placet* („egyetértés joga”) bevezetése. Ez előírta, hogy a pápai udvarhoz menő vagy onnan érkező leveleket a kancellária bontsa fel, és tetszése szerint tartsa vissza vagy továbbítsa. Ugyanezen jogánál fogva korlátozta a püspöki rendelkezések nyilvánosságra hozatalát is. Elrendelte, hogy a pápának fenntartott feloldozási jogokat ezentúl a püspökök saját joguk alapján gyakorolják. Az egyházi házasságot kizárólag polgári jellegű szerződésnek nyilvánította, és önhatalmúlag módosította az egyházi házasságjogot.

A Helytartótanácsban „egyházi bizottságot” hozott létre, és elrendelte, hogy minden egyházi ügyben ahhoz forduljanak.

Intézkedéseivel mérhetetlen pusztítást vitt végbe a szerzetesek körében is. 1781-ben eltörölte mindazokat a rendeket, amelyek „pusztán szemlélődő életet élnek, és így — véleménye szerint — embertársaik és a polgári társadalom javát szemmel láthatólag nem mozdítják elő”. A következő években viszont már újabb és újabb tanító, gyógyító és szegénygondozó szerzetesrendek estek áldozatul önkényének. Csupán Magyarország területén 140 kolostort számolt fel rendeleti úton.

Legveszélyesebbek a papnevelést befolyásoló intézkedései voltak. Bezáratta a püspöki papnevelő intézeteket, és megtiltotta a szerzetesek kolostori papképzését. Helyettük erős állami befolyás alatt álló ún. általános papnevelőket állított fel, ahol liberális szellemű tankönyvekből hitetlen tanárok egyházellenes szellemben oktatták a kispapokat, akik részére az egyház anyagi alapjából gondtalan anyagi ellátást biztosított. Mindezek súlyosan sértették az egyház szabadságát. A legkiválóbb püspökök, mint Migazzi Kristóf bécsi érsek és váci püspök, Batthyány József hercegprímás, Eszterházy Károly egri és Szily János szombathelyi püspök erős ellenállást fejtett ki, de II. József erőszakapparátusával szemben tehetetlennek bizonyultak.

A katolikus hívek reagálása eltérő volt. Az egyszerű, tanulatlan és a tradicionális vallási formákat megszokásból követő hívek alig érzékelték valamit az egyház nehéz helyzetéből. A keresztelők, az esküvők, temetések és a vasárnapi szentmisék szertartásait zavartalanul elláthatta a papság, melynek lelkeségének elsorvadását (például! sokan hétköznap nem miséztek, többet törődtek a gazdálkodással szerzett jövedelmeikkel mint a lelkikkel) és a vele együttjáró erkölcsi lesüllyedését, italozását a sok esetben hasonló életvitelű hívek „hiszen ők is csak emberek” megállapítással napirendre tértek felette. A városi és a tájékozottabb keresztények még jórészt magukon hordták a törökpusztítás utáni betelepítés gyökértelenségét, és az óriási paphiány erdeményeként széles körben terjedő laicizált új vallások okozta szabadelvűséget. Értelmiségi körökben nem volt divat vallásosnak lenni. Természetesen akadtak kivételek, de a sajtó által tudatosan manipulált közvéleményre a vallással szembeni közömbösség volt a jellemző.

Ebbe, a kereteiben ugyan látványosan működő, de hitében teljesen kiüresedő egyházba robbant bele a századfordulón, a Rómában hét évig folytatott tanulmányait befejező, kiváló tehetségű, élő hitű Prohászka Ot-

tokár (1858—1927). Az örök Róma megújult lelkeségének szelleme egész életére rányomta bélyegét. Mélyen hívő teológiai tanár. Huszonhét éven át a kegyelmi életet sugárzó spirituális az esztergomi papneveldeben.

A kinyilatkoztatás örömhírét a kor legigényesebb szintű irodalmi stílusában megírt könyvek sorozatával hirdeti, melyek közül talán a *Diadalmas világnézet* című könyve vált a legközismertebbé. Elsősorban a vallástalan-ná vált értelmiség megtérítésére törekedett. A művelt férfiközönség számára 1901-ben tartott lelkigyakorlatai országos hírűvé tették. Ragyogó szónoki képessége, páratlan intelligenciája, mély és korszerűen hívő lelkesége mellett is szerény, igénytelen és közvetlen egyénisége kaput nyitott hazánkban a Szentlélek kiáradásának. Fáradhatatlanul járta az országot, és az első világháború okozta mérhetetlen szenvedéseinek talaján sikeresen oszlatta szét kora liberális hitközömbösségét. Hatására a papság és a férfi értelmiség fokozatosan nyerte vissza *élő hitét*. A Gondviselés apostol társakat is küldött, mindenek előtt a jezsuita *Bangha Béla* egyházi szónok és író személyében. Apologetikus művei és a sajtó jelentőségének felismerése és felhasználása mély nyomot hagytak a magyar társadalomban. Később *Halász Pius* írásai és beszédei az élő egyház lelkeségét mélyítette el maradandóan. Hatásukra a magyarországi katolikus Egyházat a Szentlélek inspirálta újjáéledés hatotta át. A két világháború között nemzetközi hírnevű ifjúsági lelkipásztorok támadtak, akik a korabeli magyar társadalom stílusában és felfogása szerint tömegesen szólították meg a magyar ifjúságot. *Tóth Tihamér, Sík Sándor, Marczell Mihály* és *Koszter atya* — hogy csak a legnagyobbakat említsük — a XX. század első felében fejtettek ki óriási hatást fiataljainkra. A tanító szerzetesrendek felismerték — bár egymástól eltérő módon és mértékben — tanítói hivatásuk mellett a nevelés, és nem utolsó sorban a kegyelmi életre alapozott hitre nevelés felelősségteljes feladatát. A reform szellemében ezek közül élen járt a *ciszterci* és a *jezsuita* rend. Ekkor bontakozott ki az ifjakkal korszerű nevelési elvek alapján foglalkozó *Regnum Marianum* papi közösség. A *szalézi* rend a munkásfiatalok között ért el szép eredményeket.

A megújult hitélet gyümölcseként jelentek meg a tökéletesség hármas fogadalmát aszketikusan megélő szigorú szerzetesrendek, az 1934-ben hazatelepedett *pálosok*, a Halász Piusz által megreformált és tagjaitól rendkívül szigorú önfeláldozást igénylő *ciszterci* rend új ága, és a mélyen imádságos lelkületű *karmelita* rend.

Számos apácarend és nővérközösség újult meg a rendalapítónőjük szándéka szerinti hivatásában, elsősorban a konténplatív és a betegápoló rendek, míg a kor feszítő társadalmi szükségleteinek gyógyítására új szociális nővérközösségek jöttek létre.

A szerzetesek és a világi papok által vezetett plébániák közül is egyre többen éltek a korszerű lelkipásztori módszerekkel és lehetőségekkel (utca apostoli hálózat kiépítése, szociális gondozás stb.).

Az 1938-as *Budapesti Eucharisztikus Világkongresszus* — amikor a munkások és értelmiségiek álltak sorban az Andrásy úton felállított gyóntatószékek előtt, és óriási tömegek járultak hívó lélekkel szentáldozáshoz — látványosan jelezte a magyarországi hitélet soha nem látott — bár közel sem kifogástalan — virágzását.

Ebben a társadalmi légkörben jól fejlődtek és egyre szélesebb körben hatottak a vallásos jellegű ifjúsági egyesületek: A *Szívőárda*, a *Mária kongregáció*, a *Katolikus Legényegyletek* és nem utolsósorban a *Magyar Cserkészszövetség*. Ez utóbbi — bár mindig az önmagukkal szemben az átlagosnál magasabb igényeket támaztó életformát képviselte — rendkívül széleskörű, vallási alapokon álló ifjúsági szervezetté épült ki. A Bi-Pi által alapított cserkészlet Magyarországon jó talajra hullott. Katolikus és protestáns részről egyaránt értékes eszmei vezetői támadtak (olyanok mint például *Sík Sándor*, *Teleki Pál* és *Karácsonyi Sándor*) és az élményekben gazdag jellemnevelő eszközeivel egész életükre szólóan alakította a fiatalok egyéniségét, lelkeségét.

A II. világháború előtt Isten kegyelme bőségesen áradt a magyar egyházra, melynek hatását később a háború szenvedései (frontszolgálat, bombázások, hadifogság, tömeges sebesülések és hősi halottak stb.) csak elmélyítették.

A Gondviselés felkészítette a magyarországi egyházat, hogy elég erős legyen a vesztes háború után bekövetkező, a jozefinizmus egyházellenes módszereit messze meghaladó kegyetlen, rafinált és sátáni egyházüldözés túlélésére. Ez az üldözés — a maga totális eszköztárával — 1948 után először (nyolc év alatt) az egyház teljes *felszámolását* — amint az Albániában meg is valósult — és a keresztény világnézet kiirtását célozta. Ennek hazai kudarca után a Rómától elszakított és a pártállam szándéka szerint működő formális *nemzeti egyház* megvalósítását — amint ezt Kínában át is erőszakolták — tűzte ki célul.

Ennek érdekében a hatalmat kisajátító atesita rendszer az ország alkotmányában deklaráta ugyan a lelkiismereti szabadságot, ugyanakkor azonban mindent elkövetett, hogy az istenhit minden megnyilvánulását, a vallást, a katolikus egyház hierarchiáját és intézményes rendjét be- és rátelepüléssel, lejáratással és erőszakkal a nyilvános életből kiszorítsa, belsőleg szétzilálja és végül megsemmisítse.

A magyarországi katolikus egyház számára rendkívül súlyos veszteséget jelentett, hogy kezdetben elsősorban szellemi vezetői, kiemelten a nagyhatású és egyházáért hőiesen küzdő *Mindszenty József* bíboros, prímás, esztergomi érsek, majd több értékes főpapja, papja és közéleti híve esett a nyilvánosan megrendezett megalázó koncepciók perék áldozatául. Ezek célja elsősorban a széleskörű megfélemlítés és az egyház erkölcsi tekintélyének lejáratása volt. Közben folyt a *szereztesek* tömeges internálása, majd — formális kivétellel —, működésük betiltása, az egyházi *intézmények* és *iskolák*, továbbá a vallás erkölcsi alapon álló *egyesületek* felszámolása, a papi és szerzetesi *utánpótlás* adminisztratív módszerekkel való akadályozása, és a legtehetségesebb hivatások tudatos felszámolása.

A kommunista rendszer 1956 után — kiemelten 1961-ben és az ezt követő évtizedben — a titkosított vallásüldöző koncepciók perék sokaságát zúdította a megfélemlítés ellenére még küldetésének megfelelően élő és ható egyház legkiválóbb papi és világi tagjaira, államellenes politikai tevékenységnek (izgatás, államellenes összeesküvés stb.-nek) minősítve a vallásos élet templomon kívüli minden megnyilvánulását, így pl. az iskolákból megfélemlítéssel kiszorított hitoktatás minden fajtáját. A totális államhatalom a hívő embereket *egzisztenciális* létükben félemlítette meg, és harmadrendű állampolgárokká degradálta őket, a párttagok és a vallástalan pártonkívüliek után. Ide sorolhatjuk a *gyermekek iskolai hittanítását* vállaló szülők megalázó kiszolgáltatottságát is.

Az állam és egyház deklarált *szétválasztása* ellenére az atesita államhatalom által létrehozott *összefonódás* soha nem látott méreteket öltött az egyház életében. Miközben külföld felé a szabad vallásgyakorlás illúzióját keltő propaganda folyt, idehaza az intézményesített nyílt és titkos számontartás, valamint a folyamatos és módszeres beavatkozás eredményeként a hierarchia és a papság életét kikezdő, és a hívő világiak tömegét érintő, személyekre lebontott *megfélemlítés* és a zsarolással *kényszerítés* jelentette a deklarált „szétválasztás” megvalósítását.

Tették ezt olyan módszerekkel, hogy a nem érintettek és a kívülállók ebből jóformán mit sem érzékeltek. Ez időben számos külföldi és hazai vallásilag közömbös vagy egyszerű ember élt abban a tudatban, hogy hazánkban a hatalom nem akadályozza a vallás szabad gyakorlását.

Míg az üldözések sztalinista korszakában (1948 és 1953 között) a hatalom egyaránt nyilvánosan sújtott le az egyházért kiálló egyházi vezetőkre és a kompromisszumokat kereső főpapok egy részére, addig a Kádár korszakban évtizedek során kitüntetésekkel és az egyházi hierarchiában való előléptetésekkel és címekkel halmozták el az ateista párt kiszolgálását vállaló egyházi és a magukat katolikusoknak mondó világi személyeket. Az ateista párt által kezdeményezett, finanszírozott és szervezett ügynevezett *békepapság* eszköze lett a klérus megosztottságának. Míg a hatalom mindent megtett annak érdekében, hogy a vallásszabadság látszatát biztosítsa, az egyház üldözését a megfélemlített és kiszolgáltatott, nem egyszer megtévesztett vagy megzsarolt egyházi hierarchián keresztül gyakorolta. Ez jellemezte Kádár János — „vidám baraknak” titulált társadalma — népi demokratikus és szocialista egyházpolitikáját.

A megtévesztett, gyenge vagy megfélemlített egyházi és világi személyek tragikus sorsával egyidőben az egyház ismeretlen — és napjainkban mindjobban ismertté váló — hitvallóinak, vértanúinak és fehér vértanúinak sora „írta” életével a *magyar egyháztörténelem legfényesebb lapjait*. (Fehér vértanúknak azokat nevezik, akik Isten iránti szeretetből tudatosan vállalják egyéniségük, elhivatottságuk, egzisztenciájuk pszichikai és sokszor fizikai ráhatásokkal való teljes kiforgatását és tönkretételét, a — rendszerint ezt követő — társadalomból való kizsácoltsággal és a rákényszerített mesterséges elszigetelődöttséggel együtt.)

Ez időben ragyogó *életáldozatok* égtek el hazánkban, irgalmat esdve a Mindenható Istentől, miközben a némaságra kényszerített „hallgató egyház”-nak még arra sem maradt ereje, hogy üldöztetése során saját szenvedését felmérje.

A kiszolgáltatott, valamint a besúgók és lehallgatókészülékek miatt lehetetlenné tett hierarchiától való jogos tartózkodás, a tömeges letartóztatások, a titkosan kezelt kihallgatások és egyházellenes bírósági eljárások sora, a munkahelyekre is kiterjedő gyakori házkutatások, majd az állandó széleskörű megfigyelés és együttműködésre kényszerítés *látszatra* elnémította Isten ügyét hazánkban. A rákényszerített állami titoktartás miatt többeknél nem egyszer még a közvetlen környezete sem sejtette meg a magánybamenekülésük vagy csendes felőrlődésük valódi okát.

Ezen tragikus évtizedek alatt Krisztus titokzatos teste Magyarországon ezer sebből vérzett. Ugyanakkor az évszázad első felében végbement egyházi megújulás eredményeként az egész országot, de főleg a fedettséget biztosító nagyobb városokat átszötte a titokban kiscsoportokban hittant tanulók és a betiltott cserkész élet lelkeségét, eszközeit és módszereit — természetesen a kívülről látható ismertetőjegyek nélkül — követő fiatalok serege, a biztos lebukást vállaló egyházi és világi apostolok működése, a szeretetszolgálatot megélő közösségek elterjedése, a börtönök mélyén is tanúságot tevő, vagy a látszólag szabadon élőkre rákényszerített elszigetelődést vállaló püspökök, papok és világiak példamutató helytállása.

Ebbe a történelmi-társadalmi háttérbe ágyazódott be a Szent Imréről elnevezett budai (*szentimrevárosi*) ciszterci egyházközség példakép értékű fiataljainak négy évtizedes földalatti múltja, melyet a szerző Kamarás István tár fel gondos szociológiai munkásságának eredményeként a *Búvópatakok* című könyvében.

A Szentlélek kiáradásával inspirált egyház — a Szentimrevárosban kiemelkedően is — az üldöztetések ellenére élte tovább a maga életét, olyan módon, *ahogy lehetett*. A szűk, államilag eltűrt sekrestyekatolicizmust messze meghaladó, dinamikus keresztény élet egyetlen célja volt: *Isten hitének és az ehhez igazodó életvitel fenntartása*, és ennek a hitnek és morálnak a felnövekvő fiatal generáció részére való *továbbadása*. Minél nagyobb volt az ateista önkényből származó széleskörű lezüllés és szabadosság, a hazugság és korrupció, valamint az erkölcsi értékrend felbomlása, annál jobban ragaszkodott Isten népe a családból, a feloszlott egyházi iskolákból, a hittanórákról és nem utolsósorban a vallás-erkölcsi alapon álló cserkészethől magával hozott eszmény, a „*Krisztusibb ember*” ideálját valló élet megőrzésére és továbbadására. Minden változatos csoport, szerveződés és mozgalom mögött egyetlen főmotívum állt: a végtelen, örök, hatalmas, a teremtő és az emberre gondot viselő, személyes *Isten követése és szeretete* — ha kell, egészen a börtönig!

A *Búvópatakok* című könyvnek, — anélkül, hogy ezt hangsúlyozná —, ez a legfontosabb tanítása. Az események és a szerveződések háttérébe, az egyes esetekben jelentkező emberi gyarlóságok ellenére is — a beszámolók mélyén kimondatlanul és mindig az *Istenhez való hűség* motívuma húzódik meg. Ő az, akiért érdemes vállalni a lebukást és az ezzel járó egész életreszóló megbélyegzettség terhét, és addig is az Isten egyre jobb megismerésével járó önképzést és többletmunkát, a hit-tanulást és az egész egyházközségi alapon szerveződő „mozgalmi”

életet. Ő adja az összejövetelek értelmét, Ő motiválja a kirándulások, portyák és táborok varázslatos hangulatát, fegyelmét és teljesítményeit, mert Ő miatta alakul ki a szeretetre épülő fegyelem maga kemény — talán soha le nem írt — törvényeivel, melyet számos áldozat árán is következetesen megtartanak. Ő hívja meg azokat a kiváló egyházi és világi vezetőket, akik egész életüket alárendelik a szolgálatnak, mellyel a fiatalabbakat vezetik Isten felé. Őszinte beszélgetések, rendezett és fegyelmezett tiszta erkölcsi élet, melyet nem a külső — megszólástól tartó — félelem motivál, hanem a tízparancsolatra és a rendszeres lelkiéletre, elsősorban a rendszeres szentgyónásra és gyakori szentáldozásra épülő belső elkötelezettség. A szociológus a külső formákat és megnyilvánulásokat rendezi sorba beszámolójában, és nem kérdez rá közvetlenül — mert úgy érzi ez már nem az ő illetékessége — a serdülő, a fiatal és később a felnőtt korban meghúzódó *kegyelmi életre*, amely nem csak a jó társaság és az örömteli együttlét kedvéért keresi az azonos életformát és gondolkodási módot vállalók élményekkel teli barátságát, hanem mert mindezekben *Krisztus titokzatos testének* összekötő és éltető erejére épülő közösségét éli meg.

Minden tiszteletet megérdemelnek ezek a *fiatalok*, akik — mint az egyház élő sejtjei — saját életükben vitték tovább a keresztény magyarság gondolatait, és adták tovább önzetlenül ezt a természetesre támaszkodó természetfeletti életet a náluk fiatalabbaknak.

És adassék meg minden tisztelet azoknak a *szülőknek* is, akik sejtették vagy tudták, hogy ebben az ateista diktatorikus rendszerben gyermekeik vallásos nevelése és bennük az egyház továbbélésének vállalása, óriási felelősséget és kockázatot jelent, mind saját egzisztenciájuk, mind gyermekük jövője számára. Mégis engedték és támogatták leányaik és fiaik hitéletének elmélyítését és gazdagítását. Ezek a szülők ebben az egyre hitetlenebb, erkölcstelenebb és értékét vesztett társadalomban, mindenek elé helyezve *vállalták* gyermekeik valláserkölcsi nevelését, és az áldozatkész vezetők által lehetővé tett, magas követelményeket támasztó, élményekben gazdag hitélettel együttjáró nem kis kockázatot. A gyermekek felnöve újabb csoportokat hoztak létre, átadva mindazt, amit az előző generációtól kaptak, még ha meg is kellett küzdeniök a hosszú út reménytelenségével, és mégha gyengültek is azok a motívumok, melyek az első generációban, — amely átélte a hi-

télet hagyományos kereteinek folyamatos szétrombolását —, még oly erőteljesen uralkodtak.

Végül felvetődik a kérdés: *volt-e értelme a „mozgalom” hitet és vallásos életformát továbbadó, embertpróbáló kockázatának, és az 1961-ben bekövetkezett lebukások vállalásának.*

Minden küzdelemben vannak sebesültek és halottak, és lehetnek hadifoglyok és árulók is. Ez minden küzdelem velejárója. A legnagyobb nyomás mindenkor a legértékesebbekre nehezedik. A másokért való felelősség, a túlfeszített szolgálat, az állandó megfigyelések, lehallgatások és a környezetükbe való beépülés tudatának stressz hatása, a hatalmi apparátus személyekre szóló csapdáinak kivédése, örli az idegeket. Másrészt a tehetséges ember érvényesülni akarása, az anyagi javak szükségessége, később esetleg az anyagi eszközök bőségéből fakadó nagyobb függetlenség vágya, vagy éppen a létrejött házassági kapcsolatokban felhalmozódó nehézségek, hatalmas nyomást jelentettek egy *változás reménye nélküli korszakban*. Ha ezek az egykor lelkes fiatal emberek közül egyesek a huzamos terhelés alatt megkopottan vagy némileg megtörve, napjainkban már csak nosztalgiává zsugorítva látják e hősi évtizedeiket —, az az akkori értékes és áldozatos tevékenységükből mit sem von le.

Az egyház még így is tisztelettel tartja őket számon. Jól ismeri az embertelen terhelést, amit vállaltak, és biztos abban, hogy ezek az évek, évtizedek senkinél sem múlhattak el nyomtalanul benső énjükben. Ezt még az eltávolodottak is őszintén megvallják.

A kor egyházüldözése nem akart mártírokat látni. De mindent megtett azért, hogy hitelét veszített emberekkel járassa le Isten ügyét. Egyes érsekektől a középiskolás vezetőig. Ők egy gonosz kor áldozatai, akik látszatra ugyan megkoptak, de továbbra is Isten kedves gyermekei, akik Óérette váltak ilyenné, mint ahogy a lepratelepen önként gyógyítók közül többen maguk is fertőzötté válnak.

A túlnyomó többségre azonban nem ez a jellemző. A szerző könyvében a csekély számú negatív példa részletes elemzése mellett tömören összefoglalva számol el a *hűségnek* maradókról. Azokról, akik életvitelében, lelkiségükben, családjukban és gyermekeik nevelésében ott él tovább a szentimrevárosi „mozgalom”-ban kapott *értékes lelki örökség*.

Köszönettel tartozunk a szociológus szerzőnek, aki annyi utánjárásal és fáradozással állította össze e nagyszerű és sokat szenvedett, de

most már újra dinamikusan fejlődő és virágzó budai ciszterci egyházköz-
ség apostoli lelkületű tagjainak üldözés alatti történetét.

Az egyház szemében ez a hívő, minden körülmények között helyt-
álló életvitel és „mozgalom” *sohasem volt illegális*, hiszen az alkotmány
a lelkiismeret szabadságát hirdette, és ezek a fiatalok nem tettek mást,
csak éltek az alkotmányban biztosított jogukkal, — a jézusi örök kül-
detésüknek megfelelően —, de annál inkább tekinthetjük törvény-
ellenesnek, azaz illegálisnak a *lelkiismeret szabadságát eltipró* törvényte-
len hatalom erőszak-apparátusának egyházüldöző tevékenységét.

Kívánjuk, hogy minél többen, és elsősorban a *fiatalok* minél szélesebb kö-
re ismerje meg az Isten szeretetéért minden áldozatra kész, igazi cserkész
szellemű és esetenként még a „fehér vértanúságot” is vállaló szüleik, nagy-
szüleik generációjának küzdelmeit, helytállását és a kapott sebeket is.

Mi szülők és nagyszülők, akik Isten kegyelméből részesei lehettünk
e rendkívül nehéz, de mégis az üldözöttek számára helytállásuk miatt
oly csodálatos kornak, adjunk hálát Istennek, hogy megélhettük az
egyházüldöző ateista világhatalom összeomlását. Adja Isten, hogy
gyermekeink és unokáink legalább oly mértékben szeressék az Istent,
legalább annyira törekedjenek megélni Isten akaratát fiatalon és házas-
életükben vagy hivatásukban, mint azon fiatalok legkiválóbbjai, akik-
ről e szociológiai tanulmány beszámol. Úgy szeressék és ragaszkodja-
nak Krisztus titokzatos testéhez, az Anyaszentegyházhoz, mint az
annyi élményen edződő és annyi megpróbáltatás ellenére hűségben
megmaradt szüleik és nagyszüleik közül oly sokan tették.

II. József elnyomó intézkedéseit túlélte az egyház. Reméljük a leg-
utóbbi egyházüldözés áldozatai is virágzó hitéletet esdenek ki a négy
évtized alatt olyannyira elpogányosodott tömegek és a lelkileg, szel-
lemileg kommunojanicsárokká nyomorított fiatalok sikeres újraevan-
gelizálódásához.

1991. október 23.

Arató László

BEVEZETŐ SOROK

*„Ezt csak a XI. kerületben lehetett megcsinálni.
Ez egy csodálatos kerület.”*

Szentimrevárosi misszió, Fedőneve: MAFC-Haladás, Erdei katakombák, Táborok a sötétben, Szent Imre bujdosói, Az Angelika-forrástól a Fő utcáig, Cserkészlet árral szemben, Munka, Nem egy ház, hanem háló, Az elvetett mag beérik: ilyen címeket javasoltak a mozgalomban résztvevők. Végül is a *Búvópatakok*-at választottam, mert — miként Pilinszky írja — *„A földalatti folyamatokról oly nehéz térképet csinálni, s oly mindegy, hol hallgatjuk ki zúgásukat. A jelenlétük a fontos.”*

Még a metaforát magyarázó alcím is magyarázatra szorul. *Szentimreváros a mai XI. kerület „klasszikus” része, hiszen a többi ma már jobbára lakótelep.* Innen indult a ciszterciek, vagy ahogy errefelé mondják a „ciszterek” gimnáziumából és plébániájáról ez a *mozgalom**. Többek szerint csak *folytatódott* az, amit egyszerűen nem lehetett abba hagyni, mert fontos volt, mert jól esett. Bár egy ciszterci szerzetes indította el „felső” jóváhagyással, mozgalom volt ez annyiban, hogy „alulról” is akarták, annyiban is, hogy egyfelől intézményes formákat helyettesítettek „alulról” kitalált formák, másfelől mozgatói a Mozgató Lélek ütemére, dallamára improvizáltak. Földalatti volt ez a mozgalom annyiban mint rejtett és elrejtendő kincs, mint előbukkanó búvópatak. *Katolikus* volt azért, mert katolikus körből indult, és meg is maradt ebben a keretben, még inkább azért, mert egyetemes tudott lenni, a fiatal emberek egészségét tudta szolgálni. *Visszatekintő* a szociográfia, mert mindez 1949 és 1961 között történt, *szociográfia*, mert hatásában ez a mozgalom a jelenig tart, és azért is, mert reflexióm nem a történészé, hanem a szociográfusé, aki annak idején egyet és más meg is tapasztalhatott abból, amit most megpróbál érzékletesen megjeleníteni, elsősorban a résztvevők visszaemlékezéseire támaszkodva.

* Abban az értelemben használom a „mozgalom” kifejezést, ahogy sorra keletkeztek az intézményesülő egyházban a Szentlélektől mozgatott alulról szerveződő kezdeményezések, mint például a szerzetes rendek mozgalmi, vagy a megújulási mozgalmak Prohászktól a mai lelkiségi mozgalmakig.

Az olvasót arra kérem, amire Tarnay Brúnó figyelmeztet: „Hagyjuk a szövegeket minél tovább és minél hosszabban »beszélni«, mi pedig csak hosszas és tanulékony hallgatás után tegyük hozzá a magunk értelmezését annak tudatában, hogy a beszéd igazi és saját értelmét csak bizonyos szellemi rokonsággal fedezhetjük föl.”

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

VOLT EGYSZER EGY SZENTIMREVÁROS

„A kitelepítettek holmiját mentő brigádjaik tagjai egyre fogytak, mert őket is kitelepítették.”

Másutt is volt hasonló, ám mégse lennék meglepve, ha majd a történészek — hagytam nekik is bőven feladatot — egyszer kimutatják, hogy *Barlay Ö. Szabolcs* nem tévedett: a szentimrevárosi mozgalom volt a legjelentősebb, itt lehetett legkevésbé abbagyni mindazt, ami elkezdődött. Másutt is volt egyházi iskola, másutt is virágzott a cserkészlet, de nem mindenütt volt ilyen, a korabeli átlaghoz képest korszerű plébániai pasztoráció (körzet-apostol rendszer és egyebek) és ilyen erős és önérzetes keresztény középosztály.

1. Középosztály? Keresztény?

„Vallásos polgári családban születtem.”

Az 1945 előtt születettek általában így kezdik önéletrajzukat: „Vallásos polgári családban születtem, viszonylagos jólétben”, „Osztálytársaim nagy része cserkész volt, de ez abban a kerületben természetes volt”, „A család vallásossága nem különbözött az átlagostól: templomba jártunk, cserkész voltam”, „Nagyon vallásos család volt a miénk. Ez azt is jelenti, hogy már öt éves korban elsőáldozó lehettem. Apácákhoz jártam, apám a város első emberei közé tartozott, s nekem külön csináltak elsőáldozást az iskola kápolnájában. A piarista Pogány atya készítette föl.” *A 45 után születettek* önéletrajzaiban már rendre olvasható ilyesmi, hogy „Templomba jártunk, hittanra nem, és sok mindent nem volt szabad elmondani, sem az iskolában, sem otthon a társbérlek előtt”, „Valahányig nem volt hittan, s aztán a Toldy Ferenc Gimnáziumban én voltam az egyetlen hittanos”, „Az elsőáldozást követően természetesen úttörők lettünk, sőt én voltam a kiválasztott, aki az avató tisztelet köszönthette. Két lábon állva, két világban éltünk”.

A mozgalomban résztvevők négy rétegéből — csúcsvezetők, középvezetők, tanácsadók és tagok — félszáz — „veteránnal” beszélgettem, s rajtuk keresztül közel száz társuk *családi háttérérl* gyűjtöttem információkat. Az apjuk foglalkozását figyelembe véve a következő sorrend alakult ki a több mint félszáz személyesen megismert résztvevő esetében:

- 9 pedagógus (ebből 1 egyetemi tanár, 1 tanító);
- 8 mérnök (ebből 3 vállalkozó, 2 magas beosztású tisztviselő);
- 5 jogász;
- 5 katonatiszt;
- 4 orvos;
- 4 tisztviselő;
- 2 közgazdász;
- 2 gazdatiszt;
- 1 kultúr tanácsnok;
- 1 színész;
- 1—1 földbirtokos, bankigazgató és cégvezető;
- 1 kiskereskedő;
- 1—1 suszter és sapkakészítő.

Alul (fizikai munkát végzők) és fölül (arisztokraták) kevesen lógnak ki. A kérdezettek negyedrésze éli meg szülei kitelepítését, illetve bebörtönzését, ugyanennyien szüleik egy-két lépcsőfokkal lejjebb sorolását. Úgy tűnik, nagyon hasonló a helyzet a közvetve megismert családokban is. „8—10 éves koromban átéltem mindent, ami a háborúval kapcsolatos: halálesetek, menekülés Németországba, hadmérnök apám elveszti egzisztenciáját, rangját, állását, családi házunk részben lerombolódott, majd egészében elvették, vagyunk elpusztult, két koffer holmink maradt. Sokat éhezünk és fáztunk.”

Ennyit a „középosztály” érzékeltetésére, de mit is jelentett a „keresztény”? Először egy bizonyos vallásos családi háttérrel és hasonló barátokat, ismerősöket. És a „vallásos”? Az esetek többségében rendszeres vallásgyakorlatot (ami a legtöbb esetben vásár- és ünnepnapra templomba járást) jelent és a gyerekek számára biztosított hittant. Az esetek kisebb részében többet: keresztény értékrendet, sugárzó élő hitet. A szentimrevárosi háttér az itt lakó középosztálybeli gyerekek többsége számára a *cserkészletet* is magába foglalta. Mindez mondhatni természetes volt, s akkortól fogva jelentett igazi identitást, amikor a társa-

dalmi–politikai környezet megváltozott, s mindezt a „reakciós” minősítéssel illették. Másként volt ez érvényes a különböző évfázatokra: másképpen érintette azokat, akik gyerekkorukban maguk is voltak cserkészek, akik iskolai hittanra jártak, akik egyházi iskolát látogattak, mint azokat, akiknek csak szülei mondhatták el ezt magukról.

A szülők egyik része mélyen és tudatosan (képzetten) vallásos volt. Ezekben a családokban rendre felbukkan pap vagy szerzetes rokon, egyházközségi feladatot vállaló szülő. Ez azonban csak a kisebbség. A többség esetében nehéz megállapítani, hogy a hagyományos vallásosság csak formális, úgynevezett „vasárnapi” vallásosság-e, vagy meggyőződés. Van egy másik, a mélyen vallásos családok arányához mérve feleakkora kisebbség, ahol a szülők nem mindegyike gyakorolja vallását, vagy éppen egyik sem. A gyerekek azonban ezekben a családokban is tanulnak hittant, járnak misére, s küldik, engedik gyerekeiket résztvenni — az ő szemszögükből nézve — a földalatti cserkészkedésben és hittanon.

Volt persze egy *Kalmár Ödön* vezette szentimrevárosi plébánia, amely — pl. harmadrendjével, zsolozsmájával, körzet-apostolaival — az átlagosnál jobb lehetőséget teremtett egy átlagosnál szélesebb és intenzívebb hitéletre.

2. A Ciszterciek gimnáziuma

„Nagyon demokratikus, vagyis inkább baráti kapcsolatban éltünk a tanárainkkal.”

Meghatározó tényező volt a ciszterciek gimnáziuma. A csúcsvezetők kisebb része még itt érettségizett, de legalább is 4—5 évet itt töltött. Ők így láttatják alma materüket:

*„A ciszterciekre az volt a jellemző, hogy rendkívül emberiek voltak, s nem volt náluk sem leírt, sem megkövetelt forma arról, hogy hogyan kell a gyerekekkel bánni. Osztályfőnököm *Schilling Roger* (eredetileg János) volt, angol–latin szakos, mellesleg a hetven fős osztály kétharmadának lelkiatyja is. A szó szoros értelmében, mert kifejezetten atyáskodó típus volt. Nem tudtál akkora disznóságot csinálni, hogy megbüntessen. Amikor panaszkodott egy másik tanárunk, hogy széke lábaira valaki felhúzott egy-egy fél diót, megkérdezte ki csinálta. Ami-*

kor senki sem jelentkezett, feladott mindenkinek 40 sort kívülről megtanulni. »Lófuttatásnak« nevezett zongorázó felelés is volt. Aki tudott, nem kapott semmit, aki nem, az elégtelent, s úgy beszámított az osztályzatba, mintha megdolgoztál volna érte. Emlékezetes tanárunk volt még *Ferenczi Csaba*, aki hittant és éneket tanított. Akkor még a gimnázium előtt, a Feneketlen tó parkja helyén egy nagy grund volt, ahol a focimeccsek zajlottak. Rendre lement drukkolni, s olykor be is állt. A szerzetesek akkor a reverenda alatt egy ilyen eszméletlen, rettenetes hülye szabású, zsákszerű nadrágot hordtak. Amúgy nagyon jó alakú fiatalember volt, de egy 53-as méretű nadrágot viselt, amelyet egy csíkos hozentráger tartott. Ebben focizott. Csapata mindig nyert. Igaz, másnap nem egyszer sántikálva jött be, mert a pályán egyenlő volt velünk. Olyan pofonokat tudott adni, amit megtapsoltunk. Egy dologra volt csak ideges, a puskázásra. Ezt megtorolta. De hogyan! Mi a középső padsorban ültünk, ő meg az ablak felőli szélen sétált. Egyszer csak egy dobantás, majd egy hatalmas pofon. Mint egy tornalovon, úgy vetette át magát a padon reverendástul a padsor feje fölött, s ugyanazzal a lendülettel adta a pofont. Majdnem az adta a legnagyobb tapsot, aki kapta. *Horváth Richárd* is tanított bennünket, akiről, mint békepapról később azt mondták, áruló lett. Volt egy fanyar, kissé cinikus humora az egész világgal szemben. Egyik alkalommal — amikor néhány percet késett — egyik osztálytársunk éppen a személtládában tartózkodott, ő meg nem tudta, miért röhögünk, s eképpen kommentálta a helyzetet: »Herodiánus idők jönnek a kisdedekre«, s feladta a Toldiból másnapra az egész farkaskalandot, majd a fülénél fogva húzta ki barátunkat a ládából.”

„*Pomázi Celesztin* matematika–fizikus tanított minket végig, egy meleg szívű, kicsit talán szélsőséges ember, aki olykor eltúlozta a szigort, máskor viszont jószívűségében már szinte társ és barát tudott lenni. *Pataki Vidor* valahol a tudomány fellegvárának csúcsán állt. 1947–1948-ban tanított nekünk történelmet. Abszolút lekötött bennünket. Olyan nagyszerű volt ez az anyag, hogy a hatvanas vagy a hetvenes években egyik diáktársam Franciaországban kiadatta. De sorolhatnám *Brisits Frigyes*t, *Merényi Engelbert*et, *Vastagh Teobald*ot, *Hegyi Kapisztránt* is. A leglényegesebb az volt, hogy nagyon demokratikus vagyis inkább baráti kapcsolatban éltünk a tanárokkal. Délutánonként megtöltöttük a

rendház kertjét, s a tanárok szobáit. Megtartották a két lépést, hogy azért fegyelem legyen, de éreztetni tudták a diákokkal, hogy számukra nagyon fontosak.”

„A bátyám a Molnárt, én meg a Horváth Richárdot fogtam ki osztályfőnöknek. Az enyém sajnos nem volt éppen közösségformáló típus, mint a bátyámé. Volt egy klikkje: Abody és társai, az értelmesebbek. Olykor ők is felhúzták. Egyszer Abody egy iskolai lelkigyakorlaton felállt, mert sokallta a rózsafüzért és a litániát, de ő frappánsan helyre tette azzal, hogy aki már egyszer bajba került, az többé már nem sokallja. Horváth Richárd volt az, aki már a háború előtt merészkedett a kegyelmes urak ellen, a kereszténység hibáiról és az úrizálásról beszélni. Hogy mélylelkű volt, azt csak akkor éreztem meg, amikor ministráltam neki. Az igazi lelki vezető azonban számomra is *Schilling Roger* volt.”

„Egy fiatal szerzetes-tanári közösség nagyszerű szellemet tudott teremteni, amelyben a nevelés, a diák-tanár kapcsolat legalább olyan szerepet kapott, mint az oktatás. Nagyon jól éreztük itt magunkat. Biztonságot nyújtott a háború utáni elkeserítő helyzetben.”

„Nem volt éppen avantgarde, de a többi egyházi iskolához képest liberális volt. Lelki terrort senkit sem befolyásoltak. Aki akart ateista is lehetett. Szellemi szomjúságra nem nagyon inspirált a gimnázium, mert nem kérdéseket, hanem megoldásokat kínált. Lelkiélményt sem igen adott. Feudális rend volt, nagybirtokos. Osztályfőnökünk, *Horváth Richárd* szociálisan gondolkodott, de később annyira balra tolódott, hogy ki is csúszott. *Abody* és *Latinovits* is osztálytársaim között volt. 17–18 éves koromban én is tagja voltam az *Abody* vezette lázadónak, amikor egy villámcsapásszerű istenélmény ért. Nem képszerű látomás, hanem bizonyos igazság megtapasztalása után. Szerveztem egy kis társaságot a lelkileg kiéhezetteknek. Nem balra mentünk, nem is a szellemiek felé, hanem lelki irányban. Mély lelki értékeket próbáltunk megélni. Felosztottuk egymás között a világ tudományait, enyém volt a szociológia, még a *Tőkét* is elolvastam. Később apostolkodni kezdtünk, felosztottuk egymás között osztálytársainkat és foglalkoztunk velük.”

„*Brisits Frigyes*t nagyon szerettem, de ő azért egy barokk egyéniség volt, s nem ő példázta azt, hogyan kell az egyháznak a modern korra reagálni. *Horváth Richárd*, a későbbi békepap, már 1945–1946-ban felvilágosult egy-

házi szemléletet képviselt. 1947-ben a gimnáziumot megszavaztatták, hogy ki van a földreform mellett. Ketten szavaztak mellette, néhányan tartózkodtak. Kettőnk közül a másik azt mondta, természetesen a nagy egyházi birtokot el kell venni, de valami mértéket azért kell állítani. Az én igenemnek az lett a következménye, hogy hittanból csak jót kaptam az év végén, ami egy agyrém, mert én egészen kiváló voltam hittanból, de az osztályfőnököm világosan megmondta, hogy ez az oka. Képtelenség, de emiatt nem lehettem a kommunista rendszerben aranygyűrűs doktor. Persze, ha ezt nekik is elmesélem, azonnal megkapom, de persze ez ízlésemmel ellenkező lett volna.”

3. Cserkészzet

„Azon kívül, hogy valláserkölcsi alapon állt, teljesen demokratikus volt.”

A legemlékezetesebb ciszterci gimnáziumi élmények persze legtöbbször számára a cserkészethez kapcsolódnak, cserkészvezetők pedig tanáraik voltak. Kiscserkésznek, majd cserkésznek lenni: szintén „benne volt a kelet levegőjében”. A mozgalom csúcsvezetői és tanácsadói szinte kivétel nélkül cserkészek voltak, a középvezetők pedig attól függően, melyik évjáráshoz tartoztak. Jó néhányuk a 433-as Szent Bernát kiscserkész csapatban kezdte a Bartók Béla út 15-ben, ahol Kölley György, Nemes Zoltán, Nemes László, Bacsinszky István, Bacsinszky Gábor, Mészáros László, Nobilis Gábor voltak vezetőik. Közülük majd többen bukkannak föl a földalatti mozgalom vezetői között.

„Akiknek kedvük volt, vagy akiknek szülei így látták jól, cserkésznek mentek. A kiscserkészek élete az otthoni játék folytatása volt számomra. Nem is törekedtek szenzációkra, az volt a céljuk, hogy a *normális hétköznapiakra neveljék* a gyerekeket. Nem elitképzésre törekedtek, hanem igyekeztek megtartani az elitet. Felköthette a nyakkendőt a mongoloid idióta is. Szoktatásos alapon neveltek: nem azt mondták, hogy ez vagy az kötelező, hanem úgy állították össze a programot, hogy egészen természetes legyen az, hogy a *lelki élet* is az élet szerves része. Így aztán nem volt valami nagy ügy, ha vasárnap mi, kiscserkészek együtt voltunk misén. A többség áldozott is, de ezt sem kérték számon, arra törekedtek hogy ez egész *természetes* legyen.”

„Boldogan jártam a 433-as számú Szent Bernát kiscserkész csapatba, talán azért is, mert hasonló stílusú és származású gyerekek voltunk ott együtt.”

„A Váli utcai általános iskolába jártam, s osztálytársaim nagy része cserkész volt, ami ebben a kerületben természetes is volt. Szívesen gondolok vissza a két kiscserkésztáborra 1942-ben és 1943-ban a csikóváraljai turistaházban. A cserkészelet minden szépségét átélhettem az éjszakai akadályversenytől a tábori miséig. Olyan híres és jól képzett vezetőink voltak, mint *Kölley Gyurka* és *Mészáros Laci*. 1946–1947-ben, a gimnáziumban tagja voltam a 25. számú Szent Imre csapatnak. Mi voltunk a Cinke órs, a szomszéd órsnek, a Sólyomnak a vezetője *Latinovits Zoltán* volt, abban az időben Piki kedves, mosolygós, kiegyensúlyozott fiúnak tűnt.”

„Kiscserkész lettem a Szent Bernát cserkészcsapatban, amelynek otthona a Bartók Béla út 15 szám alatt volt. Ott felejthetetlen szép napokat töltöttünk. *Kölley Gyurka* volt a vezetőnk. Megmaradt köszönő levele, hogy résztvettem betlehemes játékokban 1946 telén. Rákosi Mátyáshoz és Vas Zoltánhoz mentünk el betlehemest játszani, lekvárért cserébe. Ugyanezt Mindszenty hercegprímásnak is eljátszottuk a Ferenciek terén az Actio Catholica helyiségében. Mi, párducok különböző akadályversenyeken is résztvettünk, az ezekhez kapcsolódó köszönő levelet is őrzöm. Bekerültem a 25. számú Szent Imre cserkészcsapatba, s nagy vehemenciával vettem bele magam. *Golenszky Kandid* ciszter tanár vezette, vagyis ő volt a nagyfőnök, közvetlen kapcsolatunk azonban az akkor ötödikes *Gosztonyi György* volt.”

„Ez a cserkészkedés, a gyakorlati és természetbarát élet, a tíz cserkésztörvény, a fogadalom végigkísérte a nyolc évet. Borzasztóan szerettem, élveztem, mert *sikerélményt* biztosított.”

„A Szent Imre csapatban voltam. Ez először is azon kívül, hogy valláserkölcsi alapon állt, teljesen *demokratikus szervezet* volt, másodsor *lelki és testi élményt* adott, harmadszor *életre és magyarságtudatra* nevelt. Érdekes, hogy mindhárom táborunk — közvetlenül a háború után — egy határszéli faluban volt. 1948-ban még a határőrök összejártak. Ekkor még semmit sem éreztünk a hidegháborúból”.

„A szentimrevárosi kiscserkész mozgalommal kapcsolatban megérdemel egy zárójeles mondatot *Sándor János* atya. Zsidó származású, nem volt ciszterci, de ragyogó egyénisége hozzátartozott a kerület arculatához.”

„Úgy nézett ki az első évben, hogy valóban demokrácia lesz, hiszen kiscserkész lehettem *Kölley Gyurka* csapatában a Bartók Béla út 15-ben. Gyurka régi játékfilmeket is vetített. Már tíz éves koromban a Fecske őr vezetője lettem. Apám készítette el az őrsi zászlóinkat. Egy darabig a cisztereknél kiscserkész voltam, majd 1947-ben avattak cserkészzé a 25-ös Szent Imre csapatban. Amikor gyenge lett a bizonyítványom, fél évig szüneteltetnem kellett a cserkészetet.”

„Tudtam, hogy a háború előtt az illegális Kommunista Párt ifjúsági szervezete kapcsolatban állt a náciellenes vezető cserkészekkel. Úgy tűnt, hogy 1947–1948-ban a párt jól ismeri és be akarja kebelezeni a cserkészetet. Ekkor találták ki a marxista cserkészetet, de hát ez nagy butaság volt, hiszen a cserkészet alapszabálya, hogy a cserkész istenhívó legyen.”*

4. Változó díszlet

„Borzasztóan fájt mindannyiunknak, hogy ez az állami iskola oly sivár és lelketlen volt.”

Az 5–10 évvel idősebbek már a reggeli ima helyett az „Itt az idő, pajtás, munkához kell látni, / Jó tanulásunkkal építővé válni”-t énekelik, s nem láthatják az egyenruhás cserkészeket és a szerzeteseket az úrnapi körmeneteken. Nagy tömegeket annál inkább, és megérezhetik, afféle *csendes tüntetés* ez. Persze vannak jelentős változások a templom falain belül is: a körzet-apostolokra támaszkodó, egyházközségből közösséget formálni akaró *Kalmár Ödön* helyébe *Horváth Richárd* kerül, akinek többféleképpen motivált *békepapságára* hívei többsége bojkottal reagál: nem áldoznak nála, volt diákjai pedig bemennek hozzá a gyón-

* Háború után a hatalomra törő kommunista párt a keresztény és magyar szellemű cserkészet felszámolására törekedett. Első lépésként 1946-ban a párt az országos vezetőség élére Färber József ügyvezető elnök és Jánosi Sándor országos vezető-tiszt beépített embereiket erőszakolta. Ezek még ez évben a Magyar Cserkészszövetséget Cserkészfiúk Szövetségére változtatták, amely már az internacionalista és vallás nélküli cserkészetet képviselte. A csapatok erről azonban zömmel nem vettek tudomást, és folytatták a vallás erkölcsi nevelést 1948-ig, amikor is a kommunista hatalom uralomra jutása után a Cserkészfiúk Szövetségét feloszlatták és vagonát az Úttörő Mozgalomnak adták át.

tatószekbe, s azt mondják neki, »És még van egy nagy bűnöm«, amikor pedig érdeklődik, mi lenne az, odavágják, hogy »Gyűlölöm Horváth Richárdot.« Az iskolák ebben az időben persze már lényegesen megváltoztak, a folytonosságot a diákok jelentették:

„A Váli úti általános iskolába jártam, nem voltam jó tanuló. Amire büszke vagyok: én voltam az egyetlen, aki nem voltam úttörő, mert apám bement, és kivágta a rikácsot. Igaz, én ittam meg a levét, mert sehová sem vettek fel középiskolába.”

„Rendszeresen ministráltam, hétköznapi is, ezért egyik tanárom feljelentette apámat, aki a minisztériumban dolgozott. Ő azzal védekezett, egész nap dolgozik, ilyen kérdésekkel a felesége foglalkozik, s az övék egy vallásos család. »Likvidálni kell az ilyen asszonyt«, tanácsolták apámnak.”

„A ciszter gimnáziumból (ahol kisgimnazista voltam) átkerültünk a Váli utcai általános iskolába. Borzasztóan fáj mindannyiunknak, hogy ez az állami iskola olyan sivár, *lelketlen* volt. Az úttörő mozgalmat lenéztük, mert az annyira kezdetleges volt, s később sem lett sokkal jobb.”

„Érdekes lehet, hogyan próbáltuk a Váli utcai iskolában megszondázni, hogy ki kicsoda. Félrevonták a sarokba a páciens, s valaki elővette a nyakában lógó keresztet, s megkérdezték: »Ezt ismered-e?« Sok szövetségest szűrtünk ki így magunknak. Nem egy gyerek — akinek ez egyébként korántsem látszott a viselkedésén — tüntetően eljár a körmenetekre. Olyasmit is csináltunk, hogy vörös nyakkendő nélkül mentünk el az ünnepélyre. Az enyém biztonságból a zsebemben volt. Gondolom, másoké is.”

A zsebben hordott úttörőnyakkendőnek egészen másfajta szerepe is lesz, de erről majd később. A díszletek egy kicsit megváltoztak ugyan, de az itt-ott felbukkanó vörös csillagok sokak számára csupán könnyen átvészeltető fertőző gyermekbetegségek gyorsan múló kiütéseinek tűntek. És aki a terror korának élte meg az ötvenes éveket az így is láthatta: „Én mégis boldog voltam, a rettenetes terroron ugyanis az ember mintegy *felülemelkedett*. Nem volt az a nagy hajtás az anyagiakért, mint most. Beültünk egy cukrászdába, s tizenketten rendeltünk egy málnaszörpöt, és egy szót sem szóltak emiatt.”

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Aszalós János, Barlay Ödön Szabolcs, Bezuk Zsolt, Buda György, Éry György, Gáldi Zoltán, Geszler Ödön, Gosztonyi Géza, Hertelendy Miklós, Keglevich László, Kerényi Károly, Luka László, Lantos Gábor, Nobilis Gábor, Pándi András, Rajk András, Rozgonyi György, Szentkúti Pál és Vojnits Pál emlékezőseiből merítettem).

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II. FOLYTATÁS: A FÖLD ALATT

„Akkor minden kerületnek megvolt a maga Barlayja. Ez a katolikus egyház spontán önvédelme volt, s szerencsés esetben megtalálta hozzá a maga Barlayját. Mégha szervezetté nem is alakult, mint nálunk, mindenütt jelen volt valami.”

A mozgalom ez esetben „halmazállapotváltás”: nem valami vado-natúj kezdődik, hanem *folytatódik* a föld alatt az, amit hivatalosan megszüntettek. Amit nem lehet, nem szabad abbahagyni, mert nagyon so-kan egyszerűen nem tudnak nélküle élni: elsősorban a *hittant és a cserkészetet*. Más kérdés, hogy a föld alá rejtett kincs az idők során töb-bé-kevésbé átalakul a nagy nyomás alatt: részint szétmállik, részint drágakővé préselődik.

A Szentimreváros négy igen fontos vallási tényezője, a plébánia, a ciszterci-ek, a szerzetesek fiú- és lánygimnáziuma és a cserkészet meg- lehetőszen szoros és szerves egységet alkottak: a ciszterci diákok többsége cserkész volt, a ciszterci tanárok egy része cserkész vezető, a plé- bánián működő ciszterci-ek lelkiisége meghatározta a kerület vallási stílusát. Nem szabad csodálkozni azon, hogy jó néhányan majd több helyen is feltűnnek, mint az Illyés vers (Ozorai példa) 1848-as huszár- jai, s így aztán a valóságosnál nagyobbak és intenzívebbnek tűnik az, ami eredeti méretében is igen jelentős volt.

1. A Ciszterci gimnázium kiüzetés után

„Elrendelte például, hogy az iskola kápolnájában lehet ugyan misét tartani, de a pap nem jöhet be a kapun.”

A gimnázium államosításakor az őrségváltást — többen így látták — „rendkívül ügyesen és tapintatosan” hajtották végre. „Brisits Frigyes igazgató ugyanis sírva búcsúzott a szószéken, de mi ekkor még nem éreztük súlyát. A következő év elején a magyar tanárunk bejelentette, hogy ő lesz az osztályfőnök, a civilek ugyanis mind maradtak, őket az

első évben még semlegesén viselkedő gárdával egészítették ki. A ciszterek minket annyira erőszakmentesen neveltek, hogy semmiféle ellenállásra nem gondoltunk. Az egyik régi, igen népszerű civil tanár, *Terestyéni Ferenc* lett a megbízott igazgató. (Egyik volt tanítványa úgy tudja, ezt még a ciszter igazgató, Brisits Frigyes ügyeskedte ki.) Jó kóponya volt, akkor már a bölcsészkar felé orientálódott, s címzetes magántanár rangja volt. Sajnálatos módon az ifjúság nem tudta, hogy ez mit jelent, s diák körökben magánembernek nevezték.” (Most a szociográfusból is kikíváncsozik egy személyes megjegyzés: mivel ugyanennek a gimnáziumnak államosított változatában 1956 őszétől, harmadikos-negyedikes korában fakultatív hittanra járt –amelyre majdnem az egész osztály beiratkozott, aztán érettségi előtt majdnem mindenki abbahagyott–, s emiatt komoly nehézségei támadtak a bölcsészkar felvételiken, de az egyévi gyári munka után a második felvételin váratlan szövetségesre talált *Terestyéni Ferenc* személyében, s így még egy év fizikai munka után megkezdhette tanulmányait, s nagy öröme az egyik nyelvészeti szemináriumon ismét találkozhatott az egykori „civil-ciszter” igazgatóval, aki igyekezett valamelyest meghosszabbítani a gimnázium ciszteri korszakát.).

Az 1949–1949-es tanévben még úgy ment minden, mint addig: reggeli ima, délben Úrangyala, vasárnapi misék (ez már nem volt kötelező), hitoktatás (már fakultatív, de mindenki ugyanúgy járt, mint addig). A vasárnapi misén *Benczédi József* vezényelt a kóruson a paptanár helyett. —Ez a Benczédi maga is ciszter-nevelt volt. Nem volt novícius, hanem ösztöndíjas, aki félig-meddig kispapnak számított, de érettségiig nem kellett nyilatkoznia. Miután elvégezte az egyetemet, visszajött tanítani. Később a minisztériumba került.”

A következő évben az igazgatóból helyettes lett, s kívülről jött az új igazgató, *Lukácsi Sándor* személyében. Őt már többféleképpen látják egykori tanítványai: „1949–1950-től egy erőteljesen kommunista ember került az iskola élére. Elrendelte például, hogy az iskola kápolnájában lehet ugyan misét tartani, de pap nem jöhet be a kapun. Mit csináljon? Berepüljön? Így aztán vége lett az iskolai misézésnek. A hittan is megszűnt.” „Rendkívül jólelkű ember volt, újságíró, aki segített abban, amiben tudott. Gyakorlatilag mégis ő volt az, aki az új szellemet bevezette. Nem volt könnyű dolga, hiszen például volt egy csoportosulás

— osztályunkból is voltak benne —, akik rendszeresen bejártak az amerikai követségre filmet nézni. Amikor megkapta az ÁVÓ-tól az ukázt, hogy itt a lista, ki kell rúgni őket, ő csak egyet tehetett. Ugyanakkor nem létezik, hogy ne tudott volna a teljes gőzzel beinduló mozgalomról, amelynek legfőbb aktívái nagy részben diákjai voltak.” Ami azonban a miséket illeti, már egybehanganak az emlékek: „Ekkor még működött a kápolna, s volt cserkész-parancsnokunk, *Golenszky Kándi* maradt meg hittan tanárnak. Először még misézhetett a kápolnában, de valamikor a második félév elején leállították, mert a diák-önkormányzat is tiltakozott a mise ellen. Ennek elnöke *Abody Béla* volt. Ekkor az igazgató részéről elhangozhatott az, hogy a kápolna maradhat, misét is lehet tartani, de *Golenszky* nem jöhet be. Így aztán egy »szép« napon arra ébredtünk, hogy őt felsőbb parancsra nem engedték be az iskolába. Ezt sírva tudatta vele a kis korától fogva ciszterek alatt nevelkedő iskolaszolga.” Mellesleg *Abody Béla* — akiről már tudjuk, hogy ő vezette a lázadókat — a 25. számú cserkészcsapat *Ropog* a tűz c. újságjának a szerkesztője volt 1943–1944-ben, és akitől a túrákon rendre átvették társai hátizsákját.

„Drasztikus módon” szétvált a gimnázium és az egyház. Lekerültek a fészületek, politikai szemináriumokat kezdtek szervezni, kötelező jelleggel, külső előadókkal, akik nagyjából korunkbeli fiúk és lányok voltak. — Legkevésbé szimpatikus egy bizonyos *B. Andrea* nevű 16 éves lány volt, aki később nagyon sokunk tanulmányait vágta el, aki ma is* egy nagyon komoly pénzintézet igazgatója. Megdöbbenett minket ez az ideológia, amit nagyon primitív szinten ismertünk meg, amivel megpróbáltak minket erőszakosan átnevelni. Mi ezt rendkívül gyerekesen azzal kompenzáltuk, hogy elmentünk volt osztályfőnökünkhöz panaszkodni. Ő csak hümmögött. Ebben az évben már a *hittant* leválasztották a tantervről, s az év végén már ezt hallották a gimnázium diákjai az átmeneti időre vállalt semlegességüket feladó civil tanáraiktól, hogy ez teljesen felesleges. Következett a szülők megfenyegetése. Erre reagálva a ciszterek — akiket a kerületi plébániákon helyeztek el, s a rendházban még egy jó ideig maradhattak — elkezdtek 4–5 fős csoportokat alakítani, általában a volt osztályfőnökök körül. „Ezt rendi utasításra szervezték meg. Az volt az elképzelés, hogy ezekkel az

* 1990

elit csoportokkal kovászként hathatnak az osztályokban. »Apostol-köröknek« nevezték őket”, meséli a mozgalom egyik vezetője.

Hogy ezekkel az apostol-körökkel kezdődött volna a mozgalom? Ezt nem lehet egyértelműen állítani, mert — ahogy a mozgalom egyik legpontosabban emlékező és az egészre leginkább „rálátó” vezetője mondja — „a dolog egyszerű és bonyolult is. A mozgalom az 1949–1950-es időszakban egyrészt szervezetlenül, másrészt — ma már tudom — rendi utasításra szerveződött. Miért mondom, hogy szervezetlenül? Mert a ciszter rendet is megrázta az államosítás és a rend felszámolása” valamint a rendi előjáróknak szervezet intenzív rendőrségi megfigyelése. Emiatt „nem lehetett átgondolt koncepció, ad hoc ötleteket adtak le, melyekkel a szellemiséget folyamatosan tartani tudtuk. Párhuzamosan többen is elkezdtek vagy folytatták a föld alatt, amit addig csináltak. Magam is három különböző megnevezésű helyre jártam, ahol különböző emberek különböző elit-csoportokat próbáltak gyűjteni a gimnazisták közül.”

2. Az apostol-körök

*„Péntekenként három órára kellett bevinni a templomba a legépel
fejezetet.”*

Kezdődjön akkor az áttekintő térkép felvázolása az apostol-körökkel! „Ezeknek még nem volt semmi »illegális« jellege, legfeljebb annyi, hogy nem pofáztunk róla túl sokat. Elmentünk az osztályfőnök lakására, később egymás lakására. Először nem is volt rendszeres. Nem volt semmi észbontó tematika, hogy mit kell csinálni, csak kapcsolat-tartás. Ahogy azelőtt az osztályfőnöki órákon, most is elbeszélgetünk. Megbeszéltük az osztály dolgait. Egykori tanáraink megpróbálták leszerelni a kamaszos felháborodást: nem az a lényeg, hogy pofázni, hanem megtudni, mi az igazság, az igazságot megmondani pedig csak komoly célokat szolgálva szükséges. Az iskolai hittan pótlására félig-spontán szerveződések jöttek létre, párhuzamosan az apostol-körökkel, felesleges párhuzamosságokkal. Így aztán a ciszter diákoknak körülbelül 15 %-a forgott körbe. A ciszterek szervezte *harmadrend-jellegű* szervezetben is sok gimnazista lépett be volt tanárai

kezdeményezésére, *cserkész*ként is működtek tovább, és *Mária kongreganistaként* is.”

A gimnázium egyik tanára, *Barlay Szabolcs*, aki hamarosan irányítója lesz a mozgalomnak, szintén szervezett elit csoportokat, ugyancsak „apostolkör” néven: „Az államosítás után osztályunknak több mint a fele kisközösségekbe szerveződött *Barlay Szabolcs* hatására, hasonlóképpen más osztályokban is. Ebben a folyamatban az enzym a nálunk idősebb *Róna Tas András* volt, fő segítsége, osztálytársunk, *Dudits Endre*. (Ma* mindketten kiváló és magas beosztású tudósok.) Nem választott, hanem *Róna Tas András*sal való megbeszélés alapján kiválasztott vezetői voltak ezeknek a csoportoknak, amelyeknek alapvető funkciója a *vallásos közösségi élet folytatása* volt. *Barlay Szabolcs* irányításával készült egy olyan jegyzet, ami a mostani »Hitünk és életünk« című tankönyvhöz hasonlítható, vagyis a legfontosabb vallási igazságok összefoglalása. Ennek a legépelésében is benne voltam. Mindig pénteken háromra kellett bevinni a templomba a négy példányban legépelte fejezetet”, meséli a mozgalom egyik vezetője. „Először *Róna Tas András*hoz jártunk filozófiai jellegű előadásokat hallgatni, azok, akik egy órsbe tartoztunk a *cserkész*zetben”, emlékezik egy másik. „Különböző családoknál folytattuk. Beszélgettünk. A legkülönbözőbb témák bukkantak elő: *Várkonyi Sziriat* oszlopai című műve, a *Rerum Novarum* és a *Quadragesimo Anno* című pápai szociális témájú enciklikák. Amikor a rádió állandóan a jónépet elnyomó klerikális reakcióról beszélt, fontos volt tudni, hogy az egyház is foglalkozik szociális kérdésekkel”, tudósít egy harmadik. Maga *Róna Tas András* pedig így emlékezik erre vissza: „Eléggé aktívan résztvettem mindenben. Hetente többször jöttem össze különböző csoportok tagjaival. Akkor már hihetetlenül sokat olvastam, németül és angolul is, és sok mindenről tudtam beszámolni. Könyveket, gondolatokat, eszméket beszélünk meg, például kultúrfilozófiát, *Huyzingától Röpkéig*. *Barlay* a gimnáziumban *cserkész*parancsnok is volt, majd a *cserkész*zet megszűnésével az ifjúság pasztorálása lett a feladata.” Szavaiból kissejlik, hogy jelentős önmozgása is lehetett ennek a szerveződésnek, hogy nem csak a mozgalmat irányító szerzetes központi jegyzetei, hanem a félig-meddig független

* 1990

keresztény értelmiségiek eszméi is fontos szerepet kaptak. Nemcsak eszméik, hiszen a mozgalom egyik „alvezére” *Aszalós János* úgy emlékszik, maguk indítják el osztályukban az apostolkodást, majd Barlayhoz mennek, s kérik „csináljon valamit. Csinált is egy tömegmozgalmat.”

3. Indiánosdi

„Reggelente az indiánok kúrtszóra sorbaálltak, s mentek misére.”

A megszüntetett *cserkészetet* sem lehetett abbahagyni: „Mi csináltuk tovább. Nem mondta senki, mi természetesnek vettük. Persze volt, aki abbahagyta, vagy elment más vonalra.” A mozgalom egyik vezetője úgy emlékezik vissza az 1948-as év nyarán Bozsokon megrendezett cserkésztáborra, hogy akkor már „közösségnek” nevezték magukat, s mai fejével úgy látja, hogy a „cserkészeknek és a kongregációnak egy furcsa keveréke lehetett, s hogy mennyire volt legális, arról fogalmam sincsen.” Ugyanerre másvalaki így emlékszik: „1947 őszétől már őrsvezető voltam, 1948 nyarán voltam táborozni, amikor már megszűnt a cserkészet, *Szív-testőr gárda* lettünk — ez olyan egyesület, illetve kongregáció-féle volt —, s az őrsöt fészeknek neveztük. Nem volt illegális, csak új legális forma. Élni akartunk, nem bújkálni.”

Egy-két fiatal klerikus *indiánosdi* címen próbálta folytatni-pótolni a cserkészetet.

„A cserkészet megszűnése szörnyű fájdalmat okozott. Persze mindenki másért bánkódott, másért a csúcs, másért mi. Úgy gondoltuk, nem jól van ez így, s nyilván az egyházi személyek keresték a megoldást. Először — meglehetősen gyermekded konspirációval — *indiánosdinak* neveztük, egyébként minden megmaradt a régiiben, csak nem vettük föl a cserkésznnyakkendőt, s összejöttünk *indiánként*.”

Egy másik emlékező így látja ugyanezt: „*Barlay Szabolcs* volt az osztályfőnököm. Elsőnek mérte fel azokat a hatásokat, ami az iskolák államosításából következett. Miután a cserkészetet nem engedték, rögtön megkezdte az indián csapatok szervezését. Az az érzésem, hogy ezek voltak az első cisztercita jellegű sejtecskék, amelyekből a mozgalom kialakult. Ebbe bevont akkori hetedikes-nyolcadikos cserkész vezetőket, köztük *Andrásfalvy Bercit*, *Kovács Jóskát* és egy bizonyos *Karcszt*, akinek talán *Fekete* volt a vezetékneve. Az 1949-es tanév

zárásakor már komoly táborunk volt Csobánkán. Fogalmam sincs, ki- nek az agyából pattant ki a »fedőnév«. Tény, hogy akkor volt nagyon népszerű a »Két kicsi hód«.

Egy harmadik koronatanú már kissé részletesebben és élményszerűben tudósít az egyébként rövid életű indián-korszakról: „államosításkor megszakadt, de kitalálták a papok, hogy mégis lehessen valahogy tovább csinálni, s ekkor indián csapatokká alakultunk. *Jáki Adorján* volt ennek a lelke. Ő jól ismerte a *Fehér Szarvas* nevű néprajzkutatót. Indián címen voltunk a zirci ciszterci apátságban táborban. Reggelente az indiánok kürtszóra sorbaálltak, s mentek misére. Indián kenut is szereztünk, s megpróbáltuk az apátság angolparkjában lévő tavacskában használni, de ezt nem engedték meg. Csak a számháborúzást. Mindenki kapott egy indián nevet, az indián-avatást próba előzte meg. 24 órára kimentünk az erdőbe egyedül. Elő volt írva, mit kell csinálni: megfigyelni a természetet, lomb-sátrat készíteni, íjat faragni, naplót vezetni, s éjszaka visszajutni a táborba. 4–5 kilométerre kellett eltávolodni. Távoli dobszó és nagy tűz várt bennünket. Abba az irányban mentünk árkon-bokron, csuromvizesen. Táborgyűlés, indiántánc, felavatás, tolldísz. Cserkész őrsvezetőnkől lett a közvetlen indián főnökünk.”

4. Régi keretek új tartalommal

„Az államosítás pillanatában a plébániatemplom átalakult vallási központtá.”

Első időben a *kiscserkész*zet főleg a nyári táborozásai adta lehetőségek között élt tovább. A cserkészparancsnok hivatalból a plébános volt, a Szentimrevárosban a legendás hírű *Kalmár Ödön*, aki lehetővé tette, hogy a még egyházi tulajdonban lévő zamárdi gyermeküdülőben több háromhetes turnusban táborozhassanak. A kiscserkész-foglalkozás tulajdonképpen kimerült ezzel a nyári táborral, ezt a korosztályt (másodiktól ötödikig) a ministráns-kör címen fogták össze, tehát a ministráns-kör ment el Zamárdiba. A *ministráns-kör* nem valami új találmány volt, ilyen korábban is működött a plébánián. Egy nagyobb fiú vezetésével a kisebbek megtanultak ministrálni. Csak a szertartást tanulták meg.

1949-ig, vagyis egy éven keresztül az *apostol-kör*, a *ministráns-kör*, a *harmadrend* és egyéb ezekhez hasonló szervezetek valóban azt foglalták ma-

gukba, ami a nevükben volt. A harmadrend lelki, hitbuzgalmi programokkal foglalkozott, az apostol-kör lelki töltekezéssel és alapfokú teológiával (önképzőkör jellege is volt, gondoljunk csak Róna Tas András filozófiai „szemináriumaira”, a ministráns-kör (ekkor még eredeti helyén, a plébánián) ministrálni tanult (igaz, elmentek kirándulni is, de ez persze csak kiegészítő program volt). 1949-től a megszűnő hittan pótlására a meglévő szervezeteket használták föl. Alkalmas vezetőket a ciszterciek onnan vettek, ahonnan tudtak. Bekapcsolták a Pesten tanuló szerzetesnövendékeket is, de nem mindegyik volt megfelelő erre. A rend *Barlay Szabolcsot* jelölte az ifjúsági munka élére, s ő „lelkesen csinálta, mint ahogy ő mindent lelkesen csinált”. Civilek után nézett, s talált eleget a régi keretekben. Ilyen volt a ministráns-kör is. Ezt ugyan elvileg a plébános vezette, de ő csak „díszelnök” volt, s különben is az egész ifjúsági vonal, pontosabban a plébánia keretében megszervezett illegális* hitoktatás *Barlay Szabolcs* kezébe került. Mondhatni, az ő vezérletével élt tovább a „föld alatt” elsősorban lakásokban a hitoktatás. A szülők ezzel vállalták az ateista hatalom minden esetleges megtorlását. (Mellesleg e téren a cisztercieknek már volt tapasztalatuk. Az 1944–1945-ös tanévben több mint két hónapot így csináltak végig, amikor a bombázás miatt az iskolák zárva voltak. Lakásokon folytatták a tanítást.) Ekkor, 1949-ben még az állami szervek figyelme elsősorban *Golenszky Kandidra*, a már államosított gimnázium ciszterci hittanárára terelődött. Őt hitték a gimnáziumhoz (pontosabban a gimnazistákhoz) több szálon kapcsolódó (hiszen jelentős számban voltak cserkészvezetők, harmadrendiek, kongregáció tagok, indiánok, Szív-testőr gárdisták, apostol-kör tagok, ministráns-kör vezetők) mozgalom vezetőjének, s feltehetően elsősorban ezért távolították el onnan.

Mi is történt Szentimrevárosban? „Amikor a Magyar Cserkészszövetség kénytelen volt feloszlalni önmagát, rendtársammal, *Jáki Adorjánnal* — aki velem párhuzamos osztálynak volt az osztályfőnöke —

* Az egyház a hitoktatást mindig isteni parancsra végrehajtott küldetésnek tartotta, melyet „alkalmas és alkalmatlan” időben egyaránt teljesítenie kell. Ugyanakkor a pártállam (amelynek törvényessége aligha állott fent) ezt a tevékenységet illegálisnak minősítette. A kifejezést a szerző — későbbiek során is — ilyen értelemben használja. (A szerkesztő megjegyzése.)

elhatároztuk, hogy osztályaink gyerekeit indián keretben neveljük tovább. Az V/b osztályomból nyolcvan közül ötvenen lettek indiánok: öltözetet, indián díszeket, sőt indián neveket kaptak. Engem ők neveztek el Karcsú Kobrának. (Egyik diákom, híres mérnök Németországban, még ma is indián nevét írja levélre »Úszó Vidra.«.) Ekkor kezdtem vezetők után kutatni — és magától értetődő, hogy azokat a 15—17 éves cserkészeim közül válogattam, akikkel még egy utolsó felejtetetlen tábort rendeztem Pankaszon, Vas megyében. Tehát a Kaszap raj megrostált, „viharedzett” fiaival kezdődött mindaz, amire később építeni lehetett. Ott volt köztük *Andrásfalvy Berci*, *Rosdy Pali*, *Róna Tas András*, *Kovács Gyuszi* és még kb. tizen!” — meséli Barlay Ö. Szabolcs.

A mozgalom egyik, ma Svájcban élő, akkori szerepétől meglehetősen távolra kerülő, de talán tárgyilagosságra inkább képes vezetője így láttatja: „Az államosítás pillanatában a *plébániatemplom átalakult vallási központtá*. Igen megfontoltan, öntudatosan átalakultak a vasárnapi misék szentbeszédei erkölcsstan-órákká. 1949-ben *Barlay Szabolcs* igen jól felépített szentbeszédei és harcias stílusa, úgy vonzotta a középiskolásokat, mint a mágnes, s ő egy törzsgárdát építhetett föl a hozzá ragaszkodó tinédzserekből. Így került oda *Róna Tas András*, *Nobilis Gábor*, *Aszalós János*, *Rozgonyi György*, *Gáldi Zoltán*, a *Rozványi-fiúk* és *jómagam* is. A munka színvonalasabbá tétele céljából idősebbek segítségét is kérték. Így hívták meg *Hontvári Miklóst* is. Először *Barlay* szentbeszédeit gépeltük le több példányban. Ezekon kívül Isten Országáról és Jézus Krisztus tanításainak analíziséről készített hittananyagot. Miután a cserkészmozgalmat és a különböző egyesületeket feloszlatták, megnövekedett a vallás és a filozófia vonzereje, így sokszor kétszer is elmentünk vasárnap misére, mert *Barlay* kétszer is beszélt. Rajongtunk érte. Jóllehet nem ő volt az egyetlen ebben a műfajban — hiszen ott volt a kitűnő *Simon Lambert* és *Brisits Frigyes* is —, *Barlay* egymaga tömegeket vonzott. A „mozgalom” egyébként nem annak indult, hanem *oppozíció* volt az államosítás és az egyre erősödő kommunista rendszer ellen. Az előbb említettek és *jómagam* — sőt lányokra is emlékszem — rendszeresen jártunk *Barlay*hoz a plébániára. Kialakult az, hogy mindenki maga mögé gyűjt kisebbeket, akikkel a Bibliát ismerteti, akiket a vallás-erkölcs alapjaira tanít, ezt egészíti ki a vasárnapi kirándulás és a játék. A legkisebbek 5—6 évesek, a legnagyobbak 14—15 évesek voltak. Egy évvel

később ez már annyira kiszélesedett, hogy amikor Aszalós Jancsival egy kirándulást rendeztünk, vagy 80-an vettünk részt. Csoportokban mentünk a budai hegyekbe, ahol egy akadályversenyen vallási jellegű kérdésekkel kellett a résztvevőknek megbírkózniuk. Vegyülete volt a romantikának, a cserkészlet pótlásának és a vallásos világnézet iránt érzett ragaszkodásnak, de a politikai opposzió is fontos szerepet játszott a továbbiakban is, ha nem is elsődlegesen.”

Összegyűjtötték a hittankönyveket, s rövid időn belül megkezdődött a betiltott iskolai hitoktatás pótlása a földalatti hitoktatás. Amikor a ministráns-körökben erre tevődött a hangsúly, természetesen lány „ministráns-körök” is alakultak, holott akkor még elképzelhetetlen volt, hogy lányok ministráljanak. Aki addig ministrálni tanított, ezután hittant is (egy darabig párhuzamosan a szertartástannal). A hitoktatás irányítói azt javasolták, hogy kapcsolják be a programba a játékot és a szórakozást is. A ministráns-körök tehát az általános hitoktatást szolgálták. Gimnazista korúak is voltak ezekben, de számukra elsősorban még az apostol-kör és a harmadrend kínálkozott. Az apostol-körök tagjainak apostolkodás, vagyis új tagok megnyerése is feladata volt. A ministráns-kör vezetők „hivatalból” az apostol-köröknek is tagjai voltak. Ezek fokozatosan kicsúsztak a ciszterci osztályfőnökök kezéből, s *Barlay Szabolcs* fogta őket össze, ő képezte vezetőiket, míg a gimnazista korosztály hitoktatását *Barlay „törzskari tisztjei”, Róna Tas András, Hontvári Miklós, Luka László* szervezték meg. Amikor az „indiánok” is beleolvadtak a ministráns-körökbe *Nobilis Gábor* vezetésével egy viszonylag önállóan működő vonal alakult ki a legkisebbek hitoktatására, de ők is elfogadták *Barlay* fennhatóságát.

A rendek feloszlata után nem igen maradtak klerikusok *Barlay Szabolcs* körül, s ők is csak mint alkalmi besegítő. Fő munkatársai civilek lettek: *Aszalós János, Hontvári Miklós, Keglevich László, Körmendy Szilveszter, Luka László* és *Róna Tas András*, akik *Barlay* nevében és helyette jártak el. „Meglehetősen katonásan végrehajtották azt, amit feladatul kaptak”, jegyzi meg a ministráns-kör vonal egyik vezetője, aki nagyobb függetlenséget élvezett *Nobilis Gábor* irányítása alatt, mint mások, akiket közvetlenül *Barlay* irányított. *Nobilis* körül alakult ki a „főnöki” elnevezésű agytröszt, mely 1961-ig működött. Két egymással ellentétes irányú tendencia figyelhető meg. Már első évében *homogenizálódik* és ugyanakkor *polarizálódik* is a mozgalom. Egyfelől egymásba ol-

vadnak a különböző körök, másfelől különféle elképzelések és stílusok alakulnak ki. Csak néhány példa arra, mennyire strukturált ez a mozgalom:

1. *Barlay Szabolcs* közvetlen irányításával dolgozó csoportok mellett működnek viszonylag önállóan dolgozók;
2. többen úgy értelmezték, hogy a felozlatott *cserkészetet* kell tovább élni a föld alatt, s ebbe beleágyazni a hittant (több visszaemlékező szerint *Barlay* vonalára ez volt a jellemző), mások (például *Rozgonyi György* is) azt az álláspontot képviselték, hogy a cserkészet csak eszköz;
3. egyesek szigorúan ragaszkodtak az egyház hivatalos véleményéhez, a hittankönyvekhez, mások szükségesnek tartották az önálló szellemi műhelyek kiépítését;
4. akadnak akik a központi és klerikus irányítást tartják jónak, mások pedig — igaz, elsősorban konspirációs okokból — az ágakra osztódást.
5. életkori sajátságoknak megfelelően rétegződik a mozgalom, többen úgy látták, hogy az *egyetemista* vonalat Róna Tas András, — a *középkolásokét* Luka László, — az *általános iskolásokét* Nobilis Gábor, illetve a „főnöki” elnevezésű agytröszt —amelyben Nobilis az egyenlők között volt az első—, irányította.
6. „Volt egy *demokratikus irány* (a centralizmussal szemben), volt az abszolút *katonás* és egy *spirituális*”, így látja *Barlay Szabolcs* egyik „törzskari tisztje”;
7. a politikai motívumok is különböző erősségűek voltak a hitéleti mozgalom különböző ágaiban.

5. Útelágazás

„Amit tettünk, egyszerűen jogos önvédelem volt, egy távlati cél szolgálatában.”

Habár nem vele és általa kezdődött, hiszen interakcióba került bele, kihívásokra válaszolt, mégis valamiképpen *Barlay Szabolcs* „köpenyéből” bújt elő, vagyis élt kereten kívül ez a mozgalom. Érzékelhettük, milyen sokféleképpen tagozódott, mennyi értékes másságot foglalt magába, így aztán inkább *jogos elágazásról*, mint válásról vagy szakításról beszélni. Jól

látta és értékelte Barlay, hogy „nagyon-nagyon értékes” emberek gyűltek köré, akik bármennyire is tisztelték, önállóan gondolkodtak az aktív hitélet továbbviteléről, amennyiben volt mit féltetni.

Valószínűleg *Róna Tas András* volt az első, aki „elágazott”, aki ma is helyesnek tartja álláspontját, mely szerint „az embereket önállóságra kell nevelni, csak így lehet túlélni. Ezzel szemben volt egy eléggé központilag kézben fogott, fegyelmezett vonal, Barlay „jezsuita” allűrjeivel. Hihetetlen mértékig követelt engedelmességet, egészen odáig, hogy feloldozási kikötései is voltak.” Róna Tass úgy látta, hogy az általa kritizált mozgalom az idők jeleit tekintve úgy készült az új helyzetben a túlélésre, hogy kicsiben a makromodellt próbálta megvalósítani. Elismeri, hogy az egyéni utak ettől eltértek, s ebben is komoly szerepe lehetett a közösségnek. Vagyis a „befékezett” mozgalom magában hordozta a megújulás, a váltás lehetőségét. Mindszentyről mondja — de a hozzá hasonlóakra is érthető —, hogy „Minden tisztelem ellenére módszereit és személyiségét nem tartottam a legszerencsésebbnek. Egy korszerű keresztény ember sokkal többet tudott volna tenni a túlélésért, mint egy intranzigens*, és a védelmet az értékek konzerválására és a szembenállásra építő ember. Nagyon tisztelem a jezsuitákat is, — részt vettem nyolc napos lelkigyakorlatukon —, mégis azt hiszem, hogy a »Krisztus katonája« modell nem helyes.” Róna Tas felelősen akar dönteni, ezért a szentimrevárosi plébánossal, *Kalmár Ödönnel* is konzultál, aki neki adott igazat. Az alternatívát, vagyis a modern keresztény embert Róna Tas számára *Nyíri Tamás* testesítette meg, igaz, vele nem egy tömegmozgalomban, hanem egy baráti társaságban futott össze: „Ez nem volt annyira rendszeres dolog, legfeljebb egy időben. Egy nőszülés előtti társaság volt, s rengeteg emberi tanácsot kaptunk, s ezek segítségével lehattunk modern keresztények.”

Ezután — erre többen is így emlékeznek, beleértve az érdekeltet is — *Hontvári Miklós* döntött úgy, hogy tovább nem dolgozik együtt Barlayval. Ő 1944-ben érettségizett a cisztercieknél, s a Bólyai katonai akadémiaira jelentkezik. Zászlósként vesz részt a háború legutolsó felvonásában. Kapcsolatba kerül a dániai ellenállási mozgalommal, majd letartóztatása után megszökik a nyilas századparancsnokság által fog-

* meg nem alkuvó

dának kinevezett disznóólból, ahová mint a zendülés vezetőjét zárták be. A partizánokhoz kerül, majd angol fogságba, ahol külön lakásban lakik, mert ő készíti a tiszti garnizon dekorációját, s karikatúrákat rajzol a tisztekről, és későbbi neves művészekkel kultúr csoportot szerveznek. 1948-ban jelentkezik a jezsuita rendbe. Már eléggé érett fejjel a 18—19 évesek közé. Az „összetörni a személyiséget és új embert gyúrni belőle”-elv az ő esetében nem működik, pedig „tonnás személyiségek” működnek közre nevelésében. „Drága fiam, ezt nem kibírni kell, hanem csinálni” magyarázza neki előljárója. Végül is „közös meggyezéssel” távozik. „Volt bennem egy pasztorációs fertőzés, s elkezdtem foglalkozni házbéli, szomszédبéli gyerekekkel, akikről kiderült, Barlay csapatába tartoznak. Felkerestem Barlayt, s megtetszett nekem ez a savonarolai karakter. Ugyanakkor rögtön fenntartásaim is támadtak, mert ő kőkeményen nekem jött. Azt mondta, csak akkor fogad el kritikát, ha valamit jobban csinálok. Ez tetszett. Ez az én emberem. Leírta elképzeléseit. „Egy több éves programot az egyházközség ifjúságának intellektuális és lelki képzésére, különböző szakokkal: teológia, egyháztörténet, liturgia, szociológia. A szociológia mániákusan érdekelt. A Rerum Novarum és a Quadragesimo Anno elvrendszerét szervesen kapcsoltam a Mystici corporis enciklikához, és több tanulmányban mutattam be, hogy az utóbbi nélkül a keresztény szociológia nem lehet teljes. Barlay megbeszélte az atyákkal, tetszett nekik, s én elvállaltam a szociológiát. Ezt adtam elő a legkülönbözőbb csoportokban, nem csak a Szentimrevárosban. *Luka Laci* volt az én szárnysegédem, egy hallatlanul lelkes, talpraesett, buzgó fiú, ő szervezte meg nekem az alkalmakat. A szervezeti felépítésről alig tudtam valamit, tettem a dolgom. Barlay nagyszerű ember volt, de forrófejű, aki ugyan törődött a veszéllyel, de amikor a veszély felbukkant, kapkodni kezdett. Csak egyetlen példa. A plébániát körülvevtek az ávósok. Mi ketten-hárman beszöktünk, s amíg az ávósok az emeleten duhajkodtak, mi a földszinten mentettük, ami menthető, beleértve a cisztercieket is, akiket átöltöztettünk civilbe. Tóbit, vagyis Barlayt is: bakancs, bricsesz, viharkabát, hátizsák. A buszmegállónál látom, Tóbi remeg, belőlem pedig kitört a röhögés, mert ebben a szerelésben egy aranymeteszű breviáriumot tart a kezében. Visszatérve elválásunkra: a lényeg az, hogy felhívtam figyelmét, hogy nem okos ez a katonásdi. Egyszer-

kétszer jelen voltam, amikor eligazítást tartott csoportvezetőknek, mint egy vezérkari tiszt. Én a fiúk és lányok védelmében azt mondtam neki: ezt így nem lehet, sejtyszerűen kell felépülni, konspirálni kell. Ő erre rögtön közölte, hogy nem kell betojni. Én ekkor a magam útján mentem tovább. Akkor már más ellenvélemények is voltak, én azonban senkit sem uszítottam, s amikor én Tóbival megbeszéltem a dolgot, még nem volt szakítás, csak én szálltam ki, s kezdtem a magam útját járni.”

Nobilis Gábor, aki a viszonylagos önállóságot élvező „főnöki” legnagyobb tekintélyű tagja (többek szemében vezetője), még a cisztercieknél érettségizik, akitől apja azt várja, majd átveszi a cégét, s ezért majd a közgazdaságra felvételizik, fia azonban a magyar-történelem szakot írja be elsőnek, mert a pedagógia, a tanári pálya vonzza. Ebben komoly szerepe volt a cserkészletnek. Származása miatt szó sem lehetett a bölcsészkarról, marad a közgazdasági egyetem. Minden közösségi dologban résztvett (énekkar, cserkészlet, diák-kaptár stb., stb.) családjuk, lakásuk mindig nyitott volt. Barlay katonás mentalitása nem nagyon tetszett neki sem, sokkal inkább a Szegedről a Szentimrevárosba mentett püspöki titkár, *Havass Géza* csendes, háttérből segítő stílusa. A militáns stílus és a kellő óvatosság hiánya volt a válóok.

Többen abban látják a fő okot, hogy Barlay Szabolcs nem vette eléggé tudomásul, mennyire sokszínű a keze alatt lévő társaság, mások meg úgy érezték (s érzik ma is), hogy az zavarta Barlayt, hogy a mozgalom kikerült a szerzetesek kezéből, s alulról és világi vonalról kezdődött szerveződni.

Úgy tűnik, árnyaltan látja a történeteket, és eléggé pontosan emlékszik a történetekre *Rozgonyi György*, aki szintén tagja a „főnöki”-nek, aki majd nemsokára a legnagyobb létszámú ágat irányítja: „Barlay katonás ember volt, kitűnő szervező, aki emellett zseniális szellemi munkát is végzett, csak úgy ontotta magából a brosúrákat. A szentbeszédeit is úgy állította össze, hogy a hittan anyag köré lehetett keríteni. Egyetlen komoly hibája volt; csálhatatlannak hitte magát. Ebbe később én is beleestem. Valószínűleg rendi indítást kapott. A probléma az volt, hogy annyira nagyban csinálta, hogy túllépett azon, hogy a csoportosdi eszköz a cél érdekében, ő ezt megfordította. Érzékelte azért a veszélyt is, azonban hisztérikusan reagált. Időnként megijedt, s ilyenkor mindennap máshol aludt. Amennyire lehetett, nem politizált, illetve

úgy politizált, hogy az egészszel nem értett egyet. Ha viszont politizált, nem magyarázott, hanem kinyilatkoztatott. A rend számára is kényelmetlen lett stílusa. A második évben, vagyis 1952-ben attól kezdünk félni, hogy bármilyen rokonszenves és okos is, miatta fog megszűnni az egész. Biztonsági okokra hivatkozva egyre-másra vátak le róla 3–5 fős egységek. Egy alkalommal apostol-kör címen gyűltünk össze a Tas vezér utcában. Barlay teljesen magából kikelve lépett be. Valakiket akkor vittek el az ismeretségi köréből, másoknál meg házkutatást tartottak. Ilyesmit mondott, hogy »Akármi van, össze kell tartanunk, mert úgy sem tudjuk egymást elárulni. Például én sem tudom, téged hogy hívnak, nem tudom a te nevedet sem, a tiedet sem.« Extázisba lovalta magát. Látszott rajta, hogy nagyon félt. Én is félttem volna a helyében. A perek időszaka volt. Valahogy úgy reagálta le a veszélyt, hogy másokat is pánikba sodort.”

Itt most szakítsuk meg egy pillanatra Rozgonyit, s hallgassuk meg *Barlayt*: „Egy fontos megjegyzés karakteremről: pánikjellem. Ezt a kifejezést Rónay Györgytől olvastam, amikor ő Michelangeloról írt. Ez valami rettenetes. Pillanatok alatt képes volt összetörni ez az öntudatos, célratörő ember. Lehet, hogy ez idegrendszer kérdése is. Ez az érzelmi dolog olyan nagymérvű nálam, hogy a hitemig megy le. Kísértés, amit senkinek sem kívánok.”

Az a társaság ijedt meg legjobban Rozgonyi szerint, akiknek érettségizők voltak a kezük alatt. „Ők felkérték Szabolcsot, szálljon le róluk, majd ők csinálják maguk. Szabolcs ebbe nem volt hajlandó belemenni, mert ő ebben kifejezetten engedetlenséget látott. Érezte, aki nem teszi azt, amit ő mond, nem tartozik hozzá. Hozzáteszem: ezt én is megtettem évekkel később. Méghozzá nem egyszer. Legfeljebb más formában és más súllyal. Így aztán leszakadt róla a gimnazista vonal. A gyerekek kevésbé féltek tőle, ők már jobban megtanultak viselkedni. Felkötötték az úttörő nyakkendőt, énekeltek mint rajtanácselnökök, utána eljöttek ministrálni. A tanárok egy része pedig falazott. Ezt a szakadást úgy reagálta le Barlay, mint évekkel később én: »Csak az maradjon velem, aki ezt feltétel nélkül tudja csinálni«. Igaz, én még hozzátettem: „A többiekkel megmaradunk barátságban.” Barlay megleszúrta a népet, hogy micsoda engedetlenség ez, ilyen az egyházban nincsen. Ha valaki pap, az haláláig pap, akkor is, ha hülye vagy vak.

A mi kiválásunkra akkor került sor 1953-ban, amikor elvitték *Luka Laticit*. A gyerek szülei majd megőrültek az idegességtől. Megállapodtunk, megkérjük Barlayt, egy kis időre álljon félre. Nobilis Gábor tolmácsolta kérésünk, de ő elzárkózott. Külön-külön beszélgetett velünk, de mi akkor is ugyanazt mondtuk. Egyikünk sem vonta kétségbe az ő vezetői mivoltát és tevékenységének jogosságát. Amit tettünk, egyszerűen jogos önvédelem volt, egy távlati cél szolgálatában. Sajnos, a nagyobb jó érdekében fájdalmat kellett okoznunk neki. Azokat, kikről úgy érezte, hogy hozzá kötődnek, kivonta tőlünk, esetemben felszámolódott az ősszeministráns csoport egyik része. Ekkor léptek be — immár a Barlay-ágba — *Körmendy Szilveszter* és *Stéger Pista*. Mi pedig igyekeztünk feltölteni létszámunkat, Barlay meg rövid időn belül megsokszorozta a maradékot.”

Barlay Szabolcs így látja: „Hontvári, Rozgonyi, Gáldi, Nobilis és mások azért váltak ki tőlünk, mert katonásnak tartottak, lehet hogy őriültek is. Igen éles konfliktus volt közöttük, mégis nagyon becsülöm őket.” A „főnöki” egyik tagja szerint: „beszélgetés”-ük Barlayval az angolkisasszonyok templomában zajlott le, ahol ő illegális papi tevékenységet folytatott. Barlay felindultan panaszkolt, hogy „ezeknek a csoportoknak a leszakadása zsidó mesterkedés eredménye, s a leszakadó vezetők közül négyet sorolt ebbe a kategóriába.” Előítéletes beállítódását Barlay Ö. Szabolcs sosem tagadta (erről még szó esik). A vele készített interjúban is őszintén beszélt: „Én borzalmasan nem bírom a zsidókat, rettenetesen nem, de keresztény vagyok...” Ismerte és megpróbálta kezelni előítéletességét, ami azonban olykor, de nem túl sokszor, elsősorban ilyen kifakadások formájában robbant ki belőle.)

Érdekes és elgondolkodtató a Barlayhoz „hűségeseknek” maradó *Keglevich László* magyarázata is: „Talán az történt, hogy Szabolcs túltöltötte őket, rájuk zúdította a kegyelmet, túl nagy követelményeket támasztott. Ők talán olcsóbban, talán enyhébben, adagolva akarták ugyanazt, de ő nem engedte őket alkudozni. Katonás volt, de úgy, hogy akarjuk, értsük, legyen hivatásunk, legyünk elkötelezettek, nem úgy hogy állandóan ellenőrzött volna minket.” És egy ellenvélemény, *Aszalós Jánosé*: „Úgy tűnik, hogy azok szakadtak le, akik életképesek és ütőképesek voltak, s a gyenge hűségesek maradtak.”

Most nyilván kérdések sorjáznak az olvasóban: Szétesik-e vagy éppen szétterjed a kezdeményezés az elágazás után? A kiválogatódás eredményeképpen elit- majd tömeg-, laikus- és klerikus-, konzervatív- és progresszív-ágak alakulnak ki? Hogy áll meg a lábán a közvetlen klerikus irányítás nélküli világi hívők ága; merészel-e saját képére hasonlítani, bátran újítani, vagy — görcsösen vigyázva arra, hogy ne váljon eretnekké — betű szerint ragaszkodik a régi hittankönyvekhez, előírásokhoz, vagy pedig gyorsan elvilágiasodik és elvallástalanodik? Megvédi-e a szétdaraboltság, az ügyesebb konspiráció és a maszkok a bontakozó hitéletet az ateista-rákosista rendszer „éberségétől”? Ki tudja-e, ki akarja-e kerülni a politizálást, az ellenzéki szerepet? Lesz-e elég muníciója öt-tíz-tizenöt évre, a felnövekvő nemzedékek egyre magasabb színvonalú vallásos nevelésére? Remélem, majd a következő fejezetek segítségül szolgálnak megválaszolásukhoz.

(Ehhez a fejezethez a Aszalós János, Barlay Ö. Szabolcs, Éry György, Gáldi Zoltán, Hontvári Miklós, Keglevich László, Luka László, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor, Rajk András, Róna Tas András, Rozgonyi György és Szentkúti Pál emlékezéseiből merítettem.)

Országos Széchényi Könyvtár

III.

ÉS MÉG SOKAN MÁSOK

„Még sokan csináltak hasonlót ebben a kerületben is.”

Megvan az áttekintő térkép, belekezdhetünk, hogy bejárjuk az elágazó utakat, de előtte szeretném érzékeltetni — korántsem a teljesség igényével, hagyva még munkát bőven a történészeknek —, hogy mi-féle bűvópatakok csörgedeztek a Szentimrevárosban és közvetlen környezetén. Többségük kicsiny sziget, egy-egy csoport, de akad nagyobb léptékű társaság (énekkar), más mozgalomhoz tartozó csoport, és a szomszédban, Kelenföldön működött a *Regnum Marianum* akkoriban leghatékonyabb társasága. Egyik részük laza kapcsolatban volt a szociográfia tárgyát képező mozgalommal, mások határozottan elkülönültek tőle, ismét mások csak tudtak, vagy éppen nem is tudtak a többiekéről.

1. Berci bácsi kórusa

„Én is mentem a nővérem után, pedig egyikünk sem énekelt jól.”

Az államosítás után *Barlay Szabolcs* és egy margitos apáca, vegyeskارت szerveznek a két egyházi gimnázium fiú- és lánykórusának pótlására, amely a diákmisszióknál énekelt. „Az is lehet, hogy az egyházközségi élet egyik bázisának is szánták — véli a kórus egyik alapító tagja —, majd így folytatja: elsősorban gregoriánt csináltunk, ezt *Fedóra nővér* tanította be. 1949—1950-ben a kórust a rádióból kitett *Hegedűs Árpai* bácsi vette át, majd 1950 őszén Berci bácsi, vagyis az akkor frissen végzett *Bárdos Kornél*.” *Bárdos Kornél* a rend feloszlata után ide kerül káplánnak. „Szép, boldog évem volt. Én kaptam a kompletóriumot és a primát, vezettem a népénekeket, s minden vasárnap dirigáltam a *Forrai-kórust*, a nagyon tehetséges *Szabolcs* meg mondta a nagyhatású savonarolás beszédeit. Teljes gőzzel résztvehettem a lekipásztori munkában. Hatalmas diák-kórusommal szívem szerint foglalkozhattam. 1951-ben jött *Horváth Richárd* plébánosnak. *Kalmár Ödönt*, *Merényi*

Engelbertet és Barlay Szabolcsot már elküldték, amikor bementem audienciára Richárdhoz. Azt mondta, káplán ugyan nem lehetek tovább, de nincsen semmi probléma, mert én még hivatalosan a zeneakadémia lelkésze vagyok, s így a kórusral bármit csinálhatok. Kérte, vigyázzak rájuk, vigyem őket kirándulni, s ha valami probléma van, jelentsem neki, mert ő majd tartja a hátát. A gyerekek közben vártak a plébánia előtt a lépcsőn, de én előbb bementem Szabolcshoz, a mondtam neki: »Tóbi, itt is maradhatok meg nem is, így ha már neked menned kell, nem segíthetek-e valamit csoportjaid összetartásában?« Ő azonban kijelentette, hogy »amit én csináltam, azt magam csinálom tovább«. Nagyon tehetséges ember volt, mint tudós és mint szónok is, az volt csak a baja, hogy nem tudott lecsitulni, s a legdrasztikusabban tartotta össze csoportjait. Az én társaságom 1979-ig megmaradt. Olykor 80-120 fővel is foglalkoztam, kirándultunk, házibulikot szerveztünk. Arra nagyon vigyáztam, hogy ne kapcsolódjanak sehová, hiába hívtak titkos miséket tartani. A szervezést *Tarnay Gyula* és társai végezték, pazarul. Ha én például kijelentettem pénteken, hogy vasárnap vagy következő vasárnap kirándulni megyünk, ők pontos forgatókönyvet készítettek. A mieinknek persze tartottam misét, s rendszeresen — ahogy ők nevezték — „hegyibeszédeket” is, egy negyedórás elmélkedést a próba második részében erkölcsi kérdésekről, eyebeokról.”

Sokan kerültek ebből a kórusból a mozgalom különböző csoportjaiba. Igaz, nem Berci bácsi — szerzetesi nevét becézve így hívta mindenki Bárdos Kornél pap-karnagyot — közvetítésével, hanem itt találtak egymásra a mozgalom énekkaros tagjai azokkal, akiket más aktívabb hitbuzgalmi csoportokba is meg lehetett hívni. „Nővérem valamilyen baráti kapcsolat alapján járt Berci bácsi kórusába, mert ott nagyon jó társaság volt. Én is mentem, pedig egyikünk sem énekelt jól, de nagyon szerettük a társaságot, a hangulatot. Nagy hatással volt ránk a közös éneklés. Egyszer eljött *Bárdos Lajos* a próbára. Csak negyedórára vett kézbe minket, de csodálatos volt, hogy ennyi idő alatt mennyit segített nekünk a Mária-énekek megértésében. Volt ott egy családi ismerős, ő hívott el egy csoportba.” Ez az ismerős *Hertelendy Miklós* volt, de *Nobilis Gábor* és más vezetők is megfordultak a kórusban.

A kórus az egyházközségi *liturgikus szolgálaton* kívül elsősorban a *társaság* volt, amelyben nagyon sokan találtak pártra, baráttra. „Szóra-

kozás volt, kikapcsolódás. Mindenki jól érezte magát, egyházi zenét, vallásos műveket énekeltünk, de nem voltunk vallási csoport. Titkolni való nem volt tevékenységünkben. Egy olyan nagy kórus volt, amely megengedhette, hogy jó páran csak a társaság kedvéért csapódjanak hozzá. Én a 20 év alatt egyetlen próbát nem mulasztottam volna el, 1958-tól pedig én lettem az egyéb programok fő szervezője”, meséli Tarnay Gyula.

1961 februárjában, a tömeges letartóztatások idején az akkori plébános *Vitányi György* megkéri *Bárdos Kornélt*, hogy egy időre szüntessék meg működésüket. Ekkor a társaság egy részét Berci bácsi beviszi a kerületi zeneiskolába, ahol már hatodik éve tanít, s a kórus 1979-ig működik.

2. Ciszterci-szigetek

„Azt kérdezitek, mit csinállok, ha netán meg kell halnom? Tovább ugyanest.”

A ciszterci-vonal nem csak a nagy összefüggő hitbuzgalmi szervezetet jelentette, hanem olyan kis szigeteket is, ahol ritkán kötött ki hajó, vagyis olyan csoportokat, amelyek tagjainak fogalma sem volt arról, hogy rajtuk kívül még más is létezik. Ilyen csoportja vagy csoportjai voltak a ciszterci növendékek egyikének-másikának, például *Albrecht Vilmosnak* és *Téglás Gábornak*. Őket a rend feloszlatása után *dr. Arató Miklós Orbán* és *Keszthelyi Ferenc* irányítja erre a munkára. Segítenek összegyűjteni első csoportjukat, majd szabad kezét adnak nekik. Egyik tagjuk így emlékezik vissza az 1953 és 1961 közötti korszakra. „Első vezetőnk egy halkszavú, de határozott, igen finom, érzékeny fiatalember volt. »Verem«-nek szólítottuk. Először nem tudtuk, hogy ez a vezeték-, vagy a keresztnéve-e, később rájöttünk: álneve. Most, majdnem negyven év elteltével tudtam meg, hogy szerzetesi nevének rövidítése volt. Róla személyiségén kívül csak annyi emlékem volt, hogy bölcs belátással viselte el kiskamasz hülyeségeinket, hogy kispapos külseje ellenére nagyszerűen mászott falmeredek sziklafalakon, s hogy egy téli kiránduláson megrendezett karácsonyi ünnepségen — amikor egy behavazott fenyőfára tett gyertyák előtt imádkoztunk, énekeltünk, mindenki fogadalmat tett, hogy miben javít. Én — szégyenkezve a

vállalás pitiségén — hebegve-dadogva arra tettem ünnepélyes ígéretet, hogy ezentúl majd zokszó nélkül eszem meg a spenótot. Talán egy év elteltével átkerültünk *Téglás Gabi* csoportjába. Neki már ismertük teljes nevét, nem is illett volna plebejus lényéhez — és ténylegesen plebejus származásához — ez a fajta rejtőzködés. Gabi nagyon alulról jött, társadalmilag is, fizikailag is, mert beleesvén a paralízis-járványba, egyik lábára erősen sántított, sőt a — ma már nagyon is valószínűen hangzó — legenda szerint előbb járt kerékpáron, mint gyalog. Tény, hogy a felemás lábával 25–30 kilométeres túrákat tett meg velünk, dögnehéz hátizsákot cipelve. Nagyon erős volt, de még ennél is derűsebb. Hátbavágós-hahotázó ember, maga a plebejus életöröm. Legpazarabb szórakozásunk az volt, amikor dögunalmasnak tűnő szovjet filmeket mentünk el vele megnézni, s már az első képkockáknál sikerült röhejre fakasztani a közönséget valamilyen hülye benyögéssel. Végigröhögte a filmet, s magával rántotta ezzel a gargantuai kacajjal az egész közönséget. Bizarr egyvelege volt ez a tüntetésnek és a bachanáliának. Roppant tehetséges ember volt, aki segédmunkásból esztergályos, majd technikus, üzemvezető lett, végül a Csepeli Vas és Fémmű Egyedi Gépgyárának főkonstruktöre. Eközben karnagya a csepeli templom énekkarának, s vezetője két-három-négy csoportnak, amelyekből mi csak a miénket és az öccsökből álló kisebbeket ismertük, amelyben én magam segédcsoportvezető voltam. Hogy milyen szerzetes-tanár lett volna, rejtély, mert amit az összejöveteleken ellenünk elkövetett, az valóságos oktatási agresszió volt. Jószándék vezérelte: igényes akart lenni, s leadta nekünk, 14—17 éveseknek a teológia anyagát, amiből ő párhuzamosan vizsgázott a földalatti főiskolán. Mégsem volt nehéz a kedvéért végigcsinálni, mert elragadó ember volt, akiből sugárzott a derű és a szeretet.”

Sziget volt ez a csoport, autokefál*, vezetője tudatosan nem kereste másokkal a kapcsolatot, s ő maga ennek tudja be, hogy jó néhány évvel túléltek az 1961-es begyűjtést, ami csak nagyon keveseknek sikerült Szentimrevárosban. Neveltjei közül ma ketten magasabb rangú vezetői egy-egy lelkiségi mozgalomnak, egy harmadik meg a kisközösségi mozgalmak kutatója. Azon a bizonyos 1961. február 6-án, a nagy begyűjtés estéjén éppen együtt volt egyik csoportjával. Jól tájékozott fiai afelől fag-

* önálló

gatták, hogyan lesz tovább. Ő egyik kedvenc szentjét idézte, akitől megkérdezték, mi lesz ha meg kell halnia: „Azt kérdezitek mit csinállok, ha netán meg kell halnom? Tovább ugyanezt.”

3. Cserkész-vonal

„Egy gereblye volt hátul felkötve, azon egy téglá, mely kicsit lenyomta, ezáltal eltűntek a lábnyomok, nem lehetett tudni, hányan jártak arra.”

1954 elején hazaérkezik a hadifogságból a szentimrevárosi cserkészlet legendás alakja *Kölley György*. Még a háziőrizet alatt megalakul első hittancsoportja, majd amikor már szabadon mozoghat régi társaival még jó néhány csoportot szervez. Kirándulni, táborozni kezdenek. Közben a szegedi szemináriumban fejezi be tanulmányait, de nyáron — mint az *Értetek és miattatok* című könyvében (Budapest, Eötvös Kiadó, 1989.) írja — „meg mint cserkész-táborok, illetve illegális, földalatti táborok, mert akkor már jól működtek csoportjaim. Kis háromszemélyes sátrakkal indultunk útnak, minden alkalommal az ország más és más részébe. A résztvevők csak egy kis cédulát kaptak arról, hogy hol találkozunk, melyik tisztáson, a Bükkben, Mátrában vagy másutt. Nagyon izgalmas volt mindez. Az élelmet kis húszkilós csomagokba raktuk és küldtük el azokba a községekbe, amelyek környékén a tábor volt. Mindig mozgótáborokat csináltunk. Este, sötétedés után vertük föl a sátrakat, és hajnalban bontottuk le őket. Volt tábor, amelyben hetvenen is voltunk. Egy-két egyetemista ment a sor végén, amikor útra indultunk egyik helyről a másikra. Egy gereblye volt hátul felkötve, azon egy téglá, mely kicsit lenyomta. Ezáltal eltűntek a lábnyomok, nem lehetett tudni, hányan jártak arra.”

Kölley György „világi helyettese” arra kér, hogy *Villámsugár* néven szerepeltessem. Öreg cserkész, még mindig óvatos*. Országos férficserkész vezetőtisztként vesz részt 1948-ban azon az országos közgyűlésen egy pesti református templom pincéjében, ahol „nagy vita folyt két kövér fiú** és Sík Sándor között, hogy létezhet-e marxista cserkészlet. Végül, amikor láttuk, nincs más kiút, feloszlattuk magun-

* 1990-ben

** Färber József és Jánosi Sándor

*Földalatti cserkész tábor
„Minden évben voltak tíznapos, két hetes túrák”
(Lásd III./3 Cserkész-vonal fejezetet)*

kat, s visszautaztam szüleim birtokára.” Hamarosan ismét Pesten van, segédmunkásként dolgozik, miközben szüleit kitelepítik, ő meg rátermett cserkészekkel együtt segíti menteni a kitelepítettek holmijait. „Még 1952 táján kijártam Gyenesre, az ingyenes strandra. Egyik alkalommal látok szembejönni két kamaszfiút, szintén biciklivel. Láttam arcukon, hogy cserkészformák. Az ember megérzi az ilyesmit. Tartottam ennek a két fiúnak egy cserkésztanfolyamot. Kértem, szigorúan tartsák titokban. Közben az egyik este háziasszonyom azzal fogad, hogy egy pap van itt. Kölley Gyurka volt. »Hallom őrsvezető tanfolyamot tartasz«, mondta. »De hát ez rettentően titkos«, válaszoltam. Elhatároztuk, létrehozunk egy csapatot. Kikötöttük, hogy katonai, rendőri és politikai dolgokról tilos beszélni, s egy Rákosi viccért is kizárás járt. Ennek ellenére biztosak voltunk abban, hogy le fogunk bukni. Így is történt, de csak 1961-ben. A cserkészlet tíz törvényét megvitattuk, visszatérünk az evangéliumi alapokhoz, s így az első parancs így szól: «A ti szavatok legyen igen igen és nem nem». Éves kiképzési tervünk volt, főleg kerékpártúrákat szerveztünk. Mozgal-

munk lényege a hitoktatás volt. Mindig azt mondtam, hogy ez a hittan egy lelki térkép, ki van jelölve az út, és ez az út a gyóntatószékbe vezet. Azt nem mondtam, hogy legyenek szentek, mert én sem vagyok az.”

Selmezy Vilmos 13 éves korában — pontosan emlékszik a dátumra — 1954. június 14-én csatlakozik Kölleyékhez, egy kerékpártúra alkalmával. „Gyurka egy olyan programot adott nekünk, hogy minden gyerekeknek hozni kell 2 kiló szárasztészta, 1 kiló cukrot, 1 kiló zsírt, ennyi pénzt, minimálisat, ilyen és ilyen felszerelést. Egy cserkész festő telkén vertük föl a 25. számú Szent Imre cserkészcsapat megmaradt sátrait. Úgy harmincan lehettünk, mindannyian innen a Szentimrevárosból. Reggelenként sátorrend, éjszakai őréség. A következő állomás a bakonybéli apátság kertjében. Minden évben voltak tíz napos, kéthetes túrák. Évközben sejteket alkottunk, ezeknek nem volt külön ifjúsági vezetője, mint a szentimrevárosi mozgalom hittancsoportjainak. Hentente találkoztunk. Mindig kaptunk valami feladatot, amit meg kellett oldanunk, általában a cserkész kézikönyvből. Rendszeres vallásoktatásban nem részesültünk, ezt a táborban kaptuk. A feladat elvégzése után társasjátékoztunk, hülyéskedtünk, birkóztunk. Munkánkat Vilámsugár ellenőrizte. 1956-ig tartott ez, mert akkor Kölley Gyurkát püspöke Dunabogdányba „internálta”. Oda is jártunk ki néhányan, segítettünk neki tábort szervezni a bogdányi gyerekeknek. 1961-ig tartott, s a Gyorskocsi utcában* folytatódott.”

4. Regnum Marianum

„Bíztattak: van elég romantika a kereszténységben is.”

Szentimreváros szomszédságában Kelenföldön „dobogott a Regnum Marianum szíve”. Mivel erről most már két könyvből is tájékozódhat az érdeklődő (Emódi László: „A Regnum Marianum története 1900—1970”. Bécs, 1989. Magyar Egyházzociológiai Intézet; Dobszay János: „Így — vagy sehogy (Regnum krónika)”. Budapest, 1991. Most éppen hogy csak érzékeltetem, mi is folyt a Feneketlen tótól nem egészen két kilométerre, a Regnum Marianum berkeiben.

* A Belügyminisztérium politikai titkosrendőrségének hirhedt központi székhelye és hatalmas börtöne.

Keglevich István, mivel felszentelése után nem helyezik el azonnal, körülnéz. „Meglátogattam azokat a papokat, akiktől tanulhattam: *Barlay Szabolcsot* is és a regnumiakat. Mindkét szervezetben dolgoztam. *Barlay* kitűnően szervezett, jól tudott hatni, de mint ember pacal volt. »Ez a hegy meredek«, »kemény a föld« viszolygott a kirándulásokon. Parancsolgatni azt viszont tudott. Prófétaként beszélt. Nem mondott hülyeségeket, de az »én«-t mindig odatette. Regnumi mintára több kirándulást kezdeményeztem, tábor is szerveztem nekik.”

„A Regnum akkori stábja szintén a házi hittant művelte, de ott tíz jóbarát pap dolgozott együtt. Kamaszokra voltak hitelesítve. A hitet itt a közösségben megélt hit és nem a hittan határozta meg. A Regnum előnye az volt *Barlayval* szemben, hogy itt egyenrangú társak voltunk. Minden atyának volt egy csapata, amelyek madárneveket viseltek. Táboraimat »haláltáboroknak« nevezték. Mozgó táborok voltak: lekváros tészta, szalonna, számcsata, labda, heccek. *Elismerem*, kissé spártai módszerem volt, de bevált, mert harmadnapra összeérett a banda. Senki sem fagyott meg, senki nem lett nyomorék.” „Jó tábortüzek, sok ének, erdei misék, éjjeli számcsata, ezt kellett keverni lelki dolgokkal.”

„Cserkészőrs-típusú hittancsoportjaink voltak. 1950-től 1956-ig úgy éltünk, hogy guggolva is kibírjuk. Egészen hetvenig még volt tartása az országnak.”

„*Hárman, Keglevich István, Réti László, Rózsavölgyi László* az *Emődi László* neveltjei közül. Ma valamennyien papok s az utóbbi kettő a Regnum Marianum közösség tagjai. *Keglevich István* az általa bejelentett Regnum Marianum Egyesület vezetője.”

„12 éves koromban beleszöppentem a kelenföldi, illegálisnak számító hittanba. A hitoktatók jellemnevelésre vállalkoztak *Koszter atya* és *Tóth Tihamér* szellemében. 1954—1955-ben már a regnumi közösség táboraiiban veszek részt. 1956-ban találkoztak a magyar indián mozgalommal, dakotául tanultunk és gyöngyöt szőttünk, találkozik holdtöltekor és naptánc. A Regnum-szabály azonban az volt, hogy a konspiráció miatt más közösségbe nem tartozhatunk. Válasszunk, mondták vezetőink, s biztattak: van elég romantika a kereszténységben is. Választottunk, maradtunk a Regnumban. Az »indiánok« közül 1956-ban sokan disszidáltak, Amerikába.”

Keglevichnek hamarosan segítsége is akadt, ő így emlékezik vissza: „11 éves koromba kerültem a Regnumba, a Sirály nép tagja lettem. Hétről hétre lakásokon találkoztunk, Rózsavölgyi hetente egy-egy gépelt oldalt bevasalt. Két egyetemista fiú segített neki. Barátommal csoportújságot szerkesztettünk. 1956 és 1960 között volt a legjelentősebb szakasz, ekkor három regnumi atya káplánkodik Kelenföldön. 30—35 fős társaság szerveződik. Keglevich kezdett minket egyénileg gyúrni, rugdosni. Hozzá kerültem segítő vezetőnek. Vele kemény táboraink voltak. Réti táborában nagyobb volt a szellemi előkészítés, itt csoportvezetők voltunk. A központban a tábortűz, az énekkincs, a tréfa. 1959-ben a Bakonyban voltunk, »Krisztussal a Bakony vadonában« jelszóval, s megrendeztük a »Magyar szentek nyomában« akadályversenyt. Év közben erre is készültünk, az én feladatom Erzsébet, Margit és Kapisztrán. Ez a tábor maradt azóta is legnagyobb élményemnek. 1959—1960-ban volt a szellemi olimpiász, az ÁVH is megkapta anyagát, s ötleteinket viszontláthattuk a tévé »Ki mit tud?« műsorában. 1958—1959-ben *Emődi Laci bácsi* azt mondta: »Nemsokára elmegyünk a börtönbe«. 1960-ig toleráltak minket, eddigre már nagy tömegekkel dolgoztunk.

„A Szent Gellért templom kisegítő kápolna volt, egyben kultúrház is, kuglipályával, Szent Imre körrel, amelynek csónakháza is volt, s az egyházközség a Kamaraerdőbe járt kirándulni. 1954-től kerültek oda igen jó káplánok: Emődi, Keglevich, Réti. Felosztották maguk között a srácokat. Emődi beszédeit az utcán is hallgatták. Kedvenc játéka a méta volt. Több válogatott sportoló került ki onnan. Emődi atyának abszolút meghatározó szerepe volt az életemben, pedig sosem mondta meg, mit csináljak. Olyan volt számomra, mint növénynek a napsugár. Jól megfigyelt, számontartott. Réti utánóztam, én is csináltattam egy sötét szemüveget. Dallam jutott eszembe róla, mert dallamos járása volt. Állandóan mesélt, a semmiről is, akkori szlengben. Gyöngé szíve ellenére verhetetlen volt lábteniszben.”

5. Piarista-vonal

„Luci a telefonszámokat a zsinati évszámokhoz kötve memorizálta, s félévenként levizsgáztatott minket hittudományból.”

Gáj meséli: „A mi mozgalmunk hasonló volt Barlayéhoz, de cserkész-szet formalitásai nélkül. Nálunk senki senkinek a nevét nem tudta, csak az őrsön belül. Piarista szerzetes csúcsvezetőnk, Luci, vagyis Ördög-Örkényi János a telefonszámokat zsinati évszámokhoz kötve memorizálta. A cserkészetből csak azt mentettük át, amit érdemesnek tartottunk. Nálunk *főiskolai szintű hittudományi oktatás* folyt, de volt térképolvasás, technikai ismeretek (tűzgyújtás, csomózás) és belső élet. A cél vallási nevelésünk volt. Lucinál vizsgáztunk, aki a hittudományok doktora volt. Kemény, száraz ember, aki még az üstökünket is megbíálta. 12 év volt a legalsó korhatár, Budapestre korlátozódott mozgalmunk, nem tudom, hány csoportunk volt. Volt még vasárnapi kirándulás, nyári tábor, de itt is csak egy-egy csoport vett részt, így aztán a mai napig nem derült fény semmire sem. Mindenkinek álneve volt, az enyém Gáj, a papagájból. Mi voltunk a vidrák. Csoportvezetőnk, Emerik, egyetemista volt. Az *összejövetel* délután 4-től 8-ig tartott, lehúzott redőnyök mögött, a *programja* így alakult: 1. Ima; 2. újszövetségi rész (mi olvastuk föl, vöröslött a fülem az izgalomtól); 3. Luci magyarázott; 4. dogmatika; 5. ének, kompletórium; 6. záróima; 7. vigalom, játék, hétvégi programok megtervezése. Kirándulásaink elképesztően kemények voltak. Átlag 20—30 kilométer. Emerik erdei újságot szerkeszt. Megmaradtak a régi piarista cserkészcsapatától a sátrak P1, P2, P3 jelzésekkel. A tábortűzek mellett voltak a legmagvasabb lelki beszélgetések. A falvakban — anélkül, hogy bármiről szó esett volna — mint cserkészeket fogadtak minket, s elláttak mindennel. Számomra ez egy egészen elmélyült vallási valami volt, barátokat adott és erkölcsi tartást, azóta sem tűröm, hogy meghajlítsanak.”

6. Önképzőkörök

„Ellenpontoszni kívántuk az egyetemen hallottakat.”

Gosztonyi Géza a piaristákhoz, majd a ciszterekhez jár, de már a József Attila gimnáziumban érettségizik. Őrsvezetői tanfolyamot végez, s a föld alá kerülésekor is folyamatosan tartja a kapcsolatot a szentimre-

városiakkal, emellett azonban barátaival még egy „maszek szervezésű teológiai-morális önképzőkört is” létrehoznak. „Hat-nyolc fős fiútársaság, afféle budai úrigyerekek voltunk, akik saját maguk világnézeti képzésével foglalkoznak. Nem tettünk egyebet — meséli Gosztonyi Géza —, az élet egységével óhajtottunk foglalkozni. Ezen azt kell érteni, hogy az önképzőköri dolgokon kívül szórakozni is összejöttünk, ilyenkor valaki előadást tartott Wagner zenei műveiről, meg sok minden egyébről. Egyetemi éveink alatt volt ez, 1952 és 1955 között. A társadalmi része folytatódott tovább, később is összejártunk, bulikat rendeztünk, ez 1956 után is megmaradt. Csakis a családalapítás idején szünetelt, aztán megint összejöttünk, s *máig megvagyunk*, s ma is két-három hetenként összejövünk. Korábban többször kártyáztunk, most inkább beszélgetünk. Visszatérve az önképzőkörré: egy időben feldolgoztuk Schütz dogmatikáját, Kecskés könyve és a pápai enciklikák alapján szociológiával is foglalkoztunk, ezen kívül krisztológiával és történelemmel. Ellenpontoszni kívántuk az egyetemeken hallottakat, »hallgattassék meg a másik fél is« alapon. A témák nyolcvan százaléka vallási-teológiai-etikai téma volt. Tipikusan laikus história volt, elég jó erőkkal. Ma közülük három kandidátus. Akkor szinte valamennyien lelkiatyával rendelkezünk, napi áldozók voltunk, ebből persze mára elég sok minden elkopott, de azért maradt is.”

És még sokan mások, hiszen — ahogy a szentimrevárosi mozgalom fő ágának egyik résztvevője magyarázza, — „gyakorlatilag minden normális fiatal pap maga köré gyűjtött fiatalokat. Persze csak 5–10 gyereket. Én például *Gyulay Oszkár*nak ministráltam, aki ugyanúgy maga köré gyűjtötte a ministránsokat, focizott is velük. Vagy itt volt a Kruspér utcai kápolnában *Szkladányi Ákos*, nagyon frankó, katonás ember, aki kirándulni is vitt minket, s volt meccs a Szent Imre és a Kruspér utcai ministránsai között. Persze voltak olyan papok, akik ennél jóval többet akartak, mint egy Kölley, egy Emődi, egy Rózsavölgyi”.

(Ehhez a fejezethez Balás Béla, Bárdos Kornél, Bajcsy Lajos, Bezuk Zsolt, Gosztonyi Géza, Keglevich István, Kölley György, Papanek Ernő, Selmeczi Vilmos, Tarnay Gyula, Téglás Gábor, Turcsik György és Villámsugár emlékezéseiből merítettem.)

IV. A BARLAY-VONAL

„Ha kívülállóak tudtak is az egészről, nem jelentettek föl, mert látták, hogy itt tulajdonképpen életmentés zajlik: magyarság- meg értékmentés.”

Azon kívül, hogy *Barlay Ö. Szabolcs* az egész szentimrevárosi katolikus ifjúsági élet „mozgalmának” — ezt a megjelölést érzem a legtalálóbbnak — lángelke volt, s valamennyi ág bizonyos értelemben az ő művét is folytatta, volt egy ága ennek a társaságnak, amely leginkább az ő kézjegyét viselte. De ki is Barlay tulajdonképpen? Katonatiszt-csemetéből kinőtt mozgalom-diktátor „jezsuitoid” ciszter? Pályatévészett önjelölt? A Rákosi-rendszer első számú közellensége? A szolgál, akiről Izaiás ír?

1. Egy „lánglélek” pályakezdése *„Számomra az életem egy csoda.”*

Barlay Ödön 1919-ben született mint negyedik gyerek, akit abban az időben „hazardjáték volt vállalni.” Apja katonatiszt, aki a háború végére lelkileg összeomlik. Anyja „valahogy úgy fogta meg Isten kezét, hogy apámat úgy lehet megint emberré tenni, hogyha valami életörömöt kap. Ez voltam én”. Kassáról Győrbe, majd Pécsre menekülnek, hónapokig marhavagonban laknak, mégis felejthetetlennek nevezi gyermekkorát, mert szegényen, de szeretetben éltek, olyannyira, hogy a négy mellé még két neveltet is odavettek. Elemi iskolában a püspöki tanítóképző pécsi gyakorló elemi iskolájába kerül, ahol *Bauer József* bonyhádi plébános, a volksbundistákkal szembeforduló németek vezéregyénisége tanítja hit-tanra, és a városszerte népszerű Glatt bácsi volt a tanító.

Nagy élménye a cserkészzet és a ciszterciek Nagy Lajos Gimnáziuma, nyáron pedig a pécsi pusztá, melyet apja az első világháborúban tanúsított vitézségéért száz holdat kapott. Amikor édesapja ezredet kap, s átköltöznek Nagykanizsára, a piaristáknál folytatta tanulmányait. A kamaszfiú úgy érzi, a piaristáké a tudomány, a cisztercieké a carta

caritatis. Kanizsai osztályfőnöke — aki nem kedvelte —, egy alkalommal, amikor nagy cirkuszt csinált az udvarlások miatt, neki szegezte a kérdést, mit szól mindehhez, ő — maga sem tudta, honnét veszi — nagy bölcsen kijelentette, hogy „Mindennek megvan a maga ideje”. Egy évig a kaposvári állami iskolába jár, és nagyon élvezi, „mert nem volt az a drill, hanem szabadság. Osztályfőnökökre, aki zsidó ember volt, nagy szeretettel és tisztelettel emlékszem.” Aztán visszakerült a ciszterciekhez Pécsre. Ugyanabba az osztályba és ugyanahhoz az osztályfőnökhöz, akitől elsős korában nehéz szívvel vált el. „Megjött a tékozló fiam!” Ez a szigorú, de kiváló pedagógus Mayer Móric, mindmáig egyik példaképe, amíg a másik nagy egyéniség épp ennek a típusnak ellenpólusa volt, de végülis Kühn Szaniszló igazgatónak köszönhet legtöbbit. Az „aranszívűnek” nevezett Szaniszló atya egy év alatt nemcsak a ciszterci gimnáziumot, de Pécs egész ifjúságát meghódította. De nem magának, hanem Jézusnak. Tőle kapott arcképét (kis fénykép) mindmáig drágakincsként őrizi és naponta „felnéz” rá, beszélget vele, tanácsát kéri. „Mayer Móric osztályfőnököm igazi szigorát és Szaniszló atya jóságát harmonikus egységbe fogni nagyon nehéz, mégis ezt próbáltam megvalósítani egész életemben”.

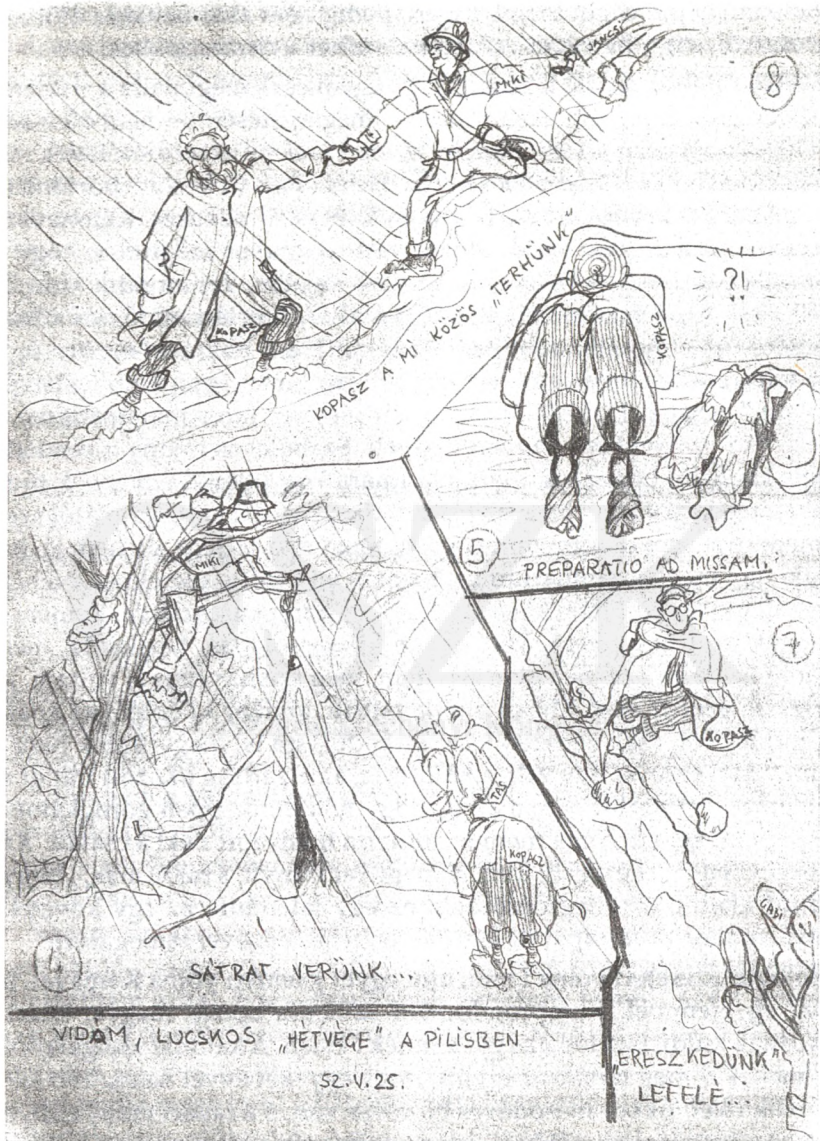
„Akkor, tizenhat éves koromban, gazdálkodó szerettem volna lenni, de amikor megismertem Szaniszló atyát, három hónap alatt döntöttem. Igazán férfias ember volt, a maga férfias szeretetével. »Nem érdekel, fiam, milyen a bizonyítványod, a fontos, hogy ember legyél«, mondta.”

„Édesapám a katonatiszti pályát próbálta rámerőszakolni. Borzasztóan kétségbe voltam esve, de itt jött a Gondviselés. Apám nagyon kemény, puritán ember volt, s az ilyen nem kér protekciót. Két helyre tizen jelentkezünk, s olyan tárgyak is voltak a felvételinél, amelyeket én nem is tanultam. Így aztán szerencsém volt. Apám azt gondolta, ha nem katona, akkor gazdálkodó leszek, én meg Kühn Szaniszló hatására előálltam azzal, hogy jezsuitának szeretnék menni. Azért jezsuitának, mert a ciszterci hittanárom megnősült. Még májusban összehívott minket a Mária-kongregációban, rágalomnak mondta az egészet, júniusban pedig megnősült. Hiába mondta Szaniszló atya, hogy ilyesmi a jezsuitáknál is előfordul. Apám, aki féltékeny volt Szaniszlóra, azt mondta, elenged, ha előbb katonának megyek, vagyis önkéntesnek.

1938-ban!” Apja végül mégis enged, pedig nem akármekkora áldozat ez részéről, s így fia végül is Zircre kerülhet a ciszterciekhez.

Barlay szigorú rendet keresett, s ezt ugyancsak megtalálta a ciszterci rendben, ahová a „szigorítás” után — meglepetésére — nem öten-hatan léptek be, mint addig, hanem 32-en. Híres professzorok lettek nevelői: *Naszályi Emil, Zemplén György, Halász Pius* (ő később börtöntársa). „Addig a középkori rendek nem kaptak új neveket. Katonatiszt bátyám — akkor már zsidóüldözés volt — amikor megtudta, hogy a választékban ilyen nevek vannak, mint Kajetán, azt mondta »Ide figyelj, öcsi, ha te ezt veszed fel, kitagadlak. A Kajetán zsidó név.« Szerencsére ezt elmondhattam beöltözés előtt, s a novícius-mester úgy gondolta, családomban emiatt nagy botrány lenne, így a *Szabolcs* nevet kaptam.” Apátja, *Endrédi Vendel*, a két méteres híres matematikus, a ballisztika szakembere nagyon kedveli. Szabolcs is rajong a rendért, mégis kis híján otthagya, mert a számára kegyetlenül nehéznek tűnt próbatételek fizikailag teljesen összetörtek. „Nekem volt egy plátói szerelmem. Azt sem tudom, honnan jött. Most már tudom, de nem jó, ha valaki úgy megy szemináriumba, ha nem volt előtte szerelmes. Nehéz idegi állapotba kerültem a második évben. Szívneuraszténia. Reménytelennek tűnt helyzetem. Volt ugyan kikapcsolódás, kézilabda, még jégghoki is, de én ezekhez nem értettem, meg szemüveges is voltam. A *cserkészlet mentett meg*. Abban a pillanatban, amikor kiléptem az apát-ság területéről, csak egészen kicsi kirándulásra is, megszűntek panaszaim.” Mai eszével úgy véli, a kötöttség, az elzártság okozott minden problémát. Felmerült benne az is, hogy tulajdonképpen görögkatolikus papnak kellett volna mennie, annyira hiányzott neki a család. Az utolsó évben cserkésztsízt lesz, kispapokat irányít, s rájön arra, „hogya valamit átadni, ez a legfontosabb, ez egy talentum, ez egy követelmény. Amikor ezt az apát úr észrevette, teljes erejével támogattott.”

Teológus szeretett volna lenni, ami egyet jelentett volna Rómával, a pápai egyetemmel. Kompromisszum születik: apátja magyar–olasz szakosnak küldi. Nekiáll az egyetemnek Pesten. A katonai szolgálattól úgy menekül meg társaival együtt, hogy egy-két évvel hamarabb felszentelik őket. Ekkor másodéves bölcsész volt, s a tanári pálya esélye hirtelen alig valamire csökken. Felszentelés után ugyanis tábori lelkész kiképzést kap. A katonaságnál fel kell esküdni a németek révén ha-

Vidám, lucskos „hétvége” a Pilisben (1952. V. 25-én)

MEGHALTAK TÁN?...
NEM!... OTT „ÜLNEK”....

10

6

MIKOR MÉG AZT HITTÜK, HOGY RÖVIDESEN ELÁLL AZ
ESŐ...

1

9

AZ ESŐ ELŐL „BEHÚZÓDTUNK”
A SÁTORBA

HÁZATELE...

2

HIDEG
ZOHANY

3

KOPASZ ELŐSZÖR ESİK EL...

Vidám, lucskos „hétvége” a Pilisben (1952. V. 25-én)

talomra jutott Szálasira. A kiképzés alatt sebesült kórházban dolgozik, dandár-parancsnoki kitüntetést kap.

1945-ben, Zirc mellé, Magyarpolányra kerül káplánnak. „Ekkor ezt az anyámasszony–katonája-típusú, nem sportoló, nem keménykötésű ifjút apátja megkérdezi, tud-e lovagolni, mert levelet kell vinnie Bakonybélbe, az erdőn keresztül. Fantasztikus élmény volt. Véres volt a kezem, hullafáradt voltam, de mentem.” Amikor bejönnek a faluba az oroszok, kis híján főbe lövik, mert plébánosa — egy sváb származású zirci — lepaktált a németekkel. A plébánosnak melleleg pisztolyok gyűjtése volt a szenvedélye, és még néhány kézigránát is volt az ágya alatt. Szabolcs 1945 májusában folytatja az egyetemet, s Horváth János ösztöndíjjal — vagyis egy papírral, egy fillér nélkül — küldik Rómába. „Itt kezdődik egy újabb fejezet. Rómában 1945–1946-ban voltam, olaszul nem tudtam, nem tudok most sem, ennek ellenére ragyogó tudományos munkát tudtam végezni. A Mohács utáni korszak művelődéstörténetét kutathattam a vatikáni könyvtárban, külön engedéllyel. Csoda nagy kincssel jöttem haza, nagy fiú voltam, a jövő reménysége. Nagyon befutottam, korábban doktoráltam le. Disszertációból könyvet akartak csinálni, de akkor más idők jöttek.”

A szentimrevárosi ciszterci gimnáziumban kezd tanítani, s mindjárt osztályfőnök is lesz, az egyetemen pedig tanársegéd, párhuzamosan működik *Horváth János* tanszékén és az olasz tanszéken. 1948 nyarán az ateista államhatalom feloszlatja a rendet és államosítja a gimnáziumot. A fiatal rendtagok között „Hát nagy dolog, megyünk Szibériába!” — hangulat uralkodott, s nem helyeslik az akkor már letartóztatott Mindszenty nélkül maradt megfélemlített püspöki kar kompromisszumra való hajlandóságát. „Ellenzékbe mentem, s amikor békepapot láttam, köptem. Ennek ellenére nem estem eretnokségbe, hogy ki mondjam, ez nem lehet főpap, Krisztus helyettese. Én tudniillik olyan ember vagyok, s ezért is lettem szerzetes, aki nem tud meglenni megfelelő irányítás, előjáró nélkül. Sokkal nehezebben esett a plébánosban meglátni Krisztust. A bölcsesség egyébként nem megalkuvást jelent, hanem fölmérni a dolgokat. Én akkor nem voltam valami bölcs. Amikor apát úr Rómából hazahívott, megkért, hozzak haza tízezer dollárt. Itthon nagy volt a nyomor, kinn meg a rend különböző betétjeiben sok pénz volt. Engem ott kinn Monseigneurnak tekintettek, s amerikai ka-

tonai repülőgéppel hoztak Passauig. Bécsben feltettem magamra egy haskötőt, felültem az első vonatra, s Hajmáskérnél szálltam le, — mert nem ment tovább a vonat. Egy szigorúan őrzött orosz katonai tábor közepén átvezető gyalogösvényen jutottam el Zircre. Akkoriban veszélyt nem ismerő, vagyis föl nem ismerő, megszállott ember voltam.”

„Tanár úr, ne tessék fölmenni, azt a parancsot kaptam, ne engedjem föl”, szólott egyik reggel a portás, ezzel szakadt meg egyetemi pályafutása. Maradt a plébánia. Egyre központibb ember lesz Szentimrevárosban. „Ebben az időben a körmenet egyben demonstráció is volt. Plébánosom arra kér, szervezzek erős torkú férfiakkól énekkart. Meg is lett. Kiálltunk a templom bejárati lépcsőire és onnan énekeltünk, túlharsogva a Sztálin-nótákat üvöltő utcai hangszórókat. És így volt ez minden alkalommal. A tömeg nézett engem és énekkaromat, amelyet, ha az eső esett, esernyőmmel dirigáltam. Megjelentek az ávósok, ekkor a mieink eldudtak. Élveztem és félttem. Kétszer elénekeltük a Himnuszt. Mindezt 1950-ben! Plébánosom nagyon félt, hogy bajba sodrom. Apátom helyettese két hónapra kivont a forgalomból. Rendtársaim többsége féltett, úgy képzelték, én hozom bajba a rendet. Az volt az igazság, hogy a »tovább kell csinálni«-t úgyszólván csak én vettem komolyan.” *Kalmár Ödön* féltve az egész egyházközséget, kéri, hogy hagyja abba, de Barlay azt válaszolja, adja ezt írásba neki. *Bulányi György* kéri, dolgozzon vele, de Barlay azt válaszolja neki: „Ez egy örültség. Mindenki szeparálódjék külön. Semmi szervezkedés.”

„Magam köré gyűjtöttem korábbi cserkésztiszteimet és a kórusban éneklő nagylányokat. Valamennyien nagyon-nagyon értékes emberek voltak. Bár nem tudtam, hogy ez így van megírva a nagykönyvben, elitképzést csináltam. Csodálatos dolog volt, nagy élmény: kirándulások, elmélkedések, és gépelve kapták a hittananyagot. Mindegyik közvetlen gyermekemnek volt nyolc-tíz gyereke, amolyan cserkészörsök, akik mindig családoknál jöttek össze. De ezt csak a Szentimrevárosban lehetett megcsinálni. Ez egy csodálatos kerület, mindig itt volt a kommunista rendszerben a legtöbb ellenzavazat. Fiaink mind ciszterci, lányaink pedig apáca tanítványok, családjaik pedig sorstársak. S ha néha mások, kívülállók tudtak is az egészeről, nem jelentettek föl, mert látták, hogy itt tulajdonképpen életmentés zajlik, magyarság- meg értékmentés. Tudtam, hogy az ilyesmi — akarva nem akarva — politizá-

lás. Nem véletlenül mondták nekem a nyomozók: „Nézze, Barlay! Maga hiába mondja, hogy nem politizál. Maga ahogy a kenyeret megszegei, az is politika.«”

2. Építőkövek

„Nem illegalitás volt a cél, hanem az, hogy a magunk önazonosságát, lelki iskoláját elfogadjuk. Nem földalatti mozgalom volt, hanem mélyen hívó magatartás.”

Kikből, miből épült föl a szentimrevárosi hitéleti mozgalom Barlay-ága, Barlay Ö. Szabolcs személyiségén és a „csodálatos kerületen” kívül. Először is voltak célokkal azonosuló vagyis *motivált személyiségek*:

Aszalós János, jómódú orvos fia egy formálisan vallásos polgári családban. Saját kezdeményezésére szervez a gimnáziumban egy kis társaságot a „lelkileg kiéhezetteknek”. Ők mennek aztán Barlayhoz, s kérik, csináljon valamit. Igaz, Aszalós valami „lelkibb, spirituálisabb irányt” szeretett volna, de belátta, alkalmazkodniuk kell a körülményekhez, a többség igényeihez. „Több volt mint hitoktatás, mint fejtárgítás, közösség volt, irányulás egy alternatív életforma felé. Aszalós János tehát mint egy *kezdeményező* vesz részt a mozgalom indításában, aztán belép a ciszterci rendbe, s csak felosztatás után kerül vissza Szentimrevárosba. Másfél év múlva behívják katonának, utána pedig a szegedi egyetemre kerül. Ott szervez közösséget évfolyamtársaiból. 1956-ban bebörtönzik, 1958-ban kijön, s immár Pesten, egy másik kerületben szervezi a *teológiai önképzőkört* madrigálénekléssel, kirándulásokkal kombinálva, 20–30 főt vonva be ebbe. 1961-ben már elsősorban azért vádolják az egyházellenes koncepciók perben.

Luka László egy kerületszerte jól ismert és kedvelt, ahogy nevezték, „mindenki papja” körzeti orvos gyermeke, hatodmagával. A család úgy volt vallásos beállítottságú, hogy a szülők nem jártak templomba, a gyerekek azonban nagyon komolyan vették a vallásos életet. Amikor megszűnik a vallásoktatás, apjuk ajánlott levélben írta be őket iskolai hittanra. Mindössze öten jelentkeztek a két párhuzamos osztályból, közülük ma hárman papok. Ő úgy véli a *vallásosság*, a *romantika* és a *politikai opposzió* sajátos ötvözete ez a mozgalom, amelyet ő teljesen magáénak tekint, s magát alapító tagjának, akinek a szerepe továbbad-

ni az evangélium örömhírét azoknak, akik bár érdeklődnének, nem jutnak hittanhoz, s azoknak, akik utat keresnek az egyházhoz. Amikor felveszik az orvosira, ott is szervez egy csoportot. Lebukásakor 30–35 fő tartozik hozzá. 1953 nyarán tartóztatják le, de nem ebben az ügyben, egy orvostanhallgatók tervezte szovjetellenes demonstráció kitalálóinak egyikeként. Hét évet kap, 1956-ban szabadul, s elhagyja az országot.

Keglevich László regnumista családból indul, alapvető élménye a *cserkészet*. Hat helyre felvételizik, mindenhova fölveszik, de ő „azért is” tanárnak megy. Anyjukat 1948-ban Barlay a gyóntatószékben megkérdezi, hogy ugye két fia van, s kéri, küldje el őket hozzá, hogy bekapcsolja őket az ifjúsági munkába. Bátyja ekkor vonul be a szemináriumba, neki viszont van szabad kapacitása, s kap négy gyereket. Boldogan vállalja. Okát így magyarázza: „Az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus után Szentimrévárosban, egy bődületes ugrás volt, kiemelkedő szintre jutott el a kereszténység itt, ahhoz képest, ami akkor az országban volt. Ezt nem lehetett megszüntetni az államosítással. Hiába a komcsik, a szocdemek, hiába járt ciszter igazgatónk, *Brisits Frigyes* sárga csillaggal, itt egy isteni oázis volt. Egyszerűen az élet bennünk élt, ezt tudtuk továbbadni. Ehhez Barlay az Úr eszköze volt. Mi, egyetemisták, tele voltunk töltve *keresztény szociológiával*, a marxizmus ellenzésével. A vádiratban elitnevelés, káderképzés szerepel, de az is bele van írva, hogy nem átalhattak egymás közt házasodni.” A Barlay ág egyik fő vezetője lesz, egészen 1961-ig.

Körmendy Szilvesztert szülei „átdobják” Nagyváradról, hogy az anyaországban tanuljon. Kereskedelmet végez, majd önkéntesnek jelentkezik, mert katonatiszt akar lenni, rossz híre miatt azonban elkerüli a Ludovikát. Kikerül a frontra, a Hunyadi páncélgránátos hadosztálynak is tagja lesz, megsebesül. Elmehetne tengerentúlra, de hazajön tanoncnak, s műszerészként szabadul a Gammában. Kéthavonta lelkigyakorlatra jár a Manrézába. Menyasszonya előzőleg jelölt volt a ciszterciek női konventjében. Barlay közli vele, hogy szüksége lenne egy olyan laikusra, aki meg tudja mutatni, hogy egyszerű, hétköznapi ember is tud vallásos életet élni. Ekkor már nős, három gyermeke van, s néhány éve már részt vesz a házaknál folyó családi vallásoktatásban. „Én ehhez a határozott katonás engedelmességhez és a véleményem megszűréséhez, visszatartásához már hozzá szoktam. Számomra a tett halála az okoskodás. Ez nekem sosem feküdt. Másfél óra gondolkodási

időt kértem Barlaytól, aztán mentem, mert akartam valamit csinálni ezért az országért, s rögtön tudtam, hogy ebből börtön lesz, s akkor már volt három gyerekem. És nekem az lett a feladatom, hogy a fiúknál én legyek a vezető.”

Herbán Ferenc egy Somogy megyei tanító fiaként 1952-ben kerül fel a Budapesti Műszaki Egyetemre, szívesen hallgatja Barlay Szabolcs beszédeit, gyónni is hozzá jár, s ő egy alkalommal megkérdezi, hogy »Jézust kellene elvinni a fiatalokhoz, vállalnád-e?« „Azt hiszem erre csak igennel lehetett felelni. Ettől kezdve nekem is volt egy hatfős csoportom az ötödikesekből.”

A hitélet ébrentartásának és terjesztésének fontos építő-elemei voltak a különböző *tevékenység-formák, események, értékek, élmények, ötletek:*

„Szabolcs volt a hinterland, aki a spannungot adta. Én nem oberkodtam, én közvetlenebb életvezetésű pali vagyok. Először elsős-másodikos gimnazistákat vezettem. Én honosítottam meg az *elmélkedést. Beszélgettünk*, elhatároztuk, hogy valamilyen témát veszünk. Volt *egyháztörténet*, aztán *dogmatika* Schütz-, keresztény *szociológia* Eglis alapján. Biztosan nem volt tökéletes, de azért némi tanári ambíciókkal már rendelkeztem. Kirándulgattunk is. Elevenen éltek még bennem kamaszkori olvasmány-élményeim is: a Viszokai hős fiúk, Szívós Donáth könyvei, Koszter atya könyvei, a Viharzóna, az Iluska, a Lépcső-ima. Csoportom tagjai halál *jóban voltak* egymással. Többségük kifutotta magát (*Vida Gábor* akadémikus lett), s megmaradt vallásosnak. Kéthetenként volt *vezetőképző*, akkor Szabolcs töltött föl minket, utána mi a kicsiket. *Lelkigyakorlatos* hetek is voltak és táborok.”

„A munkánkhöz tartozott a *cserkész hagyományok* szerinti *kirándulások*, nyári *sátortáborok*, *számháború* szervezése. Ezek helyes irányba terelték a fiatalok energiáját, egészséges *versenyszellem* kialakulását segítették elő, csiszolták a szellemi és fizikai *képességeket*. A gyerekek szívesen *segítettek otthon* takarításban, cipőtisztításban, bevásárlásban, s *bárkin, aki rászorult*. Egy-egy közös program kedvéért szívesen mondtak le kedvenc szórakozásukról (elsősorban a futballmeccsekről). A szülők részére Szabolcs atya *szülői értekezleteket* tartott, s ezen keresztül próbálta meg az egész családot közelebb vinni Istenhez. Mi nagyobbak, ugyancsak összejöttünk rendszeresen, hogy kapjunk muníciót’.

„Én tartottam sok helyen Barlay helyett szülői értekezletet, én foglalkoztam kirándulások szervezésével és az ottani játékok lefolytatásával. *Próbákat* is csináltunk, például volt egy olyan feltétel, hogy azt, hogy »hülye«, nem mondom ki. Jelvényünk is volt, meg minden.”

„A stílust a *cserkész mozgalom* adta, legtöbbször kirándulások keretében jöttünk össze, amelyben a *teljesítmény* is szerepet játszott, vagyis megcsináltunk 20—30 kilométert, iránytűvel, térképpel. Sokszor kétnapos volt, és sátoroztunk. A túra keretében volt *vallásoktatás*, *Biblia-olvasás*, bibliai idézetek *elemzése* és Barlay beszédeinek elemzése. Minden hétvégén minden csoport összejött, s ha nem volt az időjárás megfelelő, akkor lakáson. Fontos téma volt a *keresztény szellemű szexuális világba való bevezetés*. *Barátságok*, *szerelmek* alakultak ki.”

„Rövid *imádság* után valamilyen *szociológiai* vagy *irodalmi* témát vettünk, ami valahogy *kapcsolódott a mindennapi élethez*, tehát nem elméleti vagy teológiai fejtágító volt. És arról is szó volt mindig, hogy milyen hatást gyakorolhatunk barátainkra. Próbáltam nekik hangsúlyozni, hogy milyen fontos a *személyes kapcsolat* és a *tanúságtétel*.”

„Mivel foglalkoztunk? Azt kell mondanom, mindennel, amivel értelmes fiataloknak kellene. Rendszeresen kirándultunk, esti *tánc-összejöveteleink* voltak, lelkigyakorlatokon, közös szentmiséken vettünk részt, sok-sok kérdést egy-egy délután megbeszéltünk, megkértünk idősebb civil és papi embereket bizonyos témák ismertetésére. Nagyon *sokat voltunk együtt*. Kiemelnék néhány olyan témát, melyre nagyon jól emlékszem, és amelyek bennem mély nyomokat hagytak: 1. *Hitünk és vallásunk* (sok előadás, elmélkedés). 2. *Képességek, talentumok és az önismeret*, mint legfontosabb racionális eszköz, hogy felmérhessem, mire vagyok képes. Mindenáron tudni akartuk, mekkora a »pohár«, amelyet meg kell töltenünk. *Havass Géza* ebben rendkívül sokat segített, mert arra igyekezett bennünket terelni, hogy az életben *természetes adottságainkat* ne hagyjuk számításon kívül. 3. *Életre készülés*: igyekeztünk nem csak egy pályára, foglalkozásra felkészülni, hanem arra is, hogy hitben, lélekben, testben, szellemiségben törekedjünk a maximálisat kihozni magunkból. Ide tartoznak azok az *összejövetelek* is, ahol a téma a *keresztény ember morális magatartása* volt. Izgatott minket a házasság előtti férfi-nő kapcsolat megoldása, az iskolai magatartások, a szülőkhöz való viszony. 4. *Világi apostolkodás*. Ez esetben nem az erősza-

kos hittérítésről volt szó, hanem a) az olyan életstílus, magatartás az iskolában, otthon, környezetünkben, mely példamutató, b) baráti körben és az osztályban olyan kapcsolatok teremtése, amelyben jó irányban tudtuk egymást befolyásolni, c) kisebbekkel, fiatalabbakkal foglalkozás, pótolni számukra azt, amit mi még megkaptunk, de ők már nem. Olyan, nálunk 4–5 évvel fiatalabb fiúkat igyekeztünk verbuválni, akik a baráti körünkben, ismerőseink körében éltek. Összejöveteleink majdnem mindig kirándulásból álltak. A cserkész megmozdulásokon sokszor mesészerű történetet találtunk ki a számháborúhoz, az akadályversenyekhez. Ilyen keretben építettük föl a táborozást is. Mint-hogy a mi időnkben a romantika szégyellni való volt, féltünk, hogy ez a gyerekeknek nem fog tetszeni. Induláskor meg is mosolyogtak bennünket, végül azonban teljes lélekkel beleélték magukat.”

Így emlékeznek az akkori vezetők: a matematika-fizika szakos egyetemista (majd tanár), a műegyetemista (majd mérnök), a műszerész, az orvostanhallgató, és a cisztercinek készülő fiatalember. És most hallgassunk meg egy egyszerű tagot is: „Eleinte csak laza kapcsolatban voltunk a többiekkel, főleg beszélgettünk, de 1956–1957-re rendszeresen összejáró társasággá váltunk. Különböző családoknál jöttünk össze hetente, ezeket egészítették ki a kirándulások. *Csillagtúrákat* csináltunk. Két-három ember találkozott egy helyen és együtt mentek a közös cél felé, ahová más helyről is elindultak. A végcélnél volt *istentisztelet, elmélkedés, számháború*. Csoportunkat *Herbán Feri* irányította, őt meg Szilvi bá, vagyis *Körmendy Szilveszter* és Szabolcs bácsi, vagyis *Barlay Szabolcs*. A *pásztorjátékot* templomi sekrestyében próbáltuk. Perse Szűzmáriát nem fiúk alakították.”

Úgy tűnik, nem volt eléggé megalapozott *Róna Tas Andrásnak* az a hipotézise, mely szerint veszélybe került a csoporttagok önállóságra nevelése és az idők jeleinek megértése, hanem inkább érvényesült a másik feltevése, hogy számolni kell a csoportok *önmozgásával*, saját szellemi fejlődésükkel.

Az is eléggé világos, hogy nem tartható a „gyengék hűsége” hipotézis. Ez még inkább nyilvánvalóbbá válik, ha az *élmények* lenszében keresztül vizsgáljuk a hitéleti mozgalom Barlay-ágát.

„Karácsonykor *betlehemest* csináltunk, kimentünk égő gyertyákkal az utcára. Nyáron *tábort* szerveztünk. Nem olyan nagyokat, mint a nyolcvanas évek második felében *Blanckenstein Miklós*, de azért néhány órs együtt volt. Hátizsák, sátor, minden. Utazni nem lehetett, csak vörös úttörőnyakkendőben. Nekem is nyakkendőm volt ciszterci szerzetes létemre, s falból én is énekeltem velük, hogy »Elvtárs, Sztálin nevében, munkára készen indulj előre hát, előre!«”

„Az egyik tábor Balatonfenyvesen volt, az egyik család kertjében ütöttük fel sátrainkat. A napirendben természetesen szerepelt az imádság, a templom. Önellátók voltunk, játszottunk, fürödtünk. Éjjel őrség vigyázott. Valamilyik nap Szabolcs atya meglátogatott bennünket. Csak a beavatottak tudták, hogy aznap este Istvánt el fogják rabolni. Valaki beugrott a kerítésen, felnyalábolta, s eltűnt vele. Riadó. Merre keressük. Irány a Balaton-part. Délután ott volt kikötve egy idegen csónak. Biztosan azzal jöttek a rablók. Kérdeztem, ki jön velem. Mindenkinek volt elfogadható kifogása, végül a legkisebb jelentkezett. Vele elfogtuk a rablót, Ernőt, és megkötöztük. A nagy izgalomban a Jóska gyerek nem vette észre, hogy a rabló régi ismerős. Ernő egy középiskolás csoporthoz tartozott. Istvánt kiszabadítottuk, a rablót pedig Szabolcs atya átadta »egy éppen arrafelé járóőrző rendőrnek«. A dolog olyan jól sikerült, hogy a többség máig is ebben a hitben élne, ha fel nem fedtük volna. A másik emlékezetes tábor Dobogókő közelében volt, egy hétig sátoroztunk ott, szinte szünet nélkül esett az eső. A kis tüzet az eső eloltotta, a nagy tűz meg odakapta az ételt. Az egyik ebéd után Laci kijelentette, hogy nem ízlett a kozmás ebéd, amire Szabolcs atya azt mondta: »Jól van, holnap mindenki maga főz«. Romantikáról itt magam gondoskodtam, egy lepedőbe burkolózva incselkedtem az őrséggel, s természetesen elfutottam, hiszen nem lett volna célszerű a botokkal felfegyverzett gyereksereggel megmérkőzni.”

„Édesanyámnak volt Balatonfenyvesen nyaralója, ott csinált csoportunk minden évben *Herbán Ferenc* vezetésével sátortábort. Néha lejött Barlay is, és csinálta a balhét. Például elrabolták az őrt, és a Balatonba kellett érte mennünk. Öcsém mert bemenni érte elsőnek, aztán én, más már nem is próbálkozott. Persze akkor nem tudatosult bennünk, hogy az egészet Barlay szervezte. 1956–1957–1958-ban *pásztorjátékok* voltak, titokban jártunk családtól családig, kutya sok helyre, csoportvezetőink tanították be a játékot.”

„Volt olyan *kirándulás*, amikor páncélt is szereztünk, meg lófarkas zászlót, és török–magyar harc folyt, *számháború* formájában. Én török voltam, egyik barátom, aki egy távcsövet hozott magával, pillanatok alatt leolvasta a rohamozó magyarságot. A meg nem engedett távcső használatáért Szabolcs úgy leburnította, hogy újra kellett kezdeni az egészet, és lehetőleg a magyaroknak kellett győzni. A fő török basa *Keglevich Laci* volt, kezeslábásban, törülköző-turbánnal a fején. Ebben a játékban 60–70-en vettünk részt, vagyis 10–12 csoport.” Természetesen kézenfekvő magyarázat kínálkozott arra, miért kellett feltétlenül a magyaroknak győzni, de ez esetben számolni kellett azzal is, hogy egy-két ilyen török–magyar ütközetben, a török az orosz fedőneve volt. A hadművelet színhelyére pedig úttörő nyakkendősen, mozgalmi dalokat énekelve vonultak fel a gyerekek. Azt is eljátszották más alkalommal, hogy Barlay atyát elfogja az ávó, s hívei kiszabadítják. Pechünkre az ávosok beépített embere szeme (és fényképezőgépe) láttára.”

„Nagy megmozdulásunk volt a *Kakukk-hegyi verseny*. Például meg volt határozva, hogy milyen jeleket követve lehet eljutni egy bázisra, ahol egy levél várja őket: »Határozd meg, merre van Róma« és hasonlók. Javában csináljuk, amikor éktelen ricsaj, és megjelenik az úttörők végeláthatatlan serege. Valamelyikük megtalálta ezt a levelet, s hozta mint valami győzelmi zászlót. Ekkor én ordítózni kezdtem, mint a sakál, hogy ez a mi játékunk, s kirántottam a gyerek markából a levelet. Aztán elmagyaráztam a tanárnőnek, hogy nekünk is van egy ilyen kis csoportunk, s nem tudtuk, hogy ugyanott úttörőnap lesz, nem akartunk keresztbetenni senkinek sem, s kérjük, hogy mindent hagyjanak a helyén. 1955-ben volt. Majdnem lebuktunk. Ugyanitt, a Kakukk-hegyen Szent Ferenc indíttatására karácsonykor *betlehemet* csináltunk, s ezen fiúk-lányok résztvettek. Megszámoltam: 120-an voltunk. Fenn, a Kakukk-hegy tetején egy sátor meg volt világítva gyertyákkal, valaki be volt öltözve Szűzanyának. Volt Szent József, angyalok. Énekelünk. Hogy meg ne lepjenek, idősebbek, főleg szülők, körbefogták azt a részt, és védték. Ötösével-hatosával jöttünk-mentünk.”

„Volt egy táborunk a Vöröskő alatt, ahol éjszaka a legmeredekebb helyen kellett felmászni a próbát tevőknek, öt percenkénti indításokkal. Odafenn ketten voltunk a bokorban elbújva, és én, annak megfelelően, hogy ki jött, előadtam neki egy mesét. Az emmauszi tanítványokról, az

irgalmas szamaritánusról, és úgy táltam a dolgokat, hogy mindenki magára ismerjen.” És ugyanez a másik oldalról: „Nem akármilyen próbák voltak! Nem volt elég, hogy éjjel kettőkor felkeltettek, hogy másszam meg a Vöröskőt, hanem amikor felértem, a legrejtettebb dolgaimat vágták a fejemhez.”

„1952-ben, érettségi után fiúk-lányok közösen voltunk két-három hetet együtt. A mai fiatalok számára ez talán hihetetlen, de ebben az együttlétben mindig a maximális tisztesség és keresztény tartózkodás volt az uralkodó, szorosabb testi kapcsolat fel sem merült, pedig egészséges fiatalok voltunk. A testileg-lelkileg igénybe vevő elfoglaltságokat választottuk, nem pedig a henyélést. Megkíséreltünk olyan *esti beszélgetéseket*, amelyekben legbensőbb titkos énünket tártuk fel egymás előtt, a jobbálevés szándékával. Azt hiszem, ez a legtöbb, amit egy közösség elérhet.”

3. Rejtőzködés, bújdosás, lebukás, begyűjtés

„Atya, te nem csinálhatod azt, hogy nem folytatod!”

„Hogy mennyi lehetett az összlétszám, azt vezető létemre sem tudtam. Azt igen, hogy lánycsoportok is vannak, ismertem is közülük néhányat, de talán jobb is volt, hogy nem ismertük mindnyájan egymást. Mindenesetre az össz-létszám akkora volt, hogy ez a munka a politikai titkosrendőrség tudomására jutott annak ellenére, hogy az alapvető szabályokat betartottuk. Mindig más-más lakásban találkoztunk, egyenként érkeztünk és távoztunk, nem érdeklődtünk a házmesternél, hogy XY-t keressük, idegeneket nem hívtunk magunk közé, és nem beszéltünk nekik magunkról. Ez természetesen *óvatosság* volt, egyébként tudtuk, hogy amit teszünk, abban semmi kivetnivaló nincs. Akiknek nem volt szorosabb kapcsolatunk egymással, azok csak keresztnevükön ismerték egymást. Irományokra nevet, lakcímet nem írtunk. Volt egy számrendszer a nevek helyett. A szülők megbíztak bennünk, aggodalom nélkül ránkbízták gyerekeiket. Nem emlékszem, hogy bármilyen baleset ért is volna bárkit a ránkbízottak közül.”

„Amikor Szabolcs eltűnt, öt rendőrségi beépített ember volt ránk állítva, ezek laza kapcsolatban voltak velünk, s csak akkor jöttek, ha valami parrancsot kaptak. Egyikük 1956-ban megkérdezte tőlem, hogy jogos-e sze-

rintem a fegyveres harc vagy sem. Én nagyon diplomatikusan azt mondtam, hogy nekünk, keresztényeknek nem ez a stílusunk.”

Barlay Szabolcsot már korábban figyelmeztették, hogy legyen óvatos, mert figyelik őket. 1955 késő őszén elviszi mindenét — reverendát, kelyhet, iratokat — a lányok apáca vezetőjéhez *Alfonzina nővér*hez. „Ezt nyilván már figyelhették, mert a nővért másnap reggel letartóztatták. Abban az időben az Alsó-Krisztinában miséztem minden reggel, *Szabó Imre püspök úr* templomában, s amint töltöm a bort odasúgja nekem valaki a nővér letartóztatása hírét, s azt, hogy ne menjek haza. Gondoltam, azok segítenek majd, akiknek a gyerekeit tanítottam, de egyetlen egy család sem fogadott be. Nem is volt ésszerű azoknál menedéket kérnem, akikkel korábban kapcsolatban álltam. Mások — más lelki gyermekeim — segítettek. És végül a teljesen ismeretlenek. Szabályosan *bujdostam*. Hatvanban kocsis lettem, szakállasan, majdnem agyonfagyva. Közben már tűvé tettem értem az egész országot. A nővéreket úgy tudták megfogni az ávosok, hogy ne hazudjanak, s ezek az intelligens, doktorált, szenzációs teremtesek, elmondtak mindent. 1956-ban a felszínre jöttem, s megkérdeztem apát urat, hogyan tovább. Akkor már úgy éreztem, nem bírom, s reméltem, Pannonhalmára küld a megroggyant szerzetesek közé, de ő azt mondta, nekem továbbra is ezt kell csinálnom.”

1956-ban Barlay Szabolcs azt hallja övéitől, hogy „Atya, te nem csinálhatod azt, hogy nem folytatod.” 1958-ban, éppen akkor, amikor levelet ír XII. Piusnak (aki 1946-ban azt kérdezte tőle: „Nem félsz fiam, visszamenni Magyarországra?”) és az összes megyéspüspöknek „Utolsó segélykiáltás az apostoli csoportoktól” címmel, csöngetnek. Kéri az illető, jöjjön vele a főkapitányságra. Tragikomikus fordulat következik: „Talán soha nem kerültem volna be, ha nem vagyok áldozata a fantáziámnak. Tudniillik nem a mozgalom miatt hívtak be. Gimnáziumunkban volt Budapest legértékesebb zongorája, s azt az államosításkor átmenekítették a plébániára, onnan meg egy családhoz. Ezt keresték. Most jön a pánik-jellem, amiről már beszéltem. Teljesen zavartan viselkedtem, még arra sem jöttem rá, hogy az illető a polgári ügyek nyomozója, hiszen nem ketten jöttek, és nem éjszaka, nem az ávóra vittek be, hanem a főkapitányságra. Ott kezdett el a pofa gondolkodni, hogy itt valami nem stimmel.”

Telefonált, s előállt a fekete autó. Irány a Fő utca*, egy rettenetes hely, mert a Nagy Imre-ügyből kifolyólag olyan zajok voltak, olyan kínzások, hogy az elképzelhetetlen. Magánzárkában voltam fél évig. Akkor már hat dioptriás szemüvegem volt, s ezt kitették a zárkával szemben lévő folyosó ablakába. Falakba beépített hangszórók, »erősítő« injekciók, levesembe szórt porok, nem tudok a lábamra állni, dörömbölök az ajtón, hogy vallani akarok, s bemondom a pápának írt levelet, így kémkedéssel is vádolhattak, bár postán ment a levél. Isteni segítséggel három nap múlva visszavontam vallomásom. Összesen 2 évig voltam lecsukva, de a „mozgalom” nem szerepel az indokolásban.”

Tökölre szállítják, a teljes idegösszeomlás állapotába kerül, hallucinál. Egy homoszexuális férfit tesznek be mellé. Kihallgatják a körhöz tartozó lányokat, s cinikusan nyomoznak azután, volt-e viszonya valamelyikkel. Karakteremből tudták, hogy homokos nem lehetek, de mégis próbálkoztak ebben az irányban is. Végül megtaláltam magam, én lettem a cellában a mesélő. Ez úgy történt, hogy a többség elkezdte esténként sorolni a disznóságokat, s amikor kifogyni látszottak, biztattak, én is mondjak valamit. Ettől kezdve a keresztény történelem sorát beszéltem el cellatársaimnak. Így aztán nagyon sok embernek lettem ott támasza. Nem volt könnyű, mert ide helyezték a kint leváltott szadistákat örnek. Titokban miséztem is, de a mellém tett besúgó beköpte, s bosszúból leváltottak előkelő egészségügyi beosztásomból. Egy rettenetes nagy pofont kaptam azért, mert az ágy fölé keresztet rajzoltam, és 40 nap szigorítottat. A mellettem lévő zárkába betették a hetedik kerület fő kurváját. Meg volt engedve, hogy az örök bejárjanak hozzá, persze szabadon lehetett hallani mindent, s ez így ment 40 napon keresztül.”

Háromszor is eljátszották velük, hogy szabadon engedik őket. 1959 decemberében kiszabadul, de előtte megpróbálják beépíteni. Nem sikerül. Hazamegy Siklóásra, majd harangozónak Pécssett a Havi hegyre, máshová nem veszik fel. Havonként kell találkoznia különböző cukrászdákban a belügyisekkel. Neveket kérdeznek, ő meg elhúnyt rendtársai nevét mondja be nekik.

* A Gyorskocsi utcai politikai rendőrség központjának főbejárata nyílik a Fő utcára.

Amikor Barlay 1955 végén eltünteti magát, a Barlay-ág tovább működik, annak ellenére, hogy egyik jobbkezét, Körmendy Szilvesztert egy napra beviszik a Gyorskocsis utcába.

„Amikor Barlayt elvitték Tökölre, óvatosabbak lettünk, de hűségesen csináltuk azt, amit elvállaltunk. Minket úgy neveltek, ha kell, az ember a hitéért vártanúságot is kell szenvedjen. Megvan máig is az a könyv a mexikói egyházüldözésről*, amelyet édesanyám kiskoromban felolvasott.”

„Amikor Barlayt begyűjtötték Tökölre, nagy vita volt, hogy megszüntessük-e vagy vigyük tovább a munkát. Öten vagy hatan voltunk. *Keglevich Laci* bátorsága és határozottsága döntött. Akkor én lettem a főnök, ő támogató, s velünk volt Rozika, *Hopp Rozália* nővér is. A harmadik félév után Barlay látogatónkon keresztül kiüzent, hogy hagyjuk abba, akkor mi engedelmessé váltunk. Amíg ő bent volt, szüleit vigasztaltuk, Rozikával leutaztunk Siklóásra. Karácsonyra kijött, s az ünnepek után feljött hozzám a Baranyai térre, s azt javasolta, hogy a csoportmunka helyett végezzünk kevésbé kockázatos család-pasztorációt. Én egy kilenc gyermekes családhoz kerültem — így emlékezik *Körmendy Szilveszter*.

„Most 1960-ban vagyunk — folytatja Barlay Szabolcs. Siklóson vagyok. A fiaim, a volt apostoli öröm fiainak egy része jelentkezik, hogy muszáj folytatni. Mondtam nekik, gondolják meg, mert veszélyes, de majdnem mindenki visszajött. Egy zsidó származású *kisap lett közénk beépítve*. Ma is működő pap. Őt 1956-ban fogták el, Horthy egy könyve volt nála. Fél évig volt a Fő utcában. Megzsarolták, elengedték. Én nagyon nem bírom a zsidókat, rettenetesen nem, de keresztény vagyok ... Én ezért nem mondhattam azt, amit fiaim tanácsoltak, hogy »Ebben az emberben nem stimmel valami!« Ráadásul ezt a fiatalembert pénzzel segítettem, odaadtam neki a reverendámat, s még gyűjtöttünk is, hogy be tudjon menni a szemináriumba. Ő meg mindig azt kérte, hogy felügyelő-féle lehessen a csoportoknál. Pimasz, szemtelen karakterű ember volt. Megint jöttek a gyerekeim, hogy ez így nem lesz jó. Magamhoz hívtam, próbára tettem. Erre kapott egy hisztériás rohamot, letérdelt előttem, átfogta lábamat, s könyörgött, ne űzem el, mert ő enélkül nem tud megenni. Mit tehettem? Mindig velünk volt. Ez a pofa mindent leadott.”

* A Gvadelupai Szűz.

Megszakítom egy pillanatra *Barlay Szabolcs* beszámolóját, s jelzem, hogy a másik felet is meg akarom szólaltatni. Találkoztunk is. Egy darabig habozott, majd a jelenlegi politikai helyzetre (akkor tárgyalta az országgyűlés az egyházak kártérítését), a feudálisan hierarchikus egyházra, az őt máig érő támadásokra és terveire hivatkozva végül is lemondta az interjút.

Ismét *Barlay Szabolcs*: „1961. február 6-án éjjel Siklóson, amikor írom a hit-tan-anyagot, kopogás. Irány a Fő utca. Most jön a pokol. Most jön a sátán, mert van. Ugyanabba a zárkába tettek mint 1958-ban. Akkor jött belőlem ki ez a szó: »Elvesztettem magamat, nincs Isten«. Persze ezt is magnóra rögzíthették, mert az első kihallgatáskor megkérdezik: »Nincs Isten?«

Ez a „Szeder” néven bemutatkozó főhadnagy „fogadta” ugyanezen a napon a *Barlay-ágról Aszalós Jánost, Hopp Rozáliát, Keglevich Lászlót és Körmeny Szilvesztert* is.

4. Egy karizmatikus vezető fekete-fehéren

„Maximalista volt, de magával szemben is az.”

A „Kicsoda is *Barlay Ödön Szabolcs*? Milyen is ő tulajdonképpen? kérdésekre a szentimrevárosi mozgalom résztvevői leggyakrabban háromféle jelzővel válaszolnak: katonás, dinamikus, szuggesztív. A pozitív jelzők között szerepelnek: „vagány”, „nagyszerű lelki vezető”, „odaadó”, „jó szervező”, „maximalista önmagával szemben is”, „Savonarola-típus”, „jó kedélyű”, „nyitott”, „tehetséges”, „intellektuális”, „jó irodalmár”, „jó pedagógus”, „jó színész”, „nyüzsgő”. A negatív jelzők között pedig (részben ugyanazok): „vagány”, „nyüzsgő”, „provokálja, hogy üldözzék”, „hisztérikus”, „hiányzik belőle a realitásérzék”, „erőszakos”, „csalhatatlannak tartja magát”, „maximalista”, „forrófejű”, „Savonarola-típus”, „szertelen”.

„Egy tűztől lángoló, égő ember, aki mellett mindenki más tehetetlennek tűnt, aminek ő olykor hangot is adott.”

„Kitűnő organizátor, nagyszerű szónok (különösen a párválasztásról és a házasságról beszélt szuggesztíven) és erőszakos lelkiveető.”

„Ő maximalista volt, saját magával szemben is. Olyan pap volt, aki színész is volt, aki szívesen is csinálta. Olyan éjjeli misét is tartott, hogy amikor a glóriát énekelte — remek hangja volt, úgy énekelte, mint egy zsidó kántor —, egy csecsemőt tartott a magasba. Emellett a legvadabb

időben szabadtéri misét tartott. Ilyen vagány dolgai voltak, imponált az embereknek. Nekünk is.”

„A Barlay egy dinamikus villámháróú, aki mellett a többi szentimrevárosi rendtársa csendes, fedezékbe húzóúó, reális valaki volt. Ugyanakkor néha váratlanul pánikba esett, s szinte provokálta, hogy üldözzék. Mindenki ismerte őt, és szerette. Jó kedélye, mindenki iránti nyitottsága miatt is.”

„Akkor, amikor sok pap behóúolt az államnak, ő fennen hordozta az ember alapvető jogait képviselő vallásszabadság zászlaját.”

„Borzasztóan hitt a keresztény magyar jövőben és abban, hogy egy olyan báútyát kell kiépíteni, amelyet semmiféle üldöztetés sem ronthat meg. Nagyon képszerűen, szuggesztíven tudta a keresztény szellemiségnek és lelkiiségnek egy fajta vonalát bemutatni.”

Barlay Ö. Szabolcs pedig így fogalmazta meg a „maga mentségét”: „Én sohasem beszéltem, mert nem beszélhettem arról, hogy a szentimrevárosi ifjúúág vezetésére két irányból is kaptam megbízatást: Apátomtól, mint rendi elöljárótól, és *Mindszenty* bíboros úrtól. És mivel az ő perükből nyilvánvalóvá vált, hogy erről hallgattak, tehát megvéútek, én sem háúítottam rájuk a felelősséget. Még *Kalmár Öúon* plébánosomra sem, aki éppen emiatt maradhatott szabadlábon. Különbén *Kalmár Öúon* a legfőbb elöljáróinktól származó megbízatás miatt sem tilthatta meg műköúése folytatását, annak ellenére, hogy kértem mentsen fel és azt adja írásban. És amikor Apát úr néhány hétig szabad volt 1956-ban, újból kijelentette, hogy munkámat folytatnom kell. Minderről még rendtársaim sem tudtak, azok sem, akik mindmáig éles kritikával, felelőtlenység váújával illetnek. Senki sem volt jelen azon a négyúzemköúti találkozóú, amikor arra kértem Apát urat, hogy engedjen Pannonhalmára visszavonulni. A parancs megvolt, én pedig novícius koromtól fogva arra neveltem magamat, hogy elöljáróim parancúában Isten úzenetét, sőt gondviselő akarátát láússam. Ami pedig az annyiszor említett parancúuralmi móúdszeremet illeti, legyen elég utalni arra, hogy éppen a felelősség és az egyre növekvő létszám miatti aggodalmam tette úszükségessé. Hiszen még így is beköúvetkezett az, amitől annyira féútem: olyan veszélyes irányba vitték egyesek az *apostoli munkáúkat*, melyet politizálásnak, sőt a rendszer elleni tudatos szervezkéúésnek minősített az államhatalom.”

„Lássa be, Barlay — mondta neki az őt kihallgató politikai tiszt —, maga ahogy a kenyeret megszegi, már az is politika!”

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Aszalós János, Badics Aurél, Barlay Ö. Szabolcs, Brückner Ákos, Havass Géza, Herbán Ferenc, Keglevich László, Kerényi Károly, Keszthelyi Ferenc, Körmendy Szilveszter, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor, Róna Tas András, Rozgonyi György, Scodnik László emlékezéseiből merítettem.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

V. A „FŐNÖKI”

„Valahogy autokefállá váltunk.”

A „főnöki”-nek nevezett agytröszt akkor alakult ki *Nobilis Gábor* vezetésével, amikor a különböző körök (harmadrend, ministráns-kör, apostol-kör) egymásba olvadtak. Tagjai közé tartozott *Éry Béla* és *György*, *Gáldi Zoltán*, *Rozgonyi György*, *Tarnay Gyula*. Alakulásakor *Hontvári Miklós* még *Barlay* közvetlen munkatársa, „törzskari tisztje” volt, később ő is bekapcsolódik a „főnöki” munkájába, miként majd *Alszászy Károlyt* és *Gáldi Zoltánt* helyettesítve, — amikor őt frissen végzett orvosként vidékre helyezik — *Mezey Bertalan* is. Az elágazás után a szentimrevárosi mozgalom másik fő ága, — elsősorban óvatosságból — egymással csak laza kapcsolatban lévő ágakra oszlik. Egyes tagjaihoz tucatnyian, másokhoz közel százan vagy még többen tartoznak, *Alszászy Károly* és *Hontvári Miklós* mint tanácsadók és előadók (*Alszászy* teológiát, filozófiát, *Hontvári* pedig szociológiát, esztétikát) segítik a „főnöki”-höz tartozó csoportok munkáját. Vezetőjüknek — de csak mint egyenlők közt az elsőt — a kicsiket és a középiskolásokat vezetők *Nobilis Gábort* tartják.

1. Keretek és célok

„Itt az emberek megszerették egymást.”

„Ez már a Nagy Imre korszak eleje volt*, egy picit szabadabb lett a mozgás általában, az egyház helyzete azonban szemernyit sem javult. A *Barlay*ról levált csoportok önálló életet éltek. *Nobilis Gábornak* nem volt saját csoportja, vezetőnk volt, de ő nem afféle produkáló cserkész-tiszt volt, a *szolgálat* volt a szerepe. Nem tett fel kérdéseket, nem ellenőrzött, pusztán koordinált. Ez nem egy operatív törzskar volt, itt az emberek megszerették egymást. 1961-ig, vagyis végig működött, segítettük egymást, kölcsönöztünk egymásnak embert, anyagot. Az én tár-

* 1953

saságom az összes többinél nyitottabb volt, s ezért nagyobb is. Gáldi Zoli körül volt egy 30–40 fős mag, de még másik 80 ember is kapcsolódott hozzájuk, vele dolgoztak az Éry ikrek. Tarnay körül pedig egy kisebb társaság volt. Mások is voltak, akik leváltak Szabolcstól, de nem tartoztak hozzánk.” Így látja a „főnöki”-t *Rozgonyi György*.

Alszászy Károlyt előbb a színészi, majd a szerzetesi pálya vonzza. Végül ciszterci novícius lesz. A rend szétkergetése után* őt is a pesti szemináriumban rejtik el, egy évet beöltözve, fél évet civilben tölt el itt, ugyanis a hatóságok rájönnek a turpisságra, s többségüknek el kell hagyni a szemináriumot. Közben kitelepítik szüleit, a következő évben pedig, amikor már civilben folytatja a teológiát, súlyos motorbaleset éri. Egy évig az ágyat nyomja, s nem újíja meg fogadalmát. „Mögöttem négy éves teológiai kurzussal alkalmassá válok arra, hogy *Barlay Szabolcs* bevigyen engem ebbe az ifjúsági mozgalomba. Akkor kerülök kapcsolatba *Nobilis Gáborral*, aki lelki vezetője volt az egésznek, *Hontvári Miklóssal*, aki pedig szellemi vezére. Úgy éreztem, egy abba nem hagyott folyamatba lépek bele. A vezérkart tanítom egy kicsit teológiára, de eljutok más csoportokhoz is, például *Luka László*, *Vámosi Márta* és *Mezey Bertalan* csoportjába.”

Gáldi Zoltánt egy életre megragadja a *cserkészet*, s egészen természetes, hogy a folytatásban is résztvesz. Tagja a volt ciszterci gimnáziumban szerveződő csoportok egyikének, *Róna Tas András* és *Dudits Endre* hatókörében működik, amelyek „alapvető funkciója a vallásos közösségi élet folytatása volt. Aztán később valahogyan autokefállá váltunk. Abban, hogy társaságunk a kisebbek felé is kitereljesedett, nagy szerepe volt *Nobilis Gábornak*, akit a 433-as Szent Bernát cserkészcsoportból ismerek. Kiugróan értékes embernek tartom. Ő is *Barlayval* indult, aztán az egyik önállósodott vonal vezetője lett: A *Dudits-Róna Tas* vonaltól eltávolodva *Nobilis Gáborral* dolgoztam együtt. Ő volt a kerületben az általános iskolás gyerekekkel foglalkozó mozgalom egyik legfőbb irányítója. *Gábor* sokkal többet dolgozott, mint én, nagyon kedves személyiség volt, s alapvető volt munkássága a kerületben. 1956 márciusában került börtönbe, s ezután még jobban önállósodtak a hozzája tartozó vonalak. Szerettük egymást, de külön dolgoztunk.”

* 1950

Mezey Bertalan Barlay diákja. Szerinte osztályukból Barlay faragott közösséget. Éry Béla csoportjában kezd el működni, majd amikor Gáldi Zoltánt vidékre helyezik, ő — mint frissen végzett közgazdász — veszi át azt a társaságot. Ő úgy látja, hogy „kialakult a mozgalom alkalmilag összeállt, nem deklarált, de mindenki által elismert vezetői krémje, egy világiakból álló társaság, mely elvi irányítást adott. Rozgonyi és Gáldi Zoli vonala volt a meghatározó, mert létszámában ezek voltak a legnagyobbak. Van egy olyan érzésem, hogy igazából Tarnay Gyuszi volt a főnöki irányítója, hiszen Nobilis letartóztatása miatt hosszú időre kiesett. Persze ez a vezetés csak jelképes volt, hiszen inkább kollektív vezetés működött.”

Nobilis Gábor: „Konzultáltunk egymással, tudtunk egymásról, átvettünk ötleteket. Szakértőket küldtünk egymáshoz. Tudtuk, ki foglalkozik filmmel, ki szervez tánciskolát. Egyébként mindenki azt csinált, amit akart, mindenkinek szabad keze volt. Azt szorgalmazták csak, hogy *legyen hittan*, s minden csoportnak *legyen kapcsolata pappal*. Ha tudtunk, segítettünk egymáson, rendkívül széles információs lehetőséget jelentettünk egymás számára. 1957 után kompromittált személynek éreztem magam, óvatosabb voltam, de azért tudtam róluk. Tudtam, hogy van bizonyos tekintélyem előttük, igyekeztem ezzel megfelelően élni, igyekeztem őket ésszel meggyőzni arról, amit helyesnek tartottam. Úgy éreztem szolgálni kell. Ha egy szóval kellene megfogalmaznom ezt az egészet: *szolgálat*. Mindenki szolgált a másikat, ki hittannal, ki tánciskolával. Majdnem minden héten meglátogattam egy-egy csoportot. Előadásokat tartottam. Nem igen volt szabad napom. Ha vezetőképző nem is volt, olyan igen, hogy tudomást szereztünk jó lelki gyakorlatokról, soda elhívtuk, elvittük egymást. Az egész mozgalom ilyen kapcsolatokra épült. A bíróságon 400—500 embert kértek számon rajtam, s úgy vélem, ez reális is volt.”

Többen ebben az ágban *munkának* nevezték tevékenységünket. Arról, hogy mi volt munkájuk célja, így vallanak:

„Tisztában voltam azzal mindig is — mert jogász és politológus fejjel gondolkodtam —, hogy az, amit csinálunk, (a kommunista hatalom szemében) államellenes illegális szervezkedés. Méghozzá azért, mert egy *diktatórikus rendszer propagandájával és ideológiájával szemben léptünk föl*.”

„Az volt a közös gondolat, hogy *a cserkészlet egy jó keret*. Mi semmire sem készülődünk, egyszerűen arról volt szó, hogy továbbadjuk azoknak, akiket ránk bízta, azt a *mentalitást*, amit magunkévá tettünk ka-

maszkorunkban. Összejöttünk öten-nyolcan, s *beszélgettünk*, ami természetes *társadalmi igénye* az embernek, aki közösségi lény, szeret összejönni. A *cserkészettől a nevelési elveket* és a néhány tagból álló közösségeket vettük át. Voltak jó és kevésbé jó közösségeink. Voltak akik elmentek vasat gyűjteni, s a pénzből sátrakat vettek, s elmentek táborozni. Az, hogy a *hittant* folytatni kell, abszolút természetes volt.”

„Kialakult bennünk egy értékrend és egy normál munkarend. Mindenki tudta évekre előre feladatát. A hatodikosok hatodikos, a hetedikesek hetedikes hittant tanultak. Úgy éreztük, átmenthetjük a gyerekek tudatába azt, amit akkor papok és hitoktatók nem adhattak, vagyis a *vallásos nevelését*. Én azt vallottam, ne takargassuk magunkat, éppen a ráncbízottak miatt, de ne is beszéljünk feleslegesen. Mások meglehetősen konspiratív módszerekkel dolgoztak. Voltak köztünk, akik úgy érezték, mozgalmunk a cserkészetnek is folytatása, mi inkább eszköznek tekintettük, ők a cserkészetet töltötték meg vallásosabb tartalommal, mi meg fordítva. A végeredmény ugyanaz. Ezt az is bizonyítja, hogy együtt ültünk.”

„A *cserkészettől* nagyon sokat átvett ez a vonal, ugyanakkor felvállalta a *hitoktatást* is. E kettő ötvözete volt.” „Akárhogy forgatjuk a kérdést, ez a hitoktatás mindenképpen szembenállt a rendszer ideológiájával. Én magam nem akartam politikát belevinni ideológiai közléseimbe, sosem akartam vitába szállni a kommunista ideológiával. Mi pozitívan a *mi ideológiánkat* adtuk elő, ahogyan azt Krisztus nekünk átadta.”

„A kommunistáknak az fájt, hogy a mienk ment, az úttörő meg a DISZ nem, s mi *elszipkáltuk az embereket az átnevelés elől*.”

„Ezen a plébánián *Kalmár Ödön* jóvoltából rendkívül intenzív hitélet folyt, elindult egy rendkívül intenzív lelkeségi mozgalom is. Mi nem kezdtünk extra missziót, hanem csak ezt próbáltuk folytatni, nem engedtük széthullani. *A meglévót akartuk megőrizni*.”

„Ebben az ifjúsági mozgalomban abszolút otthon éreztem magam, mert célja az volt, amit én fiatalon kitűztem magamnak, hogy paptanár akarok lenni, és az ifjúsággal akarok *apostolkodni*.”

„*Erkölcsei kötelességemnek* éreztem, hogy résztvegyek benne. Egyszerűen hozzátartozott életemhez.”

2. Tartalmak és formák

„Az ötvenes években nagy terror volt, én mégis boldog voltam, mert a rettenetes terroron az ember mintegy felülemelkedett, ugyanis nem volt az a nagy hajtás az anyagiakért, mint ma. Voltak azok a nagyszerű kirándulások. Én legjobban azt szerettem bennük, hogy lehetett beszélgetni.”

A két nagyobb létszámú, a Gáldi Zoltán és társai, meg a Rozgonyi György vezette társaság közötti különbséget a „főnöki” tagjai eképpen látják:

„Gáldi Zoli barátom kifejezetten olyan kört alkotott, amely a felnőttebbeket vonzotta, de ők nem húzták annyira maguk után a fiatalabbakat, mint a mieink. Ők rendkívüli kemény önművelő munkát folytattak, elitképzést, rendszeresen hívtak előadókat, önképzőköri jellegű volt. A mieink viszont klasszikus tömegnevelés volt. Mi azt mondtuk, ha valaki csak kétszer jön el hozzánk, s csak egyetlen okos mondatot visz el, már megérte, hogy itt volt. Mindkettőnek megvolt a maga értéke.” „Én azt vettem észre, hogy a Rozgonyi-féle társasághoz bizonyos sportköri alapon sokan csatlakoztak külső körből, s ő egy tömegmozgalmat csinált. Mi jobban megválogattuk, kit hívunk magunk közé.” Maga Gáldi Zoltán azonban másképpen látja: „Rozgonyi Gyurka intenzívebben dolgozott, mint én. Náluk a cserkészlet és a tábori dolgok jóval fejlettebbek voltak. Ügyesebb volt. Azt sem lehet mondani, hogy mienk vallási szempontból mélyebb volt.”

Tarnay Gyula csoportjába 1938–1939-es születésű gimnazisták kerülnek, kettőjük vezet is. 1956-ban a csoport fele disszidál, a két csoportvezető is. Egyikük csoportja szétszóródik, a másikat Tarnay veszi át, velük addig foglalkozik, amíg leérettségiznek. „Célirányos összejevelesek voltak. Gyakorlatilag hittan és olyan fajta beszélgetés, mint a gimnáziumban az osztályfőnöki órán. A hiányzó iskolai nevelést pótoltuk. Kéthetenként kaptunk *Nobilis Gábortól* gépelt anyagokat. Ezeket aztán feldolgoztuk, kiegészítettük a legálisan hozzáférhető anyagokkal. Ha voltak olyan nevelési problémák, amelyeket nem gyóntatószékben kellett elintézni, megbeszéltük. Ezen kívül mással nem igen foglalkoztunk. Érdekes módon kirándulni, táborozni nem mentünk. Pedig próbáltam őket hívni az én világi jellegű kiránduló társaságomba is, és szolid házibulikra is, de ez a társaság már inkább, ahogy ők mondták,

»csajozott», azaz a már kialakult ismerős lányok társaságában töltötték el a saját maguk által kialakított programjukat. Azt mondhatom, mindenkiel jó *személyes* kapcsolatom volt, s felvetődő kamaszkori problémák nagyobb részét meg tudtuk oldani.”

Gáldi Zoltán 11–12 éves gyerekekkel kezdte. „*Katekizmusokból tanítottuk a legfontosabbnak talált dolgokat. Kirándulásokat is szerveztünk.* Egy alkalommal pedig, hogy lássuk, milyen sokan vagyunk, összegyűltünk — a konspiráció miatt nem a szentimrevárosi — hanem az Alsó-Krisztina plébánia templomában. (Ekkor 15 csoportról tudtam.) 1955-ben volt egy nagyon szép program: egy *éjjeli akadályverseny* Leányfalun a Csaba kútjánál. Ez is ötvözete volt a cserkészetnek és a hitoktatásnak. Persze időközben felnőttek a gyerekek, több generáció lett. A kicsiknek volt a katekizmus, a középiskolásoknak a Hamvas-féle hittankönyv, a nagyoknak a Barlay-jegyzet. *Házibulik* is voltak, mert lány-csoportjaink is voltak, már az ötvenes évek elejétől. Az elsők között *Rozgonyi Zsuzsa* albertfalvai csoportjára emlékezem. 1956 után bekapcsolódtunk az OSC*-be. Ezt én szerveztem meg, mint orvostanhallgató, mert nagyon szerettem evezni. A sportegyesület mit sem sejtett. S ha sejtett is, *Frenkl Róbert* volt a vezetője. Az OSC-be bekapcsolódott *Vénusz Gyula* kispesti vonala is, néhány dolgot ezután együtt csináltunk, például *szilveszteri bulit* és *nyári tábort*. Legaktívabb társaim az *Éry fivérek* voltak, kedves emberek, osztálytársaim. Nekik is voltak csoportjaik.”

Éry Béla és *Éry György* már az „utódban”, a József Attila Gimnáziumban érettségiznek, kitűnően. Két rendelet mérkőzik értük-ellenük: a kitűnőket felvételi nélkül felveszik egyetemre, az X-es kádereket nem. Apjuk katonatiszt volt, anyjuknak pedig 200 hold földje. Az eredmény: ösztől segéd munkások. Oda sem akarják őket felvenni, nehogy javasolni kelljen őket továbbtanulásra. Csellel veszik be az egyetem falát: „Amikor a személyzetis szabadságon volt, megmondtam helyettesének, hogy főnöke javasolna engem. Írtam magamról egy jellemzést, amelyet ő aláírt. Eredményes felvételi után sikerült bejutnunk az Építőipari és Közlekedésügyi Egyetem mérnöki karára. Minden ment, mint a kari-

* OSC=Orvostanhallgatók Sport Clubja

kacsapás, folytak az évek és a vizsgák, végül eljött 1957 elején a kilencedik félév és a vizsgaidőszak. Éppen alapozásból vizsgáztam, amikor a hivatalsegéd átnyújtott a vizsgáztatónak egy cédulát, amelyen az állt, hogy testvéretem meg engem kizárnak az egyetemről, mert annak idején eltitkoltuk származásunkat, és az ellenforradalom idején önkéntes és kezdeményező lépéseket tettünk a cserkészmozgalom felélesztése érdekében.”

Miután kijárják Róna Tas „filozófiai szemináriumát” Gáldi Zoltán munkatársai lesznek az *Éry testvérek*, csoportokat vezetnek, tagjai a „főnöki”-nek: „Haverokból alakultak kis közösségek, s persze mindenki hozta ismerőseit, meg az ismerősei ismerőseit. Papoktól kaptunk broszúrákat, meg önállóan is *képeztük magunkat*. Nem volt ez eretnokség, rendes katolikus hittant tartottunk. Minden közösség tartott kapcsolatot egy-egy pappal. Hittan után *beszélgettünk* mindenféléről, például *irodalomról*. Csináltunk *vizsgákat* is, úgy hívtuk, hogy *forgószínpad*, egy kicsit emlékeztetett a cserkészek próbáztatására. Ősszel és tavasszal voltak egy-két napos *kirándulások*. Én legjobban azt szerettem bennük, hogy lehetett beszélgetni. Voltak *karácsonyi összejövetelek* a Nagyszénásnál. Nem csak komoly dolgok voltak, *táncmulatságokat* is szerveztünk. Az is jó volt ebben, hogy *kapcsolatok* alakulhattak ki.”

Éry Béla csoportjának egyik tagja így emlékezik: „A mi tevékenységünk három rétegű volt: hittan, kultúrnap (vagyis intellektuális beszélgetés), kirándulás. A táborokat a szegénység és az összetartozás hozta össze. Mindent nagyon meg kellett szervezni, a sátort, a pénzt. Előkészítettük a tábort, szedtünk szalmát, szénát, sátrat vertünk, így fogadtuk a többieket. Sokszor volt nálunk *vendég előadó*, minden második alkalommal, általában 5—6 évvel idősebb valaki.”

Az „elitképzés” és az „önképzőkori jelleg”, ahogyan ezt a másik ág, a „tömegmozgalom” egyik képviselője (mellesleg a „főnöki” tagja) látta, ezekből a visszaemlékezésekből nem rajzolódik ki egyértelműen, bár van erre egy-két utalás (beszélgetés az irodalomról, vendég előadók, vizsgák). *Mezey Bertalan* segítségével azonban árnyaltabbá válik a kép: „Mivel jó lakáskörülmények között voltunk, sokszor nálunk jöttünk össze. Apám igen menő mérnök volt, meg tudott alkudni a rendszerrel, s ez bizonyos fokú védettséget adott ennek a bulinak. Összejöttünk, kirándultunk, olyan *közösségi* életet élünk, mint a mai

kisközösségek, persze nagyobb titoktartás mellett. Mind fiúk voltunk, később azonban lányokat is beszerveztünk. Minden összejövetelnek megvolt a maga tematikája. Mi akkor Hamvas hittankönyvét vettük, hiszen kimaradt a középiskolás hittan. Ezt komolyan számon is kértük. *Játékok* is voltak, és minden összejövetelen tartott valaki egy *elmélkedést*, legtöbbször a vasárnapi evangéliumról. Havonta-kéthavonta *kirándultunk*, amikor közös mise is volt. Két-három naposakat is szerveztünk, ilyenkor turistaházakban aludtunk. Kötelező volt a *nyári tábor*, amelyekben általában több csoport vett részt. Amikor 1959-ben átvettem a társaság irányítását *Gáldi Zolitolól*, magam két csoportot vezettem, s megpróbáltam valami egységes fazont adni az egésznek. Ez a két év egyrészt a korábbi gyakorlat folytatása volt, másrészt az én kútfejemben is születtek ötletek. Kétségtől hiányoztak olyan személyek, mint *Gáldi Zoli* vagy az *Éryek*, de nagyon sok értelmes embert sikerült bekapcsolnunk a munkába: *Szentirmai Erikát*, *Vass Máriát*, *Bólya Jutkát*. Nagy segítséget jelentett *Vénusz Gyula* a kispesti vonalról szellemi nívójával. Az arány nálunk egyre jobban eltolódott a lányok javára. Igen sok nagyon értékes hölgy kapcsolódott bele mozgalmunkba — az említettekén kívül például *Pergovác Erzsébet* és *Talkó Mária* — többségük azonban csak igen rövid időre, mert rendre férjhez mentek. Sokat működött nálunk meghívott előadóként *Róna Tas András*, aki természetbölcseleti előadásokat tartott, *Dudits Endre*, *Eckhardt Sándor*, *Naszlady Attila*, *Ladik János*, *Kaffka Károly*, sokan közülük a mai* tudományos és gazdasági élet vezető egyéniségei." *Alszászy Károly* pedig a teológián kívül — akárcsak *Hontvári Miklós* — *keresztény szociológiát* ad elő, *Alszászy Zakar Polikárp* jegyzetéből, amely aztán a per egyik legfőbb tárgyi bizonyítékává válik."

Fontosnak tűnik *Hontvári Miklós* megjegyzése: „A szociológiai témák kifejtéséhez szükségképpen kapcsolódott a különböző társadalmi rendszerek elmélete, eközben pedig aktuális politikai kérdések vetődtek fel. Mindenre válaszoltam, bár olykor egészen konkrét feleletet provokáltak: beléphet-e egy katolikus ifjú kommunista ifjúsági szervezetbe. Mindenkinek a lelkiismeretére bízom, de a tétovázók figyelmébe ajánlottam, hogy nem lehet két úrnak szolgálni. És még hozzátet-

* 1990

tem: a lélek meghasonlása nagyobb, mint az üldöztetés. Szerencsére valahogy túlélte a sok házkutatást Hontvári Miklós 1951—1953-ban Barlay Szabolcs kérésére írott, s közkézen forgó jegyzete. Az ebből idézett szemelvények éreztetnek valamit a mozgalom szellemi mivoltából és korszerűségéből.

3. Keresztény Front

„Ez egy csodaszép, de irreális, semmire sem használható, gyönyörű építmény.”

Jámbor Ottó volt BM tiszt a Magyar Nemzet 1989. szeptemberi számában írt „A fekete hollók összeesküvése” című, az 1961-es egyházüldözésről szóló cikkében azt írja a Keresztény Frontról, hogy „vezetőjük Soltész Jenő volt, ideológusuk Szigeti József domonkos szerzetespap. Mindszenty politikai elképzeléseit vélték folytatni. 1956 november 2-án párttá alakultak (mintegy húsz fő), memorandumot juttattak el a bíborosnak, egyik tagjuk (Hontvári Miklós) tagja lett a nagybudapesti munkástanácsnak is.” Nem akarom, de nem is tudnám a történészek kenyerét elvenni, így nem tekintem témának Soltész Jenőék szervezkedését, csupán arra a kérdésre keresem a választ, mi köze volt egymásnak valójában az 1961-es koncepciók perben összekapcsolt szentimrevárosi mozgalomnak és Keresztény Frontnak? „Egyesek valóban eltolódtak egy rendkívül primitív és gyermekded politikai irányba, például a „főnöki”-ből *Nobilis Gábor*, *Alsászy Károly* és *Hontvári Miklós*, akik egy Soltész-féle legitimista vonalat képviseltek, ami az én szememben már akkor is egy nevetséges valami volt. 1956 nyarán lecsukták őket. A forradalom idején zászlót bontottak, máig nem tudom, mivel tágitották egymás fejét. Úgy gondolom, nagyon nagy baromságokat csinálhattak, mert értelmes emberek voltak, de ennek az egésznek kellemetlen vonzata az volt, hogy az 1961-es perben úgy állították be, hogy a miénk is egy ilyen legitimista csoportosulás volt.” Így látja a „főnöki” egyik tagja. Egyik társa pedig leszögezi, hogy „*Nobilis Gábornak* volt ugyan kapcsolata ezzel a vonalal, de ez a mi munkánkban nem realizálódott, szóval minket nem a Keresztény Front irányított.” A „főnöki” ág tevékenységét legintenzívebben támogató pap pedig így említi meg a Keresztény Frontot: „Engem egy jámbor öregasszony be akart szervezni, és meghívott Soltész Jenőnek egy ilyen összejövételére. Amikor megkezdődött a beszéd, rögtön

láttam, hogy politikai szervezkedés. Bezárkóztam, otthagytam, s attól kezdve soha nem kerestem velük a kapcsolatot.”

A „főnöki” három említett tagja így emlékezik vissza: *Alszászy Károly*: „Főbérlőm jó barátságban volt *Soltész Jenő*vel, s miután a hölgy egy elkötelezetten vallásos valaki volt, úgy érezte szállást kell adnia a Keresztény Frontnak. Aktíva volt a plébánián, s volt egy kis üzlete a Kör-téren, ott futottak össze a szálak. Mivel a lakásán voltak a találkozók, engem is bemutatott *Soltész*nek, aki jogász volt és tanárember. A dominikánus *Szigeti Józseffel* dolgozták ki a koncepciót. Egyre többen csatlakoztak. Én is belekerülök. *Soltész*nek elmondom, hogy mögöttem felsorakozik egy nagyszerű ifjúsági mozgalom, nagyszerű vezetőkkel, akik elkötelezetten vallásosak, hitüket ápolják és egy humánus és keresztény politikának az elkötelezettjei és jövőbeni várományosai. *Soltész* elkezdett érdeklődni, s én bemutatam neki először *Nobilis Gábort*, majd *Hontvári Miklóst*, aztán egy hölgyön keresztül *Havass Géza* is bekerült, de ő csak érintőlegesen. A két vonal azonban párhuzamosan haladt, semmi függés, semmi kötődés, *Rozgonyi Gyurka* például el is határolta magát. Ahogy múltak az évek, a Keresztény Frontnak a programja folyamatosan terebélyesedett és jegecesedett. Ahogy aztán mind többet megismertünk a programból, hát bizony mindinkább el is hidegdünk, de a szakítás nem következett be. Ezért történt az, hogy 1956 augusztusában az egész társaságot elvitték. 1956. november 4. délután 5 órára tűztük ki az alakuló nagygyűlést... 1957 augusztusában tartóztatnak le minket másodszer, egy év múlva azonban többünket szabadon eresztenek, egészen 1961-ig.”

Nobilis Gábor: „Úgy éreztem, ha én másokkal foglalkozom, töltekez-nem kell valahol. A másik ok az volt, hogy egy kicsit kinőttem ezt a mi mozgalmunkat. Számomra mindig is nevelésesegek voltak a pocakos cserkészek. A cserkészletben éppen azt éreztem jó nevelési módszernek, hogy nem sokkal idősebb fiatalok foglalkoznak a kisebbekkel. Nem hagytam abba az ifjúsági mozgalmat, de éreztem, egy kicsit tovább kell lépnem, valami másra kell áttennem a hangsúlyt. Másfelől: két teljesen különböző vonal volt, csak személyemben érintkeztek.”

Hontvári Miklós: „A Keresztény Front *Soltész Jenő* elgondolása alapján egy olyan keresztény világnézetű, politikai és reménybeli pártszervezet volt, amely a kommunista rendszer bukása utáni időre készült.

Az egésznet Mindszentyre vezetik vissza. Állítólag valamikor 1947-ben megjelent Soltész Mindszenty-nél egy kihallgatáson, és előadta elgondolását. Kétségkívül küldetéstudata volt, s Mindszentyvel való beszélgetés után azonnal szervezni kezdett csoportokat, először vidéken, aztán Pesten. Összehozott egy 20–30 fős teamet, ebben voltak jogászok, mérnökök, közgazdászok, katonák, tanárok, orvosok, akikkel a rendszeres összejöveteleken kidolgozta a programot. Minden megvolt: kereskedelem, oktatás, külügy, hadügy. Mindenképpen keresztény alapon álló szervezet volt. Hivatásrendiségi alapon. Az oktatásügyet például a trivium és a quadrivium alapján akarta átszervezni! Egy romantikus, egy teljesen meghaladott, de egyértelműen jószándékú kísérlet volt. Szóval, amikor azt mondta nekem Soltész, hogy az oktatás, az ifjúsággal foglalkozás és a sajtó feladatok ellátása még üres, arra még nincs senki, elvállaltam. Már második-harmadik alkalommal láttam, hogy ez egy csodaszép, de irreális, semmire sem használható gyönyörű építmény, amiből semmi sem valósítható meg. Nem azért, mert keresztény, hanem, mert irreális. Akivel Soltész szóbaállt, azt tagnak tekintette, ha csak nem mondott nemet, mint Havass Géza, aki sokkal bölcsebb volt, mint én. Én egy darabig tartottam a kapcsolatot, mert érdekelt Soltész személyisége. 1954 őszén jöttem velük össze, de már 1955 tavaszára kidolgoztam neki az ifjúsági szervezet teljes szervezési vázlatát. Ez nem jelentette azt, hogy bármiféle konkrét együttműködés lett volna a szentimrevárosi mozgalom és a Keresztény Front között, ha csak nem személyem miatt. Kidolgoztam egy információs központ teljes szervezeti vázlatát is. És cikket írtam Soltész Jenő kérésére. Ezek olyan jól sikerültek, hogy Hollós Ervin és Szabó László rendszerhű bértollnokok is idéztek belőle, és az »Őszinte beszéd vörös Csepelhez« címűtől Korom Mihály, az akkori belügyminiszter csaknem agyvérzést kapott. Már az első megbeszélésen jeleztem Soltésznek, hogy sok mindennel nem értek egyet, például a választott királyság gondolatával, továbbá azzal sem, hogy Mindszenty bíboros úr legitímista intencióihoz ragaszkodjunk. Az összes résztvevő nagyszerű ember volt, de múzeumba valók, én meg egy erőszakos fiatal farkas, aki mindig két lábon álltam. 1956 június 16-án gyűjtöttek be minket. Az ávósok elszólásaiból meg lehetett érezni, hogy valami odakinn nagyon megindult. Én még hallgattam a Petőfi-kör néhány előadását az utcai

ablakokba kihelyezett rádiókból, »Hej, ha fél évvel ezelőtt került volna a kezembe!« így fenyegettek. Október 30-án engedtek ki. Olyan papírom volt a felkelőktől, amellyel mindenhová bemehettem, így nagyon sok mindent láttam, bizony, még egykori nyilasokat is a Parlamentben, és találkoztam az Andrassy út egyik palotájában kócsagtollas, kacagányos urakkal. Megjegyzem, engem a Keresztény Front tagját onnan zsinórban kidobtak. Persze megalakult a frontunk, s Soltész Jenő egy katasztrófálsan dagályos röplapot írt. November 4-e után vadásztak ránk, de aztán decemberre elcsitult a dolog. 1957 februárjában kaptunk egy írást a Legfőbb Ügyészségtől, hogy az ügy veszélyessége olyanmilyra csekélyke volt, hogy nem indíthatnak bűnvádi eljárást. Megünnepeltük a Mátyás pincében, de augusztusban megint a Gyűjtőben voltunk, s amikor a letartóztatást közlő, üvöltöző fiatal hadnagynak az orra alá dugtam a februárban ünnepelt papirosomat, azt ordította, hogy »Na, én elintézem magának, hogy ez a papír sz... se érjen!« A mutatvány fényesen sikerült is neki: másnap reggel ugyanattól az ügyésztől egy ellenkező értelmű határozatot hozott.”

„Soltész levelet ír Mindszentynek — aki akkor már az amerikai követségen volt —, és abban lefestette, hogy mit csináltunk, mit álltunk ki, hogy nem hagytuk abba, hogy dolgozunk. Én elolvastam, s azt mondtam, félrevezetjük a bíborost, mert nem vagyunk, nem tevékenykedünk, s amit csináltunk, az komolytalan volt.”

4. Magányos farkasok

„Nobilis Gábor erre azt mondta, »Tudomásul veszem, hogy a magányos farkas útját választod«”.

A szentimrevárosi mozgalom áttekinthető térképén önállócsodó csoportok is szerepelnek, a rendszerhez tartozó bolygók mellett magányos csillagok, amelyek azért természetesen tagjai egy-egy galaktikának.

1951-ben tucatnyi tizenhárom-tizenöt éves fiút »iskoláznak be« a „VIT”-re, amely a cserkész VT (Cserkész Vezetői Tanfolyam) szellemes fedőneve két évvel a budapesti VIT (Világifjúsági Találkozó) után. Ezen Vojnits Pál, Nobilis György, Roskoványi Iván, Büki Kálmán, Visontai József és mások társaságában Dékány Csaba is résztvesz. Dékány Csaba számára az alfa és az omega a cserkészlet. Már 4—5 éves korában erre

készül, s 1945-ben még csak 7 éves, amikor már résztvesz a Kölley György vezette bakonyoszlói táborban. Jól emlékszik arra az „utolsó” őrsi összejövetelre, amelyet Kölley letartóztatása előtt tartott nekik, amelyen a „Csipkefa bimbóját” tanulták meg. „A 433-as Szent Bernát kiscserkész csapat korosztályok szerint családokra oszlott, s én voltam mindig a választott törzskapitány. Ez rendkívüli erővel hatott rám, mert ez volt első élményem arról, hogy megkülönböztethető vagyok a többiektől. A menetben én mentem elől, az én lépésem ütemére verték a dobot. 1947-től két évig Zamárdiban volt a kiscserkészek tábora, amelyet 1948-ban már egyházközségi gyermeküdültesnek neveztek. Itt ismerkedtem meg *Nobilis Gáborral* és *Gärtner Lacival*. Harmadik és negyedik elemibe a ciszterek általános iskolájába kerültem, az életem legcsodálatosabb két éve volt, pedig egy évig úgyszólván teljesen egyedül éltünk bátyámmal, mert apám hadifogságban, anyám kórházban szenvedett. Dolgoztunk is. Én már egész kicsi gyerekkoromban homokbányában teljesítménybérben, az egyik nyáron meg vizet árultam a Verpeléti úton. Arra is emlékszem, hogy amikor 13–14 éves koromban átmentem a Körteáren, s szembe jött velem valaki korosztályomból, vigyázzba állt előttem, s tisztelgett. Emlékszem *Brisits Frigyes* ciszterci igazgató utolsó beszédére. Sírva hallgatták a felnőttek is. A Zamárdi tábor után megjelent szüleimnél két vezető, s megkérdezték, bevonhatnak-e engem a ministráns-körbe.”

Nobilis Gábor és *Ábrahám Lajos* volt a két küldött, akik *Dékány Csabát* „beszervezik” és meghívják arra a gyűlésre a Szent Imre templom baloldali tornyába, amely bizonyos értelemben a szentimrevárosi ifjúsági mozgalom zászlóbontásának is tekinthető. „18–20-an voltunk. *Vojnits Palira*, *Dávid Lacira*, *Quittner Palira*, *Fekete Mikire* emlékszem, valamint *Marosi Cézár* és *Árpád* ciszterci atyákra, akiket aztán többet nem láttam. Négy csoportra osztottak bennünket, a négy vezető közül háromra emlékszem: *Asztalos Károly*, *Rozgonyi Gyurka* és *Nobilis Gábor*. *Asztalos* csoportjába kerültem, aki nagyon komolyan véve feladatát, elkezdett minket ministrálni tanítani. Hamarosan átkerültünk *Rozgonyi Gyurkához*, egy csoportba *Dávid Lacival*, *Vojnits Palival* és *György Tomival*, utóbbit én hoztam be. Amit csináltunk, számomra egyértelműen a cserkészlet folytatása volt, s egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy immár nem ministrálásról van szó, hanem hittan tanulásról. Gyurka egyszer csak

szól *Vojnits Palinak* meg nekem, hogy jelölve vagyunk *vezetői tanfolyamra*, a VT-re, vagyis a VIT-re, mert ez lett a fedőneve.”

Az ünnepélyes megnyitót *Barlay Szabolcs* tartja, a résztvevők többsége egy-két évvel idősebb, az akkor 13 éves Csabánál. Az előadók közül *Gärtner Lászlóra*, *Péteri Istvánra*, *Visontai Józsefre*, *Nobilis Gáborra* és *Ábrahám Lajosra* emlékszik, akik nemrégén még aktív cserkészvezetők. Ünnepélyes vizsgával zárul a tanfolyam, utána ki-ki órötöt kap. „Megjelent nálam *Visontai Buckó* egy névsorral, s kezdtük őket felkeresni, összeszedni. Mi, vezetőképzőn résztvettek is egy csoportot alkottunk, először Gärtner Laci vezetésével. Amikor választani kellett Barlay és Nobilis között, én — bármennyire is hajlamos voltam az ortodoxiára, bármennyire is erőteljes egyéniségnek, s tekintélyesnek is tartottam Barlayt — a baráti kapcsolatokhoz maradtam hűségese. A „főnöki” vonzókörébe kerültünk, s mindig akadt valaki a főnökök közül, aki összefogta a VIT-en végzetteket: *Gärtner Laci*, *Péteri Pista*, *Stronoffer Zoli*. Mi nem hoztuk össze csoportjainkat, csak nagyritkán egy-egy kiránduláson, de akkor is csak két csoportot. Olyan cserkészlet volt ez számunkra, amelynek fel kellett vállalnia az elmaradt hittant is, ami egyre fontosabbá vált. Ugyanakkor óvatosságból elhagytuk a cserkészlet külsődleges dolgait, amit lehetett azonban végig megtartottunk.”

Az *összejövetel* imával kezdődött és végződött. Elhangzott például az az ima is, amely annak idején a cserkészeknél a szereken: „Munkánk kezdetén Hozzád fordulunk, Urunk, Istenünk, hogy játékainkkal, meséinkkel, nótáinkkal közelebb kerüljünk Hozzád, Királyunk. Add, hogy amit a szeren látunk, hallunk, teszünk, lelkünket erősítse, testünket megedzze Isten nagyobb dicsőségére és édes hazánk javára!” Ima után következett az előző órai anyag kikérdezése és az új anyag. „Abban segítettem, hogy mit írjanak le, vagyis tanítottam őket jegyzetelni. Magát az anyagot ők nem láthatták, abból én jegyzetet készítettem, így nem lett felolvasás jellege. Mindig volt játék: kérdés-felelet, műveltségi vetélkedő. Mai napig, ha eszembe jut egy kérdés, felírom egy cédulára. Nagyon sokat kirándultunk. Igen nagy *pontosságot* követeltem meg, azt sem díjaztam, ha valaki korábban jött. Fontosnak tartottam az óröséget is. Azóta is emlegetik, hogy milyen kemény, de milyen jó iskola volt. Tagjaim egyforma gondolkodású, egyforma megbízhatóságú gyerekek voltak, nagyon fegyelmezett

társaság. *Kánya Zsuzsa* lánytársaságával jöttünk időnként össze, előbb megtartottunk táncolni, aztán kulturáltan szórakozni, »házbizulizni«.

Dékány Csaba 1954-ben bejelenti *Nobilis Gábornak*, hogy ezután a saját elgondolása szerint szeretné tovább csinálni. „Gábor erre azt mondta, »Tudomásul veszem, hogy a magányos farkas útját választod!“. A jóbarátságot megőriztem, de már nem jártam el a heti „főnöki“ gyűlésekre. Igen nagy mértékben a kamaszos beképzeltség diktálta ezt a döntést, de némi komolyabb megfontolás is: az *óvatosság*. Hamarosan rájöttem, hogy megoldatlan maradt továbbképzésem, s ebben továbbra is igénybe vettem Gábor segítségét, könyveket is kölcsönöztem tőle. Én is megszerveztem tagjaimnak a *vezetőképzőt*, ugyanúgy, mint akkor nekünk, részben ugyanazokkal az előadókkal, de embereim közül csak ketten vállaltak csoportot, ők is csak kínlódtak egy-másfél évig. Nekem még megvolt a teljes cserkész-élményem, ezt nem tudtam pótolni nekik. Bár továbbra is egy-egy szemvillanással irányítottam őket, egyre inkább egyenrangúvá váltunk. Mindannyian egyetemisták voltunk, de én kerestem össze az anyagot, én vettem föl a témát. Rengeteg idő ment el a felkészülésre, mert egyedül voltam. Rámnéztek, én meg mindig éreztem, nekem kell döntenem. A táborok csodálatos élményt jelentettek, itt a cserkészkapun és lilomos jelvényen kívül *megtartottunk minden cserkész-szokást*.”

A VIT-en végzetek csoportjai elolvadoztak, *Dékány Csaba* valóban magányos farkas maradt. Közösségük azonban, talán az egyetlen hírmondóként a szentimrevárosi ifjúsági mozgalomból; az 1961-es pert követő kényszerszünet után *újra összejött, és máig működik*. „Megfordul bennem a gondolat, hogy oda kellene állnom *Barlay Szabolcs* elé, hogy az 1952-ben kapott megbízatást teljesíttem. A névsor szerint átadott fiúkat megőriztem, miként a szentimrés szellemét is. Sorainkat újból rendeztük, s utólagos engedelmével a létszámot kétszeresére emeltem a feleségek belépésével.”

A házkutatás előtt megmentett fényképalbum 1950 és 1960 közötti képeket tartalmaz. A belső címlapon a következő szöveg szerepel 1955-ös keltezéssel:

„Ahhoz, hogy egymást megszeressük, nem nagy tárgyalások, hanem emberi dolgok kellene, amelyek az embereket egymáshoz közelebb hozzák.” (Gr. Teleki)

„Mi ezt az utat járjuk, és itt most képek következnek a közösen megtett útról. Jártuk a rengeteg erdők magányait és sohasem voltunk egyedül — mintha az Úristen járt volna velünk. megszerettük a természet világát, mert itt mindenki megtartja a Törvényt; és megtanultuk egymást szeretni, mert a hegyek becsületre nevelnek.”

„Ezek csak mozaikok a felettünk eljárt évekből, de amíg emlékeink tüze nem hamvad el, addig semmit sem felejtünk! Voltak vidám és kemény perceink mialatt emberré váltunk, de az évek távolából már minden olyan szép. Az Úton sok emberrel találkoztunk – kísérje őket Isten áldása. Mi tovább haladunk közös Utunkon, hogy Krisztusibb emberré, magyarabb magyarrá váljunk.”

5. 1961. Február 6.*

„De lehet, hogy már őt is keverem, mert néhányunkkal csak a börtönben ismerkedtem meg.”

Alszászy Károly, Éry Béla, Éry György, Gosztonyi Géza, Gáldi Zoltán, Havass Géza, Hontvári Miklós, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor és Rozgonyi György nélkül már csak hetekig működik a szentimrevárosi mozgalom.

Országos Széchényi Könyvtár

(A 4. és 5. fejezethez Alszászy Károly, Dékány Csaba, Éry Béla, Éry György, Gáldi Zoltán, Havass Géza, Hontvári Miklós, Jankura Gábor, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor, Rozgonyi György és Tarnay Gyula emlékezéseiből merítettem.)

* A február 6-ról 7-re forduló éjszaka a magyar egyház drámai óráit élte át. A politikai titkos rendőrség, amely lehallgatásokkal, beépített emberekkel, óriási megfigyelő apparátussal évtizedek óta — külön az egyházi ügyekkel foglalkozó ávos ügyosztályon — gyűjtötte az információkat nem csak a működési engedéllyel

még rendelkező egyházi személyek mindennapi életéről, hanem különösen a földalá kényszerített élő egyház papjairól, szerzeteseiről és számos világi híveiről is.

Sztálin a párt sorain belül kereste a vélt ellenséget. *Hruscsov* és magyarországi képviselői elsősorban a párton kívül —, az eltérő ideológiai felfogást képviselők, és ezek között is elsősorban a katolikus egyháznak a pártállam részére bürokratikus módszerekkel nem ellenőrizhető apostoli lelkületű híveit és legértékesebb papjait nyilvánították a legveszélyesebb *politikai* ellenségnek, ezzel is zsarolva a Vatikánt. A Kádár rezsim messze túllépte a szovjet útmutatást. Totális támadást indított azok ellen, akik az élő egyház híveiként vallási meggyőződésüket bármilyen formában kifejezésre juttatták (például hitoktatás, keresztényszellemű nevelés, beleértve még a vallásos témájú bélyegek gyűjtőit is, mint Hahót Ferenc abaligeti plébánost és a vele bélyegeket cserélő vidéki fiatalokat), és nem elégedtek meg az államhatalom által eltűrt és a totális ellenőrzés és befolyás alatt álló *hallgató egyház* bénaságával, az ún. *sekrestye katolicizmussal*. (A szerkesztő megjegyzése.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VI. ROZGONYIÉK: A TÖMEGMOZGALOM

„A miénk klasszikusan tömegnevelés volt, mi azt mondtuk, hogy ha valaki csak kétszer jön el hozzánk, s csak egy okos mondatot visz magával, s ez majd egyszer életében jó lesz, megérte, hogy itt volt.”

A szentimrevárosi földalatti, vagy ahogy egyik résztvevője megjegyezte „inkább csak fű alatti” mozgalomnak ezt az ágát választottam ki alaposabb vizsgálat és részletesebb bemutatás tárgyául. Több okból is. Legelőször is azért, mert a civilek vezette mozgalmak közül ez volt a legszélesebb és különlegességektől leginkább mentes, amelyet vezetője „tömegmozgalom” elnevezéssel jellemezett. Másodszor azért, mert ebből az ágból sikerült legtöbb információt összegyűjtenem, legtöbbször találkozzom. Harmadszor azért, mert személyes élményeim is ehhez a társasághoz kapcsolódnak, mivel testvérem és unokatestvérem ebben az ágba tevékenykedtek. Negyedszer pedig azért, mert talán a *Rozgonyi György* vezette ág működése szolgálhat leginkább tanulsággal, esetleg bizonyos vonatkozásban még modellként is a mának.

1. Egy vezető szárbaszökkenése

„Harcosan lettem vallásos, s ezt a kommunizmusnak köszönhetem.”

Rozgonyi György 1932-ben született, tipikus értelmiségi családnak érzi az övét, ahol az apa — miután anyagi okokból le kellett mondania az orvosi pályáról — tisztviselő lesz a közigazgatásban, akit helyezgetnek ide-oda, aki „ahogy akkor szokott lenni, elvette egyik főnöke lányát.” Mindkét szülő a határon túlról kerül Budapestre. Anyjának sikerül elvégeznie a bölcsészkart, s történelem-földrajz szakos tanár létére még örülhetett, hogy el tudott helyezkedni a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban.

Ahhoz, hogy a ciszterci gimnáziumba kerüljön, elég volt annyi indok, hogy közelében laktak, a Karinthy Frigyes úton, és hogy apjának több ismerőse legyen a tanári karból. A család annyira volt vallásos, mint akkor általában a középosztálybeli emberek, „megtették amit a Jóistennek meg kell tenni, hogy össze ne vesszenek egymással.” Különbözőbb döntést e téren nem igen kellett hozni, hiszen a hittan kötelező volt az iskolában, a cserkészet is teljesen természetes volt. Gyurkát osztálytársa hívja a cserkészek közé. Ő természetesen megy, annak ellenére, hogy mindössze annyit tud az egészből, amennyit az úrnapi körmeneten lát: a kiscserkészek is ott menetelnek sárga nyakkendőben, khaki színű ingben.

Nem voltak gazdagok, de apjának mindennap természetes (és kötelező is, mivel állami hivatalnok) a tiszta fehér ing és a fényes cipő, ám otthon filléres holmikba öltözik át. Csak néhány pengővel (600 helyett 606) csúszik át a három gyermekes tisztviselő család abba a kategóriába, amelyben már nem jár az ingyenes nyaralás. Kisgyermekkorukban a szülők szerencsére sokat tudtak foglalkozni gyerekeikkel. De nem csak tudtak, szerettek is. Együtt kirándultak, moziztak, s ha lementek egy sörre a kávéházba, a gyerekek is kaptak egy málnaszörpöt szívószállal. Arra is jutott még, hogy nyelvekre taníttassák a gyerkőcöket. Jött azonban a háború, s a szülők kénytelenek voltak többletmunkát vállalni. Addig résztvettek társasjátékaikban, ezután a gyerekek egyre többet maradtak magukra. 1946–1947-ben az infláció és a B-listázás veszélye reggeltől estig taposómalomba kényszeríti a szülőket. „Ha hazajöttek, esetleg egymásnak mondtak egy-két szót, tőlünk megkérdezték, élünk-e? Mi, gyerekek — én, a legidősebb, két húgom bátyja, 14 éves — úgy éltünk a családban, mintha önálló felnőttek lennénk. A gyermekekről való gondoskodás mint olyan egyszerűen megszűnt. Nem voltam különösebben jó tanuló, a lányok sokkal jobbak, a legkisebbik végig kitűnő, de ő is teljesen normális gyerek volt. Nemek közti megkülönböztetés nem volt, sokat verekedtünk, bosszantottuk egymást, viszont ha valami galibát csináltunk, összefogtunk.” Otthon nem volt valami nagy vallási élet. A szülők időnként elmennek gyónni, áldozni. A gyerekek is, de tőlük függetlenül.

A *ciszterci gimnáziumban* a – már az I. fejezetben emlegetett – legendás hírű *Schilling Roger* és *Ferenczi Csaba* volt rá legnagyobb hatással. Akadt még jó néhány emlékezetes tanára, például „egy fiatal atya, aki nagyon

kemény ember volt, s hatalmas pofonokat adott. Pofon és pofon között mi rendkívül nagy különbségeket tettünk. Volt olyan eset, amikor a pofont adóval és volt amikor a pofont kapóval éreztünk együtt. Egyébként ez a fiatal pap volt az egyetlen a rendben, aki nyilas karszalaggal jelent meg. Ki is került a rendből. A ciszterekre az volt a jellemző, hogy rendkívül *emberiek* voltak. Volt egy-két civil tanár is, de mi semmi különbséget nem éreztünk a tanításukban.”

Rozgonyi György — vagyis Gyurka, hiszen azóta is mindenki így szólítja — legelőször az osztályfőnöke vezette *apostol-körbe* kerül. Az osztály elitje alkotta ezt a kört, akiken keresztül az osztályfőnök — még a „normális időben” — befolyást gyakorolhatott az osztályra. Volt egy választott, de azért egy kicsit manipulált diák önkormányzat is. Ha valaki segíteni akart az osztályfőnöknek, s ő is akarta, benne volt. Hamarosan a *ministráns-körbe* hívják meg, hogy 5—6 gyereket tanítson meg ministrálni. Ministrálni mindenki tudott, hiszen a szerzetes tanárok mindennap miséztek, s annak, aki cserkész volt, attól elvártak egy év alatt bizonyos számú ministrálást. Ennek tanításán kívül az éppen „ügyeletes” tankönyvből hittant is tanít. Ő ekkor 17 éves, csoportjának tagjai egy-három évvel fiatalabbak. Irányítói mondják neki is, hogy játékos szórakozást is építsen be a programba. Ekkor Gyurka — már 12 éves kora óta — elektromérnöknek készül. Annyira komolyan, hogy már kiskamasz korában működő villanymotorokat barkácsol. Märklin játékhoz készíti 220 voltos villanymotorral darut. („Nagyon szomorú lettem volna, ha az én fiaim próbálkoznak ilyesmivel. Szüleim fel sem tételezték, hogy én ehhez még igazából nem értek, de nem csak azért nem lett belőle komoly baj, mert az Isten jó, és megóvott, hanem mert tényleg jól csináltam.”) Szeret társasággal csavarogni, kirándulni, gombfocizni, házibilizni, bütykölni. Van egy 10—12 fős „baráti brancs”. Pár évig zongorázni is tanult, s zenéléssel is próbálkozott. „Ekkor majdnem mindegyik osztályban volt egy jazz-zenekarra való zenész. Az alattunk lakó Iván barátomnak orvostanhallgató létére olyan jazz-együttese volt, hogy pénzért játszhattak.”

Ekkor már többet érez a „spontán vallásosságánál”: „Harcosan lettem vallásos, s ezt a kommunizmusnak köszönhetem. Ha valamit el akarnak venni tőled, akkor sem hagyod, ha nem kell neked. Ebben családom nem játszott szerepet, sőt apám elől kifejezetten takargatni kellett ügyeimet. Érthető, állásába kerülhetett volna. Volt itt szemben egy borbély, egy

részesen, rendkívül züllött ember, ővele találkoztam éjféli misére menet, ő is tüntetett jelenlétével, hogy ő most megmutatja ezeknek.”

Akkor érettségizik, amikor függetlenednek Barlay Szabolcs vonalától, s belefér idejébe a szervezőmunka, s Rozgonyi Gyurka igen rövid időn belül egy legalább félszáz fős társaság vezetője lesz. Jelentkezik elektromérnöknek, meg is felel, de hely hiányában átirányítják általános mérnöknek, ami viszont egyáltalán nem érdekli. „Három év elteltével abbahagytam. Senki sem szakált, senki sem üldözött, egyszerűen nem volt kedvem hozzá. A mozgalom teljesen lekötött, az egyetem a legcsekélyebb mértékben sem. Évek múltával megpróbálkoztam estin, de amikor végre beiratkozhattam volna, a különbözeti vizsgák után, február 6-án, ketten vártak a kapuban, s udvariasan, de határozottan megkértek, hogy fáradjak velük. Ekkor már 29 éves voltam, s úgy döntöttem, hogy amikor az a kislány, akit én kiszemeltem magamnak a társaságunkból, eléri a tizennyolcadik évét (akkor februárban), akkori kifejezéssel szólva, ráhajtok. Addig — ha megdöglöttem is — nem mutattam ki szerelmemet egyetlen hozzánk tartozó lány iránt sem, még akkor sem, ha a hozzám passzoló huszonéves volt, mert egyszerűen nem tartottam hivatásommal összeegyeztethetőnek. Úgy döntöttem, házinyúlra nem vadászok.” Ekkor az I. kerületi házkezelősnél dolgozik mint technikus. Mivel a cégnél nem volt megfelelő apparátus az adminisztratív munkára, ezt Rozgonyi Gyurka barátai végzik, akik rajonganak érte. Egyébként munkatársai körében is nagyon népszerű. „Amikor elvittek, igazgatónak — aki sztálinista értelemben volt kommunista — első dolga az volt, hogy anyámnak kifizette a fél évre járó prémiumot, s csak azután adta ki munkakönyvemet — nem tehetett mást — »önkéntesen kilépett« megjegyzéssel.

2. Szerveződés

„Legtöbbünknek hiányzott valami ifjúsági szervezkedés. Ezt aztán ki-ki másképpen élte meg. Volt, aki puskagolyókat szerzett, s azokat durrogtatta, voltak, akik grundokon galerikba tömörültek, volt aki otthon hobbizott. És voltunk mi.”

„Kezdetben négyen tartoztak hozzám — meséli Rozgonyi György —, s ezzel telt el a 49-es év és a következő év első fele. Munkám máso-

dik évében ambicionáltam, hogy feltöltsem a létszámot, majd ketté-
osszam a csoportot. Eleinte mindkét csoportot én vezettem. Az »ős
ministráns-kör« vezetője elment a szemináriumba, s azt a társaságot is
hozzám csatolták. Vezetőtül is hozzám kerültek csoportok.” Beosztot-
ta őket korosztályok szerint, s a nagyobbakból álló közösségének tagjai
közül néhányat, *Vojnits Pált, Szentkuti Pált, Hertelendy Miklóst* és má-
sokat megkéri, segítsenek neki. Szentkuti Pál a nem vezető idősebbe-
ket fogta össze, ő maga pedig a vezetőket.

Azt az elvet vallotta — és ezzel nem mindenki értett egyet, — hogy
ne takargassuk magunkat, éppen a ráknbizottak jövője miatt. Ha vala-
ki nagyon kíváncsi ránk, láthasson, de ne beszéljünk róla feleslegesen.
Naivan azt hittük, hogy ha az állami szervezetek nem tetszik az, amit
csinálunk, majd szólnak. A mi életünk nyitott könyv volt, nem erőltet-
tünk kifejezetten senkit, nem hangsúlyoztuk túlságosan tevékenysé-
günk vallásos jellegét. Amit csináltunk, igyekeztünk szimpatikusan
csinálni. Nem taktika, nem diplomácia volt, spontán módon alakult.
1958-tól már nagyon figyeltek bennünket, s ekkortól kezdve már be is
építettek közénk téglákat, 1959-től már kaptunk fülesekét. Akkor már
csak egy lehetőségünk volt: csinálni tovább, amíg lehet.”

A tagság többsége ministráns-körből, egykori cserkész társ, osztály-
társ, barát, ismerős és ismerősök ismerőse, nagyobb részük a Móricz
Zsigmond körtér körül húzott egy kilométer átmérőjű körből került be
a mozgalomba, főleg a kisebbek. „Volt egy húsz százalék, akik csak
kirándulni jártak velünk. Volt a törzstagok között KISZ-titkár és zsidó
vallású, és a csak kirándulók között is volt mélyen hívő katolikus.

A bekapcsolódás ilyenféleképpen történt:

„*Bárdos Kornél* kórusában volt egy családi ismerős, későbbi csoport-
vezetőm, ő szólt nekem és szüleimnek hetedikes koromban. Mivel itt
Pesten nekem nem volt társaságom, ez a társaság olyannak látszott,
akikkel nyugodtan eljárhatok kirándulni.”

„Már bátyám és húgom is benne volt egy-egy csoportban, amikor
megjelent nálunk két úriember, legalább is nekem annak tűntek, mert
már gimnazisták voltak. Megkérdezték, bekapcsolódnék-e én is. Bá-
tyám csoportjáról csak annyit tudtam, hogy gyakran járnak kirándul-
ni. Én is akartam, s nagy-nagy szerencsémre, az egyik »úriember« *Dá-
vid Laci* csoportjába kerültem.«

„Jött Gyurka, fogalmam sem volt, hogy kicsoda. Anyám is megijedt. Mondta, tudja, hogy nálunk négy gyerek van, s ő »illegális« hittan csoportokat szervez, s ezt összekötik azzal, hogy szabadidőnket is kellemesen és hasznosan töltsük. Erre fel mehettünk.”

„Másodikos vagy harmadikos voltam, amikor apáca nagynéném valamilyen papi ismeretsége révén vitt el egy társaságba, amelyet *Nobilis Gyurka* vezetett, s közölte, oda fogok járni. Egy-két éven belül két unokabátyám is követett.”

„Megerszűnt a hitoktatás a Váli utcai iskolában. Ezt akarták anyámék baráti körén keresztül pótolni.”

„Szüleim összejártak a mozgalom egyik vezetőjével, tőle tudták meg ezt a lehetőséget.”

„Legelőször kirándulni voltam velük, ott kóstoltatták meg velem az egészséget.”

„Én voltam az osztályban a KISZ-titkár, de csak azért mert jó szervező voltam, s hallgattak rám társaim. A mozgalomhoz tartozó osztálytársaim megszimatozták, hogy ennek ellenére olyan vagyok, akit elhívhatnak.”

„Valamilyen turisztikai rendezvényen találkoztam össze *Rozgonyi Gyurkával*.”

„Apám börtönben, s anyám nagyon megőrül, amikor megjelenik *Geszler Ödön*, és egy »kirándulós társaságot« ajánl. Bátyám óvakodik apánk miatt, nekem tetszik, igent mondok, erre megjelenik *Rozgonyi Gyurka* és *Sándorffy Gyurka*. Rozgonyi megkérdezi Sándorffyt, tudna-e velem valamit kezdeni. Kis dagadt gömböc voltam, nem különösebben kívánatos sportos célokra.”

„Anyám még a cisztereknek is tanított, ő ismerte *Rozgonyi Gyurkát*. 1954-ben Gyurka feljött hozzánk, és én mentem.”

Rozgonyi tehát jelentős szerepet játszik — főleg az első időben — a tagok kihalászásában. Ő sem jár azonban mindig sikerrel:

„Apám a piarista vonalat szívesen támogatta, de a ciszter vonalat nem. Nem tudom, honnan szimatolta meg, de szerinte Rozgonyi Gyurka egy életveszélyes pasi volt a vadságával, a Haladás sportklubbal, meg egyebekkel. Az egyik nyáron nála voltam az UVATERV-ben figuráns. Tipikus esete volt a beszerzésnek. Beszélgettem velem, majd feljött hozzánk, hogy szüleimtől elkérjen, de apám az első perctől kezdve ellene volt. Pedig nem volt semmilyen negatív véleménye vele kapcsolatban,

talán túlfűtött viselkedése kelthetett benne gyanút. Ennek ellenére két összejövetelre ellógtam, ám végül is apám mellé álltam.”

A kezdő vezetőknek már jóval kevésbé megy a *toborzás*, mint az első generációnak: „Kérték, hogy toborozzunk új embereket, s én egy-két osztálytársamnak szóltam, de nem igen akartak jönni. Összejött azért 4-5 gyerek, de volt sok elutasítás is.”

„Megadták a címet, és nekünk kellett kettőnknek-hármunknak összeállva mennünk a szülőkkel megbeszélni, akik gyanakodtak, s nem tudtak semmit az egészeőről. 1956 után voltunk, viszonylag kemény időszakban, mi pedig még nagyon fiatalok voltunk.”

A *szülők* döntő többsége szívesen látja gyerekeit a mozgalomban, legalábbis csak kevesen mutatják ki aggodalmukat, akár gyerekeik, akár a vezetők előtt. Igaz, új tag felvételekor mindig tárgyalnak a szülőkkel, akiket a legnagyobb elismerés illet, hogy gyermekeik élő hitű valláserkölcsi neveléséért, a jó baráti társaságért, természetszerető nevelésért az egyházhoz kötődő fiatalok kezeibe engedik át gyermekeik nevelését. „Nem félek. Igaz, eléggé intellektuális körből származtak csoportjaink tagjai. Ciszter-nevelés. Mindenki nagyon örült ennek, ki-tüntetésnek számított ebben résztvenni”, magyarázza az egyik csoportvezető. Társai többsége is hasonlóképpen látja: „A szülők általában nagy örömmel fogadták a mozgalmat. A Haladás természetjáró szakosztálya jó ernyő volt nekünk.”

Az ötvenes évek második felére legalább 150–200 főre *növekedik* a mozgalom Rozgonyi-ága. Megnő és felhigul, így látják többen is:

„1956 után alapvetően felhigul a mozgalom, én magam képeztem a felhigulást. Hogy mennyire megnőttünk, azt csak a gyűjtőben tudtuk meg.”

„A végefelé úgy rémlik, hogy nagyobbra nőttünk, mint kellett volna. Minden szervezetnek van egy optimális élettartama és terjedelme. Úgy éreztem, hogy ez úgy szétfolyt. Rozgonyi Gyurka is egyre többet volt ideges és nyugtalan. Láttuk, hogy egy nagy szervezet csak hierarchikusan és következetes szigorral tartható kézben, s itt egyik sem volt. Gyurka fejleszteni akart, s én csak becsületből vállaltam a csoportvezetést.”

Hogyan látja ezt maga *Rozgonyi György*? „Lehet, hogy ha még néhány évvel tovább tarthatott volna mozgalmunk, ellaposodik, s a laikus vonal, a természetjárás, a versenyzés megfojtja az eredeti célt. Befogadója az evangéliumnak volt elég mindig, de kérdés, lett volna-e elég jó ve-

zető, aki le tudja őket kötni. Nagyon könnyű akkor kereszténynek lenni, ha agyon nem ütik az embert, de egy kicsit megkergetik, s így van benne egy kis romantika. 1956 után a hittan tanulás kezdett megtúrt lenni a plébániákon. Azok, akik korábban kockáztattak, most azt mondták, minek kockáztassunk tovább. Mindennek ellenére a létszám nem csökkent, hanem nőtt! A vezetői hivatások száma csökkent. Az iskolákban is bejött több érdekes dolog, színesebb lett az úttörő mozgalom is. Felnőtt közben egy új tanár generáció, s akadt köztünk olyan, aki ilyesmit is szívesen csinált. A tömegmozgalom a hatvanas évek elejére elvesztette létjogosultságát. A vezetők közül többen már csak becsületből csinálták. A tagsággal nem volt probléma. Mellesleg a tagság közben felnőtt, és már igényesebb programra jogosult volna. A vezetők meg egyetemre mentek, családot alapítottak. Egy korombéli ember két délutánt és egy hétvégét áldozott erre rendszeresen. Szélemileg lassan kiürültünk. A vezetők közül néhányan úgy képzeltük, hogy lassan majd elolvad az egész, s megmarad egy lazább baráti testület hiszen sok életre szóló barátság és házasság keletkezett.”

„Nem az ő ideológiájuk győzött — magyarázza *Rajk András* —, hanem mi nem kaptunk elegendő szellemi feltöltést. A magyar egyház szellemileg elszegényedett. Aki jó fej volt, annak hallgatnia kellett, korszerű vallásos irodalom nem juthatott el hozzánk, a Zsinat még el sem kezdődött, a régi dolgok — például Tóth Tihamér — szememben anakronisztikussá váltak.”

3. Akik abbahagyták

„Elváltunk, de nem haraggal.”

Több becslés szerint legnagyobb létszámának legalább háromszorosa fordult meg a Rozgonyi-ágban az évtizedek alatt leginkább tömegmozgalom jellegű ágában. Az ebből a körből kikerülők egyik része *családot* alapított, másik része *elköltözött*, a harmadik *disszidált*, a negyedik *más mozgalomba lépett át*. Mindezeknél nagyobb volt a száma azoknak, akik belekóstoltak ebbe az életformába. Ez a csoport két részre oszlik: az egyik a *vendégek*, a másik a rövid időn belül *lemorzsolódók*. *Szakítás* meglehetősen kevés volt, de ilyen is akadt.

Elmaradoztak a vezetők közül azok, akiknek Rozgonyi jelezte, hogy nincs megelégedve *életvitelükkel*, köztük azok, akik „olyan balhékban

vettek részt, amelyek semmiképpen sem illettek egy vallási mozgalom vezetőjéhez”. Ketten-hárman lehettek ilyenek.

Többeket a sport csábított el, a tájékozódási futás — amit éppen körünkben sajátítottak el —, a védelmet nyújtó sportegyesületekben: „Én teljesen átcúsztam a *sportba* meg a képzőművészeti gimnázium is nagyon erős volt. Én azonban a MAFC-ban is foglalkoztam gyerekekkel, végül ott is ugyanazt csináltuk.”

„Engem legalább annyira lekötött a sport, az UVATERV tájékozódási futó szakosztálya, mint a többi egyéb. Nekem nem tetszett Rozgonyi Gyurkának az az ötlete, hogy óvatosságból lépjünk át egy másik egyesületbe, mert itt nagyon jól éreztem magam. Mi néhányan azt mondtuk, nincs semmi bajunk Rozgonyiékkal, de maradunk az UVATERV-ben.”

„A válóok az volt, hogy valami miatt ki kellett volna lépni az UVATERV-ből, ami a tájfutás abbahagyását is jelentette volna s ez nekem nagyon jól ment. Emiatt aztán összevesztem Gyurkával, s 1960-ban abbahagytam.”

Más természetű konfliktus is lehetett válóok: „Gyurka aztán nagyon nyers parancsuralmi módszert próbált bevezetni, amit végül is elfogadtunk, bár újra és újra megpróbálkoztunk különböző módosításokkal, amiket ő visszautasított. Egy alkalommal összehívott minket *Nobilis Gyurka* lakására, s azt mondta, a helyzet nehéz, s erre az időszakra feltétel nélküli engedelmességet követelt. Erre én azt mondtam, ebbe nem megyek bele. Ekkor elváltunk, de nem haraggal. 1959-ben vagy 1960-ban lehetett.

A mozgalom egyik sokak által emlegetett, de csoportvezetőként nem túl sikeres tagja pedig így mesél a „válásról”: „A piaristákhoz kerültem, ahol már legálisan lehetett a kisebbekkel foglalkozni, s akkor sem kellett félni, ha hangosan imádkoztunk.” A szociográfustól tudhatta meg, hogy két regnumi tag társaságában folytatta ezt a tevékenységet.

4. Haladás és UVATERV

„Felszabadulási emléktúra nélkülünk nem is létezett.”

A szentimrevárosi vallásos ifjúsági csoportosulás bizonyára egyik fejezete lesz a magyarországi természetjáró és tájfutó sport történetének. És fordítva, hiszen *Dávid László, Szebeni Nándor, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Dékány Csaba, Kamarás János, Simig Gábor* és mások a tájfutás élvonalához, jó tucatnyian a derékhadához tartoztak, s a válogatott keretbe is kerültek a Szentimrevárosból.

„Egyetemista koromban összefutottam egy sráccal, aki benne volt az egyetemi turista szakosztályban — meséli *Rozgonyi György*. — Hívott engem is, és egy nagyon kellemes diák-közösséget találtam ott. Anyyira kellemesen éreztem ott magam, hogy először a nagyobbakat vittem be magammal, majd kialakítottunk egy olyan szervezeti formát, ami egy ifjú turista mozgalmat jelentett, gyerek- és lánycsoportokkal. A mi esetünkben ez meg volt töltve katolikus tartalommal. Ez odáig fajult, hogy funkcióm lett a Természetbarát Szövetség vezetőségében is. Jártunk turista versenyekre, versenybíró lettem. Pusztán azért, mert tetszett és jól esett. Hatottunk más közösségekre is, akik átvették életstílusunkat, s később nem tudták, miért bántják őket, hiszen mit sem tudtak a szentimrevárosi katolikus ifjúsági mozgalomról. A két szervezet részben átfedte egymást, hiszen a mi csoportjaink az egyesületben is csoportok voltak a szakosztályon és alosztályon belül. Sokféle előnye volt ennek, hiszen például felszerelést kaptunk, s mint MAFC-Haladás bemehettünk egy falusi párttitkárhoz táborozási engedélyért. 30 tagunk juthatott ki egy szlovákiai cseretúrára és hasonlók. Persze adni is kellett valamit cserébe. Például tömegeket bizonyos megmozdulásokra, akár versenyre, akár tömegmegmozdulásainkra. A vöröskői felszabadulási emléktúra nélkülünk nem is létezett. Mindenki tudta, hogy jól szervezett ifjúságunk van, s ez egy idő után már terhes is lett. Főleg akkor, amikor kiüregedtek a vezetők. A Természetbarát Szövetségtől maximális támogatást kaptunk. Igaz, ott is szép számmal voltak *öreg cserkészek*. Később az UVATERV-be kerültünk át, s amikor 60-ban bizonyossá vált, hogy a rendőrség figyeli a társaságot, nem volt más lehetőség, mint visszamenni a MAFC-ba.”

A természetjárás és a tájfutás, a túravezető vizsgák és a versenyek sokaknak alapvető élményt jelentettek, s akadnak szép számmal, akik elsősorban ezzel azonosítják a szentimrevárosi ifjúsági mozgalmat. Bizonyos jelek pedig arra mutatnak, hogy a sikerélményeket kínáló versenysport csábítása a vallásos közösségi élet szekularizálódását erősítette.

„*Rozgonyi Gyurkának* egy roppant okos ötlete támadt: bevitte az egész csoportot a MAFC-ba, vagyis a Haladásba, s a természetjáró szakosztály keretében megszervezett egy ifjúsági szakosztályt, ami a mi csapatunk volt. Összekötötte a turisztikát az egyéb szerveződéssel. Egészen odáig ment a dolog, hogy szép khaki színű ingünk volt, csupán a háromszögletű HUNGARIA jelvény helyett egy MAFC-jelvény. Nyakkendőnk is volt, sátrunk is.”

„Ironizálva magunkat *turistacsapatnak* neveztük, mert ez volt az egyetlen látható szervezési formánk. Valami bádogos és vízvezetékszerelő szövetkezet természetjáró csapatához tartoztunk. Tagsági könyvünk volt, amivel csoportban utazhattunk, s kedvezménnyel engedtek be turistaházakba. Az egyesületi helyiségekben is összejöttünk néha, itt persze a térkép-olvasás és a kompasz használata volt a téma. Ide *Rozgonyi Gyurka* és *Dávid Laci* meg más »nagyfiúk« is eljöttek, akikkel — mi lányok — csak a kirándulásokon, esetleg a házibulikön találkoztunk.”

„Volt az egyesülettel egy olyan megállapodásunk, hogy minket mint ifjú turistákat leigazolnak, mi viszont versenyekre versenyzőket biztosítunk. Ez nagyon izgalmas volt, mert éjszakai versenyeket is jelentett.”

„Gyurkának jelentős affinitása volt ahhoz, hogy mindenféle hivatalos dologhoz is csatlakozzék, például a Természetbarát Szövetséghez, amely aztán azt kívánta, hogy küldjön ennyi és ennyi személyt a fel szabadulási emléktúrára. Többen nem voltunk biztosak abban, hogy ez a fedőszervkeresés egyáltalán szükséges-e, szerencsés-e.”

„A Haladás jó ernyő volt nekünk, s a sportkör elnöke *Rozgonyi Gyurkát* hivatalosan is az ifjúsági szakosztály elnökévé tette. Legális igazolványunk volt, sportorvosival.”

„Mindig valamilyen sportegyesülethez tartoztunk. Előbb a MAFC-Haladásban, majd az UVATERV-ben. Én itt kezdtem el a tájfutást, ezt tovább vittem, egészen a válogatott keretig.”

„Tudtam, hogy a természetjárás és a tájfutás egy szükséges mimikri, ugyanakkor úgy éltem meg, mint életünk szerves részét.”

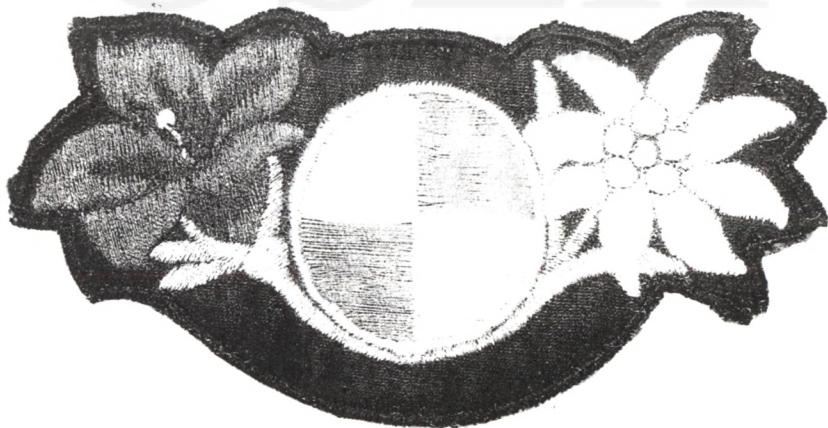
„Engem legalább annyira lekötött a sport, az egyesület, az UVATERV, mint a többi. Ezt is jó volt csinálni, hajtottam, 1959-ben második lettem Budapest ifjúsági bajnokságán.”

„A természetjáró szakosztály fedőnév nagyon jó volt, a Természetjárás c. lapban többször lehetett Gyurkáéktól vagy éppen Gyurkáról olvasni. 1958–1959 körül azonban már mintha Gyurkának ellenérzése lett volna a versenyekkel szemben.”

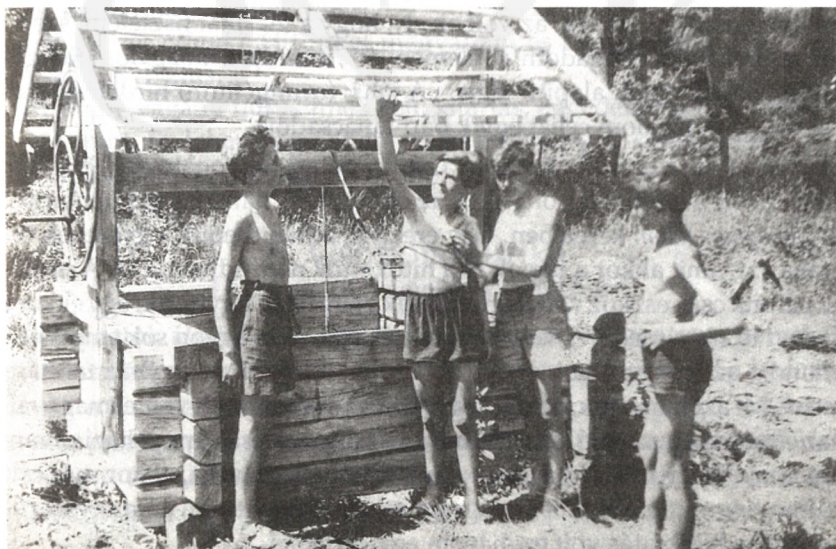
„Tóth Zolival és Hirkó Bálinttal hármásban Esti Hírlap Kupát nyertünk.”

„Többünk számára egy idő után az egész kezdett átcsúszni a tájfutásba. 1958-ban az UVATERV-ben olyan eredményünk volt, hogy én ifi-válogatott is voltam.”

Az már más kérdés, de ez már a hazai tájfutás történetéhez tartozik, hogy kezdet kezdetén ez a sportág gyűjtőhelye volt az „alternatívoknak”, s egészen természetes volt például az (ez a személyes élménye volt a szociográfusnak), hogy az 1959-es Kilián György Emlékverseny megnyitóján a benevezettek — felborítva a forgatókönyvet — a cserkészindulót énekelték el.

„A háromszögletű HUNGÁRIA jelvényt helyett MAFC jelvényt hordtunk”

„Ironizálva magunkat túristacsoportnak neveztük, mert ez volt az egyetlen látható szervezési formánk”

5. Mozgatórugók

„Elsősorban emberi volt ez a világ.”

A mozgalomhoz csatlakozók motívumai eléggé sokfélék. A két leggyakoribb — ők így fogalmazták meg — a *társaság*, vagyis a *közösség*, és itt a természet, vagyis a *kirándulások*, *táborok*. Vonzó még a *hittan*, a *vagányság*, a *romantika*, a *presztizs*, az *önérzet növelése*, az *élményszerzés*, a *mi-tudat*, a *tapasztalás* lehetősége és az *adás lehetősége*. A legutóbbit egyikük így fogalmazza meg. „Én akkor már 14 éves fejjel erkölcsi, vallási és társadalmi kötelességemnek tartottam, hogy én is hasonlóképpen továbbadjam a kisebbeknek mindazt, amit kaptam.”

Az ifjúsági szerveződés lényegét legtöbben a *cserkészletben* látják, jó páran egyszerűen ezzel azonosítják. Fele ennyien vannak, akik a cserkészlet eszköz-jellegét hangsúlyozzák. Jó néhányan a vallási, legalább ennyien az *erkölcsi* nevelésben. Ez után a jó társaság, vagyis a *közösség* és a *természetszeretet* és az *életre nevelés* következik a sorrendben. „Ez a mozgalom keresztény volt, vagyis emberi, hiszen elsősorban emberi világgép volt a mi mozgalmunk világa, az volt az elv, hogy a másikat tisztelem, szeretem, segítek neki, elfogadom a véleményét”, mondja a mozgalom Rozgonyi-vonalának egyik alapító tagja. „A jóhír (evangélium) hirdetése” nevezi meg a mozgalom célját egyik pap-tanácsadója.

A mozgalom vezetője, *Rozgonyi György* pedig így fogalmaz 1991-ben: „A nyers cél a *hitoktatás* volt. Nem az elitnevelés, hanem a szintentartás, egy *tömegmozgalom* keretében. Úgy éreztük, átmenthetjük a gyerekek tudatába azt, amit akkor a papok és a hitoktatók nem adhattak át. A *cserkészlet* nálunk csak eszköz volt. Úgy éreztük, nem az az ügyes, aki egy ekkora jelvényt tűz ki a mellére, hanem az csinálja jól, aki nagyon sok embernek elmondja az *evangéliumot*, ahogy ő tanulta, a katolikus egyház tanítása szerint. Mi azt mondtuk, ha csak egyetlen okos mondatot visz el magával, és az életében egyszer jó lesz valamire, és ha ennek csak annyi hatása van, hogy majd 30 év múlva egyetlen egy hibától visszatartja, akkor már célt ért. Ennyire minimális volt a programunk. Ennek ellenére nem egyszerűen illegális hitoktatás volt ez, hanem egy *életforma*.”

Ritka szerencse, hogy módunk van ezt a ma elmondott ars poeticát összevetni egy 33 évvel ezelőtti szöveggel, egy kéziratos jegyzettel,

amely Rozgonyi Györgynek egy vezetőképzőn tartott előadásáról készült. Az előadás címe: „*Munkánk célja.*”

„Krisztust követni. Istenszeretet. Szeretet: csoport, többi társaság, Egyház, többiek, ellenség, család. Igazság keresése. Tárgya: kinyilatkoztatás (szenthagyomány és a szentírás).

Hit és ész harmonikus egysége. Ha ez nincs: racionalista („hiszem, amit látok”) vagy álmisztikus (mindent elhisz).

Közösségi élet: Az egyház Krisztus misztikus teste.

Kapcsolata a fő és a tagok között. Szeretet (imádság).

Áldozati közösség. Kenyértörő-, ima- és munkaközösség a csoporttommal.

Apostoli élet: Mindent, amit átélek, át akarom adni. Krisztus munkatársai. Felhasználom képességemet. Igyekszem bekapcsolni minél több embert a közösségbe.

Mi is a cél? Dolgozunk, kirándulunk, közös szentmise, szentáldozás.

Ki tartozik közénk? (egyéni cél) Természetjárás, társaság, tánc, hittantanulás, szüleik miatt.

Mi a közös célunk? Hitünket megvallani és aszerint élni.

Példa: Krisztus.

Stramm, vagány fiúk. Ehhez kell: kitartás, engedelmesség a vezető iránt. Ez lehet, hogy adott esetben hátrányos, kellemetlen.

Romantikával adni.”

6. Csoportmunka

„*Úgy mondtuk, »gyűlésre megyünk«.*”

A csoportok általában hetenként találkoztak, váltogatva a helyeket, egyenként érkeztek és távoztak. A heti *összejöveteleken* kívül a *kirándulás* volt a kis közösségek másik leggyakoribb tevékenysége, s néhány csoport esetében egyéb is akadt: közös *kulturális program*, *lelkigyakorlat*, karácsony és más ünnepek közös *megünneplése*. Kezdetben „ministráns-körnek”, később „hittannak”, „gyűlésnek”, „Haladásnak” nevezték, vagy a csoportvezető, illetve Rozgonyi György keresztnévvel („Gyurkáék”) jelölték meg. Bármennyire is meghatározó volt a csoportvezető személye, a tevékenység-szerkezet nem nagyon tért el legfeljebb a

vezetők csoportjában és a „fregoli-csoportban” (a csoport nélküli középiskolások csoportjai, amelyeket maga Rozgonyi György vezetett). Az előbbinek kidolgozott tematikája volt, az utóbbiban inkább horizont-tágító lazább beszélgetés folyt, gyakori vendéglelőadókkal.

Arra a kérdésre, hogy mi történt az összejöveleken, a félszáz megkérdezett közül legtöbben a *hittant* és a *játékot* említették meg, néhányan csak a hittant. Előfordultak még: *vendégek, beszélgetés, ima, filmvetítés, vezetőképés, természetismeret, ünneplés, előkészület táborokra.*

„Volt egy negyedórás komoly rész, valami Biblia-részlet volt többnyire. Éves tematika volt. Aztán életre nevelés.”

„Hittan volt, katekézis, pontról pontra, a liturgiába is belekóstoltunk, aztán játék: birkóztunk, találós kérdések, agytorna, Mikulásra kis gonoszágokkal megspékelt ajándékokkal leptük meg egymást: a mig-nom közepén gipsz, stollwerk-papírban mosdószappan darabka.”

„Az összejövelelek elején és végén imádkoztunk, volt hittan, beszélgetés minket érdeklő dolgokról, mint fiú—lány kapcsolat, voltak civil és pap vendégeink. A civilek különböző foglalkozásokat, pályákat képviseltek.”

„A legelemibb kiskatekizmust tanultuk, szinte leckéről leckére, mese formájában, de ki is kérdezték. Mindig voltak játékok — most már tudom —, a cserkészmozgalom játécai. És fölkészültünk a nyári táborokra és a kirándulásokra. A természetben is volt Biblia-óra vagy kiskatekizmus, mise is, de volt »környezetismereti óra«, csomózás, sátorverés. Azt kaptuk meg, amit az iskola vagy az úttörőmozgalom nem tudott megadni.”

„Tanultunk, volt kikérdezés, voltak játékok (társasjátékok szóval és magunk gyártotta tárgyakkal), voltak filmvetítések, ami akkor nagyon nagy élmény volt számomra. Volt olyan is — ez is nagy dolog volt, különösen nekem, mert mi szegények voltunk —, hogy a háziak meguzsonnáztattak.”

„Arra is emlékszem, hogy karácsonyi üdvözlőlapokat gyártottunk, s abból próbáltunk pénzt csinálni a kirándulásokra.”

Módunk nyílik az egyik csoport életébe alaposabban is belepillantani. Annak a kilenc gyermekes ügyvéd Ulászló utcai házába beállító két úriembernek egyike *Dávid László* volt. A rábízottak visszaemlékezéséből eléggé érzékletes kép alakul ki csoportjának életéről.

„1956 legvégén kerültem be a csapatba. Akkor hetente valamelyikünknek a lakásán összejöttünk. Vasárnap meg együtt jártunk misére, s amikor lehetett, elmentünk kirándulni. A hittanon kívül *viselkedésre* oktattott minket Laci, mint nálunk 4 évvel idősebb, értelmesebb és érettebb ember. Tehát próbált minket *felkészíteni az életre*. Én személyesen is sokat köszönhetek neki, hisz matekból ő készített fel érettségire. Arra készített föl minket, hogy 14 éves korunkra nekünk is legyenek ilyen kis emberkéink.”

„Az összejövetelek úgy voltak szervezve, hogy némi *hittan*, némi *játék*. És ezt nagyon ügyesen csinálták, mert így vonzó volt. Volt egy tanulási és egy visszakérdezési folyamat. Laci ügyesen csinálta. *Indiánok* voltunk, s nem tudom, hány pontért egy-egy tollat lehetett kapni. Arra is vette a fáradságot, hogy valódi tollakat szedjen össze. Nagyon aktívak voltunk, élveztük, szerettük. Laci nagy *kiránduló* volt, s hihetetlenül *lelkiismeretes*. Az ügyért, bármi feladat legyen, nagyon oda tudta magát adni. Ha nem volt pénzünk táborra, kirándulásra, karácsonyi lapokat festettünk saját kézzel, ő maga is velünk együtt. Saját maga készített, hímezett számunkra ilyen emlékeket, s amikor közös tábor volt, mindig Laci csinálta a legváltozatosabb programokat. Mindenféle versenyeket talált ki, állandóan mozgásban tartotta a társaságot. A vezetők között ő volt a legszínesebb és leglelkiismeretesebb.”

„Az volt a menetrendje az összejövetelnek, hogy a tanév elején megállapodtunk egy napban, s körülbelül két órát voltunk együtt. Húsvét és Karácsony táján előfordult, hogy többször is egy héten. Ekkor a szülők ki voltak zárva a szobából. Az első aktus egy ima volt. Nem mindig ugyanaz, s nem mindig kötött ima. Például egy jókívánság előadása, ami nem is volt mindig imaszerű. Például felálltunk, s Laci pár szót szőtt arról, hogy most lesz Ervin születésnapja, s most egy kicsit gondoljunk arra, hogy az elkövetkezendő években jó sora legyen. Ezután következett a korábbi *tananyag* általános *átbeszélgetése*. Felelevenítés, megbeszélés. A téma a Biblia volt. Tankönyvre, jegyzetre nem emlékszem. Saját füzetünkbe irkáltunk valamit. Ezután jött az új tananyag, illetve ahhoz egy *ráhangelő bevezető*. Úgy próbálta a dolgot irányítani, hogy valahol a dolgok alapgondolata megszülessen, s a beszélgetésnek meglegyen a fonala. Ezután jött egy részlet, mondjuk, Jézus az Olajfák hegyén. Egyrészt bibliai oldalról, másrészt a *gyerek szemszögé-*

ből, akinek erről nagy belső élménye nem lehet, de azért olyan már előfordult, hogy elárult egy barátunk. Így már fel lehetett fogni, milyen volt ott Jézusnak. Szóval elolvastuk a szöveget és beszélgettünk. Olyan is volt, hogy ezt a bekezdést próbáld meg otthon a következő alkalomra feldolgozni és előadni, hogy milyen gondolatok ébredtek benned, hogy másnak mit próbálnál belőle átadni. Mindig kaptunk ilyen apró feladatokat. Ezután következett a játék, legkülönbözőbb jellegűek. Társasjátékok. Ha olyan helyen voltunk, lementünk labdázni, akinek volt lemezjátszója, felrakott valami lemezt. Volt ország-város, szó-dominó. Játék közben a szülők behoztak valamit enni-inni: finom zsíros kenyeret, teát, házi szörpöt. Ekkor beszéltük meg a kirándulásokat is. Megtanultuk elsajátítani a térképismeretet, a tájolóhasználatot, s ebből vizsgáztunk is, vagyis kipróbáltuk a gyakorlatban. Próbálgattuk a tájfutást is. A vizsgákon tájékozódási és műveltségi kérdések is voltak. A mi csoportunk indiáncsapatot is képezett. Mindenkinek megvolt az indián neve, ezeket többnyire Laci adta. Ő volt a Nagy Medve. Később Mammut lett, így hívták sporttársai is. Próbátételek is voltak. Egy rekkenő nyári napon az indiánok naphosszat a sivatag szélén mentek. Reggel hétkor indultunk. Mindenkinél volt egy kulacs víz, amiből egy cseppnek sem volt szabad elfogyni. Rá tudott venni minket ilyesmire. Mindenkiel megtalálta a hangot. Nem volt nagy svádájú ember, de el tudta velünk fogadtatni elképzeléseit. Nem közvetlenkedett, de közel került hozzánk. Nem annyira közel, hogy zavarónak érezzük. Ha gondunk volt, meg tudtuk beszélni vele.”

Szerencsére megmaradt az 1957. évi munkáról Dávid László kézírásával és rajzával a karácsonyi ajándéknak készült beszámoló:

TÉL, TAVASZ

Születés- és névnapi zsúrok: jan. 24.: Ervinéknél, febr. 9.:

Bonziéknál, márc. 23.: Pocokéknál.

Közös színház: Lehár „Luxemburg grófja”.

Jan.: közös sielések.

Márc. 13.: első kirándulás: Tólak. Pocok, Ervin, Laci.

Márc. 13.: vizsga.

Márc. 24.: szakosztályi találkozó a Gyopár-forrás mellett.

Márc.: 27.: Zoli belép a társaságba.

„Ha csodákat nem is tudtunk tenni... Tudj szeretni és szeretetben élni az emberek között”

Szikláltépó

a Delawár Törzs tagja
a harcos próba követelményeit

arany
fokozatnak

megfelelően teljesítette.

Nagy
Medve

„Szikláltépó... a próba követelményit aranyfokozatnak megfelelően teljesítette.”

Ápr. 14.: Buszkirándulás Dobogókőre. Pilisnyeregben húsvéti öttusa Tibiékkel. Egyéni: 1. Ervin, csapat: Laci I. (Ervin, Pocok, Zoli).

Máj. 5.: Pali belép a társaságba.

Máj. 12.: Busz-túra Kisinódra, a Börzsönybe. Háziverseny: 1. Pocok, Ervin, 2. Bonzi, Medi, Pali.

Máj. 25–26.: Tábortűz a Nagyszénáson. Ervin kilépése.

Jún. 26.: II. negyedévi szakosztályi találkozó. Kakukk-hegy.

Jún. 29.: évvégi vizsga.

NYÁR:

Júl. 1–14.: Tábor. Helye: Királykút a Börzsönyben.

Résztvevők: Csaba, kis Laci, Medi, Bonzi, Pocok, Laci, Zoli.

1–4.: gyalogtúra a Börzsönyben, 5–14.: állótábor.

Aug.: 18–20.: Balaton-kupa nemzetközi verseny. Zamárdi.

Rendezők: Zoli, Pocok, Bonzi.

ŐSZ:

Szept.: ismétlő gyűlések.

Szept. 28–29.: III. negyedévi szakosztályi találkozó a Bölcső-hegyen. Először sátoroztunk ilyen későn. Pocok, Zoli, Bonzi.

Okt. 1.: vizsga. Megfelelt: Laci, Csaba.

Okt. 7.: a pótvizsgán javított: Laci, Pocok, Bonzi. Végeredményben sajnos kimaradt: Medi és Pali.

Okt. 6–7.: másfélnapos kirándulás Kőhegyre, Ságvárihoz. Sziklamászás, versenyzés.

TÉL:

Nov. 10.: Kirándulás a Pilis nyeregbe.

Nov. 17.: Esti Budapest ifjúsági terepverseny. Hárshegy.

A-csoport: 1. MAFC III. (Zoli, Pocok, Bonzi).

Nov. 19.: díjkiosztás.

Dec. 3.: Tomi, Feri, Misi érkezése a társaságba.

Dec. 19.: Mikulás.

Dec. 19.: Átlépünk az UVATERV-be. Évzáró. Karácsonyi megemlékezés a Műszaki klubban.

Dec. 22.: Karácsony Pocokéknál.

ÖSSZEFOGLALÁS:

Idén voltunk a Pilisben, Börzsönyben, Budai hegyekben és a Balatonon.

Versenyek: egy háziverseny 1. és 2. hely, egy terepverseny: 1. hely. Az idei munkában legjobban szerepeltek: Zoli, Pocok, Bonzi (Az évzárón dicséretben részesültek.)

Mindegyikőtöknek köszönöm lelkesedését, segítségét és jó munkáját.

A társaság tagjai voltak 1957-ben: Bonzi, Csaba, Laci, Ervin, Medi, Pocok, Zoli, Pali, Tomi, Feri, Misi.

„Szólj, gondolj, tégy jót, s minden szó, gondolat és tett Tiszta tükörként fog visszamosolyogni”: (Vörösmarty)

Az együtt töltött szép napok emlékére sok-sok szeretettel

1957.Karácsonyán:

Laci.”

És még három becses dokumentum akad Bonzi gyűjteményében: Az első egy emléklap. Jobboldalán egy fénykép hat félmeztelen kiskamasz fiúval, felette felirat „Bükk: tábori öttusa.”

Eredményhirdetés: alatta a következő szöveg: „Ha csodákat nem is tudunk tenni...tudj szeretni és szeretetben élni az emberek között!” Az emléklap baloldalán: „Bonzinak a sok együtt töltött szép nap emlékéül sok-sok szeretettel: Laci 1957. december 24.”

A második sátor tábor fényképe, felette felirat: „Bükk: A tábor”, alatta a következő verses szöveg:

„Ha eljöttök velem az erdőbe
Halkan járva, a csendet figyelve,
Meglátjátok a jó Isten művét
És halljátok a természet szívét.
Munkámmal mást én nem akarok
Csak azt, hogy megszeressétek, mit Ő alkotott.”

A lap másik oldalán karácsonyi jókívánság Lacitól.

A harmadik emléklap gazdagon illusztrált (Dávid Laci keze munkája) emléklap a következő szöveggel: „Szikláttépőnek jó megfigyelésért, a téli táborért és az elméleti tudásért. Összesen: 3 toll. *Szikláttépő* a Delawár törzs tagja a harcos próba követelményeit *arany* fokozatnak megfelelően teljesítette.”

Aláírás: Laci.

7. Kalandok

„Az volt az igazi élmény amikor olyat csináltunk, amiről éreztük, hogy kuriózum, hogy nem vehet ilyesmiben részt akárci.”

A Dávid László vezetett csoport „krónikájából” érzékelhettük, milyen szerepet játszottak az élmények a hozzátartozó fiatalok életében. Már a kezdet kezdetén sokan résztvettek egy nagy „kalandban”, amely ugyancsak összekovácsolta a társaságot: a *kitelepített* barátok, ismerősök, egyházközségi tagok holmijának biztonságos helyre mentését vállalták — még Barlay Szabolcs buzdítására — az egyházközséghez tartozó fiatalok. Sokan emlékeznek az első időktől megrendezett *barlang-karácsonyokra*:

„Kisebb csoportokban indultunk el, s a végcél, csak egy-két vezető tudta, ez nem egyszer a Szemlőhegyi-barlang volt. 1951–1952-ben lehetett. Egy orvos telkéről nyílt, faajtaja volt. Valaki megszerezte a kulcsát. A tulaj tudott róla. Nem volt kiépítve. Mi már előbb kimentünk Rozgonyi Gyurkával, bevittük a karácsonyfát, feldíszítettük, s vártuk a csoportokat. Nekem egyik feladatomban az volt, hogy egyenként bevigyem a csoportokat, 20–30-an jöttünk össze. Felolvastuk az evangéliumot, volt valami kis pásztorjáték, és volt magnézium-görögtűz is”.

„Nagyon szívesen emlékszem vissza a Szemlőhegyi-barlangban tartott karácsonyi összejövetelre. Fenyőfát is lejuttattak a fiúk, és földíszítették. A barlang egyébként le volt zárva, szabályos jégfal képződött, amit le kellett bontani. Ott lenn aztán — igaz, nyakig sárosan — nyugodtan lehetett szent énekeket énekelni. Más társaságokra, például Dávid Laciékra és lányokra is emlékszem. Mindenki csinált valami kis ajándékot a másoknak, voltak még versek, evangélium, ének.”

Pedig a legelső barlangtúra örökre elvehette volna kedvünket hasonlóktól, ugyanis a Mátyás-barlangban a következő történt: „Hárman-négyen voltunk, *Rozgonyi Gyurka, Geszler Ödön*, talán *Kornai Tamás* és jómagam. A százegynehányadik lépés után egy kis nyíláson kellett átbújni, s ott akartunk átöltözni a barlangász ruhánkba. Ott aztán valaki megszólított minket, hogy »Ne ijedjenek meg, csak a rendőrség« Kiderült, ez alkalommal nem miattunk voltak ott — ámbár ki tudja —, azt mondták, valamilyen szökevényt keresnek, de nincs megfelelő öltözőkük. Szépen megkérték minket arra, ha találkozunk vele, verjük fejbe egy kővel. Ennek az lett az eredménye, hogy hiába nyugtatott

minket Gyurka azzal, ha a rendőrség keresi, valószínűleg jó ember, senki sem mert sem legelől, sem leghátul menni.”

Egy egészen, de mégsem egészen másmilyen *karácsonyi ünnepségre* is emlékezik valaki, már az UVATERV-korszakból, amikor az építőklub volt a színhely: „Normálisan folyt a klubélet, bárpulittal, zenével, mi meg bementünk az egyik belső terembe, s karácsonyi énekeket énekeltek, s valaki felolvasta a Bibliából a megfelelő részleteket. Egy ének, egy történet. Borzasztóan érdekes feszültség volt bennünk, mert tudtuk, hogy most tilosban járunk. Át is hallatszott énekünk, de akkumulálódott bennünk a csakazértis, hadd hallják meg. Néha-néha bejött valaki, és jóindulatúan csendre intett bennünket.”

Eléggé rendszeresen látogatták meg éjszaka a „szomszédok” tábora-it, imígyen: „Emlékszem *Kölley Gyurkáéknak* egészen komoly tábora volt a Pilisben. Rozgonyi mondta, hogy éjszaka megtréfáljuk őket. Őrajta kívül még *Veres Gabi*, *Szentkúti Pali* és *Vojnits Pali* volt velük. Selyemharisnyát húztunk a fejünkre, s volt velünk valami lehetetlen, földöntúli hangú agyagtrombita. A kicsik halálra rémültek, azt hitték, legalább huszan vagyunk. Rájuk döntöttük a sátrakat, megpaskoltuk őket, birkóztunk, régi cserkész szokás szerint. Aztán körbeültük a tüzet, elénekeltek néhány dalt s hazajöttünk. 1958 körül lehetett.”

Előfordult, hogy őket támadták meg. Nem is csak jóbarátok: „Volt egy összeröffenés a pesthidegkúti kálváriánál, egy közös *lelkigyakorlat*. Utána meg *számháborút* terveztünk, majd találkozó a Rózsika-forrásnál. Akik szervezték a számháborút, kimentek egy héttel előtte a terepre, s berajzolták a térképre a nem jelölt ösvényeket is. A tizenkét éven felüliek ehhez már többé-kevésbé értettek. Már kiosztottuk a számokat, amikor lenéztünk Hidegkút irányában, s látjuk, hogy hatalmas csatárláncban rendőrök jönnek fölfelé. Máig sem tudom, mit akartak. Nem nagyon tartom valószínűnek, hogy minket kerestek, mert akkor megtaláltak volna a hűvösvölgyi villamos végállomásánál. Ők a hivatalos utakon jöttek, térkép nélkül, mi pedig a rendőrök hálóján át 6–8 fős csoportokban eljutottunk a Rózsika-forráshoz. 70–80-an lehattünk.”

„A buszon a kalauz nem hitte el, hogy minden jegyet megvettünk, csak a Ságvári menedékháznál látta be, hogy tévedett” (1958. IX. 28.)

„...akkor megtaláltak volna a hűvösvölgyi villamos végállomásánál”

A csoportok saját kezdeményezéséből is olykor egészen komoly túrákat szerveztek, Jóföldi Tibor például a következőképpen: „Vonzott a csoportvezetésben az, hogy érdekes programokat szervezhettem nekik. Ilyen volt a bakonyi biciklitúra. Talán 1959-ben volt. Alaposan kidolgoztunk mindent, sátorral mentünk, de amikor iszonyatosan eláztunk, egy iskola tornatermébe kéredzkedtünk be. Csodálatos utat tettünk meg, benne volt Pannonhalma, Herend, Bakonybél. Én 17 éves lehettem, ők 14 évesek. Fogalmam sem volt mekkora felelősség ez, és mennyi buktatója van. Pannonhalmán a legtilosabb helyekre is bemegettünk, és a herendi gyárat is megtekintettük.”

Részletek egy túranaplóból, 1957-ből: „Évadnyitó csillagtúra 1957. IX. 28—29. Szombaton aránylag jó idő volt, 3/4 4-kor találkoztunk a Margit hídnál. Ekkor láttam, hogy Kádár Jenőék is kijönnek. Jegyváltás után Tibi rámsózott egy rovert. A buszon a kalauz nem hitte el, hogy minden jegyet megvettünk, csak a Ságvári menedékháznál látta be, hogy tévedett. Tizenöt perces hegymászás után megérkeztünk a csúcs alatt néhány méterre lévő táborhelyre. Rőzsegyűjtés következett, ez itt nagyon könnyen ment. Sátorveréshez láttunk. Elhatároztuk, hogy mind az öten egy sátorba fekszünk. Ezután keserves munka következett: cövekfaragás, de ezen is túlestünk. Már sötétedett, mire állt a sátor. Az oldalakra avart szedtünk. El akartunk menni szénáért, de a sötétben nem találtuk meg a helyes utat. Kajálás után, 9 óra felé lefeküdtünk aludni. Sajnos ez nem sikerült, mert tőlünk néhány méterre közös tábortűz volt Jenőékkel. Éjfélkor felkeltettek minket a verseny miatt. Megmelegedtünk a tábortűznél, majd elindultunk. Mind az öten — (N. Gyurka, Péter, K. Gyurka, Köcsög meg én) — egy csapatban voltunk. Az első pontot nagy nehezen megtaláltuk. A másodikat, az őrházat nem találtuk meg, pár méterre odább kerestük. A következő három nem okozott nehézséget, de a hatodiknál megint elkevertünk. Összevissza keringtünk, és csak mázliból értünk a táborba. Ilyen eredménnyel is harmadikok lettünk. Két óra felé újra lefeküdtünk aludni. Jó alvás után 5-kor felráztak minket. Sátorrend után egy hátizsákba csomagoltuk az elvinni való élelmet. Ezután elindultunk a Prédikáló szék felé. A Bölcsőhegyen keresztül lementünk a vadászházon túl. Itt fölmentünk a Lom-hegyre, innen a nyeregbe, majd a Szalabasinai kút felé mentünk. Ekkor vettük észre, hogy ellenkező irányba kellett volna

mennünk. Itt láttunk egy romban lévő órházat és egy hatalmas bükkfát. Fél óra múlva a Bükki pusztára értünk. A mezőről gyönyörű kilátás volt a hegyekre a reggeli fényben. Az elágazásnál a farönkökön jó hangulatban megreggeliztünk. Úgy terveztük, hogy nem a Szőke-forrás völgyén, hanem jelzetlen úton, a gerincen megyünk a Prédikálószerkezhez. Hosszabb, eléggé emelkedő út után elérteztünk egy rétre, melyen egy vadles volt. Onnan megnéztük további utunkat. Út közben még egy szarvasetetőt is láttunk. Nemsokára elérteztünk a K+ úthoz, itt is láttunk egy-két vadlest. A hegyoldalban a hatalmas irtáson egy kicsit szedreztünk. Elindultunk az aránylag elhagyott vidéken. A gyönyörű úton néhol a fák között kilátás nyílt a Dunára. Sokáig bal kéz felől hatalmas irtás kísért. Végre elérteztünk a Hubertus vadászházhoz. Itt kisebb pihenőt tartottunk. 11 óra felé felérteztünk a Prédikálószerkezre. Sütött a nap és ilyen fényben, tiszta időben gyönyörű volt a szemünk elé táruló kép. Az Ipolytól a Szentendrei sziget elejéig lehetett látni. Miután kigyönyörködtünk magunkat, lementünk a Szőke-forrás völgyébe egy köves, csalános vízmosáson. A pataknál megebédeltünk. Nagy iramban kezdteztünk gyalogolni. 1/2 3-ra értünk a táborba, izzadtan, fáradtan. Azonnal sátorbontás, csomagolás következett. A Ságvári háznál ettünk. Rozgonyi Gyurka, Dögész és mi busszal mentünk Szentendrére, és innen HÉV-vel érteztünk vissza 6 óra felé.”

Országos Széchényi Könyvtár

8. Csoportvezetők

„Nekünk csak tovább kellett adni amit kaptunk.”

Érzékelhettük, milyenek látták *Dávid Lászlót* a rábízottak. Mivel *Rozgonyi György* is második emberének tartja a mozgalom második és befejező harmadában, a többiek véleménye sem tűnik érdektelennek. „Okos”, „vállalkozókedvű”, „lelkes”, „higgadt”, „lelkiismeretes”, „határozott”, ezek a leggyakrabban elhangzó jelzők, ezeket egészítik ki az „önzetlen”, „fantáziadús”, „mély”, „férfias”, „stílusa van”. Negatív minősítés csak egy-kettő akad. Egyikük szerint túlon túl is teljesítményelvű és sikerorientált, mások későbbi életében találnak kivetni valót: „pénzorientált lett”, „később a maga életét élte”. A többség azonban „a mozgalom másik lelkének” látja, aki „felnőtt Rozgonyi Gyurka mellé”, akinek „Gyurka mellett a legnagyobb volt a tekintélye”. Töb-

ben állítják, hogy ő volt az, aki Nagyvillámon az égő sátorból kihozta a gázpalackot. „Nos, Rozgonyi ilyen embereket nevelt, mint *Dávid Laci*”, jegyzi meg valaki.

„Ő volt az — mondja *Rozgonyi György* —, aki maximálisan meg tudta magában és környezetében valósítani azt, amit én is szerettem volna. Kapcsolatom vele talán azért is alakult mélyebben, mert közel laktak. Édesapja mérnök, anyja sokáig háziasszony, aki amikor férje betegeskedett, elment műszaki rajzolóknak. Szülei nem voltak keményen és példásan vallásosak, de hozzá tartozott életükhöz, mint másoknak a fogmosás.”

Mindkettőjük jó barátja szerint egy kicsit másképpen festett a család vallásossága: „Laci papája maximálisan becsületes és tisztességes volt, felebarátját szerette, istenhívő, de nem volt templombajáró ember”.

Visszaadva a szót *Rozgonyi Györgynek*: „*Dávid Laci*t úgy nevelték, hogy végtelenül kötelességtudó, de nem stréber. Nem törte magát a különórákért, de mivel nyelveket kellett tanulni, megtanulta. Jeles és kitűnő rendű bizonyítványokkal csinálta végig iskoláit. Szorgalmas munkával, mert nem volt zseni. Ugyanilyen alaposan és pontosan csinálta a kisfiú mozgalmat is. Bármit csinált, jól csinálta. Tette a dolgát. Amikor fél évig kórházban voltam, ő meg *Veres Gábor* helyettesítettek. A tájfutást is jól csinálta. Házassága is jól sikerült.”

Most vegye át a szót *Dávid Laci* felesége: „1956-ban ismerkedtünk meg. Volt egy kirándulás a Pálvölgyi cseppkőbarlangba, ott mutatkoztunk be egymásnak. Azt, hogy ennek a mozgalomnak ő az egyik fő embere sohasem tudtam, pedig én is benne voltam az egyik lánycsoportban, csak annyit sejtettem, hogy rá vannak bízva gyerekek. Ez a fiatalokkal való foglalkozás egy időre esett az egyetemmel és a tájfutással. Laci nagyon ambíciózus volt. Ekkor tanult meg angolul és németül. Ilyesmivel sosem kérkedett, mással sem, akkor sem, amikor már az akadémiasság előtt állt. Amikor komolyra fordult, akkor sem hátrált meg. Többször volt a Fő utcában kihallgatáson. Azt mondta, nagyon figyelt arra, kinek a nevét ne mondja. Soha nem mesélte el, hogy ott mit csináltak vele, csak azt mondta, nem bántották. Ügyét csak a kari tanács elé vitték, az pedig megvédte. Amikor végzett, személyi lapjára rákerült, hogy résztvett egy papi összeesküvésben és klerikális beállítottságú. Debrecenbe került. Félévenként emelték beosztását és fizetését, aztán fölrendelték az OVH-ba, s nagyon hamar komoly pozícióba tették. Ezután

már csak passzióból csinálta a tájfutást, a Gyurka-féle társasággal pedig csak baráti kapcsolatai voltak. Figyelgette ezeket a fiúkat, akiknek mindenféle lelki bajai voltak. Sajnos négy oldalról égette a gyertyát, s nem volt ideje sem klasszikus társasági életre, sem mély barátságokra. Nagyon elkezdett pénzt keresni, ehhez jött a szakmai ambíciója. Millió tanulmányt írt. Egy csomó nemzetközi dologban benne volt. Dégen Imre államtitkár figyelte föl rá, maga mellé vette. Ő egy vallástalan és karrierista ember volt, de respektálta Laciban az óriási akaraterőt és ambíciót. Tudta, hogy Laci halálosan becsületes ember, ezért nem emlegette föl neki priuszát. Laci végül is küszöbén állt a miniszterhelyettesi szobának. Két gyermekének nagyon racionális apja volt, amikor nevelni kellett, nagyszerűen csinálta. Igaz gyerekeink jó, szófogadó alanyok voltak hozzá. Amikor velük foglalkozott borzasztóan koncentráltan tette. Óriási numizmatikai gyűjteménye lett, ez sem egyszerűen a hobbija volt, ezt is nagyon komolyan csinálta. Az OMFB-be ment át, majd felajánlottak neki egy ENSZ-állást Kenyában, ő lett a környezetvédelmi programban a vízügyi programvezető. Ezt be is tudta fejezni fantasztikus erőfeszítéssel. Éppen egyhónapos úton volt, 40 órát repült, amikor Caracasban rosszul lett, nem vették észre a különben ragyogóan gyógyítható tüdőembóliát, illetve már csak későn, s egy amsterdami kórházban halt meg. Előkészítették a műtetre, de elvitte egy szívroham. Állandóan harcolt az idővel, állandóan többet akart kihozni magából. Egyszerre volt tudós és gyakorlati ember, szervező és elméleti ember. Itthon azért kellett neki tízszer annyit dolgozni, mert nem volt párttag, kinn meg azt kellett neki bizonygatnia, hogy egy szocialista országbéli is képes arra, amire ő volt. Nagyon mélyen vallásos volt, s ahogy öregedett, egyre mélyebb lett. Észrevétel nélkül ment templomba, saját magát nevelte, óriási lelki békéje volt.”

Ismét legyen a szó Rozgonyi Györgyé: „Ha azt lehet mondani, hogy valaki példaképem, akkor ő az. Mindazt megvalósította szerintem, amit én helyesnek tartottam és szerettem volna megcsinálni, ha a kevesebb tehetségem és emberi gyengeségem ebben el nem gáncsol. Abszolút profi szakember lett, és közben Kenyában ugyanazt csinálta, mint itt, a Szentimrevárosban, csak más formában. Ő ott tudós, de ahol lehet, agresszió nélkül terjesztette a kereszténységet. Mottója végig ez volt: kereszténynek lenni. Amikor egyenesbe jött és Pasaréten vett la-

kást, jóba lett a pasaréti plébánossal. Nem bigottan. Amikor megszűntünk, továbbra is tartotta a kapcsolatot fiaival. Az őt temető pap *Lacinak* nevezte, de a legszebb beszédet az »állami ember« tartotta, innen a kerületből egy Nagy László nevű mérnökember. Ő így beszélt: »Ha mást búcsúztatnánk, azt mondanánk, imádkozunk érted, ez esetben mi kérünk téged erre«. Laci nem a formát tartotta fontosnak, példát állított. Példát állított arra, hogy kereszténynek lenni, nem jelenti feltétlenül azt, hogy hülyének lenni, hanem azt is jelentheti, hogy ne haljatok meg étlen és szomjan.

Benedikty Róbert, Blazovics Márta, Bezuk Zsolt, Dávid László, Geszler Ödön, Gosztonyi Géza, Győri Csaba, Halter Zsuzsa, Hertelendy Miklós, Jóföldi Tibor, Kamarás János, Kiss Márta, Kornai Tamás, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Lányi Ildikó, Nobilis György, Morelli Edit, Papanek Gábor, Pergovác Erzsébet, Rátai Csaba, Sándorffy György, Simig András, Simig Gábor, Szebeni Éva, Szebeni Nándor, Szent Ervin, Szentkuti Pál, Útó Tamás, Veres Gábor, Vértesi Mária, Vojnits Pál és még bizonyára néhányan. Ők a Rozgonyi-vonal *csoportvezetői*. Három vezetői generáció. Tagjaik így emlékeznek rájuk:

„Kevés benyomásom maradt róla, sejtem is miért. Nem volt olyan különös egyéniség. Mint sokan, ő is bekapcsolódott, s vitte magával a társulat. Úgyes, vagány, korrekt gyerek volt, semmi negatívum nem jön elő.”

„Kellemes a társaságban, vallási és szellemi fejlődésünket nagy mértékben segítette. Ő volt számomra a Rozgonyi-vonalon az intelligencia.”

„Csodálatos ember volt, született szervező, irányító, vezető. Igaz, mély barátság alakult ki köztünk.”

„Nagy tudással rendelkezett, komoly, tekintélyt parancsoló volt, de nem volt olyan színes és élménygazdag vele, mint elődjével.”

„Egy érdekes rendkívüli fajta, mindent eminens módon, darabosan, sarkítottan csinált.”

„Jókedélyű, jómozgású, fekete-barna fiatalember volt, nagyon szeretünk vele kirándulni, jobb hangulatú foglalkozásokat tartott, mint elődje.”

„Valami békés makacssággal terelte a magunkfajta kamaszok figyelmét a szellemileg magasabb igények felé.”

„Egy kicsit merev fiú volt, de emberileg nagyon rendes.”

„Nagyon rokonszenves, értelmes, csendes, segítőkész fiú volt.”

„Alacsony, vékony ember volt, de hatással volt ránk, mert mindig mosolygott; egy kicsit zsvány fazon volt, rettentően vakmerő.”

„Csendes, halk, egy kicsit raccsoló fiú, nem olyan lendületes, mint elődje, de hatással volt ránk ezzel a nyugodt lényével is.”

„Egy jó, nyugodt, jókedélyű ember volt, aki nagyon szerette a fiatalokat”.
Ne felejtjük el, ezek a csoportvezető „emberek” akkor 16—20 éves fiatalok voltak!

És maguk a csoportvezetők? Az első és második generációból így vallanak tevékenységükről:

„Eleinte Rozgonyi Gyurka irányítását követtük, később saját ötleteinket is bevezettük. Volt háromnegyedóra hitoktatás, aztán játék, szórakozás.”

„Nagyon jól éreztem magam ebben a szerepben.”

„Gyurka mondta, mit kell csinálni, tőle kaptunk gépelt papírokat. Megtartottuk a hittant, volt játék, vasárnap kirándulás.”

„Annyira természetes volt számomra, mit kell csinálni. Azt csináltam, amit velem csináltak, s amit kellett volna. Roppant módon szerettem a csoportvezetést. Rendkívüli módon összetartottam őket. Ha valaki egyikét alkalmat kihagyott, utána mentem. A szülőkkel is jóban voltam. Engem az érdekelt, hogy egy érdekes, hasznos, eseménydús, élménydús dolgot lehet ebből csinálni. Mindennek utána néztem, fölkészültem. Igyekeztem, hogy ne nyekegve, döcögve menjem”.

„Gyurka kiadta, mit kell csinálni, nekünk csak tovább kellett adni, amit kaptunk. A tematikát előre megmondta”.

„Hét éven keresztül, érettségiig vittem őket. Hittant tanultunk, kirándultunk, sokat játszottunk, ki tudja, mi mindenről meséltem nekik, tánciskolát is szerveztem nekik”.

A következő generáció tagjai pedig így emlékeznek:

„Korán jött nekem a saját csoportom. Nem volt jól megszervezve, előkészítve, mert 15 éves korban nem lehet valakit ilyen feladattal megbízni. Mindössze annyi előzmény volt, hogy három évig tanultam hittant. Ugyanazokból a hittankönyvekből próbáltam én is tanítani. Nem volt igazi előkészítés. Ígérték, hogy megnézik, mit csinálunk, de nem jöttek. Végül is azt a menetet csináltam, amit Dávid Lacitól ellestem, de ez nálam már nem ment úgy, mert például én nem szerettem gyalogolni. Nyári és téli táborokat azért csináltam.”

„Természetes volt, hogy én is vezető legyek. Gyurka kért föl. Igyekeztem csoportomnak átadni azt, amit én kaptam, s hozzátettem a magamét. Írott kaptafa nem volt, csak a vallási anyagra volt valami nyomtatott szöveg vagy könyv. Beszélgetés formájában adtam le az anyagot, játszottunk társasjátékot vagy ügyességi játékot, esetenként elmentünk focizni. Jól megvultunk, tanítottam őket tájékozódásra, barkácsolásra.”

„Valószínűleg nagyon rosszul vezethettem. Ott volt ugyan *Dávid Laci*, a példakép, megpróbáltuk utánozni, de még csak második gimnazista voltam.”

„A csoportvezetést becsületből csináltam, Gyurka kedvéért, s nem csak én éreztem így. Volt valami meghatározott tanmenet, de ezt nem igen tudtam betartani. Végighallgatták, eltűrték. Lehet, hogy én nem tudtam eléggé érdekesen elmondani. Leadtam, egy-két dolgot kérdeztek, utána locsogás. Elég rövid ideig csináltam. Másra, például szervező munkára, alkalmasabb lettem volna„.

„Vizsga is volt, avatás is. Nem hiszem, hogy jól csináltam, hiszen mindig csak néhány leckével voltam előttük. Nem tudtam kellőképpen megfogni, fegyvelmezni őket.”

„Tudatosan ifivezetőnek neveltek, a vizsgát nagyon komolyan vették. Alapvetően hittant tanítottam, már amennyire tudtam. Továbbadtuk. Ezen kívül volt még mindenféle társasjáték. Kölcsön lehetett kérni Rozgonyi Gyurka filmvetítőjét, s lehetett Walt Disney-filmeket vetíteni.”

„Én is vezettem csoportot, de nem voltam kellőképpen felkészítve. Tárnyi tudásom még csak volt, de soha senki sem látogatott, ellenőrzött. Nem ment, döcögött az egész. Egy-két kirándulást erőltettem, ahol a húgom állandóan nyafogott. Az igazi élmény az volt, amikor tag voltam.”

„Az én vezetésem, nem sikerült igazán. Talán a szülők sem vették komolyan a dolgot, talán bennem volt a hiba, hogy nem tudom úgy összefogni a társaságot, mnint Dávid Laci. Sokat kirándultunk. 1960 felé már csak két gyerekkel maradtam.”

„Nem voltam megelégedve a saját csoportommal való kapcsolattal. Igaz, nagyon lekötött a gimnázium. Voltak kamaszos túlérzékenységeim is. A csoportot leadtam, tartalékvezető lettem.”

A különbségek szembetűnőek, a magyarázat nem könnyű. Mindenekelőtt a többek által emlegetett felhígulást láthatja igazolva az olvasó. Ugyanakkor az is igaz, hogy az első két vezető generáció nem kapott

sokkal alaposabb képzést, mint utódaik. Számolni kell azzal is, hogy az elsők kisgyerekkorukban résztvettek a cserkészletben, így mélyebb élményeket adhattak át, továbbá még azzal is, hogy ők közvetlenül karizmatikus vezetők tanítványai lehettek. Számolni lehet a tagok beállítódásának változásával is. Mindenesetre a magukat sikertelennek érző csoportvezetők tagjai többnyire nem igazolják vissza vezetőik erősen önkritikus érzéseit. Egyikük például lelkenedezve szól vezetőjéről (aki különben nem érezte túlságosan sikeresnek tevékenységét), hogy nem engedte őt második nap hazamenni a táborból, amely végül élete egyik legnagyobb élménye lett. Végül arról sem szabad megfeledkezni, hogy a mércék — Rozgonyi György, Dávid László és társaik — nagyon magasan voltak.

Talán az is egy szempont lehetett, hogy az *első generáció* mélyen átélte az 1948 utáni években bekövetkezett radikális egyházellenes intézkedések és történések sorát. A múlt gazdag élményének birtokában ez hatalmas segítőerőt jelentett a keresztény értékek átadására. A *második generációt* már inkább az 1956-os események lelki-szellemi háttere motiválta, de ők maguk már marxista töltésű iskolába jártak és az koptatta őket. A *harmadik generáció* már a Kádár-féle kommunista világ fiatalja volt. A látszat kompromisszumos társadalom, a megtört egyházzal való békésnek látszó együttélés, a legfőbb szintű első generációs vezetők túlterheltsége, a fedőszervként használt természetjáró mozgalom szempontjainak erőteljes érvényesülése mindig gyöngítette a harmadik generáció vezetési ambícióját. Ennek ellenére a felnövekvő *negyedik generáció* — amely nem ismerte a korábbi vezetőket — saját csoportvezetésében nagyon sok értéket látott, elfogadta és követte, még ha talán kevesebb élményt is tudott nyújtani elődeinél, de még mindig sokkal többet, mint a tespedésbe és formalizmusba süllyedt ateista légkörű úttörő mozgalom.

9. Pedagógia, vezetőképző, muníció

„Később mondogattam neki, hogy ez a »pedagógia pizsamában«, ő meg nevetett: »Rájöttél a trükkökre!«!”

A szentimrevárosi mozgalom értékrendjéről és pedagógiájáról már az eddigiek alapján is eléggé érzékletes képe lehet az olvasónak. Fogalma lehet arról is, milyen mértékben volt ez tudatos, sajátos és szakszerű, milyen mértékben rögtönzött, örökölt és amatőr. Kétségkívül meghatározó szerepe volt ebben a *cserkészzet pedagógiájának*, amelyről a *Rozgonyi György* első számú tanácsadója, *Rajk András* — akinek ugyancsak alapélménye volt a cserkészzet, először a 433-as Szent Bernát kiscserkész csapat *Kölley György* vezetésével, majd a 25. sz. Szent Imre cserkészcsapat, — ma* így beszél erről: „A cserkészetről nagyon sok vélemény született. Voltak hibái. Hajaj! De az a gondolat, hogy a 14–15 éves korosztályban vezetők képződnek, csodálatosan jó gondolat. Én ezt már gimnazista fejjel leírtam magamnak, s *mentor-módszernek* neveztem. Volt egy felnőttebb, aki a segítségünkre tudott lenni, de ez sosem volt imperatív, s nem akarta ránk kényszeríteni saját magát. Mint gyermekpszichiáter a magam pszichoterápiás tevékenységében számtalanszor megkínlódtam ennek a hiányát. A kamaszkorban a kamasz lázad az autoritás ellen, ugyanakkor nem veti el a felnőtt világ minden cselekedetét és törvényét. Ha a szülőtől jön ez, hülyeség, ha azonban egy olyan felnőtt adja, akivel ő nem gyermeki vagy tanítványi relációban van, egészen másképpen fogadja, s ha kettő közé beiktatódik egy nagykamasz, aki mindkét félhez közel áll, mint tolmács, még hatékonyabb lehet a közvetítés. A cserkészzetben ez óriási találmány volt! A 25. sz. Szent Imre cserkészcsapat parancsnokát, *Golenszky Kándid* atyát nagy áhítattal hallgattuk, vagy röhögtünk rajta, de szerencsére nem ő mondta nekem közvetlenül, hogy jónak kellennem, hogy nem szabad hazudni, hogy erkölcsösen kell élni, hogy ezt, meg azt meg kell csinálni, hogy nem kell félni éjszaka, hanem közvetlen vezetőnk, egy hozzánk közel álló fiatalember, és ez nagy hatásfokkal működött.”

Rajk András szülei fizették az egyházi adót, de nem voltak vallásosak. 16 éves korában pap rokonánál nyaral, egyrészt a körorvos mellett

* 1990-ben

„sameszkodik”, s eldönti, orvos lesz, másrészt a szomszéd tanyára telepített osztálytársait látogatja meg, harmadrészt pap-rokona minisztériánsaival foglalkozik, s közben megszűnik templombajáró lenni. „Megismerem közelkebről a papokat, mint gyarló embereket, s ez inkább tragikus, mint katartikus élmény volt számomra, olyan, mint amikor az ember rájön arra, hogy nem a Mikulás hozza az ajándékot. A magas piedesztálra helyezett egyes tisztelendők kisstílúságukkal, parlagiasságukkal és alkoholizmusukkal lekerültek szememben a földre, vagy még alább is. Persze hősoket és lovagokat is ismertem körükben. Furcsa módon mindez nem távolított el a szentimrevárosi egyházközségi mozgalomtól. *Rozgonyi Gyurkának* mindig is hangoztattam, hogy engem az egésznek nem a vallásos, hanem a pedagógiai és pszichológiai oldala érdekelt, hogy ne várja tőlem, hogy én hittant tanítsak csoportokban, mert nem akarom megjátszani magamat. Ő ezt elfogadta, mert engem is elfogadott. Ki tudja, miért. Talán, mert régi barátok voltunk, talán azért, mert túlon túl is benne voltam a dologban, talán szüksége volt rám így is. Kapcsolatunknak voltak mélypontjai, de ő sosem mondta, hogy hagyjál békén.”

Rajk András több-kevesebb joggal tekinthette magát a Rozgonyi-vonal egyik „Fő-fő tanácsadójának”, lélektani-pedagógiai szakértőjének. Kettőjük viszonyáról még lesz szó, most térjünk vissza a mozgalom pedagógiájához! „Sokszor használom ezt a kifejezést, hogy »pedagógia pizsamában« — magyarázza *Rajk András*. — Óriási jelentősége van az érzelmi nevelésnek este, a gyerekek hálószobájában. Az esti mesének, amit az apa mesél. Elég csak azt elmesélni, mit csinált egész nap. Ekkor a gyermek igen fogékony az érzelmi megközelítésre. *Rozgonyi Gyurka* ezt — akár ösztönösen, akár nem — rettentően jól megérezte. Este a *tábortúznél*, ha hirtelen csend támadt, bedobott egy-két komoly gondolatot, s az megülpedett az emberben. Vagy este, amikor már agyon ordítoztuk vagy énekeltük magunkat, hangulatvilágítást csináltunk a turistaház éttermében, s ilyeneket mondott, hogy most gondolkozzunk, csináljunk egy kis lelkiismeretvizsgálatot: mi jót csináltunk, mi rosszat; gondolatok feladatainkra. Ennek óriási hatása volt, ezzel *Gyurka* rendkívül jól tudott élni. Később mondogattam neki, hogy ez a »pedagógia pizsamában«. Ő meg nevetett: »Rájöttél a trükkökre.«”

Érdemesnek tartom felvillantani, hogyan látták a Rozgonyi-vonal tagjai *Rajk Andrást*, (becenevén: Dögész-t), aki egyéniségével, stílusá-

val és szaktudásával eléggé erőteljesen jelen volt a fiatalok íratlan pedagógiájában:

„Nem vett részt az operatív, kemény munkában. Eljött egy-két alkalommal, tartott egy kis előadást. Nagyon puhány úriúrnak tartottam.”

„Az egyik táborba jött velünk, mint felcser és elsősegélynyújtó.”

„Jópofa srác volt, világfi. Nem volt csoportja, időnként megjelent. Ő tartott nekünk nemi felvilágosítást.”

„Rozgonyi azon volt, hogy lehetőleg profi szóljon a témáról. A nagyobbak összejövetelein Dögész is ott volt rendszeresen. Kellemes ember volt, akivel — ha másról nem — az egészségügy problémáiról lehetett beszélgetni.”

„Nagyon sokat volt velünk, mindig csinált ilyen tesztek.”

„Egészen különleges figura volt. Úgy tudott beszélni az emberekkel, mint senki más. Készült az orvosi praxisra, tanult az emberekkel bánni.”

„Mindig is egy különös idegen volt. Megőrizte a távolságot. Nagyon művelt volt, de nem fitogtatta. Kiválóan bűvészkedett. Csoportja nem volt, amolyan tiszteletbeli nagybácsi volt.”

„Higgadt, megfontolt ember volt. Ha Rozgonyi azt mondta, hogy tűzijáték, Dögész máris hozta a lapátokat a tűzoltáshoz.”

„Se vezető, se tag nem volt, csak azt tudtuk, hogy ő a Dögész. Állandóan pszichológiai tesztekkel jött-ment. Hülye kérdéseket tett föl mindenkinek, s a válaszokat azonnal írta, s ezt mindenki borzasztóan komolyan vette. Nagyon sok vidámság volt benne, sok elmesélnivaló emléke volt. Okos, a maga útján haladó, külön bolygó volt. Nem volt rá jellemző ez a társulat, ki tudja, hogyan keveredett bele, mégis beleillett, sőt hiányzott volna belőle.”

„Hallatlan emberszeretet és áldozatkészség volt benne.”

„Vezetőink, *Rozgonyi Gyurka, Dávid Laci, Rajk András* komoly emberek voltak. Rajk András egy nagyon tisztán, világosan gondolkodó, művelt ember, aki nagyon komolyan veszi a hivatását, a szíve mélyén igenis vallásos, csak nem vallja be. Ma is gyerekeket gyűjt maga köré. Meg fog térni, s vallásossága ezerszer többet fog érni, mint sok buzgólkodó”.

Rozgonyi György pedig így látja őt: „Ő is egyike volt azoknak, aki nem volt istentagadó, vallásos sem, s mégis segített nekünk. Alapjában véve egyetértett mindennel, amit csináltunk, s egy-két hónapra még vezetőnek

is hajlandó volt beállni, s tanítani a hittant. Ő a gyerekek körében ugyanúgy viselkedett, mint akárki más közülünk. Ha szentmisén volt a találkozás, András természetesen ott volt. Már kamaszkorától érdekelte a gyermeklélektan. Már amatőr létére is profi módon értett hozzá. Megkérdezte, okoz-e problémát, hogy nem vallásos, én neki is azt feleltem, mint más esetben másnak is, ha kölcsönösen nem okozunk egymásnak problémát, tekintsük ezt olybá, mintha csak náthás lenne. Ha kellett segíteni szervezésben vagy bármiben, mindent beleadott. Jó, neki is megvolt a maga kis »üzleti haszna« mint gyermekpszichiáternek, de eljött tábori orvosnak is, mert alapvető magatartása a szolgálat volt.”

Hogy a cserkészzet nálunk csak eszköz, ezt — erről már esett szó — világosan látta és megfogalmazta Rozgonyi György. A cserkész-eszközökön, és a »pedagógia pizsamában«-on kívül talán még egy alapelve volt ennek a pedagógiának, legalább ez olvasható ki a vallomásból, ez pedig a *szolgálat etikája*, amely *aszkézist* is jelentett: „Úgy éreztem, akármennyire is csinosak körülöttem a kislányok, nem szabad nekik udvarolnom, ugyanis nagyon komolyan vettem, hogy a vezetés elsősorban példa. Az egyik alkalommal kirándulás közben lepihentünk. Arra ébredtem, hogy valaki betakart egy takaróval, méghozzá az a lány, akinek nagyon örültem. Ezek az apró örömök felértek egy féléves kapcsolattal.”

Hogy hogyan működött mindez a csoportokban, arról már lehet némi benyomása az olvasónak (elég csak Dávid László pedagógiájára gondolni), most kiegészítheti néhány további mozzanattal:

„Igazából sokkal inkább *életre nevelés* volt, tehát például fegyelmeztetnek lenni, a táborverést rendszeren csinálni, persze ennek természetesen háttere volt a vallásosság, de Rozgonyi Gyurkában volt valamilyen nagyfokú, nagyon egészséges *természetesség*, *életrevalóság*, *természetes, egészséges világias vallásosság*.”

„Sándorffy Gyurka nagyon sokat tudott azzal segíteni, hogy *szabad teret engedett a problémáknak*, nem volt tabu téma”.

„Ha a földhöz, *természethez* közeledik valaki, akkor szükségszerűen erkölcsileg is jobb lesz, ezt jól érezték vezetőink”.

„Vonzott benne az, hogy a gyerekeket úgy lehetett összetartani, hogy csak azért jönnek oda, mert jól érzik magukat, mert *érdekes* számukra az, amin résztvesznek”.

Abból is kaphatott már ízelítőt az olvasó, hogy milyen muníciót használtak föl, milyen forrásból táplálkoztak a vezetők, s történt már több utalás a *vezetőképzésre* is. Lássuk előbb a vezetőjelöltek szemszögéből:

„Meg lettünk kínálva azzal, hogy csináljunk egy túraprogramot, s volt még néhány más feladat is. Tudtuk, az volt a tét, hogy aki legjobban megcsinálja, kap egy csoportot. Ezt *Szebeni Nándi* és jómagam ambicionáltuk akkor legjobban. Vezetőképzőre is jártunk. *Gosztonyi Gézára* és *Hertelendy Mikire* emlékszem okítóink közül. Valakitől kaptunk egy katekézis könyvet, s be volt osztva, mit tanítsunk. Elég határozott támpontokat kaptunk másféle foglalkozásokra is.”

„Kirándulást kellett szervezni a menetjegy megvásárlásától a legvégéig.”

„Hetedikes vagy nyolcadikos koromban kerültem be a vezetőképzőre, itt egy idő után már nem csak hittan volt, hanem szociológia és pszichológia is.”

„Valami lélektant is tanultunk, a kolerikus és a szangvinikus típusról, aztán hittant, s rengeteg terepismeretet. Talán vizsga is volt, de a felavatásra határozottan emlékszem.”

„1956-ban csoportvezetőnk kiment, a csoport feloszlott, mi pedig csoportvezetők lettünk. Ehhez túravezetői tanfolyamot kellett végeznünk, s megkaptuk a bronz- vagy ezüstjelvényes túravezető vizsgát.”

„A vezetőknek volt valami foglalkozás, azt *Vojnits Pali*, *Rozgonyi Gyurka* vagy valamelyik pap tartotta.”

„Ez nem túravezetői volt, csak kifelé, mert komoly, vallással kapcsolatos kérdések is voltak.”

Rozgonyi György valamivel pontosabban emlékszik: „Összeállítottunk egy *vezetőképző tematikát*. Teológiai ismeretektől kezdve minimális szociológia, pszichológia, vezetési ismeretek, túrázási ismeret. Összedolgoztunk, ki mihez ért alapon. Én a vezetési ismereteket tanítottam, s pszichológiát. Ne kérdezd, mit. *Gáldi Zoli* inkább teológiai ismereteket. Lehetett úgynevezett túravezetői vizsgát tenni, s volt bronz, ezüst és arany fokozat. Ezeket a minősítéseket ahhoz kötöttük, hogy ki profibb vallásbanból, de beleszámított az iskolai előmenetel és az akadályversenyen való részvétel is.”

Szerencsére a már említett jegyzetfüzet jóvoltából, további tájékozódást kaptunk erről a vezetőképzőről, 1958-ból. A „Munkánk célja” c. előadás summázatát már olvashattuk. Az első előadás címe „Isten-ér-

vek" (szó esett itt a pantheizmusról, a kanti agnoszticizmusról, a pozitívizmusról, a materializmusról, az erkölcsi, a fizikai és a bölceleti istenérvekről, a kinyilatkoztatásról, a csodáról, a Szentháromságról). A „Teremtés”, a „Vallás”, „Jézus Krisztus” és az „Egyház” után következett a „Munkánk célja”, ezt követően pedig a

„Vezetés”

„Amilyen a vezető, olyanok a tagok. Kiforrott egyéniség.

Kedv, hangulat. Vállaljuk-e a felelősséget.

A nevelés nincs időhöz kötve.

Egyéni bajok, problémák.

Vezetői képesség: nem kell születnünk rá, de akik erre születnek, azoknak kötelessége a vezetés. Készülni kell rá.

Vezetői erények: szervezés, irányítani tudás, ellenőrzés.

Képezi magát. Megfontoltság, tudás.

Célunk: az embert eljuttatni Istenhez.

1. Egyének elvezetése Krisztushoz (Krisztusi élet teljessége).

2. A kor problémáinak megoldása katolikus módon (a kor problémáit nekünk kell megoldanunk, nem az egyháziaknak).

3. A társadalmon belül keresztény hitünk terjesztése.

Az Istenhez vezetés eszközei (apostolkodás): kegyelmi élet, saját példánk, külső munkánk.

Alapelvek:

1. A munkát megosztva végezzük el.

2. Csak a teljes krisztusi életet szabad irányítani. Kegyelemi lehetőségek: önmegtágadás, nagyobb jó a kisebb jó helyett.

Veszélyeket vállalni kell. Munkánkat áldozat árán végezzük.

A katolikus élet örömet, de szenvedést is jelent.

Megvalósítható.

A hittant helyhez és időhöz is kell tanítani.

Feladatok a családban. A katolikus családok közössége.

A katolikus vezető tulajdonságai:

„.. a kegyelmi életben törjön magasabbra, 2. tudjon emberekkel bánni, 3. szakmájában legyen kiváló, 4. átlagon felüli ismeret vallásban, 5. viselkedjen mindig helyesen, 6. legyen modern, 7. tudjon dolgozni és dolgoztatni, 8. mások véleményét és kritikáját hallgassa meg, 9. legyen jó a meglátása, 10. számoljon be munkájáról.

Műveltség elje.

Krisztus követni, Istenszeretet. Szeretet: csoport
többi társaság, Egység, többség, ellenesség, Szabadság
Szegények keresése. Társaság: minilateralitás (Szabadság,
Közösség, Szabadság)

Hit, ez harmonikus egység. De ez min-
dentalitás ("Hittem, amit éltem") v. demisztifikáció
(mindent elhíz)

Közösségi élet az egység Krisztus misztikus test
Kapcsolat a fő és tagok között. Szeretet (minden)
utóéleti közösség. Keménytörő, Sínarókövetés, Minden
közösség a csoporton belül

Ujpesti élet. Mindent, amit átéltem, és aranom
adni. ~~Feladat~~: Krisztus munkatársai. Fel-
használom rendelkezéseit. Igazságot bekapcsol-
ni minél több embert a közösségbe.

Szeretettel egység.

Csoportvezetés.

„Összeállítottunk egy vezetőképző tematikát”
(fotó a 134. oldalon)

Munkánk célja

Krisztust követni. Istenszeretet. Szeretet: csoport, többi társaság, Egyház, többiek, ellenség, család.

Igazság keresése. Tárgya: kinyilatkoztatás (szenthagyomány, szentírás).

Hit, ész harmonikus egysége. Ha ez nincs.

Racionalista („Hiszem, amit látok”) v. álmisztika (mindent elhisz).

Közösségi élet. Az Egyház Krisztus misztikus teste. Kapcsolat a fő és a tagok között. Szeretet (imádság). Áldozati közösség. Kenyértörő. Imaközösség. Munka közösség a csoportommal.

Apostoli élet. Mindent, amit átélek át akarok adni. Krisztus munkatársai. Felhasználom képességemet. Igyekszem bekapcsolni minél több embert a közösségbe. Segítsük egymást.

Csoportvezetés.

Országos Széchényi Könyvtár

Itten kezd.

I. Tapadó és csatló elem.

II. Igazoló elem. *mit*

III. Itten tudományos.

I. Pozitívizmus (Vade, Comte, Spencer)

csak tapasztalati és észlelhető tárgyakat ismerkedő. Jene ezeken felül van másó metafizikus.

az erre vizsgálaton. Jeneq elve. Következteség

Szeptikizmus: nemmi sem bizonyos

Nem bizonyítja tételt, ellentmondás a tényekkel és önmagának

2. Kéret jéle agnoszticizmus (jel nem is-
merés)

*Az első előadás címe: „Istenérvek”
(fotó a 136. oldalon)*

Istenérvek

I. Tagadó és cáfoló elm.

II. Igazoló elm.

III. Isten tulajdonságai.

I. 1. Pozitivizmus (Lacke, Compte, Spencer). Csak tapasztalati és érzékelhető fogalmak ismerhetők. Ami ezeken felül van merő metafizikai.

Az én kizárása. Okság elve. Következetesség.

Szkepticizmus: semmi sem bizonyos.

Nem bizonyítja tételét, ellentmondás a tényekkel és önmagának.

2. Kant-féle agnoszticizmus (fel nem ismerés).

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Gyakorlati problémák:

Viszony: munkatársi. Egyéni nevelés. Szeretet. Viszony a szülőkhöz.

Fegyelem. (Cél: önfegyelem.) Eszköz: büntetés.

Parancs: ritkán, magyarázat nélküli.

Követelmények: a társaság szokásait megtartani.

Tájékozódó képességnek kell lenni.

A közösség meghatározza a tagok külső viselkedését (fékezés).

Estétikai törvény. Mozgás törvény.

A vezető önnevelése. Önvizsgálat és önismeret.

Jellemtípusok és karakterek. Ne egyoldalú ember legyen a vezető.

Az akarat nevelése. (Szokás és érzelem.)

Állhatatosság, határozottság, elvi meggyőződés, erkölcsi jellemvonások, fegyelmezettség, becsületesség.

Viszony önmagunkhoz, másokhoz, munkánkhoz.

Szakmai, kulturális és általános önképzés.

Testi ügyesség.

Önnevelésben megállás nincsen.

Vezetői tekintély.

Leereszkedés és elzárkózás: egyik sem jó.

Feladataink világnézetünk tükrében:

Az egyénnek szüksége van társadalomra és viszont.

Nagy tömeg, vezető réteg.

A nép is lehet tömeg (tömeg=lélektani állapot).

Tapasztalatcserére is sor került, vagyis más társaságok meglátogatására, ami természetesen meglehetősen kockázatos volt, ezért ritkán fordult elő. Egy négy fős delegáció (Kamarás János, Kirchknopf György, Kóváry Péter és Lantos Gábor) Kádár Jenőék táborát látogatja meg Rozgonyi György megbízásából. Őket Rozgonyi így jellemzi: „Egy olyan társaság volt, akik turistaként kezdtek, s csak utána merték azt csinálni, mint mi, a Ferencvárosban tevékenykedtek, de rákospalotai illetékességük is volt. Jenő vallásos gyerek volt, de nem volt ilyen ambíciója, még csak különösebb cserkész indítékai sem voltak, mégis profi módon cserkészkedni lett kedve. Utolsó éves egyetemista korában kezdte el, s mérnökként, majd tanárként is folytatta, talán a mai napig.”

És a beszámoló a „tanulmányútról” 1991-ben: „Úgy tűnt nekünk, nem vallási alapon csinálják ezt. Racionálisabbak, ridegebbek voltak. Válogatott értelmiségi gyerekek kerültek össze. Ott volt köztük *Vayer Tamás* is, akiből kitűnő díszlettervező lett. Volt egy szakállt növesztő fiú, aki hindunak öltözött. Hozzánk képest okosak, nagyok és erősek voltak. *Kádár Jenő* rideg volt és szemüveges, idősebb, zártabb, összeszokottabb, katonás társaság volt.”

Bezuk Zsolt, *Dávid László* és egy harmadik fiú *Pécsre* megy tapasztalatcserére. *Arató László* és *Ivasivka Mátyás* egyik indián-cserkész táborát látogatták meg a Mecsekben. „Sokkal jobban szervezettek voltak, mint mi. Biztonsági szempontból is. Táboruk jóval közelebb volt a lakott területhez, s megbeszélt kódok voltak, hogy adott esetben mit kell fütyülni, énekelni, ha jön valaki. Ott még nagyobb indiánosdi volt, mint nálunk. Mindenkinek volt indián neve. *Arató Lászlót*, aki a tábor vezetője volt Fehér Bagolynak hívták. Az indián nevek mindig találóan fejezték ki az illető egyéniségét vagy valamilyen testi-lelki adottságát.”

Mint az olvasó érezkelhette a vallási és teológiai ismereteken kívül téma volt az *erkölcs*, a *viselkedés*, a *fiú-lány kapcsolat*, a *nemiség*, a *tanulás*, a *hit és a tudomány* viszonya. Ezekhez a legfőbb szellemi muníciót a vezetők számára egyfelől a saját tapasztalatok (köztük az iskolai hittan és a cserkészet), másfelől a saját körből és annak holdudvarából kikerülő személyes segítség jelentette. A hivatalos hittankönyveken (első sorban a Hamvas-könyvek) kívül *Barlay Szabolcs* jegyzetei, egyéb „szamizdatok”, továbbá *Schütz Antal*, *Prohászka Ottokár*, *Kecskés Pál* (keresztény szociológia), *Eglis István*, *Tóth Tihamér*, *Kosztér atya*, *Sucharđ bíboros* írásai, és a „*Rerum novarum*” enciklika említődtek leggyakrabban.

Csak néhány cím a több tucatnyiból: »Fiúk a viharban«, »Őszinte beszélgetés serdülő lányok problémáiról«, »Őszinte beszélgetés a nagylányokkal a házasságról«, »Riport a halhatatlan életről«, »Riport Krisztusról«, »Ott voltam az egyház alapításánál«, »Riport az egyházzról«, »Életem megszentelése az egyházban«. Valami „őrangyal” a házkutatás előtt megsúgta, ezeket el kell pakolnom, s így megmaradtak — meséli *Arató Miklós Orbán* ciszterci atya, aki személyében első számú szellemi háttere volt a Rozgonyi-vonalnak.

A »Riport a halhatatlan Életről« c. gépelt füzet hangütese: „Most én is szeretnék Tőled valamit kérdezni: hiszed-e, hogy Jézus csodái annak idején valóságos csodák voltak? Úgy gondolom, többé-kevésbé gondolkodás nélkül igennel fogsz felelni. De ha azt mondom, hogy a »Topogó« italbolt ma reggel Isten csodájaként elrepül a levegőben, ezt már alig hinnéd el. Még egy kérdés: hiszel-e valamilyen vallásban, hiszel-e egy legfőbb lényben? Biztos hiszel! De ez a hited olyan erős-e, hogy egész életedet, hétköznapjaidat is ezután igazítod? Talán már látod, hová akarok kilyukadni. Amíg Isten, vallás, csoda messze távolban vannak tőlünk, addig szívesen belemegyünk, hogy vannak. De mihelyt konkretizálódnak, mihelyt személyesen találkozunk velük, megijedünk és megpróbálunk kitérni előlük.” A könyv illusztrált, az illusztráció korabeli képesújságból kivágott és értelmező szövegekkel kontextusba helyezett képek. Orbán atya jóvoltából ezek az anyagok Pécsre is mind eljutottak, ahol Laci öccse sokszorosítása révén terjedtek el hasonló körökben.

Az „*Ott voltam az egyház alapításánál*”. Kiküldött munkatársunk riportszorozata. Copy right by VILÁG HÍRLAP” Bevezető mondatai: „Néhány hete forrong a Közel-Kelet egy ember hatására, ki váratlanul emelkedett ki a nép sorai közül. Ki ez az ember? Mit akar? A kisiparosok nevében beszél, akik közül való, vagy egy titokzatos személyiségnek engedelmessékedik, akit az ő »Atyjának« nevez? Ezek azok az egész világ jövőjére kiható kérdések, melyek tanulmányozására kiküldöttük saját tudósítónkat.” Ez is képes riport — ugyancsak korabeli képeslapokból kivágott képekkel — ilyen alcímekkel: „Mit akar Jézus a názáreti ácsból lett csodadoktor? Drámai események Palesztinában. Szenzációs fordulat Jézus ügyében. Miről beszélnek a jeruzsálemi csapszékekben? Látogatás az apostolok rejtekhelyén. Lángnyelvek a tizenkettő fölött. Háromezren megkeresztelkednek.” És a befejező mondatok, amelyek akár erre a mozgalomra is vonatkoztathatók: „Nem tagadom, hogy az én lelkemben is felvetődik a kérdés, mely valószínűleg sok olvasómban is felmerül: képes lesz-e ez a tizenkét egyszerű ember ezt a hallatlan nagy feladatot végrehajtani? Képes lesz-e ez a társaság, mely szemmel láthatóan lemond a politika és a hadászat hatalmi tényezőiről és eszközeiről, egy olyan világban érvényesülni, ahol ezek a tényezők döntőknek tűnnek? Vajon ezer

vagy kétezer év múlva ismerik-e még az emberek Jézus, Péter és társaik nevét? Vajon mit hoz a jövő Jézus egyháza számára?”

10. Táborok

„A tábor alapvető volt. Táborról táborra éltek az emlékek. A tábor minden percében történt valami.”

A mozgalomban résztvevőknek a legnagyobb élményeket kétségkívül a táborok jelentették. Betetőződése, összefoglalója is volt egy-egy tábor mindannak, ami abban az évben történt. Sokak számára az időszámítás kezdete és jeles évszámai. „A tábor alapvető volt. Táborról táborra éltek az emlékek, s a tábori viselkedés alapján tartottuk egymást okosnak vagy hülyének. Fontos szerepe volt az együtt felkelésnek, indulásnak (katonás négyoszögben álltunk, s kaptuk az utasításokat) és az estének. Ezek az esték félig *imák*, félig *eligazítások*, félig *beszélgetések* voltak. Az idő egy részét szimpla lógásra fordíthattuk. Erre, vagyis a *szabadság-élményre* is szükség volt. Az ebéd utáni *szilenciumban* lehetett olvasgatni, beszélgetni. Egyébként a táborban kerülhetett sor mélyebb beszélgetésekre, mert itt volt idő arra, hogy az ember partnert találjon, s szabadon beszélgethessen, erről-arról. Voltak úgynevezett *forgószínpadok* oktatási és konzultációs céllal, különböző helyszíneken, különböző programok vártak. Az egyik *Rozgonyi Gyurka*, a másikon *Hertelendy Miki*, a harmadikon valaki más. Volt éjszakai *riadó*, *próbatétel*, *túra* is. Eléggé komolyan vettük az éjszakai *órséget*, ez nevelő hatásában is érdekes és fontos volt. Felelősséget érezni valamiért. Persze volt *ének* is. Halkan és óvatosan a *cserkészinduló* is. Ezeken kívül népdalocskák, általános turista énekek, s hülyülésből egy-két úttörő-dalt is elénekeltünk, főleg akkor, ha valaki járt a környéken.” Így emlékezik a táborokra az egyik csoportvezető. És még sokan mások. A beszélgetést persze csak kevesen, az éjszakai riadót szinte mindenki említi. Ezt a tablót ki-ki még ezzel-azzal kiegészíti:

„Megtanítottak *sátort felverni*, főzni. Mondogatták, hogy megtámadják a tábort, s mi felkészülünk a *védelemre*. Meg is támadtak rendre.” A „támadók” a hasonló jellegű közösségek fiataljaiból kerültek ki.

OTT VOLTAM AZ EGYHÁZ ALAPÍTÁSÁNÁL

Kiküldött munkatársunk riportsorozata

Copyright by VILÁG HIRLAP

Néhány hete forrong a Közel-Kelet egy ember hatására, ki váratlanul emelkedett ki a nép sorai közül. Ki ez az ember? Mit akar? A kisiparosok nevében beszél, akik közül való, vagy egy titokzatos személyiségnek engedelmeskedik, akit ő "Atyjának" nevez? Ezek azok az egész világ jövőjére kiható kérdések, melyek tanulmányozására kiküldöttük saját tudósítónkat. Riportsorozatában - melyet lapunk ki zárólagos joggal közöl - választ ad ezekre a sokakat foglalkoztató problémákra.

„Voltak gépelt füzeteink”

- NYOMOZÁS AZ IGAZSÁG UTÁN -

- Poncius Pilátus nyilatkozata - Miről beszélnek a jeruzsálemi csapszökekbekben - Látogatás az apostolok rejtékhelyén -

Jeruzsálem, kedd.

Ugy látszik Poncius Pilátus helytartó nem könnyű interjú alany. Minden összeköttetésem igénybevételére szükség volt, hogy ma végre bejuthassak az Antónia várba, hol a helytartó jelenleg tartózkodik. Hosszas várakozás után végre a szolgálattétvő tiszt bevezet hozzá.

A husvéti ünnepek mindig nagy feladat elé állítják a helytartót, mert a sokszer zarándok lelkeben szinte felfokozódik a rómaiakkal szemben felgyülemlett feszültség. De az idei husvét alaposan megviselte Pilátust. Fáradt, ideges ember benyomását kelti. A sajtó jelenlétében próbál uralkodni magán, de szavai mégis nyersen törnek elő belőle:

- Már négy napja nem hagynak nekem békét az-
zal a zsidóval. Már pénteken hajnalban idejöttek a helyi vezetők s feltűnő izgatottsággal követelték tőlem, hogy hagyjam jóvá a názáreti Jézus halálos ítéletét. Az ügyben lehetetlen volt higgadt vizsgálatot lefolytatni. Mindenféle titokzatos vallási törvényükre hivatkoztak, hogy ő Istennek mondja magát és ezért meg kell hallnia. A nép ott forrongott egész délelőtt. Mivel egy nagyobb zavargás kitörésétől tartottam, úgy véltem a helyi törvények javára lemondhatok ez egyszer a római jog alkalmazásáról és jóváhagytam a halálos ítéletet. Amugy is alapos gyanuja merült fel az államhatalom elleni izgatásnak.

...az 1961-es házkutatáson erre mentek ki a dolgok"

- MIT AKAR JÉZUS, A NÁZÁRETI ÁCSBÓL LETT AGI-
TÁTOR ÉS CSODADOKTOR ? -

Galilea,....szerda.

Mintegy husz méterre fölött, vörösen porfelhő-
ben, melyet a körülötte tolongó tömeg vert fel,
egy ember beszél.

Ez az ember: Jézus, Názáretben volt ács, és
harminc évi csendes, munkás élet után váratla-
nul elhagyta műhelyét s lakóvárosát. Azóta ál-
landóan járja az utakat, faluról falura, város-
ról városra. Így nevezi, amit hirdet: "Örömhír".

Már vagy tíz napja kísérem Galilea utjain.
Ez a titokzatos ember, egy látszik, nem ismeri
a fáradságot. Alig fejezte be szavait egy val-
lásos jellegű gyűlésen, azonnal indul a másik
kisváros felé, ahol, alighogy köztudomásu lesz
jelenléte, teljesen önként, minden szervezés
nélkül azonnal összegyűlnek az emberek őt hall-
gatni és eléje hozzák betegeiket. Csodás gyógyi-
tó hirtelén épp úgy megelőzi mindenfelé, mint szó-
noki tekintélye.

Tulajdonképpen Kafarnaumot választotta lakó-
helyül, ezt a Genezáreti tó melletti kisvárost,
ahová utjai végeztével vissza-visszatér. És in-
nen, a kafarnaumi munkások közül választott ki
három embert tanítványul, kik követik őt.

- Ezekről még biztosan fognak beszélni, -
mondta nekem egyik társuk. Jegyezze meg nevüket:
Simon, Jakab és János, s különösen az elsőt néz-
ze meg, akinek Jézus egy melléknevet adott:
"Szikla". Talán kemény koponyájára céltott ez-
zel, vagy inkább arra a szerepre, melyet ennek
az embernek szán az új világ felépítésében,
melyről beszél....?

„Ménki sokat gépeltünk, irtunk”

„A tábortűz fantasztikus élmény volt. *Népdalokat* énekeltünk, fantasztikus, hogy mennyi népdalt tudtam. Rozgonyi Gyurkának volt egy füzete, amelyben jó dalok voltak. A cserkésztáborok dalai.”

„Volt mindig *gyereknapi*, amikor mi tagok vettük át a vezetést. Egy alkalommal palacsintát rendeltünk a vezetőktől, s 300–400 palacsinta készült el.”

„Fontos része volt a *természetismeret*: turistajelzések, tájékozódás, növények, madarak, bogarak. Az állatok különféle nyomait tanulmányoztuk. Volt egy *ügyességi vonal*: sátorverés, hídverés, teherhordó összeeskábálása, főzés, mosogatás, sebkötözés. Aztán volt egy *szellemi vonal*: nóták, népdalok, egyházi dalok, tábortűz. Nagy élmény volt a lombok közt, szikla oltár előtt celebrált *mise*.”

„A cserkészetet utánozta. Fegyelmezett, edzett embert nevelni. Egyértelműen *vallási alapon* ment. Volt zászlófelvonás, közös ima, reggel és este. Ha nem volt pap, Rozgonyi Gyurka volt a *lelki vezető*. A tábortűznél vidám és komoly dalok, népdalok és egy-két kimondottan vidám, bla-bla szöveges kedvcsináló tábori nótát énekeltünk. Utána az elmúlt nap *kiértékelése*.”

„A táborozás keretében megpróbálták minket *nevelni*, például öltözködésre. Nem tiltottak semmit. Nem volt olyan, hogy ne hozz öt pulóvert, hozz megfelelő pokrócot. Ha nem hozott vagy többet hozott, izzadt vagy fázott. De azért sosem hagyták magára a bajbakerültet. Ha valami nagy örültséget csinált valaki, mindig kisegítették. De igazi vezetők voltak, nem csak nyáj-összefogók.”

A legelső tábor a *Velencei* tó mellett volt, 1949-ben. „Volt egy kis vikendházunk Velencén, az volt a bázisunk, kivéve akkor, ha tudtuk, apám lejön, mert ő nagyon félt, hogy miattunk elveszti állását. Akkor még hozzáértés nélkül béreltünk két ladikot. Az volt a terv, hogy átkelünk a tavon és az északi parton kirándulunk egyet. A tó szélét már ismertem, közepét nem, s különben is egy művészet volt oda bejutni a nád-labirintuson keresztül. A három személyes csónakban persze öt ember volt, teljes menetszereléssel, s az is kiderült, hogy csak egy-két ember tud úszni. Őket ültettük be, s a hosszabbak fogták hátul, hogy vissza ne vigye a hullám. Akkoriban még jegyrendszer volt, ezért vittünk magunkkal lisztet, s megkértünk egy parasztcsaládot, süssék meg nekünk. A vihar után megérkeztünk Sukoróra, s megkaptuk a frissen sült, illatos kenyeret, a heti adagot. Másnapra már nem volt belőle.”

1950: *Angelika-forrás.* „Rozgonyi Gyurkáék egy évvel ezelőtt már voltak itt. Minden este tábortűz. Volt egy póznára feltűzött, gyertyával kivilágított halálfejnek kifaragott tökünk. Mi ketten voltunk ügyeletesek, amikor megjelent egy rövidre nyírt hajú furcsán öltözött figura, s kérdezősködött. A kenyeret vásárló visszaérkezőtől tudtuk meg, hogy egy körözött szökött rabbal társalogtunk. Arra is emlékszem, hogy a Velencei tavon tíz forintért kölcsönzött csónakkal keltünk át.”

1955: *Fekete-hegy.* Téli tábor. Van aki csak arra emlékezik, hogy „két ágyon hatan aludtunk, s hóléből csináltunk reggelit”, másuk arra, hogy „itt éltük át a földrengést, s azt hittük a rozoga ház össze akar dőlni”, harmadikunk meg arra, hogy „ott meg is sérültem szánkózás közben, annyira, hogy el is vesztettem eszméletemet. Mivel nem volt ivóvíz, csokoládéval adták be a fájdalomcsillapítót, s szánkóra kötözve húzták el a vasútállomásig”.

Rozgonyi György ugyanerről: „Volt vagy 14 ágy, mi meg 40-en. Nekem kellemes helyem volt, egy hosszú pad fele. Majdnem megdöglőtünk a melegtől, mert egy méteres átmérőjű dobkályha volt fenn, s hiába tüzeltünk benne, a hó nem akart felolvadni a mosófázékban, közben majd szomjan haltunk. Vállalkozó kedvű emberek orvostanhallgatói szakvéleményre támaszkodva úgy döntöttek, isznak a ciszternából. Én közben hazaugrottam vizsgázni, s amikor jövök vissza azzal fogad egy kis kölyök lelkendezve, hogy »Nem haltak meg.« Dermedten néztem. »Csak a combja törött össze.« Ennek az volt az előzménye, hogy a nagyobbak letiltottak egy veszedelmes szánkópályát, de egy-két jobb fazon mégis lement rajta. Az elsőt, aki a fejét verte be, a hegyeken keresztül vitték Esztergomba, s mire visszatértek, már ott hevert a következő, neki szerencsére csak a combja zúzódott össze. Ezek után valaki meglökte a csikótűzhelyet, amire annak mind a négy lába kibicsaklott, s kidúlt negyvenünk leve-se.”

1955: *Muzsla.* Erre emlékeznek talán legtöbben. Most kezdje *Rozgonyi György*: „Vojnits Pali kettővel, Hertelendy Miki hárommal volt fiatalabb nálam, mindketten eléggé elhanyagolt kamaszok, ami iskolai tanulmányaikon is meglátszott. A mozgalmat viszont piszok lelkesen csinálták. Akkor még csak páran turistáskodtunk, még nem vittük be a gyerekeket az egyesületbe. Elhatároztuk, elviszünk 30–40 gyereket a Mátrába. A kiszemelt táborhely forrással és duzzasztott patakka-
lakkal is

rendelkezett, de eléggé meredek hely volt. A 8–10 sátrat bokrok tövében vertük fel, ki tudja, miért. Egyébként nagyon romantikus volt. Ez a két emberke kisütötte, hogy egy tábor akkor igazán tábor, ha mindenkinek van valami tisztsége, s annak valami külső jele. Összeállítottak kollektív munkával — ebben legalább tucatnyian dolgoztak — egy igen bonyolult (előttem máig sem világos) jelrendszert, s annak ellenére, hogy a vonaton feladtuk a cserkészes khaki színű inget viselő gyerekekre az úttörőnyakkendőt, ezek a jelzések is felkerültek a felső karjukra. Vettek egy vég bíbor színű posztót, belőle hatalmas emblémákat vágtak ki. Akkor még a katonai egyenruha boltban igazolás nélkül adtak ki rangjelzéses cuccokat, s így ezekre a bíbor emblémákra felkerültek az ezüst és arany sráfok és csillagok. Jelzés jelölte a korosztályt, az iskolatípust, a rangot és a beosztást. Külön jelzést kapott a könyvtáros (ugyanis 30–40 könyvet is vittünk), a raktáros, gazdasági felelős, a csoportvezető. Senki sem maradt sráf nélkül. A táborba úgy mentünk el, hogy maximálisan bebiztosítottuk magunkat, lejelentkeztünk az erdészetnél, a KÖJÁL-nál, a tanácselnöknél, a plébánosnál, az iskolaigazgatónál és a téesz-elnöknél. Ez a két ló természetesen egyenruhában végezte ezt. Amire megérkeztünk Szurdokpüspökire, ilyen előzmények után a falu népe összecsődült, s izgatottan kiabálták, hogy »Megjötték a cserkészek!« Közben sikerült mindent pazarul elintéznünk. Ökrösfogat vitte föl a táborhelyre a holminkat, amikor pedig a téesz csőze meg akarta verni gyerekeinket egy megdézsmált cseresznyefa miatt, pillanatok alatt megalkudtunk két cseresznyefa termésére. Attól kezdve már csak arra kellett vigyázni, hogy egyszerre ne legyünk többön, mint két fán. Volt egy hosszabb kirándulás Ágasvárra, s visszafelé úgy kimerült a társaság, hogy este hétkor már nem tudtuk őket továbbvinni Hasznosnál. A tábor még 4 kilométernyire volt, s 40 fokos meleg. Embereim pillanatok alatt elintézték a hasznosi iskolaigazgatóval, hogy kapjunk két tantermet, de kenyér sem volt nálunk. Pali és Miki kapta magát elrohant a táborba, felkapták nem csak a kenyeret, de a meleg vacsorával teli óriási fazekat is, s rohantak vele vissza.”

Ebből a táborból legtöbben az ökrösfogatra emlékeznek (néhányan lovakra), s arra a hatalmas záporra, amely a vonatról leszállva fogadta őket, de azért több minden más is felbukkan: egy nagy számháború, az egyik éjszaka a tábori konyha edényeit csörömpöltető lovak, a 300—

400 palacsinta, a hasznosi vár megvívása egy másik hasonló társasággal szemben, a tábor megtámadtatása és védelme.

A tábor egyik hőse, *Hertelendy Miklós* így emlékezik vissza: „Ezt is *Rozgonyi Gyurka* kezdeményezte. Sátrakat varrtunk, mert a régi katonai sátorlapokon kívül nem volt még sátrunk. Volt előtte egy felderítő túra, s nagyon szép táborhelyet találtunk. A gyerekek nagyon élvezték, mert például harci játékok is voltak. Éjszaka óriási riadó, mert »elrabolták« az egyik gyereket, a vége azonban az volt, hogy megjelent egy tehén a bozótban. Ébresztő, zászlófelvonás, táborzászló, parancsnoki sátor, katonai riadó. Elég sokan voltunk. Volt vasárnap nagy bevonulás a faluba misére. Elterjedt, hogy visszajöttek a cserkészek. Megvettünk egy-két cseresznyefát. Volt számháború, tábortűz, játékok, éneklés: magyar nóták, »János bácsi a csatában«, »Tábortűzek égnek messze«.”

1956: *Nagyvisnyó*. Erről a táborról korabeli beszámoló is rendelkezésre áll, „virágnyelve” viszonylag könnyen fordítható le. A beszámolót *Rozgonyi György* írta, s a *Természetjárás* 1956. szeptemberi számában „Haladás a Bükkben” címmel jelent meg:

„...Száll a dal a messzeségből, végigszárnyal a bükki Nagyvölgyön. Előbb még foszlányokban hozta a keleti szél, egybeolvadt a hegyi patak csobogásával, most már zúgva töri meg az éji csendet. Este 11 óra van. A tábortűz körül kisebb-nagyobb fiúk ülnek. Félbeszakad a beszélgetés, elnémul a száj, minden szem kíváncsian fürkészi az éjszakát. Kik lehetnek a késői vándorok? ... A dal egészen közel zeng, s a sötétből kis kiránduló csoport bontakozik ki, akik még mindig harsogják:

*És ott megyünk,
hol még talán
Emberi léptek
sose jártak,**

Meg is érkeztek a tűzhöz. A túravezető kilép, s jelenti: »Gyurka, a tervezett kétnapos kirándulást közös megegyezés alapján egynapos teljesítménytúrával tettük meg. Útvonalunk: Nagyvölgy-Bálvány–Csipkés-kút–Jávorkút, ahonnan nagyjából a műút mentén Lillafüredre mentünk. Az ebéd és a barlangok megtekintése után

* Szöveg és dallam Arató Miklós Orbántól az 1950-es évekből.

Jelentés

„A vezetőknek volt kötelessége, hogy megfelelő programot csináljanak”

„Igazi vezetők voltak, nem csak nyáj-összefogók”

Garadnáig kisvasúttal utaztunk, majd Jávorkút...Bánkút–Elzalak útvonalon érkeztünk a táborba. Leülhetünk a tűz köré?« — »Szép teljesítmény volt, fiúk, üljetek le« — hangzik az elismerő válasz. Még néhány dal, befejeződik a tábortűz, zászlólevonás és a takarodó után néhány percre már csak az éjjeli örök lámpái pislognak. Mély csend borul a Múgyetemi Haladás ifjúturista táborára. A 31 főnyi csoport megérdemelten pihen a Nagyvölgy kis tisztásán felállított sátrakban.”

* * *

... Na add ide a csajkádat, hadd mossam el... kitisztítsam a cipődet? ... elestél? Gyere gyorsan, majd én bekötözöm... nektek jár a szabadrúgás... Nem, szó sincs róla, mi voltunk a hibásak... Ilyen és ehhez hasonló hangzavar egész nap. Ma van a „Bajtársiasság napja”. Ma mindenki segít a másikon, ma mindenki udvarias... Sajnos, csak egy napig...

* * *

Napirend:

7⁰⁰ ébresztő, torna, mosdás

7⁴⁵ zászlófelvonás

8⁰⁰ reggeli, mosogatás, átöltözés

Túrák: Péterék: Szalajkavölgye, *Jancsiék:* Bálvány, Tibiék és Gabiék számára a tábortól kb. 30 km-re lévő tisztáson sátorverési és tűzrakási gyakorlat. Egyórás számocaszedési verseny, közben „Férfiasság félórája” (félóráig úgy szedi az epret, hogy egy szemet sem eszik. Ezt mindenki betartja, ez becsületbeli ügy!) Utána befejezik a „Kroki-kút” forrásfoglalását. 11 órakor uzsonna.

14⁴⁵ érkezés a táborba, mosdás, átöltözés

15⁰⁰ ebéd

15⁴⁵ csendes pihenő

16³⁰ labdarúgóbajnokság fordulója: Péterék—Gabiék

Többiek: fejelőbajnokság fordulója

18⁰⁰ szabad foglalkozás

19³⁰ vacsora, rőzsegyűjtés

21⁰⁰ tábortűz

23⁰⁰ zászlólevonás, takarodó

Naposak: Laciék. *Éjjeli őrség:* Péterék, Tibiék
Íme, egy nap a nyolcból.

S mit mesélnek a résztvevők otthon? Mi volt még érdekes? Talán amikor a főszakács leégette az ebédet, s csak fél hatra lett kész az étel? (Az is ehetetlen volt, mert a naposok segítségére siető táborvezető agyonzsírozta a pörköltet. Még szerencse, hogy fél nyolckor jött a vacsora.)

Vagy a fiatalok és az »öregek« számháborúja, amikor a támadó »kicsik« csillébből átalakított „páncélvonattal” törték át a makacsul védekező nagyobbak védővonalát. Képzeld el a meglepetést, amikor a legvadabb csatazaj közepette a kisvasúti pályán előtör az ellenség oldalába egy 6 méter hosszú szörnyeteg.

Vagy hazafelé, éjjel 12 órakor Egeren a Bolyky bástya ostroma. Itt vettük csak hasznát az Ablakoskő szikláin tanult sziklamászó fogásoknak. Teljes menettfelszereléssel (tudniillik akkor szálltunk le Egervár megállónál a késő esti vonatról) hátizsákkal a hátunkon másztuk meg a 10 méter magas bástyafalat, s tábort vertünk a vár közepén lévő tisztáson...

A focimeccsek, ahol a bíró a tiszteletlen megjegyzésért szabadrugást ítél. Ha a tizenhatoson belül történik, természetesen tizenegyest.

A terepversenyen az új térképekkel. Jaj, erről jobb nem beszélni. Fél-napos keverés az Istállóskő oldalában a Szalajkavölgyből hazafelé. Mert „mi tudunk térképezni”.

„Leváltuk és tartjuk a szintet. Hamarább hazaérünk... Ugye, azt mondtad, kedves Pali a közel 5 órás keverés előtt?...”

S végül szóljon a táborvezető, s a fiúk nevében is mondjon köszönetet mindazoknak, akiről először kellett volna szólni, akik tanácsaikkal, segítségükkel támogatták táborunkat: *dr. Papp Ferenc* egyetemi tanár, Kenyeres elvtárs a Természetvédelmi Tanács főtitkára. *Kautsky Emil* erdőmérnök, a nagyvisnyói erdészet dolgozója, kedves munkatársaim: a szakosztály lelkes túravezetői gárdája: Laci, Pali, Géza, Tibi, Dezső.

Köszönjük...

1991-ben ezt *Rozgonyi György* a következőkkel egészíti ki: „Így volt. A stílusa persze mai ízlésnek kissé dagályos. Nyilván nem lehetett benne szó a tábori miséről, a tábori papról. Mindössze négy-öt napra tudtuk *Arató Miklóst* (ciszterci nevén *Orbánt*) „szerződtetni” erre a szerepre, így is ebben a táborban volt velünk legtovább. Ha misézni kellett, akkor misézett, ha rózsét kellett gyűjteni, akkor rózsét gyűjtött. A lelki

programot nem egyedül ő adta, hiszen a reggeli ima például bele volt építve a zászlófelvonásba. Az is igaz, hogy nem ő kérdezte meg tőlünk, hogy mi lesz a téma, hanem fordítva, de ezt még a tábor előtt tisztáztuk: beiktattuk a beszélgetéseket, az elmélkedéseket, mint az étkezéseket. Szóval volt szellemi táplálék is, de nem tömtük tele a gyerekeket lelkiakkal. Arató atya tele volt ötletekkel, s hozott magával egy indulót, ő maga írta a szöveget valami szép dallamra. Valóban kaptunk segítséget többfelől, de ez nem jelentett elkötelezettséget. És ha már Kenyeres elvtárs neve szerepel, a történeti hűség kedvéért a túravezetők nevei: *Dávid Laci, Vojnits Pali, Máhr Géza, Máhr Dezső és Tóth Tibor* (alias Csont)."

Egy akkor 14 éves „kistag” így emlékezik vissza: „Egy völgy felett voltunk a réten. Éjszakai őrséget adtunk, ugattak az őzek. Nagyon meg voltunk ijedve. Tábornüzek is voltak. Össze tudom hasonlítani az úttörő táborral, mert ilyenekben is résztvettem. Kácson rettenetesen rosszul éreztem magam. Szavalókórus és emeletes ágyak. Haza akartam menni. Ebben a táborban nagyon jól éreztem magam. Az úttörőtáborban minden közös volt, napirend volt, egy hatalmas valami, és mindig megmondták, mit kell csinálni. Itt meg foglalkoztak velünk a nálunk nem sokkal idősebbek: beszélgettek velünk, elvittek minket kirándulni, szabadabb volt, nyiltabban beszéltünk, nem volt semmi feszültség.

Országos Széchényi Könyvtár

1957: *Törökmező*. Itt már 120–130-an gyűlnek össze, s a patronáló vállalat teherautója viszi fel a cuccot. „Az egyetlen gubanc az volt — meséli Rozgonyi György —, hogy az egyik tábori mise közben munkásőrök jelentek meg több teherautóval a tábor alsó szélén. Ketten-hárman otthagytuk a miséző Arató Miklós Orbánt, s tárgyaltunk a parancsnokkal. Felelősségre vontak, miért vagyunk ott, mi pedig őket ugyanezért. Azt mondtuk, az erdészettől kaptunk engedélyt. Erre mint nyuszi a bokorból, megjelenik az erdész. Szerencsénkre észbekapott, s kitalált egy nagyon magas elvtársat, akitől mi az engedélyt kaptuk. Elmentünk sörözni, majd békés egymás mellett élés következett, olyannyira, hogy a középiskolás korúak a munkásőrök lövészetén is résztvehettek, a végén meg ők szállították le a cuccunkat. Mellesleg ezt a táborn látogatta meg — persze rejtve — *Kisberk Imre* püspök.”

Arató Miklósnak ez jut eszébe erről a táborról: „Mamut tábort szervezett Gyurka. Egész nap ment a program, egy-egy kis csoport meg hozzám járt lelkizésre. Egy oltárt is csináltunk. Volt cserkészromantika is. Éjszaka megtámadták a tábort. Ez azért maradt meg bennem, mert arra a kérdésre, hogy most mit csináljunk, valaki azt válaszolta, hogy imádkozzunk.”

A résztvevőkben ilyen élmények maradtak: „Málnát szedtünk, s Rozgonyi Gyurka azt mondta, most önfegyelem-próbát fogunk tartani.”

„Annyian voltunk, mint az oroszok, s eléggé széteső lett, mi nagyobbak hiába próbáltuk meg a többieket terelgetni, ha valamit reggel akarunk, csak délre sikeredett. Túl sokan lehettünk, kisebb léptékűre voltunk kalibrálva.”

„Itt is volt tábori mise, egy fa oldalára volt felszegezve egy oltárszerű dolog.”

„Ha valaki nem rendeltetészerűen használta a latrinát, Gyurka riadót rendelt el, s asóval felfegyverezve el kellett temetni az »ellenséget«.”

„Itt Gyurka nem is igyekezett azon, hogy az egészet összetartsa, hanem blokkok voltak, s a vezetőknek volt kötelessége, hogy megfelelő programot csináljanak. Mi a vezetőnket gyakran rá tudtuk venni, hogy menjünk le a Dunára fürödni”.

És most kapja vissza a szót Rozgonyi György: „Véletlenül elvetődtünk a kismarosi templomba. Szólt az orgona, s a gyerekek azt mondták, ilyen szépet még életükben nem hallottak. Valóban csodálatosan szép, egyszerű, primitív barokk hangzású orgonahang volt. Én tanultam valami zenét, de ennek a szépségét általános iskolás gyerekek fedték föl számomra.”

11. Rozgonyi György és Rozi Gyurka

*„Zölderdőben jártam, órséget álltam,
amikor egy furcsa hangot hallottam.*

*Mondtam neki, hogy : Állj! Ki vagy, ravasz?
Akkor láttam, hogy a Rozi Gyuri az!”*

Rozgonyi György legendás alakja volt a szentimrevárosi mozgalomnak, még tábori „népdalok” is szóltak róla. A Rozgonyi-vonalon a vezető és az általa irányított fiatalok talán még jobban egybeforrtak, mint

más ágakban. A róla alkotott kép hol idealizált, hol nagyon is kritikus, sokakban azonban még mindig élő, élményszerű. Jellemző, hogy a legtöbbször egyszerűen Gyurka volt, háta mögött sem emlegették Öregnek vagy Főnöknek, hanem Gyurkának vagy Rozi Gyurkának. Pedig volt tekintélye, sőt egyesek félelemmel vegyes tisztelettel néztek rá.

A róla alkotott képekben a leggyakoribb motívumok (gyakorisági sorrendben) a *szeretet* és az *áldozatkész*. „Éreztük, hogy az igazi énje az Isten-és emberszeretet, szinte feláldozta magát a mozgalomért”, „egy óriási tüske ment a sarkamba s Gyurka a vállán cipelt le a hegyről a hajóállomásra”, „szolgálatkész, odaadó ember volt, mindent feltett egy lapra”, „nagyon segítőkész, áldozatkész volt: mi általában csórók voltunk, sosem volt elég bakancs vagy hátizsák, ilyenkor Gyurka becsöngetett, s megjelent használt bakancsokkal, hátizsákokkal, overallokkal, sílécclal, siba-kancsokkal, csatolós korcsolyával, ő hozta-vitte”, „lelkes odaadó ember, aki nagyon bizalmas kapcsolatot épített ki a gyerekekkel”.

A következő két leggyakoribb motívum a *tettrekész* és a *jó szervező*. „Lakásuk egy-egy tábor előtt kész raktár és zsidóvásár volt. Mázsaszámra a krumpli, a zsír, a sátor, a karbamid, a petróleum. Mindenkit személy szerint ismert, minden szülővel személyesen tartotta a kapcsolatot”, „Mindig a megoldásokon gondolkodott, úgy nézte a dolgokat, hogyan lehetne őket megoldani. Ha valaki azért nem tudott volna eljönni egy túrára, mert nem volt bakancsa, elővarázsolt valahonnan”. Többen látják őt *karizmatikus vezetőnek, mélyen vallásos embernek, hiteles személyiségnek*. „Úgy volt ő jó vezető, hogy nem volt különösen képzett, sem katonás, sem átgondolt nem volt, valamiféle lopakodó gondolkodás volt rá jellemző, mint a macskára, amivel szinte mindig célhoz ért, vagyis a kis hadmozdulatok nagymestere volt”, „egy hajthatatlan jellemű karizmatikus vezető volt, aki nagyon tudott a nyelvünkön beszélni, „félünk” is tőle, nagyon is respektáltuk, de szerettük is. Sokan feltűntek mellette, de hozzá hasonló nem volt köztük”, „volt benne valami apostoli buzgóság; fogalom, tekintély a gyerekek számára”.

Jó pedagógus, szuggesztív, átadásra képes, becsületes, fantáziadús, jó lelki vezető, puritán, nyugodt, akaraterővel rendelkező, kitartó, vagány, vidám, kontaktus teremtő szerepel még a pozitív motívumok között. Az őt kritikusán nézők vagy bírálók *gyakorlatiatlannak* (sic!), *romantikus túlzásokkal* jel-

lemezhetőnek, hebrencsnek, *indulatosnak*, túl keménynek, autoritariusnak és makacsnak nevezik.

Rajk András, aki őt talán legjobban ismerte, így beszél róla: „Azt lehet mondani, hogy Gyurka fő-fő tanácsadója voltam, nagyon sok akcióját közösen beszéltük meg. Úgy éreztem én vagyok a jó lelkiismerete. Respektált engem. *Önfejű*, sajátos, olykor kifejezetten vad elképzelései voltak. Olyan volt, mint aki a rozoga házat belülről rázza meg. Nekem kellett rámutatnom *hósködéseire*, butaságaira, vakmerőségeire. Rám nagy hatással volt Németh László Galileije. Én voltam kettőnk közül a realistább, lehet hogy a kispolgáribb is. Mindig nevetett, amikor próbáltam leinteni. Önmagán is, rajtam is, és frocliból is kitalált vad ötleteket. Előfordult, hogy szakadó esőben túrát tervezett, amikor normális ember ki nem teszi a lábát. A sátor meg a kunyhó leégése kifejezetten pehek voltak, de azért nem kellett volna mindig magunk alatt vágni a fát. *Fanatikus* volt, ilyesmi belőlem hiányzott, ezért tudtam őt kompenzálni, visszafogni. Én a kompromisszumoknak voltam híve, de elismerem, a történelemnek mindig szüksége volt mártírokra. Vadságai ellenére is *értelmes* és ragyogó *szervező* volt, de olykor elöntötte a hæv, felülkerekedett benne a hősiesség. Mindenki nagyon szerette, mert hihetetlenül szuggesztív egyéniség volt. Mindenben benne volt példamutatásával. Ő is a földön aludt, ő is végigszenvedte, amit végigszenvedtetett a többiekkel. Nem fölülről nézte, benne volt. *Spirituális* vezetője is volt ennek a társaságnak, papos attitűdök nélkül. Néha belekényszerült egy-két papos mondatot mondani, de általában, amit ő mondott, ült. Komoly, bensőséges barátságban voltam vele, tiszteltem őt, hogy nem vallásos létemre is elfogadott, engedte, hogy megpróbáljam lebeszélni dolgairól. Legtöbbször sikertelenül. Sosem sértődött meg, komoly képpel meghallgatott, aztán mégis csak megvalósította. Lehet, hogy olykor csak provokált, hogy ugrok-e. Néha azonban elismerte: »Ez valóban erős volt, neked volt igazad«. Mindent összevetve ideálisnak éreztem párosunkat. A Fórum idején — ezt így csúnya mondani, de igaz — már intellektuálisan fölé nőttünk. Vannak persze dolgok, amiben sosem tudtunk föléje nőni. Volt egy *kisugárzása*. *Karizmatikus* volt, a maga puritán *egyszerűségével*. Át tudta adni, amit akart. Lehet, hogy egy kicsit tetszelgett is ebben a szerepben, mindenesetre *feláldozta*

magát a mozgalomért, nem csinálhatott olyan karriert, mint sokan közülünk.”

Többen szabadságukat féltették tőle. Emlékezhet az olvasó: maga *Rozgonyi György* is elismerte, ő is rákényszerült arra, amit *Barlay Szabolcstól* nem tudott elfogadni. Erről így szól: „Vita a hozzám tartozókkal csak abban volt, hogyan őrizzük meg biztonságunkat. A döntés — helyesen, nem helyesen — tekintélyi alapon ment. Volt, amikor én tartottam aggályosnak az engem visszafogókat, és volt olyan helyzet is, amikor én kértem, biztonságunk érdekében három hétig ne találkozzunk. Olyan eset is volt, amikor abban állapodtunk meg, akármi történik találkozni kell. Amikor a Gerecsében leégett a kunyhó, azért történt meg, mert valaki nem tartotta be, amit közösen megbeszéltünk. Nagyvillámon pedig nem maradt benn a sátorban a kályhára vigyázni az, akit megbíztunk ezzel. A kunyhó leégéséig védettségben dolgoztunk, ekkor én is megijedtem, mert nem tudtam, hogyan reagál erre az erdészet, hiszen akár bűnvádi eljárást is indíthatott volna. Ekkor összehívtam a vezetőket, s megmondtam, hogy a közös biztonság érdekében mindenki vegye tudomásul döntésemet, hogy most egy darabig nem jövünk össze, s hozzátettem, ezt annyira komolyan gondolom, hogy aki ezzel nem ért egyet, attól elbúcsúzom. Vagyis: én is feltétlen engedelmességet követeltem, mint *Barlay*. Egy csoport ezt nem tartotta be, meg is váltam tőlük, de csak úgy, hogy megbeszéltem *Gáldi Zolival*, hogy átmennek az ő águkba.”

Nem csak *Rajk András* látta őt szélsőségesen romantikusnak, mások is, akadnak azonban, s ők vannak többségben, akik mai fejükkel így gondolkoznak. „Romantikus? Csak annyiban volt az, amennyire a valóság is az. Valóban csinált hajmeresztő dolgokat: görögtüzet, tűzijátékot. De nem felelőtlenül. Aki ezzel vádolta, egy kicsit irigyelte is. Csinált olyan dolgokat, ami vad dolog volt a kompromisszumot kötők, a konzolidálók számára. Végül is Szent Péter igeihirdetése is vad dolog volt. És az apostolok viselkedése is. Vállava a következményeket tudatosan élt. Nem árult zsákbamacskát: tudtuk azt, hogy amit csinálunk ugyan nem államellenes összeesküvés, de bármikor minősíthető majdnem olyan veszedelmesnek.”

(Ehhez a fejezethez Arató Miklós Orbán, Bezuk Zsolt, Buda György, Dávidné Jóföldi Zsuzsa, Geszler Ödön, Gosztonyi Géza, Győri Csaba, Havass Géza, Hertelendy Miklós, Hirkó Bálint, Jankuráné Szebeni Éva, Jóföldi Tibor, Kamarás János, Kuster-Kanizsai Zsófia, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Nobilis Gábor, Pándi András, Papanek Gábor, Rajk András, Rátai Csaba, Rozgonyi György, Simig András, Simig Gábor, Szebeni András, Szebeni Nándor, Szentkúti Pál, Szentes Ervin, Veres Gábor és Vojnits Pál visszaemlékezéseiből merítettem.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VII. KÖZJÁTÉK: 1956

„Ez egy olyan döbbenetes élmény volt, hogy egy pillanat alatt megértettem, mi az, hogy 'haza'.”

Ha arra a kérdésre keressük a választ, mi volt a kapcsolata a szentimrevárosi mozgalomnak a „külvilággal” a tüntetés-körmeneteken, a kitelepítettek segítségével, a felszabadulási emléktúrán való részvételen, az úttörő nyakkendőn mint álcázáson és a mozgalom néhány tagját befolyása alá kerítő Keresztény Fronton kívül, kétségkívül az 1956-os forradalom kihívására adott válaszra lehetünk kíváncsiak. Igaz, ez a két hét túlon túl rövid idő ahhoz, hogy erre egy bűvópatakok formájában létező földalatti mozgalom „intézményesen” válaszoljon, ám pusztá tagjainak élményei és viselkedése is támpontot adhatnak a kérdés megválaszolásához.

A szentimrevárosi fiatalok jó néhány tagja ilyenféleképpen szól az 1956-os „szereplésükről”: „*Rozgonyi Gyurkának* köszönhetően semmiféle szélsőséges dologban nem vettünk részt. Ez az ő mentalitásából adódott: nem volt erőszakos típus.”

Ezt a mozgalom vezetői is megerősítik: „Szervezetileg semmiben sem vettünk részt, de az eszmékkal egyetértettünk. Egyesek nyilván elmentek ide-oda. Nem is ilyesmi volt a célunk, hanem bizonyos eszmerendszert képviselő közösségek létrehozása. Természetesen mint keresztények és katolikusok reflektáltunk az eseményekre.”

„Nem adtuk föl illegalitásunkat ebben az időben sem. Nem ugráltunk, mindenki maradt ott, ahol volt, így nem volt nehéz megszakitás nélkül folytatni”.

Ha a legtöbben mint a mozgalom tagjai, nem is vettek részt benne, azért valahogyan megélték, már csak azért is, mert többük szülei vagy osztálytársai ugyancsak aktívak voltak:

„1956-ban semmiben sem vettem részt, de jártattam a szájamat az egyetemen, s ennek az lett a következménye, hogy csak két évvel később államvizsgázhattam”.

„*Gáldi Zoltánnal* együtt ott voltam a Kossuth téren. Amikor elkezdtek lőni a minisztérium tetejéről, nekiiramodtunk, s a Kossuth híd felé

futottunk. Zoli azt mondta, tettessük magunkat halottnak. »Gondolod, hogy ezek céloznak?« kérdeztem vissza. Az embernek ilyen helyzetben nincs halálfélelme. Ezt az élményt nem lehet megtanulni történelemkönyvekből.”

„Én fegyverrel őriztem a Gamma gyárat, hogy szét ne hordják a katonai dolgokat, és tagja voltam a munkástanácsnak. Ott engem akartak megbízni a gyár fegyveres védelmének megszervezésével. Ha elvállalom, végem, ha nem, akkor árulónak tartanak. Mit tegyek? Volt valami félelmem, hiszen sokszor a lakásunkon jöttünk össze a fiatalokkal. Teljesen igaz, hogy a Szentlélek megadja az embernek a választ. Azt mondtam, »Úgy látom ez a munkásság tiszta forradalma, amelybe én mint egykori horthysta tiszt már csak azért sem akarok bekapcsolódni, mert nem ismerem a mai modern fegyvereket, vannak viszont itt autentikus emberek, s ekkor rámutattam a honvédség jelenlévő legmagasabb rangú küldöttjére.”

„1956 nyarán került ki apám a börtönből, októberben pedig jócskán benne volt családunk az eseményekben, hiszen apám a kerületi rendőrkapitányságra került, mint forradalmi rendőrkapitány. Ahogyan vége lett, őt rögtön elvitték. Én sok mindent láttam az utcán, amikor kajáért jártam. Olyasmit nem csináltam, amiért el lehetett volna ítélni. Igazat szólva, a legnagyobb élményem az volt — 16 éves voltam —, hogy 23-ára a lakihegyi rádióadó tornyának magasságát kellett volna kiszámítani matekból, de ez az óra elmaradt. Sok barátom és tanárom elment, csoportvezetőnk is, s a csoport feloszlott.” A mozgalom csoportvezetőinek legalább 15 százaléka hagyta el az országot, s a *húzó tagoknak is jelentős része.*”

A nagyon rövid időre újraéledő *cserkészet* természetesen megérinti a szentimrevárosi mozgalmat. A földalatti cserkészmozgalomban működő *Villámsugár* így emlékezik erre: „Mindent láttam, ami a forradalom idején a XI. kerületben fontos volt. Mi cserkészek elég hamar összegyűltünk egy lakáson. Ahogy megbecsültük, az illegális cserkészen résztvevők létszáma kétszerese volt a legálisnak. Megállapodtunk abban, röpcédulát kell nyomtatnunk, amelyben felhívjuk a tiszteket és a parancsnokokat, hogy kezdjenek el újból hivatalosan működni. Én jártam a nyomdában, s tízezer példányban rendeltem meg. Szétszórtuk az utcán, s teherautók vitték le vidékre. Azt is meg-

tudtuk, hogy székházunkat más cserkészek már visszafoglalták, s az épület előtt napokig kígyózott a sor, mert több, mint 12 000 fiú jelentkezett cserkésznek. Az oroszok bejövetele előtt szerencsére megsemmisítettük a névsort, s mivel világos volt, hogy jön a megtorlás, Kölley Gyurkával megállapodtunk abban, hogy egy darabig szünetelünk. Végül is 5 évet kellett várjunk a lebukásra.”

Bezuk Zsolt, a Rozgonyi-vonal egyik csoportvezetője így tekint vissza 1956-ra: „Annak ellenére, hogy az 1956-os dolgokban ez a társaság nem vett részt, egyesek egy-két apróságban benne voltak. Például Rozgonyi Gyurka ugratott engem, hogy »Ide figyelj, itt van ez az úttörőház a Schmidt kertben, menjetek oda, s foglaljátok le a Cserkészsövetség nevében«. Ha jól emlékszem, Tibivel mentünk oda, csak úgy üres zsebbel, rangjelzés nélkül, s elbeszélgettünk a gondnokkal, aki kijelentette, semmi kifogása sincsen eljárásunk ellen, s mi kiírtuk a kapura, hogy a Cserkészsövetség lefoglalta. Hamar be kellett látnom, gyerekes és nagyon veszélyes dolog volt.”

A Rozgonyi-társaság egyik alapító tagja, *Hertelendy Miklós* is járt a gellérthegyi Schmidt kastélyban: „Az 1956-os dolgokban, ha jól tudom, csak *Dávid Laci* meg én vettünk részt. 26-án jött a hír, hogy a Sándor utcai cserkészházat visszafoglalták a cserkészek, s menjen oda, aki részt akar venni. Mikor mi odaértünk, ott már nagyüzem volt. *Kölley Gyurka* is ott volt. Résztvettem a tisztségviselők megválasztásában, majd valaki fölvetette, hogy el kellene foglalni az úttörőházakat. Ezzel küldtek el engem valakivel a gellérthegyi Schmidt kastélyba, vagyis nekem — szentimrevárosinak — kellett megmutatnom, hol van. Ávósoktól rekvirált pobjedával mentünk. Nagyon készségesen fogadott a gondnok, mondta, már várt bennünket. Megnéztük a házat. Kérdezte a bácsi, odaadja-e a kulcsokat. Mondtuk, ne, mert tűz is lehet. Minden éjszaka ügyelet volt a cserkészházban, én is vállaltam egyik alkalommal. Akik 4-én voltak ügyeletben, szerencsére elvitték az iratokat Kanadába. Volt még egy akció: én fogalmaztam meg, és nyomtattam ki a Bartók Béla úti nyomdában egy cserkész röplapot. Az utolsó 200—300 darabot leendő anyósoméék kályhájában égettem el. És volt egy félbemaradt akciónk is. Megbíztak bennünket (*Dávid Laci*t és engem), hogy menjünk el Bécsbe, s vegyük fel a kapcsolatot az *osztrák cserkészekkel*. Autóstoppal érkeztünk meg Hegyeshalomig, de ott azt taná-

csolták, menjünk vissza, mert már nem tarthat sokáig az egész. Disszidálni nem akartunk, visszajöttünk.”

„A József Attila Gimnáziumban testvéremmel együtt elkezdtem szervezni a *cserkészmozgalmat*, a MOM-ban résztvettünk egy munkásszűlésen, s jelentkeztünk nemzetőrnek a Műegyetemen.”

„1956. október 24-én volt egy pillanatig tartó, csak az Isten-élményhez hasonlítható haza-élményem. Ilyen sem előtte, sem azóta nem volt. A Fehérvári úti rendelőintézet előtt történt. Ötödéves medikus hallgatóként egész nap benn dolgoztam, a sebesülteket láttam el. Megjelent egy mentőkocsi, s belőle kitolták egy osztálytársamat, igen súlyos hasi sebesülésekkel, a kocsi sofőrje pedig egy másik osztálytársam volt, s én voltam, aki a sebesültet fogadta. Olyan döbbenetes élmény volt, s egy pillanat alatt megértettem, mi az, hogy »haza«. Három hónapig szinte benn laktam a kórházban, s amikor hazatértem, elmeséltem barátaimnak az élményemet. Talán nem véletlen, hogy azután kialakuló beszélgetések során vetődött föl a Fórum ötlete.”

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Bezuk Zsolt, Éry Béla, Éry György, Gosztonyi Géza, Jóföldi Tibor, Körmendy Szilveszter, Nobilis Gábor, Rajk András, Rátai Csaba, Villámsugár és Vojnits Pál visszaemlékezéseiből merítettem.)

Országos Széchényi Könyvtár

VIII. A FÓRUM

„Egy kis új hullám volt ez, s a demokratikus gondolkodás fejlesztése is volt.”

Adjuk vissza a szót *Rajk Andrásnak*, a Rozgonyi-vonal fő tanácsadójának, aki az előző fejezetben 1956-os élményéről mesélt, s jelezte, valamiképpen ebből az élményből született a Fórum: „Arra gondoltam, hogy tulajdonképpen azonos korosztály vagyunk, egyetemre járunk, különböző értelmiségi pályákra készülünk, s előbb-utóbb ennek az országnak az értelmisége leszünk. Miért ne jöhetnénk össze, miért ne beszélgethetnénk közös olvasmányainkról, miért ne hívhatnánk meg valakit, miért ne beszélgethetne a biológus társunk a legutóbbi Nobel-díjról, a fizikus a fekete lyukokról. *Önképzőkör-szerűnek* képzeltem el, s eszembe sem jutott, hogy teológiai kérdésekről tárgyaljunk, hanem inkább az egzisztencializmusról. Egy kis új hullám volt ez.” *Veres Gábor* is úgy látja, hogy „semmiképpen sem volt ebben központi szerepe Rozgonyi Gyurkának, sem a hittantanításnak. De a politikának sem. Közben ugyanis rádöbentünk arra, hogy a politizálásnak szükségképpen csak a halál lehet a következménye. Ha valaki elkezdett politizálni, azzal lőttük le. hogy »Vigyázz, itt van Münnich elvtárs!«. A Fórum a megszűnő önképzőköröket pótolta, s egy világnézetiileg már nem homogén társaság volt.”

„*Rajk András* ötlete volt — meséli *Szentkuti Pál* —, hogy csináljunk egy olyan társaságot, amely a történelemből ismert párizsi *szalonokhoz* hasonlít, ahol mindenki elmondaná véleményét, a tárgyilagosság nevében, úgy, mintha Münnich állana a függöny mögött. Ez már nem vallási alapon szerveződött, célunk a *demokratikus gondolkodás* fejlesztése volt. A tagok többsége azonban vallásos volt.”

„Sem vallási, sem politikai célja nem volt — erősíti meg *Papanek Gábor* —, a legkisebb közös többszörösünk az *érdeklődés* volt, abban a sötét és bornírt közegben, ahol semmivel sem lehetett foglalkozni.”

Bánszky Balázs, Berecz Tibor, Bogárdi István, Dávid László, Nobilis György, Papanek Gábor, Rajk András, Robogány Imre, Szentkuti Pál, Veres

Gábor és Visontai József társaságában Rozgonyi György is tagja volt a Fórumnak. „A velem induló generációból 8–10-en alakítottak egy kört, amelybe engem is bevásztottak tiszteletbeli tagnak, s önképzőköri jelleggel működtek. Vitakör volt, mindenki azt mondott, amit akart. Egyetlen téma volt kizárva, az én kérésemre: a társadalmi rend kritizálása. Nem azért, mintha nem lett volna célszerű és hasznos, hanem, mert sok emberre veszélyt jelentett volna.”

És így látja egy kívülálló, a Fórum-tagok egyikének menyasszonya: „Értelmes egyetemista fiatalok együttese volt, akik mind irodalmi, mind zenei, mind vallási téren igényesebbek voltak. Vitaesteket tartottak, s természetesen vallási témák is szóba kerültek a művészeti és társadalomtudományi témákon kívül. Azonos nézetű, nagyjából egy-szintű tagokat válogattak maguk közé. Önmaguk *nívós szórakoztatására* jöttek össze. Volt felolvasó est és más kulturális események. Táncos összejövetel is, s Karácsony, Húsvét, Mikulás megünneplése. Nem volt koedukált, de bizonyos alkalmakra lányokat is meghívtak. Ezek is fantasztikusan *nívósak* voltak.”

Hogyan működött a Fórum? Mi hangzott el a Fórumon? „Két hetente jöttünk össze. Egyikünk elmondta, mi újdonság van a biológiában, másikunk a közgazdaságtan problémáit mondta el, a mérnökök is kitaláltak valamit. Megnéztük közösen Dürrenmatt »Az Öreg hölgy látogatása« című művét, s megbeszéltük. Előfordult az is, hogy meghívtunk valakit. Az sem volt előírás, hogy mindenki csak a saját területén mozogjon. Én orvostanhallgató létemre például az egzisztencializmusról beszéltem, egy mérnök a közgazdaságtanról, jogi kérdésről vagy az eutanáziáról. Ilyen kérdések is felvetődtek, hogy ha te miniszter lennél, hogyan oldanád meg. Nos, csak eddig mentünk el a politizálásban. Az persze felvetődött, hogy talán nem mindig lesznek így a dolgok, hogy nem fog örökké tartani. Az volt a kérdés, hogyan lehet életünket legtisztességesebben és leghasznosabban leélni.”

„Arra törekedtünk, hogy olyan témák legyenek amihez minél többen hozzá tudunk szólni. Történész és irodalmár nem volt közöttünk, de ilyen kérdésekkel is foglalkoztunk. Aki elvállalt egy témát, annak komoly munkát jelentett, két-három alkalomra beszéltük meg előre a témákat. Én például elmondtam véleményemet a gazdasági folyamatokról. Egy hónapig dolgoztam rajta. *Rozgonyi Gyurka* előadására nem

emlékszem, de hozzászólására igen, méghozzá demokrácia és a diktatúra témához. Arra a megállapításra jutottunk, hogy mindkettő lehet hasznos. »Talán legjobb, ha váltják egymást«, mondta Gyurka. Jobban emlékszem *Rajk András* népszerű orvosi előadásaira.” „Amikor diplomáink védésére került sor, ki-ki beszámolt terveiről. Az enyém egy antennatorony volt, ez akkor nagyon érdekes téma volt. Rajk András beszámolt első műtétjéről. Egy-egy közösen elolvasott könyv is meg tárgyalásra került. Volt jobbszárny, balszárny és közép, nem politikai értelemben. Szerepjáték. Rozgonyi Gyurka volt az egyház képviselője, én meg a baloldali, pontosabban mondván: igyekeztem a baloldali szemszögéből érvelni, hiszen ezt a nézőpontot belülről senki sem képviselte ebben a körben.”

„Ilyen témákra emlékszem: közgazdaságtan, orvosi témák (erről *Rajk András*), logika (*Visontai József*), Karácsony a művészetben, vagyis irodalomban, képzőművészetben és zenében (ezt *Berecz Tibinek* köszönhetjük), hallottunk előadást a vitorlázásról (*Bogárdi István*), és szerepelt még Camus Közöny-e és Karinthy Cirkusz-a is.

A Fórum tagjainak névsorában a többség a szentimrevárosi mozgalomból ismerős név. Hogyan viszonyult a Fórum a mozgalomhoz? Ennek elvilágiasodott változata? Agytrösztje? Szellemi háttér-szervezete? Vagy egyszerűen csak felnőtté váló tagjainak klubja?

Rajk András szerint „annak ellenére, hogy szinte valamennyien érintve voltunk a szentimrevárosi mozgalomban, ez nem volt vallási jellegű. Nem voltunk tudatosan a mozgalom agytrösztje. Gyurkát figyelmeztettem arra, hogy a Fórumban előfordulhatnak olyan témák és megállapítások amelyek az egyházra és a papokra nézve kritikusak lehetnek. A gyakorlatban aztán mégsem voltak ilyenek, én magam tudomásul vettem, hogy a résztvevők többsége vallásos, s igyekeztem nem sérteni érzékenységet”.

„Rozgonyi Gyurkáékkal annyi kapcsolatunk volt, — mondja *Szentkúti Pál* —, hogy megjelentünk néhány kiránduláson, elmentünk segíteni összefogni a társaságot, de ez nem volt rendszeres és szabályozott.”

Papanek Gábor szerint „a tagok egy része nem volt vallásos, sőt ateista is volt köztük, ami nem okozott semmilyen problémát, pedig számos világnézeti kérdést is felvetettünk. Ilyenkor ez még előnyös is volt, mert szükség volt ellenfélre. Konfliktus ebből azonban sosem lett, mert

a világnézeti különbség ellenére nagyon szerettük egymást. Máig sem egészen világos, hogy *Rozgonyi Gyurka* miért pazarolta ránk idejét. Néha elmentünk neki segíteni, ha láttuk, hogy kellene, vagy ha megkért. Részemről ez a táborok és nagyobb kirándulások szervezésében nyilvánult meg. Olykor előadásokat is tartottunk nekik. Egyszer hitoktatóban is helyettesítettem valakit. Még a nem vallásos tagok is besegítettek néha, mert szükség volt felnőttekre. A nagyvillámi és a gercsei tűzesetek azt bizonyítják, még többre lett volna szüksége. A Fórum *Rozgonyi Gyurka* szempontjából annyit jelenthetett, hogy számára is nagy szellemi élményt nyújtottak e viták. Mi pedig meg voltunk győződve arról, hogy amit ő csinál, az helyes, s inkább támogatni kell, mint fékezni. A nem vallásos Fórum-tagok is elismerték mozgalmunk pedagógiájának pozitívumait."

Rozgonyi György úgy emlékezik, hogy „őket bármikor meg lehetett kérni beugrásra, helyettesítésre”. *Dékány Csaba* ezzel szemben: „Egy kicsikét neheztelek rájuk, hogy nem vállaltak, nem segítettek többet. Egy kissé elvilágiasodtak.”

Öt évig működött a Fórum, 1961 februárjáig tartott. Vallásos és nem vallásos tagjai a kihallgatáson tudták meg, hogy a Fórumot a „szervek” egy kommunistaellenes mozgalom vezetőképzőjének tekintették.

(Ehhez a fejezethez *Dékány Csaba*, *Papanek Gábor*, *Rajk András*, *Rozgonyi György*, *Szentkúti Pál* és *Veres Gábor* visszaemlékezéseiből merítettem.)

IX.

LÁNYOK A MOZGALOMBAN

„Természetszeretet, egészséges életszemlélet, emberi tartást, jó társaságot kaptunk.”

Habár az ember a Szentimrevárosban is kétnemű, ez a mozgalom — elsősorban első korszakában — kétségkívül erősen maszkulin jellegű volt. Igaz, egyes ágaiban az arányok másként alakultak, s már azt is tudjuk, hogy a „főnöki” *Gáldi Zoltán* vezette ágában az ötvenes évek végén már a lányok kerültek többségbe. Mint ahogy a kifejezetten katolikus fiúnevelési szervezetek, ugyanúgy a lánynevelésre specializálódott, elsősorban apácák vezette vallásos szerveződések is átmentődtek a föld alá Szentimrevárosban is. A két nem elsősorban a papokon, másodsorban a családokon keresztül kapcsolódhatott össze. Amennyiben a fiúnevelés életre nevelés volt, a nem koedukált ágakban is felmerült a szükséglet, hogy lányokkal találkozzanak, s ez esetben a tánciskola, majd a „társaság” lett a találkozási pont.

1. Lány-vonal a Barlay-ágon

„Egészséges életet és emberi tartást tanultunk.”

A Barlay-ág összlétszámának fele lány volt *Barlay Szabolcs* emlékei szerint. „Őket *Alfonzina nővér* vezette (Schlachta Margit rendjéhez tartozott, 1955-ben tartóztatták le), de ők is hozzám tartoztak, én láttam el tananyagokkal. *Hopp Rozália, Oszvald Edit, Nagy Júlia, Rózsa Mária* voltak legfőbb segítőtársaim.”

Alszászy Károly úgy emlékszik, hogy az elágazás után „a női vonalat Barlay vitte magával, ő volt velük konföderációban, nálunk csak később alakult ki a lány-csoport, a fiúk húgaiból. Barlaynál működött, méghozzá igen aktívan és ambíciózusan *Körmendi Edit*, de jobban emlékszem *Vámosi Mártára*, aki stabil személyiség volt, hosszú időn át vezette csoportját.”

Hontvári Miklós ezt azzal egészíti ki, hogy Barlay személyes varázsa a lányoknál csaknem osztatlan volt, továbbá ő jelentette a biztonságot: az egyházi garanciát az esetleges tévedések ellen.”

„A fiúknál én voltam Barlay jobbkeze — meséli *Körmendy Szilveszter* —, a lányoknál meg *Hopp Rozika*, aki orsolyita szerzetes volt, s ebben az időben csatlakozott hozzá, mert előtte önállóan működött a Németvölgyi út környékén. Miután összetalálkozott vele Barlay, hozzám küldte, hogy tájékoztassam, mit csinálunk, s kérdezzem meg tetszik-e neki.”

Nagy Júlia ötödikes, amikor megszüntetik a hitoktatást. Egyik osztálytársa szól neki, hogy testvére a lakásán hitoktat. Hamarosan átke­rül a szentimrevárosi vonalhoz. *Luka László*, majd menyasszonya, *Kánya Zsuzsa* csoportjába kerül. Nagy Júlia, Luka 1953-ban történő letartóztatása után találkozik Barlayval, amikor már harmadikos a közgazdasági szakközépiskolában. „Ahogy bekerültem, rögtön szükség lett vezetőre. Nekünk, vezetőknek különórát tartott az öreg, vagyis Barlay. Hat évesekkel foglalkoztam. Nagyon aranyosak voltak. Az óra első felében játszottunk, báboztunk, a másodikban tanultunk. Az iskolai szünetekben kirándulni vittem a gyerekeket. Nem is értem, hogy merték a szülők *rám bízni* őket, hiszen én magam is gyerek voltam... Még nyaralni is elengedték őket velem. A vezetői megbeszéléseken nem politizáltunk, hanem a *természet szeretetét, egészséges életet és emberi tartást* tanultunk. Olyasmit, ha a többiek elkésnek, mi akkor se késünk el. Nekem mindig volt emberi tartásom, s bár sosem voltam vezető beosztásban, mindenütt számontartottak. Az öreg azt tanította, hogy *vagyunk valakik*. Nézegetem az akkoriban készült fényképeket. Nem volt egy rendes ruhánk. Fillérekből kijöttünk. A hitoktatásért jelképes díjat szedtünk, 3—4 forintot, s ezt a közös költségekre fordítottuk. Nagyon vigyáztunk, hogy az egész nagyon olcsó legyen, nehogy valakinek emiatt kelljen kimaradnia. Aztán, amikor az öreget elvitték, vége lett. Be voltunk gyulladva, nem folytattuk. Engem nem ért különösebb bánatalom, de barátnőmnek, *Oszwald Editnek* sokáig a nyakára jártak, s munkahelyről munkahelyre követték.”

Kereszty Zsuzsát egyes felekezetű családból református templomban keresztelik. Bátyja titokban belép a ciszterci rendbe, ő csak annyit tud, hogy papnak készül, szülei ennyit sem. Zsuzsa hatodikos korában kapcsolatba kerül egy titokban működő katolikus hittan-csoporttal,

amelyet egy *Gábor Éva* nevű apáca vezetett. „Nekem ez nagyon nagy élmény volt, mert Éva egy fantasztikusan jó személyiség volt, egy vékony szubtilis lény, aki gyönyörűen hegedült, nagyon okos volt, s felnőttként bánt velünk, abszolút tartózkodóan. Semmit sem várt el, sem mire nem tartott igényt, és mindent adott. Ennek a csoportnak a hatására elmentem a Felső-Krisztinavárosi plébániára, és azt mondtam, katolikus akarok lenni. Ezt csak bátyámnak mondtam el. Ő nagyon örült. A katolikus vallás egy világképet adott, vagyis választ mindenre. Érzelmileg is hozzátartoztam a csoporthoz, szóval kamaszkorom elején biztos pontot jelentett, szemben azzal a bizonytalansággal, ami például a családomban volt. Mindez azonban mai fogalmaim szerint nem volt igazi vallásosság. Amikor a Szilágyiba kerültem, megszakadt ez a kapcsolat.

Egy osztálytársam azonban bevitt *Hopp Rozália* csoportjába. Ő is szerzetes, orsolyita apáca, de egy más típus, mint Éva. Akkor 23 éves lehetett. Egy csontos, testes, nagy darab, szép arcú parasztlány benyomását keltette. Nem erőszakoltan derűs, visszafogott, inkább introvertált, ugyanakkor bizonyos szuggesztivitással rendelkező, kulturált, olvasott. Nála valahogyan összejött a vallás és a műveltség. Hogy akkor mivel foglalkozott, nem tudom, később egy nyomdában dolgozott a Veress Pálné utcában. Hittant tanultunk, s erről beszélgettünk. Rózsika bizalmasunk volt: iskolai szerelmeket és egyebeket meg lehetett vele beszélni. Kettőnket alkalmasnak talált csoportvezetésre. Nekem kedvem volt hozzá, mert tanári pályára készültem. A pszichológia is ezért érdekelt, és ezért végeztem el, hogy jobban csinálhassam a pedagógiát. Rózsika elvitt Barlayhoz. Elsőre nagyon pozitív benyomást keltett, s fantasztikusan nagy megtiszteltetés volt ez akkor a számomra. Vékony volt, nagyon magasnak tűnt, s romantikusnak. Nagy barna, meleg szemei voltak. Határozott volt, de meleg szívűnek és elfogadhatónak tűnt. Később már nem. Neki az tetszett bennünk, hogy szegények voltunk. Azt kérdezte tőlem, mit tartok legjobb és legrosszabb tulajdonságomnak. Ez nekem akkor nagyon tetszett. Ő irányította a vezetőképzőt, 8–10-en jártunk oda. A dolog lényege az volt, hogy megbeszéltük a csoportunkban felvetődő nevelési és tanítási problémákat. Kiértékelte, amit mi csináltunk. A finom munkát Rózsikával végeztük.

„Egyrészt hittan-dolgokkal foglalkoztunk... tánciskolát is szerveztünk”

„Természetszeretetet, egészséges életszemléletet, emberi tartást... kaptunk”

Volt az egésznek egy társasági vonala is: *Körmendy Szilveszterre, Nagy Júliára, Oszvald Editre, Csíkszentmihályi Róbertre, Mosonyi Lórirra és Ladosi Máriára* emlékszem ebből a társaságból. A vezetőképző ünnepélyes zárása a Sas hegyen volt, egy Karácsony előtti napon. A fiúk gyertyákat helyeztek el egy fenyőfára, amelyhez kettesével kellett eljutnunk a behavazott tájon, ami nem is volt olyan könnyű. Barlay misézett, s mi újdonsült apostolok megkaptuk tőle a Szentírást. Két csoportom is volt, párhuzamosan, nálam pár évvel fiatalabbakból. Konceptióm nem volt, ösztönöm viszont igen jól működött. Kezdetől fogva nagyon jóban lettünk. Nem előadtam, hanem megbeszéltük a dolgokat. Nagyon komolyan vették. Az az igazság, hogy ekkor már távolodni kezdtem a vallástól, de mivel felelősséget éreztem értük, úrrá lettem a »kísértésen«. A kezdeti pozitív kép és a kamaszos lelkesedés Barlayval kapcsolatban kezdett megváltozni, mert észrevettem, hogy egyfelől finoman és rejtetten, másfelől nagyon határozottan próbál minket irányítani. Közben — 1955 táján — idézést kaptam a Gyorskocsi utcába.* Nagyon féltem, mert nagyon komolyan szerettem volna egyetemre menni. Nem bántottak, de öt-hat órát benn töltöttem. Igyekeztem nem mondani neveket. Akkor lélegeztem föl, amikor megmutatták a jegyzőkönyvet és *helyesírási hibákat* vettem észre bennük. Ekkor kerekedtem föléljük. Mellesleg arra akartak rávenni, hogy tanúsítsam, hogy Barlay fegyveres összeesküvést szervez. Tanáraink megvédték, az egyetemet is sikerült elvégezni, de 1961-ben emiatt rúgtak ki állásomból, pedig akkor már jó néhány éve nem voltam vallásos. Olyan viszonyom volt a vallással, mint ma is: azt gondolom, a világ nagyon transzcendencia-gyanús. Hiába mondtam bármit a munkahelyemen, kaptam egy papírt arról, hogy pedagógiai pályára nem vagyok alkalmas. Mégsem bántam meg, mert ez a mozgalom fontos szerepet játszott életemben.”

Hopp Rozália a franciaországi Malle-mort-ból írja 1991. május 7-én:

„Semmiféle mozgalomnak, sem tagja, sem vezetője nem voltam. Egy mozgalomban az ember tudatosan kötelezi el magát, ismeri célját, struktúráját, feladatait. Amikor Barlay Szabolcstól átvettem egy leánycsoportot, nem arra köteleztem el magam, hogy egy mozgalom mun-

* A Belügyminisztérium politikai titkosrendőrségének hírhedt központi szék-helye és hatalmas börtöne.

katársra leszek. Egyedüli mozgatóm Jézus és az ő Evangéliuma volt. Örömet jelentett megosztani hitemet, segítő testvérként állni azok mellé, akik keresők voltak, egymás hitén növekedni azokkal, akik számára fontos volt a hűség.

Nem volt előre kidolgozott pedagógiám, módszerem, hiszen magam is csak a huszonévesek közé tartoztam. Mindazt, ami tíz év alatt széleskörű munkává terebélyesedett, nem volt más, mint az élet-hozta feladatokra, személyes kérdésekre, vágyakra, szomjúságra adott válasz szeretetben, kockázatok vállalásával, úgy, ahogy lehetett a lehátárolt körülmények között. Nem akartam semmit sem átmenteni, megmenteni, szervezni. Egyszerűen igyekeztem hűségesen élni. Öt-hat 16—17 éves lányt vállaltam el, akik alsósok tanítására vállalkoztak. A hittantanulást komolyan vettük. A kicsikkel foglalkozókat segítettem. Közösen számoltak be eredményeikről, s közösen kerestük a megoldásokat. A különböző igények és módszerek az idők során alakultak ki: beszámoló, év végi összefoglaló, versenyek, szórakozás, kirándulás, színház, mozi, hangverseny, ünnepekre közös készülés és azok megülése. Nyáron nyaraltatás, sátorozás, (ennek keretében a főzés, a takarítás és a vásárlás elsajátítása, egymásra figyelés, felelősség vállalása). Segítőtársaim ötleteikkel, életrevalóságukkal formálták, alakították az életet, úgy kapcsolódtak egymásba, mint a fogaskerekek. A lelki vezetést Barlay Szabolcs látta el: egy-egy lelki nap, közös szentmise, konferenciák, beszélgetések. Nem táboroztunk, nem agitáltunk, egyszerűen csak éltünk. Nagyjából 40 fővel volt kapcsolatunk, elsősöktől egyetemistákig. *Kereszty Zsuzsa* egyike volt a leglelkesebbeknek. A Faluhelyi családnál laktam, bátor mellémállásuk lehetővé tette, hogy lakásomon bármikor bárkivel találkozhattam. *Faluhelyiné Magdi* pedig, aki akkor a MOM kultúrtermében tánctanfolyamokat tartott, megszervezett egyet csak a mi gyerekeink számára. Kértem, kíméljenek meg a vezetővé avatástól, hiszen csak társuk, testvérük, segítő társuk voltam, maradtam mindvégig.

Mindezt a munkát orsolyita nővérként végeztem. Az 1950-es szétzórás után 22 évesen ebben láttam lehetőséget hivatásom megélésére. Mai szemmel nézve mindez arra is jó volt, hogy elvezessen egy másik, a mai korban talán járhatóbb útra, Charles de Foucauld Jézus kis testvérei közösségébe, ahol jelenleg is munkálkodom. Ez pedig ép-

pen egy ávóson keresztül történt, aki az egyik kihallgatás alkalmával egy gépelt szöveget nyomott a kezembe, ami nem volt más mint Charles testvér élete. Ez indított el engem ezen a másik úton, de ez már egy másik történet.

Kívánok jó munkát, *sikeres könyvkiadást*, erőt, kedvet, kitartást országuk újjáépítéséhez. Magam is igyekszem haza, hogy ne maradjak ki ebből a munkából. Addig is szeretettel és imával gondolok haza.

Üdvözlettel:

Hopp Rozália.

2. Lányok a Rozgonyi-vonalon

„Hihetetlen, hogy milyen tiszták voltunk.”

„Én fiúvezető voltam, fiúkkal foglalkoztam — meséli Rozgonyi György —, s ha olyan programunk volt (még a Barlaytól való elágazás előtt), amelyre lányokra volt szükségünk, szóltam valamelyik lányvezetőnek. Amikor fiaink kamaszodni kezdtek, felvetődött a *társaság igénye*. A fiú-lány kapcsolatokról mindig szó esett, de az elmélet — hogyan viselkedjen egy keresztény fiú lányokkal — nem kerülhetett kipróbálásra. Korábban is voltak farsangi összejövetelek ismerős lányokkal, de ez a forma nem vált be különösen. Úgy adódott, hogy a kisebbik húgom korosztályában sok kislány volt, így aztán a húgokon keresztül alakítottunk ki csoportokat. Koedukált nevelés nálunk nem volt, de még az iskolában sem volt, hiszen ez a József Attilában csak 1961-től kezdődött. Az egyetemista korosztály és a felnőttek körében természetesen már együtt volt a két nem. A tábort is külön rendeztük. Ennek több oka volt. Az egyik az, hogy a lányok azért nem voltak annyira sportosak. A 120 fiút a legrosszabb időben is kivághattuk a Börzsönybe, a lányokat viszont egy balatonszemesi villa kertjébe küldtük.”

Levél Genfből, 1991 Húsvétján:

„Kedves Kamarás István!

Az emlékek feltűrására most jó lenne benyúlni a svájci idegen-rendőrség irattárába, mert emlékszem, amikor itt menedékjogot kértem 1964 augusztusában, akkor a berni hivatalnok elég sokat kérdezgetett és jegyezgetett a mi „turistacsoportunkról” és annak lebukásáról. Ak-

kor úgy éreztem, ő tudja, hogy én miről beszélek. Akkor még emlékeztem annak a szerzetesnek a nevére, akit egyébként csak ritkán láttam, hacsak nem kizárólag a dobogókői nagyvérét vasárnapi miséjén.

Gondolatvilágomban a csapatnak nincs neve. Ironizálva magunkat turistacsoportnak neveztük, mert ez volt az egyetlen látható szervezési formánk. Legalább is mi belvárosiak valami bádogos és vízvezetékszerelő szövetkezet természetjáró csapatához „tartozunk”, vagy legalább is kapunk tőlük egy tagsági könyvet, amivel csoportosan kedvezményesen utazhattunk, s a turistaházakban olcsón szállhattunk. Néha ezeknél is összejöttünk a belvárosi templommal szemben lévő pinceklubjukban, de itt a téma csak a térképoltvasás, a kompasz használata és a terepjárás csinja-binja volt. Ide *Rozgonyi Gyurka*, *Dávid Laci* és más „nagyfiúk” is eljöttek, akikkel különben csak kirándulásokon találkoztunk.

A csapattal a Dávid-család révén kerültem kapcsolatba 1957 őszén, amikor elkezdtem a gimnáziumot. Ez egy nagy fokú bizalmatlanság kora volt, kevés emberrel lehetett őszintén beszélni, *mindenki bezárkózott*. Az egész mozgalomnak talán nem is az a megtanult hittan, vagy az az állami indexen álló filozófusok néhány kézzel lemásolt könyvrészlete volt a legfontosabb, hanem az, hogy voltak, *akiben megbízhatott* az ember. Volt egy titkunk nekünk, „másként gondolkozóknak”. A Veres Pálné gimiben is nagyban „ellenforradalmaztak” a tanárok, a diákok röpgyűltek, tiltakozó levelet küldtek Lumumba halálakor, mindezekkel szemben ez a „mozgalom” védelem volt az *intézményes hazugság* ellen.

Morelli Edit volt a vezetőnk. Szőke egyenes haj, gallérvonalban egyenesen levágva, finomvonalú szívalakú arc, világosbarna szem. Vékony közép-termet. Legtöbbször világos ballonkabát. Halkszavú, inkább félénk. A csoport-dinamika és a vezetéstan számára ismeretlen, vagy elutasítva. Szentimrevárosi, de nála sosem voltunk. Már érettségizett, de ha jól emlékszem, nem volt egyetemista. Valami békés makacssággal terelte a magunkfajta bakfisok figyelmét a szellemileg magasabb igények felé.

Kovács Tünde osztálytársam volt már az Irányi utcai általánosban is. Amikor arról volt szó, hogy megalapítsunk egy csoportot, rá gondoltam elsősorban. Hatan voltak testvérek, és a legsötétebb időben is mérnök papája vitte a templomi zászlót a húsvéti körmeneten. Fiútestvérei

meg minsitráltak. Csoportunkhoz tartozott még Majoros (?) Mária, A Gellérthegyen laktak, egy Hegyaljai útról nyíló utcában. Hullámos sötétbarna hajú, sötétszemű, kerekarcú, vidám lány. Velünk egyidős volt, de már nőies. Budai gimnáziumba járt.

A legszebb lány valahol a Gellért Szálló fölött lakott egy villában. Szóke, rövidhajú (bubi-frizura?), nem magas nem is nagyon vékony, dinamikus, de valami skandináv nyugalommal. Idősebb lehetett, mint mi, a szervezők közé tartozott. A számháború szervezésekor már előre felmentek sátorral a hegyekbe. (Kékkockás short.)

Sajnos, amikor Rozgonyi Gyurkát letartóztatták, akkor mindenki elbújt, mint csiga a házába. A Dávid-fiókkal még találkoztunk egyszerűen »bulin«, de a többiekkel megszakadt a kapcsolat. A fiók-rendszernek megvolt az előnye, hogy nem lehetett felgöngyölni, de ekkor a fiókok falakká váltak.

Jeles érettségim ellenére sem vettek föl egyetemre. Külker levelező tanfolyamot végeztem, majd német-orsz levelezőként dolgoztam a TERIMPEX-nél, s amikor először kaptam útlevelet, Svájcban maradtam. Közgazdász lettem, bankbefektetésekre specializáltam magamat, és ennek a szakmának sok „sikerélményt”, ember- és világismeretet köszönhetek. Remélem könyvét sikerül hamarosan befejezni és elolvashatom. Kívánok hozzá sok sikert. Baráti üdvözzellet:

Kuster-Kanizsai Zsófia

Lányi Ildikó az egyik kisleány nővére volt, ő volt az első lányvezető a Rozgonyi-vonalon. Ennek a csoportnak volt tagja *Jóföldi Zsuzsa*, *Koronai Judit* és *Szebeni Éva*. Emlékezetükből így áll össze ennek a csoportnak a működése:

„12—14 éves koromban, 1955-ben indult a csoport Ildikó vezetésével. Ekkor ő negyedikes volt a Kaffkában, de 1956-ban disszidált. Vele kapcsolatosan csak arra emlékszem, hogy karácsony előtt szíveket rajzoltatott, s azon ablakokat nyithattunk, ha valami jócselekedetet (önmegtartóztatás, nassolásról lemondás) csináltunk. Ekkor jött *Pergovác Erzsébet*, vagyis Gömbi. *Makkos Emese*, *Kolontay Judit* és húga *Bea*, *Jóföldi Zsuzsa*, *Bárdos Katalin* és *Rozgonyi Kati* tartozott a csoportba. Minden héten volt összejövetel. Volt hittan: katekizmus, Biblia, egyre magasabb fokon. Ezt is élvezték, mert sok minden új volt. Szüleink jártak templomba, mi is, de azt sem tudtuk pontosan, mi is történik a szent-

misén. Ekkor kezdtük tudatosan megélni. Ezen kívül nem igen volt más, csak valami jellemtan, különböző típusok. Abban az időben még nem volt annyira téma a családalapítás, meg a szexuális dolgok. Akkor minden további nélkül elmehettem öt fiúval biciklitúrára, s aludhatunk együtt egy szénakazalban. A mai fejemmel hihetetlen, hogy milyen tiszták voltunk. Fantasztikus élményt adott egy-egy barlangban tartott vagy erdei mise.”

„Hetenként találkoztunk, az összejöveteleken vallási vonatkozásban voltak elbeszélgetések, gyakorlatok. Ilyenkor táncolni is tanultunk: rockyzni, keringőzni. Tanultuk a bemutatkozást, a társas együttlét szabályait is. Kirándultunk is. Farsangi időben szombatoként házibuli, szendvicssel, szörppel és — ez volt a csúcs — minyonnal, smár nélkül. Nyáron nyaralás, biciklitúra. Emlékszem egy dunabogdányi lelkigyakorlatra is, de csak arra, hogy emeletes ágyakban aludtunk, s egerek mászkáltak a padlón.”

„Egyrészt hittan-dolgokkal foglalkoztunk, de társadalmi dolgokkal is: hogyan kell viselkedni. Tánciskolát is szerveztünk, farsang, locsolóbál, Mikulás este, piknik alapon.”

Legnagyobb élményük második csoportvezetőjük volt. „Gömbi (*Pergovác Erzsébet*) egy fekete, nagyon aktív, rendkívül helyes fiatal hölgy volt, gyógytornász, jóval idősebb, mint mi.”

„Egészen extra, egészen fantasztikus egyéniség volt. Akkor végezte a TF-et, később a pszichológia szakot is elvégezte. A maga korában extravagáns volt. Színes egyéniség, ötletére egyik kirándulásunkról autóstoppal jöttünk vissza, ami akkor még szinte elképzelhetetlen volt. Jelmezbált szervezett, s egy opera-paródiát.”

„Vidám volt, ötletgazdag, remekült táncolt. Olyan bulik is voltak, hogy ő tangóharmonikázott, Rajk Andris zongorázott. Nagyon színesé tette a programokat. Nálunk tíz évvel idősebb, de partnerünk volt. A szülőket egy kicsit zavarta, hogy szinte a felelőtlenségig volt jópofa. Lementünk a Balatonra s a fészerben aludtunk a tyúkok között. Fagylaltevő-versenyt szervezett Tihanyban, s egymás után rakosgatott fel minket az autókra. Olyan volt, mint egy tűzgolyó, mint egy cigánylánynak, úgy villogtak a szemei. Molett volt és guszthusos. Bejött, egy szót sem szólt, s élénkség jött vele a szobába. Nagyszerű táncos össze-

jöveteleket szervezett. Minden lány másféle, saját magára jellemző virágot tűzött a hajába, s a fiúk a virágoknak küldtek szívüküldit.”

„A gerecsei kunyhótűz után vált meg tőlünk Gömbi, okát akkor nem közölték velünk. Talán mert könnyebb stílusú volt. Kétségkívül *Halter Zsuzsa* sokkal komolyabb volt.” Az olvasó már tudja, hogy a kunyhó-égés utáni átmeneti összejövetel szüneteltetésében való megállapodás megszegése miatt kellett Gömbinek ettől a csoporttól megválni, de Rozgonyi György nem akarta ezt az egészen kivételes személyiségű vezetőt teljesen kivonni, segítségével Gömbi kapott egy másik csoportot a Gáldi-ágban. Ennek az „ős-csoportnak” ezután egy orvostanhallgató, *Halter Zsuzsa* lett a vezetője.

„Ekkor már 18 évesek lehettünk. Zsuzsa precíz előadásokat tartott, alaposan kidolgozta jegyzeteit. A kontraszt Gömbi után eléggé erős volt. Erről persze Zsuzsa nem tehetett. Volt olyan, hogy Zsuzsa mindenkitől elkérte időbeosztását, s utána mindenkinek elmondta a véleményét. Szexuális vonatkozásban tökéletes felvilágosítást kaptunk tőle, nem finomkodva, teljesen felnőttként kezelt minket.”

„Tanultunk valamit szexuális életre felkészítés címén. Például ilyeneket, hogy milyen csókok vannak. Megdöbbenéssel hallottuk, hogy nyelves puzsi is létezik.”

Hogy nem csak Gömbi (vagyis *Pergovác Erzsébet*), hanem *Halter Zsuzsa* is megelőzte egy kicsit korát, pontosabban a korabeli hittan-, erkölcsstan- és illemtan könyvek szemléletét, azt jól bizonyítják a szentimrevárosi lánynevelésben is komoly, ám — jól érzékelhettük — korántsem kizárólagos szerepet játszó lánynevelési brosurák. Az „*Ószinte beszélgetés serdülő lányok problémáiról* (12–15 éves lányoknak)” c. könyvecske, mint az előszó írja „tapasztalt katolikus orvos, leánynevelők, édesanyák és papok közös munkája”. Az első oldalak arra figyelmeztetik a kislányokat, hogy „még édesanyád fiatal lánykorában sokkal védettebb volt a lányok élete. Rendezett otthon, intézet védte őket. Ma ezek a külső védőfalak majdnem mind leomlottak körülötted. És egy olyan világban élsz, amely igen kevésbé van tekintettel arra, ami finom, nemes, tiszta”. A tartalomjegyzék elég sokat elárul ennek a könyvnek a szemléletéről:

Kislányból nagylány

Titkok kapujában

Az édesanyai szeretet forrásánál
Édesanyád
Tanulj meg várni
A Te ékességed a tisztaság
... mások a fiúk
Tudsz-e már táncolni
Bűn-e a csók?
Ne nyúlj hozzám!
Az élet kelyhe vagy
Az első szerelem
Vadvizek
A bimbó tanítása
Kerüld a semmittevést!
Szeress otthon lenni!
Érintetlen tisztaságban — Isten országáért
Gazdagodnod kell
Edzzed testedet!
A tudás kincsei
Gyakorlati tudás
Egyéniség
Várnak Rád
Az élettársad
A gyerekeid
Sokan várnak Rád
Mit jelent lelkiéletet élni?
Néhány tanács szentgyónásra.

A „*Hogyan is születnek a gyerekek?*” kérdésre a 12–15 éves lányok következő választ kapják: „Ha a Jóisten úgy akarja, az édesanya méhében összetalálkozik két kicsike sejt, melyhez Ő halhatatlan lelket teremt. Azt a pillanatot, mikor Isten lelket teremt a megtestesült petesejtbe, és ezzel az élet elindul, amit fogantatásnak vagy fogamzásnak nevezünk. Szeretném, ha megéreznéd: milyen nagy és szent dologról beszélünk most. Nincs ebben semmi csúnya, semmi szégyelni való.”

A „*Tudsz-e táncolni?*” kérdésre eképpen felel a könyv: „Ő szinte látom sértődésre kanyarodó szád sarkát. Hogy ez már csak természetes, hogy

Ó S Z I N T E

B E S Z É L G E T É S

n a g y l e á n y o k k a l
a h á z a s s á g r ó l

Dr. Arató Miklós Orbán
O Gist
H-7621 Pécs
Széchenyi tér 11

„Bandi bácsi” pecsétje csak 1990-ben került rá az 1950-es években készült
„munícióra”

T A R T A L O M J E G Y Z É K

Holytatni kellene a beszélgetést	1.
ÁLOM ÉS VALÓSÁG	2.
ha asszony leszek....	2
Minden igazi leánysziv	3.
Vétkes könnyelműség	5.
ISMERD MEG MAGAD	6.
Férfi lélek....Női lélek...	6.
Értékes N Ő I egyéniséget...	10.
Szeretném ha szeretnének	10.
"Gyere kiosim gyere..."	12
Testedet	14.
Amikor az Isten azt üzeni Néked...	16.
Karácsonykor történt	17.
AZ IGAZI HÁZASSÁG	
A szívek egysége	19.
Szellemi közösség	20.
Gazdasági egység	21.
"...ketten egy test..."	26.
Ki Te szent Szűz a Szentlélektől	
fogantál	27.
Születésszabályozás.	29.
A MEGSZENTELT HÁZASSÁG	
A házasságra vonatkozó törvények	33.
A házasság áldásai	34.
A gyermek	34.
Hűség	35.
A szentségi kegyelem	36.
Modernek legyünk?	37.
Vegyes házasság	38.
Házassági akadályok	39.
Polgári házasságkötés	41.
KÉSZÜLNI KELL	
Ne siess	41
Testi egészség	42.

Dohányzol?	44.
Iskolázott akarat	45.
Gyakorlati tudást	48.
Általános műveltség	50.
Néhány szó a divatról	50.
Rendszeres lelkiélet	53.

SZAKADÉKOK

Veszedelemes naivság	53.
Sabad flörtölni?	54.
Szivrablók	55.
Megkötve....fogságban	57.
Aranyszabályok	58.
Leányzó, mondom neked helyj fel...	59.

KI KAPJA AZ "IGEN"-t	60.
házasság minimális követelményekkel	60.
Fogok-e Vele találkozni	60.
Ne csak a külső	61.
Vallásához hű katolikus	61.
Fedhetetlen előéletűnyi Könyvtár	62.
Egyéb erkölcsi szempontok	63.
Korkülönbség	63.

VÁRAKOZÁS BETELJESÉDÉS

A jegyesség	65.
Megbeszélőnivaló	66.
A szeretet külső megnyilvánulásai	66.

ÉS HA NEM?

Miért nem megy egy leány férjhez?	68.
"Ime a Te fiad..."	69.
"Nekem nincs egy sem..."	71.
Készülj el tehát	73.

EGYÜTT TANULTOK AZ EGYETEMEN,
EGYÜTT KÉSZÜLTÖK VIZSGÁKRA,
DE MÉGIS, TUDATOSAN TÖREKEDNEK KELL
REGISMERNI ŐT!! MERT HISZEN
M Á S MINT TE...

saját vágyaikat, hogy Krisztust
öltsek magukra, akik meghaltak
saját maguknak, hogy önzetlen
szeretetben csak másoknak éljenek.

"Amit egynek a legkisebbek
közül cselekesztek,
Nekem cselekszitek." / /

N Ő K K E L L E N E K akik alázatos
engedelmességgel töltik be Istentől
kapott n ő i hivatásukat.

Váradság, virrasztás, önmegta-
gadás között, tisztaságban, tü-
relemben, jóságban és okossá-
ban a Szentlélek és az igazi
szeretet által, és az igazság
kimondása által.

E Z É N T K E L L

az igazság fegyverse-
tében véd- és dacszö-
vetségben, szegény és
Országos S gyalázat, dicséret és
balspra között

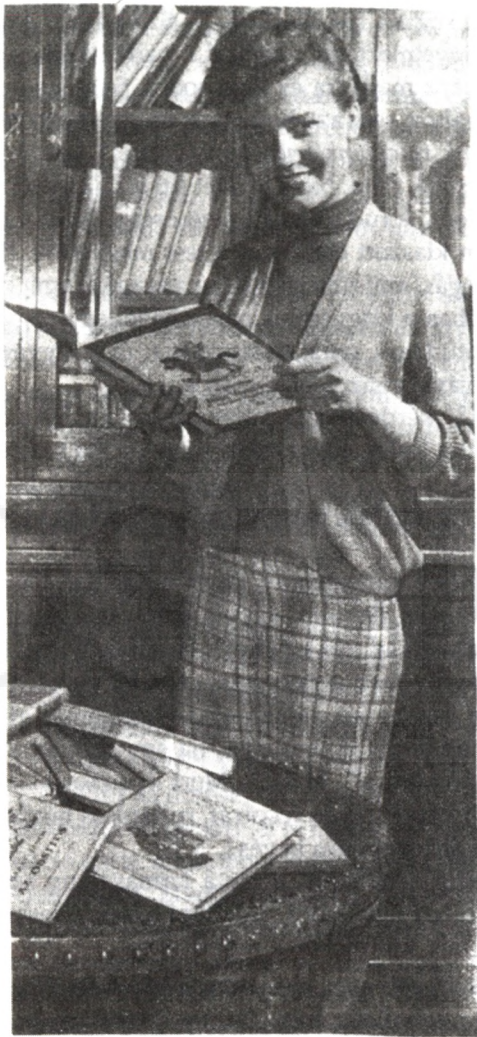
S Z Ü N T E L E N Ű L

A mennyei háza felé törekednünk, és
M Á S O K A T

minden eszközzel magunkkal rántanunk,
mindég Isten nagyobb dicsőségére.

o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o
o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o
o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o

Részlet egy lányknak szóló gépelve sokszorosított és az 1950-es években
titokban terjesztett füzetből

OLVASS, 'TOREKEDJ IGAZI MÜVELTSÉGR.

*Az 1950-es években gépelve sokszorosított füzeteket képesújságokból
kivágott aktuális képekkel illusztrálták*

az ember 14 éves korban tud táncolni. Jó. Szeretsz is? Itt sincsen baj. De szeretnék arra figyelmeztetni, vigyázz! A parketta síkos. Sokan csúsztak már el rajta. Vigyázz magadra és táncosodra. Soha ne engedd, hogy túl közel tartson magához, sem azt, hogy tánc ürügye alatt öleljen meg.”

A „*Mit is értünk tulajdonképpen tisztaságon?*” kérdésre: „Nem csak nem vétkezést értünk rajta. Nem az élet titkainak, nagy és szent tényeinek nem-ismerését. A tudatlanság nem erény. Nem a sápadt gyengeség, az örömtelen kiaszott élet, nem a test megvetése. Belső erő, rejtett kincs, belső ragyogás, ami túlsugárzik az anyagon, amit ha megőrzöl, ha átalakítod magadban a kisgyermek naívságából egy nagylánynak az élet titkait ismerő, öntudatos, szűzi tisztaságává, úgy ragyog majd benned, hogy életed példájával vonzol feléje másokat is.”

A „*Bűn-e a csók?*” kérdésre az a válasz, hogy az „Út a bűnhöz, s ezért tilos. Olyan, mint a kulcs. Egy elzárt, szép kertbe az mehet be, akinek a kapuhoz kulcsa van. A te tisztaságod gyönyörű liliomoskertjének kulcsa a csókod. Ne add oda másnak, mint akivel majd egy életre kötöd össze sorsodat.”

Megtudhatja még a kamaszlány, hogy ruhájának hasonlítani kell „a miséző kelyhet takaró fátyolra, vagyis nem csak védelem az időjárás ellen, hanem eltakarja az élet kelyhét”, és azt is, hogy „Isten irgalmazzon aztán, ha ragály lesz a rajongás, és a fél osztály »lelkesedik« a tanárnőért, vagy eszébe jut valakinek a tisztelendő atyát elárasztani érzelmeivel, s még ennél is rosszabb, ha egy színész vagy sportoló a rajongás szenvedő alánya”. Miért? „Mert ilyenkor ki kell vágni az újságokból minden képet, olyan frizurát, ruhát kell hordani, s az eredeti aláírásért semmi áldozat nem kevés,,.

A „bimbó” pedig arra tanít, hogy a kamaszlány szeressen otthon lenni, babáinak ruhát fabrikálni, erősíteni testét, édesanyjával megbeszélni olvasmányait, különösen a regényeket.

Az „*Őszinte beszélgetés nagy leányokkal a házasságról*” c. könyv hangüvése: „Vétkes könnyelműség volna hamis ábrándképek miatt, vagy felületességből az igazi boldogságot eljátszani. Vannak lányok, akik romantikus önszeretettől elvakítva elvesznek ábrándjaik világában. Aki azonban csak ilyen ábrándokkal lép be a házasság kapuján, és mint feleség és anya édes boldogságot vár, azt a valóság lábánál fogva rántja le az álmok egéből.” Hogy ez ne következzen be, a könyvecske a kö-

vetkezőket tanítja: „A férfi aktívabb természetéből nem csak alkotás nagyobb készsége következik, de a durvaság, lobbanékonyság és önzés is. A nő passzivitásából hallatlan kitartás, türelem, áldozathozás, lemondani tudás forrásozhat, érzelmi életéből sok melegség fakad, de veszélye a lapos, érzélgős szentimentalizmus, szeszélyesség, kicsinyesség, hiúság, érzékenykedés, s mivel inkább személyek, mint elvek és törvények befolyása alatt áll, sokszor nem tud eléggé tárgyilagos lenni.”

„Álltál-e már szénaitlatú júniusi éjszakán nyitott ablaknál? A csillagok szikrázva ragyognak a mélyfekete égen, és te úgy érezed, magadhoz tudnád ölelni az egész világot. Szívedben ugyanakkor csendben emelkedett föl a vágy, hogy valaki téged fogjon kézen, s vigyen a boldogság felé. És amikor ezt először ismered fel magadban, úgy kell elfogadnod, mint női lelkiséged egyik jellemzőjét. Hadd mondjak azonban valamit a szeretetről. Vágyol arra, hogy szeressenek? Szeress másokat! Szórd pazarló kézzel szereteted minden embertársadnak, és a szétszotott szeretet visszaragyog szívedre. A házasságban is ez vár rád, kedves húgocskám: várnak tőled, kérnek tőled, reggeltől estig. És ha tudsz adni mindig, viszonzásra nem várva, boldog leszel.”

„Múlnak az évek, már 18–19 éves vagy. Különös, eddig ismeretlen sóvárgás ébred benned, új, kicsit félelmetes édességű érzés fut végig rajtad. Nem is tudnál beszélni róla, ha akarnál sem. Ha tisztán őrizted meg szívedet, sejted úgymiről van szó. Felnőtt nővé érő tested üzenetei ezek. Ne félj ezektől az érzésektől. Csak egyet jegyezz meg: nem szabad nekik engedned. Ahogy jött, el is múlik. Jól tudod, hogy kb. 14 nappal a menstruáció előtt, tehát a peteérés idején találkozol gyakrabban ezekkel az érzésekkel. Megfigyelhetted, hogy ilyenkor különös meleg gyengédséggel kívánczol gyermekek után. Látod húgocskám, az évek múlásával minden úgy alakul benned, hogy az édesanyaság nagy célját szolgálja.”

„A házasság életközössége a szívek egysége. Szellemi közösség. Ahhoz menj feleségül, akivel egy életen át tudnál beszélgetni. A házasság közösségében olyanok lesznek számotokra a csendes beszélgetésben eltöltött órák, a kölcsönösen kicserélt gondolatok, nézetek, mint egy oázis.”

„A házasság az egész személyiség odaadását igénylő kötelék. A Szentírásban Jézus azt mondja erről: «És lesznek ketten egy test». Vall-

juk meg, Húgocskám, a házasságnak ez az a vonatkozása, ami legkevésbé vonz Téged. Ez női lelkeséged egyik jellemzője, s megmarad akkor is, ha már régen asszony, talán 4-5 gyermek édesanyja vagy, de ahhoz, hogy egy új élet világra induljon ketten kellenek. Isten egy ösztönt épített be az ember természetébe, melynek kielégítését élvezettel, testi jóérzéssel kötötte össze. A fajfenntartás ösztöne ez. A kielégítésével járó élvezet természetesen nem cél, csak eszköz!”

„Ne csak a külső jöjjön számításba. Hogy vállalai elérik-e Toldi Miklós arányait, milyen haja, szeme. Mindennél fontosabb legyen számodra jellemének szilárdsága, belső értékei. Legyen vallásához hű katolikus. Ez szinte a legelső követelmény.”

„Gyűrűváltás után karonfogva járhatsz jegyesseddel, ő megcsókolhatja arcodat, s te viszonzozhatod csókját. Tudom, szívesen simulsz vőlegényed erős karjaiba, de vigyázz. Nem tilos, ha jegyessed ajkadat csókolja meg, de vigyázz, a csók nem csak a legmélyebb tiszteletet, az érzelem bensőségét fejezheti ki, hanem a szenvedélyes vágyakozást és a testi birtokolni akarást is.”

„De hát még sem lehet az embernek 10—12 gyereke. Hogyan tartanák el? Nem vagyok bolond örökké terhesnek lenni meg szűlni! Ezek a hangok, melyeket Te is ismersz, és Ti nagylányok már a levegővel szívjátok be. De mit szólnak ezekhez a sokszor valóban súlyos problémákhoz? Az egyik: szükség van arra, hogy a házastársak a lelkiélet minden természetfeletti erőforrását igénybe vegyék. A másik: a házastársaknak joguk van, sőt bizonyos esetekben, pl. betegség esetén, kötelességük is, hogy kölcsönös megegyezéssel egy ideig megtartóztatják magukat. Tehát, ha valaki nem képes a gyerekek vállalására, akkor sem fecsérélheti el nemi erőit bűnös módon. Szinte látlak most magam előtt kedves kishúgom. Ezt jelenti asszonynak lenni? Ugye, igaz, amit beszélgetésünk elején mondtam? Az élet nem hasonlít rózsaszínű leányálmokhoz!,,

A vezetők egy része természetesen kommentálta, kiegészítette ezeket a brosrákat, például olyasmivel, hogy a házaspárok együttesen forduljanak krízishelyzetben lelkiatyjukhoz megvalósítható megoldásért.

Hogy mekkora súly volt ennek a szemléletnek a mozgalomban, s ez mennyiben járt negatív és pozitív következményekkel, erről kevés ér-

demi információja van a szociológusnak. A következő két megnyilatkozás mégis sejtet valamit:

„Férjemet a mozgalomban ismertem meg. Többen legyeskedtek körülöttem. Minden fiú feljött értem elkérni szüleimtől, ha sétálni mentünk, s egyik sem fogta meg még a kezemet sem. 19 évesen mentem férjhez, s a házasság felhozott egy csomó problémát. Tanfolyamra jártam, férjem egyetemre, a szomszéd szobában meg a szülők, két gyermekem már volt, s tudtam, hogy egyházam szerint nem szabad vétkezni. Mi vétkeztünk, s én elmentem egy atyához. A pap arra hivatkozott, hogy ő kilencedik gyerek volt, meg az ég madaraira. Egy másik papnak is elmondtam gondjaimat: férjem azt szeretné, ha minden este az ágyban is felesége lennék, én örök hűséget esküdtem neki, mit tegyek? Azt mondta, teljesítsem férjem kívánságát, de én ne vegyek részt benne, ne élvezzem. Mondtam, így mennek tönkre házasságok, mert nem lehet átverni azt, aki szeret. Erre azt mondta, élvezhetem, de akkor majd ő lesz a bűnös Isten előtt. Házasságom megőriztem, férjem még ma is kíván, de ennek az volt az ára, hogy azóta nem megyek gyónni, áldozni, s ma már elmaradozok a templomból.”

„Talán azért is vehető a mozgalomban eltöltött idő szép és gondtalan szakasznak életemben, mert a tartalmas szórakozást biztosította. Elég jó házasságok sikeredtek belőle. Az enyém is ilyen. Tiszta emlékeim vannak. Volt bennünk valami tartás, nem volt stichje a kapcsolatoknak. A mai fiatalok nem tudnak kötetlenül elmenni sehová, csak párosan, hiányzik a haverság, a barátság, a gondtalan élmények, túl korán belecsoppennek a dolgok lényegébe, s kimaradnak az élet szép részéből.”*

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Barlay Ödön, Dávidné Jóföldi Zsuzsa, Keglevich László, Kereszty Zsuzsa, Korontay Judit, Kuster-Kanizsai Zsófia, Nagy Júlia, Nobilis Gábor, Hopp Rozália, Rozgonyi György és Jankuráné Szebeni Éva visszaemlékezéseiből merítettem.)

* Ahol a házastársak együtt keresik fel tájékozott lelki vezetőjüket, az a bilológiai ismeretek felhasználásával tudott megoldást a jó keresztény házasságra, amint ez utóbbi közlés is igazolja. (A szerkesztő megjegyzése.)

I S M E R D M E G M A G A D

Férfi lélek...Női lélek...

Már kisgyermek korában észre-
vetted, hogy vannak fiúk és vannak lé-
nyok. Ároán megfigyelted azt is, hogy a
fiúk valaminépp mások mint Te. Játéka-
ikban vadabbak, bátrabbak, sokszor talán
durvaságuktól is szenveddél. Az is ész-
re vetted, hogy fiúk és lányok között a
testi különbségek is vannak.

Itt az ideje, hogy meg lásd, férfi
és nő mélyrehatóan különbözik belkileg
is. Te más vagy mint a fiúk. És ahogy
gyermekkorod óta serdüléssé évei tel-
tek, multak, ez a "más" nívoltod, női e-
gyéniséged, - szépen lassan, kialakult.

Részlet az 1950-es évek földalatti irodalmából

X.

KLERIKUSOK A MOZGALOMBAN

„Úgy lett bemutatva, mint egy nagybácsi, vastag talpú cipő volt rajta, csövesen volt öltözve.”

A mozgalom indításában a klerikusok és világiak körülbelül egyenlő szerepet vállaltak. A Barlay-ágban a mozgalom teljességgel egybefonódott *Barlay Szabolcs* személyével, még akkor is, ha csoportjai többé-kevésbé önállóan dolgoztak, világiak invenciózus* vezetésével. Más volt a helyzet a „főnöki” ágban: ez civilek vezette mozgalom volt, amelyre azonban mégsem illik a „világi”, vagy „világias” jelző, mert egyházi volt ez is, de már inkább a második vatikáni zsinat szellemében „*az egyház mi vagyunk*”-elvet követve. A világi papok és szerzetesek azonban — ha a háttérben maradtak is, ha irányítás helyett csak a tanácsadó és lelkiatya szerepét vállalták is — itt is komoly szerepet kaptak. Mivel Barlay Szabolcs szerepével és „olvasatával” a IV. fejezet már érdemben foglalkozott, most elsősorban a „főnöki”-ág és a klerikusok kapcsolatáról esik szó.

A „civilek” így látják a „klerikusok” szerepét mozgalomukban:

„Pap vezetők nem voltak, csak ismerős atyák, mint elsősorban *Kölley Gyurka*. Többször vendégeskedett táborainkban, többször látogattuk meg őt, és nála, Dunabogdányban vettünk részt egyszer a nagyheti szertartáson.”

„Gondoltam, hogy vannak a háttérben papok is, de alig láttam őket. Lakáson sosem találkoztunk pappal, nem kerestük fel őket működési helyükön, csak barlangban vagy tisztáson találkoztunk velük.”

„Mi nem akartunk semmit sem csinálni a Tanítóhivatal felhatalmazása nélkül, csakhogy nem akadt volna minden csoportba felszentelt pap és hivatalos jóváhagyással rendelkező hitoktató. Ezt azzal ellensúlyoztuk, hogy mi keressük meg a papokat. A mi első számú szellemi

* leleményes, ötletes

atyánk az aranyos és kedves *Arató Miklós Orbán* ciszterci atya, akit a legtöbb ember *Bandi bácsi* néven ismert. Soha nem avatkozott abba, amit csináltunk, mindig csak a kérdésekre válaszolt, s szívesen eljött velünk, ha hívtuk. Rajta keresztül ismertük meg *Keszthelyi Ferencet*. Nagyon kedélyes srác volt, ő inkább lelki vezetőként volt segítségünkre. Mi levágtuk magunkról — önvédelemből — a kirendelt főt, Barlayt, de megkerestük a katolikus egyházat. A nekünk segítő papok nem ismerték szervezetünket, nem is nagyon érdekelte őket. Jöttek, ha hívtuk őket. Több csoport szaktanácsadója és szellemi atyja *Havass Géza* volt. Ő maga is írt egy etika meg egy egyháztörténeti könyvet. Bármilyen kérdéssel lehetett hozzá fordulni. Az igényesebb *Gáldi Zoli* a nagyobbakhoz rendszeresen hívott teológusokat egy-egy előadásra, többek között *Olofsson Placidot*, *Kaposi Istvánt*, *Neszmélyi Józsefet*, *Dominek Györgyöt*, *Vass Tamást*, *Himfy Ferencet*, *Merényi Gyula Engelbertet*.

„*Arató Miklós Orbánról* nagyon jó emlékeim vannak. Az első táborban ő vonta félre a nagyobb fiúkat szexuális felvilágosításra. Más volt ezt olyantól hallani, akit nem látok hetente, mint saját csoportvezetőmet. Ezenkívül rengeteg apró ügyességére emlékszem. Nagyon jól tudott kamaszokkal bánni. Például, amikor vagány gyerekek elkezdtek cigarettázni, s hülyéskedésből őt is megkínálták, azt mondta: »Köszönöm, én már nem vagyok gyerek«.”

„Jött a *Bandi bácsi* (vagyis *Arató atya* *Bandi bácsinak* álcázva), s vasárnap valami ácsolt fabigyón misézett. Bigott ájtatoskodásról azonban szó sem volt.”

„Mindig mosolygott, nagyon barátságos, kedves ember volt. Kifelé nem volt szabad tudni róla, hogy pap. A táborokban szentmisét mondott, gyóntatott. A muzslai táborban elfűrészeltük a latrina fogódzkodóját, s majdnem ő volt az, aki beleesett. Akkor aztán összefogta a társaságot, s irányításával egy hatalmas, profi latrinát építettünk.”

„*Dominek Gyurka* jó fej volt, a táborban meg nem mondta volna senki sem, hogy pap.”

„*Dominek* egy 1957-es táborozás alkalmával ismertem meg igazán, de előtte is járt hozzánk etikai és teológiai előadásokat tartani. Igen hatásosan résztvett kirándulásainkon is, elég hosszú ideig lelki gondozónk volt. Jeleskedett művészetekben, fafaragó, oltárkészítő volt.”

„Amikor a *ciszterci atyák* már nem tudták tovább neveltjeiket felkarolni, akkor a Szegedről hozzánk került *Havass Gézára* zúdult a fiatalok egy része. Kitűnően értett hozzájuk, jól ismerte nehézségeiket. Sokuknak lelkiatyja, később jóbarátja lett. Jó emberismerő, s hihetetlen empátiakészség, irigylésre méltó mély hit, nagy megértés. Sosem írt elő semmit, nem döntött helyettünk, kérdésekkel és megjegyzésekkel segített. Veszületett pszichológus volt, megelőzött egy csomó tudományos felfedezést.”

„Nagy szerepe volt *Havass Gézának*, főleg Barlay illegalitásba vonulása után. Vonzóbb egyéniség volt Barlaynál. Nyugodt, kiegyensúlyozott, meggyőző erejű, ritka hatású pap volt. Egyszer megkért, tudnék-e neki segíteni, mint orvostanhallgató, mert egy lelki vezetettje, egy fiatalember homoszexuális tüneteket mutat, s jót tenne neki, ha összehoznám lányokkal. Az ilyenfajta pszichoterápia javaslata nagyon meglepett engem egy pap részéről, hisz a módszer nem járt veszély nélkül.”

„*Havass atya* sosem vállalta volna az olyan típusú vezetést, mint amit Barlay csinált. Tanácsadónk volt, bármelyikünkkel szívesen elbeszélgetett, könyveket ajánlott, megfelelő szakemberekhez küldött: »Te, nekem van egy öreg orvos barátom, az tarthatna nektek előadást a szexualitásról.«.”

„Hét éves koromban vesztettem el édesapámat, s *Havass Gézában* találtam meg azt a támaszt, akire ilyenkor egy kamasznak szüksége van. Rendkívüli ember volt, akiben maximálisan bízhattam. Egy végtelenül megértő valaki volt. Mélységes hitén keresztül próbálta intelligensen megmagyarázni, nem maszlaggal, nem prédikációval, hanem érvekkel. Akkor őt már visszahelyezték Szegedre, amikor megnéztem Hochuth Helytartó c. darabját, s teljesen összetört bennem XII. Pius nimbusza, levélben kértem tanácsot, s ő valahogyan ezt az ügyet is helyretette. Partner volt. *Kölleyvel* táboroztam, de ővele lelki kapcsolatom nem volt.”

„*Keszthelyi Ferenc*cel egy házibulin találkoztam. Úgy mutatták be, mint nagybácsit. Vastagtalpú cipő volt rajta, csövesen volt öltözve. Mi még annyira földszintesek voltunk, hogy ő a nagy táncolás közepette — ő persze nem táncolt — bedobott közénk egy marék stollwerket. Erre mindenki elhagyta partnerét. Aztán beszélgettünk. Nagyon szimpatikus volt a tag. Később aztán azt mondta, ha van kedvem, találkozz

hatunk, s megadta címét, ami a budafoki plébánia címe volt. Megkértem, legyen lelki atyám, azóta is havonta járok hozzá fejmosásra.”

„*Kölley Gyurkához* mi jártunk ki Dunabogdányba, s egyszer-egyszer számháborúztunk a cserkészeivel. Egy alkalommal pedig ott csináltuk végig a nagyheti szertartást.”

„Egy téli táborból hazafelé menet meglátogattuk Dunabogdányban, ahol ő teljes gőzzel csinálta a kiscserkészestet. Külön volt könyvtárszoba, zeneszoba, játékszoba. Odaszoktatta a falusi gyerekeket. Ez annyira jól sikerült, hogy állítólag a párttitkár vitte a körmeneten a keresztet.”

És most a *klerikusok* a mozgalomból:

Arató Miklós Orbán egyfelől a jogászhallgatók vidám ifjúságát éli, másfelől lelkes cserkészvezető a pécsi ciszterci gimnázium 47. sz. Szent László király cserkészcsapatában. Eközben részt vesz *dr. Zsolt Zsigmond* pécsi orvos által vezetett magyar kisebbséget védő falujáró egyetemisták tevékenységében, mellyel a Dél-Dunántúli sváb községekben agresszíven működő Volksbund németesítő törekvéseit akadályozták. Az egyik csapatvezetői táborban egy „csodálatos beszélgetés” indítja meg a papi pálya felé, de ez csak később válik benne tudatossá. 1944-ben behívják katonának, s bár a leghelyetlenebb helyzetekbe kerül, ilyesmit ír naplójába „Boldog vagyok, nekem nincsen gondom”; mind ezt egy megtalált kincs, a Római levélben fellelt „Az istenszeretőknek minden javára válik” birtokában. 1946 májusában jön haza a hadifogságból, s jelentkezik cisztercinek. Azt a tanácsot kapja, hogy előbb befejezze be a jogot, ahol „Cum laurea Almae Matris” doktorál, majd 1947-ben beöltözik. Zircről csak annyit mond: „Nagyon boldog voltam, nagyon jó közösség volt”. Fiatalokkal akar dolgozni. Felszentelik, s a szétoszlott rend növendékeivel foglalkozik a földalatti rendi főiskola keretében. Az Ulászló utcai kápolnában misézik, gyóntat, népszerűsége miatt prédikálnia nem szabad, de azért mond néhány mondatot, s az Egyházügyi Hivatal* területi vezetője azonnal hivatja. Nem megy tovább a földalatti munka. Kéri helyezték el valahová káplán-

* A Kádár-rezsim alatt 1956 után az ÁVH feladatát látta el az Állami Egyházügyi Hivatal illetékese. A nép nem véletlenül nevezte „Állami Egyházüldöző Hivatal”-nak. (Aszerkesztő megjegyzése.)

nak. Nagytéténybe kerül, majd önálló hitoktató lesz a Kosztolányi téren, mivel azonban hittanosai száma 40-ről 370-re ugrik föl, kitiltják Budapest összes iskolájából. Ezután Budatéténybe kerül. „Rozgonyi Gyurkát nem ismertem. Valaki hozzám küldte. Elmondta, megszerveztek egy maszek hitoktatást, s arra kért, segítsék neki. Havonta kellett oda mennem. Közös hittan, mise, de főleg közös gyónás volt. Ha valami helyretenni való, megválaszolni való volt, segítettem.”

„Rozgonyi Gyurka egy rendkívül buzgó, lelkes ember volt, később derült csak ki, hogy gyakorlatlanságból fakadó ügyetlenségei is voltak. Ahol ő volt, mindig történt valami: leégtek a sátrak, összetört a kerék, de nagyon tetszett, hogy olyan lelkesen végzi munkáját. Mélyen hívő lélek volt, benne valami apostoli buzgóság. Fogalom volt a gyerekek számára. Nos, én lettem a *Bandi bácsi*, nevem, címem nem tudhatták. Voltak gépelt füzeteim, tucatnyi, mindenféle témakörben (egyház történet, krisztológia, erkölcsi nevelés, lánynevelés, ilyen címekkel, hogy „Fiúk a viharban”, „Riport Krisztusról”, „Őszintén nagylányoknak”), ezeket kölcsönözgettem. Nálam is volt házkutatás, de szerencsére az „őrangyalom” ezt időben megsúgta, s előző nap elmentettem ezeket valahová. Több táborukban is résztvettem, s közben mentek a pécsi dolgaim is. Gyurka táborainak cserkész tábor kerete volt, de nem imádkoztuk agyon magunkat. Pécssett is hasonlót csináltak, ahol szintén sokat segítettem. *Arató Laci* öcsémék (*Ivasivka Mátyással*, *Bolvári Pál* pálos atyával) és *Csonka Ferencék* voltak benne. Gyurka példája vezetőgárdáját is inspirálta, teljesen egyházhű vonalon mozogtak. Sokszor kijött hozzám, megbeszélni ezt-azt. Jó értelemben vett dogmatikus hiten és erkölcsi renden állt az egész. 1961-ben valahogyan megúsztam egy házkutatással, ugyanis összefévesztettek egy másik Bandi bácsival, egy lelkes cserkész vezetővel.”

*Havass Gézá*t 1938-ban szentelik föl, 1942-ben bekerül az aulába, de délelőttönként hittanár egy középiskolában, s 1947-ig a Szent Imre kolégistákkal foglalkozik. A BM szeretné beszervezni besúgónak a püspök mellé. „Állandóan masszíroztak, majd 1949 szeptemberében a mise után, mint a kutyát a sintérek úgy fogtak el, bevágtak egy lefüggönyözött autóba, bevittek a rendőrségre, s letartóztattak. Erköl-

* A Kádár rezsim alatt, 1956 után az ÁVH feladatát látta el.

csi perrel fenyegettek. Mondtam, nyugodtan megrendezhetik akár a Széchenyi téren is. Mivel azonban mint püspöki titkár az orosz parancsnokság és a párt felé is én voltam az összekötő, azonnal közbelépett a polgármester meg a Komócsin is, és sűrű fenyegetések között kiengedtek. Egy hónapig bújdoztam az ország legkülönbözőbb részein, majd befogadott Szentimrevárosban *Kalmár Ödön*. Az általános iskolások hitoktatója és templomi prédikátora lettem. Csóstól álltak a gyóntatószékem előtt. Amikor a cisztereket elzavarták, az egyedül maradt ifjúsági csoportok katekétái is felkerestek. Szaktanácsadójuk lettem. Háttérbe húzódva, szigorúan csak a hittan területén maradtam, mert tudtam, hogy *megfigyelés alatt* vagyok. Amikor *Horváth Richárdot* nevezték ki plébánosnak, s megkérdezte, akarok-e maradni, mondtam, nem. Befogadtak a városmajori plébánián, majd onnan a másik nagy békepap, *Rimóczi kirúgott*, a Bazilikába kerültem, de ide is, oda is jöttek utánam a fiatalok a Szentimrevárosból, mert az igazi munkám itt volt. *Nobilis Gábor, Hontvári Miklós, Rozgonyi György*: velük voltam a legszorosabb kapcsolatban. Egy-egy csoport is megkért közvetlenül, hogy menjek el hozzájuk egy-két kényesebb kérdést átbeszélni. 1957-ben visszakerültem Szegedre, de továbbra is kapcsolatban voltam a szentimrevárosiakkal, s amikor Pesten jártam a püspökkel, mindig találkoztam velük. 1961-ben ismét Pestre kerültem, ezúttal mint *elsőrendű vádlott*.”

Keszthelyi Ferenc ciszterci tanárnak készül, de amikor 1951-ben felszentelik, már csak falusi káplánságra, plébánosságra számíthat. Hitoktat, templomot épít, küszködik a hatóságokkal Fejér megyében. Majd Nagytéténybe kerül, ahol be sem teheti a lábát az iskolába. Az elsőáldozókkal és a ministránsokkal foglalkozik, s emellett rengeteg szabadideje van. Rendi kapcsolatok révén szentimrevárosi családok hívják hitoktatónak. Az egyik helyen egy csoporttal találkozik. „*Rozgonyi Gyurka* fiai felkutatták, hogy én ki vagyok, s ők elmondták, kelene egy pap, aki felkészíti a gyerekeket a szentgyónásra és lelkiezetést vállal. Én lettem a *Jóska bácsi*. Hitoktatásukban nem vettem részt, azt ők maguk csinálták, civilek. Gyónás, előkészület, beszélgetések, erkölcsi kérdések megbeszélése volt a munkám. Közvetve azért a csoportok irányításába is besegítettem, hiszen kamaszfiú vezetőik hozzám jártak gyónni, tanácsot kérni. Láttam, hitoktatni kell, s ha nem lehet szabályosan, akkor sza-

bálytalanul kell. Hittanjuk színvonala jobb volt az akkori átlagnál, de hát mégis csak kamaszfiúk tartották. Egyértelműen egyetértettem velük. Később azonban — 1953–1954-ben — amikor megnyílt a hitoktatás lehetősége, azt mondtam Rozgonyi Gyurkának, tereljék közösségeiket a plébániai közösségek felé. Ebben az időben már voltak visszajelzések, hogy figyelik őket. Féltettem őket. Gyurkát is. Őt arra próbáltam rávenni, folytassa inkább tanulmányait. Úgy láttam, hogy több gyerek idegileg és egészségileg tönkrement az izgalmakban. Ekkor egy kicsit megneheztetek rám. Én úgy véltem, mindez sokkal kisebb kockázattal legálisan is folytatható. Saját praxisomból indultam ki. Igaz, Budafoknak egészen sajátos klímája volt. Ezek a svábok egy kicsit rózsaszín társaság volt. Azt mondták, csak a kalapácsot vehetik el tőlük, s nagy számban beiratták gyerekeiket hittanra. Az itteni gimnáziumban rendszerint napi áldozó KISZ-titkárt választottak. Óriási mennyiségben hitoktattam, s minden délután be lehetett jönni a plébániára. Ministránsként vittem őket nyaranta táborba a Balatonra, egy budafoki néni gyönyörű telkére. Egyetemi hallgatók és orvostanhallgató jelöltek voltak segítségemre. *Saad Béla* is adott egy papírt, hogy az Új Ember dolgozóinak gyerekeit nyaraltatom. Szóval én a plébániai keretet 1953 után már kevésbé éreztem veszélyesnek. Nálam is voltak nagyobb fiúk, akik kisebbeket vezettek. Nem határoltam el magamat Rozgonyiéktól, mert őt egy nagyon elszánt, jóindulatú, segítőkész elkötelezett kereszténynek ismertem, aki igazán jól tartotta a gyerekekkel a kapcsolatot. Karizmatikus egyéniség volt.”

A sors, vagyis a Kádár-rendszer fintora, hogy azoknak a pereknek, amelyekben a szentimrevárosi mozgalom civil „katekétáit” (hitoktatóit) elítélték, papok lettek az elsőrendű vádlottai. A „klerikalizmus” ez esetben erősebb volt a világban, mint az egyházban.

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Arató Miklós Orbán, Bezuk Zsolt, Gáldi Zoltán, Geszler Ödön, Jankuráné Szebeni Éva, Havass Géza, Jóföldi Tibor, Kamarás János, Keszthelyi Ferenc, Kőváry Péter, Lantos Gábor, Luka László, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor, Rajk András, Rozgonyi György, Selmeczi Vilmos, Szentes Ervin, Szentkúti Pál, Veres Gábor és Vojnits Pál emlékezéseiből merítettem.)

XI. A VÁDLOTTAK PADJÁN

„Minden vallásos dolog törölve volt, erről mondhattam, amit akartam, ebből semmi sem került a jegyzőkönyvbe”

Hogy voltak már előjelek, vagyis hogy állandóan voltak előjelek, hiszen az engedélyezett kereten kívüli ifjúsági hitélet első szakaszától kezdve megfigyelés alatt állt. Már elejétől kezdve próbáltak közülük *kiemelni és beépíteni* embereket. A perek és a börtön olyan témák, amelyek érdemi részét a szociográfus átengedi a történésznek. A beépítettek, besúgók, árulók, vamzerek és pacal-emberek — voltak ilyenek, de nem biztos, hogy valamennyien azok, akikre a többiek tippelnek — viselt dolgaival sem kívánok foglalkozni. Több okom is van rá: 1. nincs hozzá kellő apparátusom, 2. nagyobb kárt tennék mint hasznot egyetlen gyanúsítással, mint tíz egyértelmű leleplezéssel, 3. a szociográfus feladata, hogy érzékeltessen és gondolkodtasson, ne magyarázgasson és ítélkezzen.

Országos Széchenyi Könyvtár 1. Kívülről

„Egyikünknek az volt az elképzelése, hogy minél több nevet mondjunk, hadd pukkadjanak meg, hogy ennyien vagyunk.”

1961 felé sűrűsödtek az előjelek: „Nyári táborunk Balatonfüreden egy turistatáborban volt — meséli *Rozgonyi György*. Ebből volt a miénk egy táborrész. Ott beépült valaki közénk. Helyi KISZ-esnek adta ki magát, segítség címén jött táborunkba, s ott maradt, az esti imáig bezárólag. A tábor vége felé az egyik gyerek kiborult idegileg. Eljöttek érte szülei. Kiderült, hogy két civilruhás nyomozó elkapta a gyereket, keményen kifaggatta, s ráparancsoltak, hogy hallgasson. A beépített fiú pedig a tábor végén bevallotta nekem, hogy ő rendőr, s azt mondta, hogy ő megmondja őszintén, nem látott ott semmi olyasmit, amit látnia kellett volna. Úgy tűnt, az abszolút nyitottság koncepciónk jól sült el, hisz megnyertünk magunknak egy ellenfelet. Volt ilyen. Köztudott,

hogy a regnumiakkal együtt 1960-ban letartóztattak egy BM-es őrnagyot is, aki leadta a drótot nekik, s ezért igen sok évet kapott. Nem akarok persze naív lenni, nyitottság-koncepciónk eredményeképpen már nyolc évvel előbb lekapcsolhattak volna minket. Tudomásom van arról, hogy többünket megkörnyékezték. Akadt olyan, aki félt és *beépült*, s akadt olyan bátor ember is — egyik csoportvezetőm —, aki azt a megoldást választotta, hogy *abbahagyta* tevékenységét, hogy ne legyen mit jelentenie, de előtte figyelmeztette barátait. Ezt aztán 1961-ben a hatalom kegyetlenül megbosszulta: először csak tanúnak hívták be, de aztán gyanúsított, majd vádlott lett, s végül annyit kapott, mint a mozgalom vezetője. Sajnos, többen közülünk őt ma is árulónak vagy gyengének tartják, én viszont hősnek. Ezután jött a végkifejlet. Még csináltunk néhány olyan megmozdulást, amelynek csupán az volt a célja, hogy a tagság előtt demonstráljuk létezésünket: egy csillagtúrát a Királyrétre, egy közös szentáldozást és egy több helyszínről szilvesztert.”

Mit láttak, hallottak, éreztek a le nem tartóztatottak 1961 februárjában? „Osztályfőnökünk, *Vasbányai Ferenc* másnap reggel az iskolából hazaküldte az érdekelt srácokat, hogy tüntessenek el mindent.”

„A Műegyetemen az egyik előadáson kapok egy cédulát, amelyen ez állt: »Gyurit lefogták, tudod-e?« Az utcán összefutottam *Jóföldi Tibivel* és *Hertelendy Mikivel*, s megtudtam, őket már behívták. Jóföldivel meg is beszéltek, ha kérdeznek, olyan neveket mondunk, akik már benn vannak.”

„A Nagyhideghegy oldalában hallottam egy évfolyamtársamtól a letartóztatásokat. A fényképalbumot elrejtettem, a többit elégettem, s átmenetileg abbahagytuk. Emlékszem, hármasban arról beszélgettünk, mi a helyes stratégia. Egyikünknek akkor az volt az elképzelése, hogy minél több nevet mondjunk, hadd pukkadjanak meg mérgükben, hogy ennyien voltunk. Én ezt nem fogadtam meg, mások, úgy tűnik, igen.”

„*Dávid Laci* értesített, hogy minden tevékenységet szüntessünk meg. Ez váratlanul ért, mert semmiről sem tudtunk. Én csak a szüleimet féltettem.”

„Amikor bevitték Gézát, s felesége ott maradt újszülöttjével, összegyűltünk, s megbeszéltük, hogy *felajánljuk neki segítségünket*. Fel is mentünk hozzá másnap hármasban, hogy mosunk, főzünk, bevásár-

lunk. Zsuzsa, aki mellel az egyik lánycsoport vezetője volt, megköszönte, kedvesen mosolygott — valóban, mi a francot tudott volna segíteni három ilyen kamaszfiú —, s megnyugtattott minket, hogy ő azért nincsen egyedül.”

„Amikor Gyurkát letartóztatták még az utána következő héten összejöttünk, s kegyetlenül fogadkozott mindenki, hogy jusst is folytatjuk, de a szülők ellenálltak, s ezzel vége lett az egésznek.”

„Húsvétkor összehívtunk egy bulit, ahol kimondtuk a társaság feloszlását.”

BELÜGYMINISZTERIUM

Szoboni Jva részére,

Bp. XI, Elek u. 3/b.

Értesítem, hogy az Ön ügyében 1961. július 12. napján a BHÖ, 1. pont. /2/. bek. -ben felvett büntető elkövetésének gyanúja miatt elrendelt nyomozást a Bp. 133. § 1. bek. a. /pontja alapján hivatalosan a BTÁ. 56. §-ra a mai napon megszüntetem.

Budapest, 1961. nov. 25. napján.

Kovács János
.....

A belügyminiszter nyomozást megszüntető közlése után is még évekig, évtizedekig folyt a titkos nyomkövetés

2. Tanúk és gyanúsítottak

„*Dédapám mint 48-as honvéd Kufsteinben raboskodott, erről eszembe jutott egy Jókai regény.*”

Talán több százan is voltak, a teljes listát majd csak a megfelelő iratanyag kutatók számára hozzáférhetővé tétele után lehet összeállítani. A „tanú” és a „gyanúsított” státusa akár többször is változhatott egy-egy személy esetében, s a tanúk sem tértek haza tiszta lappal.

„Többször benn volt a Fő utcában, de csak annyit mondott erről, mindig nagyon kellett figyelnie arra, hogy senkinek se mondja a nevét. Soha nem mesélte el, mit csináltak vele, csak azt mondta, hogy nem bántották. A rendőrség aztán bejelentette a dolgot az egyetemnek, kari tanács elé vitték az ügyet, amely megvédte őt. Amikor végzett, olvashatta a személyi lapján, hogy »egy papi összeesküvésben« vett részt, meséli *Dávid László* özvegye.

„Amikor lebukott a társaság, a magamfajta kis halakat is összeszedték. Akkor én egyetemre jártam, és párhuzamosan a Gyorskocsi utcába. Én azt vallottam, hogy ha mi valóban akartunk volna valamit csinálni, akkor 1956-ban csináltunk volna. Minden alkalommal fehér papírt tettek elém, hogy írjak rá további információkat. Később tudtam meg, *Rozgonyi Gyurkának* az volt a véleménye, hogy az én vallomásoomat lehetett legkevésbé felhasználni. Úgy érzem, tényleg nem adtam ki semmit, elég ügyesen, bár teljesen naívan viselkedtem, ugyanis valóban úgy gondoltam, hogy semmi ártalmas dolgot nem csináltunk”, beszéli el *Jóföldi Tibor*.

„Össeesküvés vallási köntösben: ez volt a vád ellenünk. Kiket ismertem név szerint, ezt akarták megtudni. Hosszú ideig megálltam, hogy ne mondjam el, ekkor elővették *Rozgonyi Gyurka* vallomását, s azt mondták, nincs értelme a hazudozásnak. Hát nem volt éppen hősie a viselkedésem, mert erre mindent elmondtam. Elengedtek, de tíz évig járkáltak utánam” meséli *Rátai Csaba*.

Én csak gyanúsított voltam — emlékezik *Kerényi Károly* — akit már az ötvenes évek elején teljesen sikertelenül próbáltak meg beépíteni. Megúsztam többszöri kihallgatással. Fenyegetések minden alkalommal elhangzottak. Nem vitatkoztam az elvtársakkal, mert láttam, hogy

mindent kiforgatnak, s minden, ami velünk történt, felhasználható ellenünk.”

Dékány Csabát először telefonon keresték, meglehetősen udvariasan, később már vitték, hamarosan átminősítették gyanúsítottá. „Vádakat olvastak a fejemre. Éreztem, szorul a hurok. Közben diplomatervemem dolgoztam. A reggeltől estig tartó kihallgatásokat viszonylag jól bírtam. Egyszer — ki tudja miért — egyedül hagytak a szobában, s módomban nyílt mindent elolvasni. Fantasztikus módon sikerült memorizálnom az olvasottakat, s megbeszéltem ügyvéd ismerősömmel, mit mondhatok, mit nem. Polgári esküvőm másnapján ismét elvittek, s ez alkalommal több napig voltam benn. Mindenképpen neveket akartak kicsikarni belőlem. Fiúkat írtak körül, mindannyiukat felismertem, de mindig hibáztott valami, s így nyugodtan mondhattam, nem tudom, kiről van szó. Gyanúsítottból vádlott lettem, de hamar visszaminősítettek. A „Csak nem képzelik, hogy én ilyen kérdésekre válaszolok”-ra feldühödtek, s a Gyorskocsi utca hatodik emeletének 1-es zárkájába kerültem, mint 1073-as. Néhány napig vigyázzban kellett állnom egy meszelt fal előtt, amelyen különböző nyelvű feliratok voltak, s én szégyelltem, hogy a latin és a francia nyelvűeket nem tudtam elolvasni. Dédapám mint 48-as honvéd Kufsteinben raboskodott, erről eszembe jutott egy Jókai regény, amelynek rab hőse operaáriákat énekelt magában Kufsteinben. Ezt tettem én is, megtoldva cserkész nótákkal és versekkel. Hogy végül miért engedtek el, nem tudom. Talán megijedtek a nagy számoktól, hogy már túl sokunkat vittek be. Valószínűbb az a feltevés, hogy felhívtam figyelmüket arra, hogy mindazt, amit elkövettem, kis-koromban követtem el. Szabadulásom másnapján mentem diplomám védésére, erre azonban egy minisztériumi leirat jóvoltából nem kerülhetett sor.”

Herbán Ferencet a bennfentes barátai kiokosították, hogy a jegyzőkönyvet majd ne a lap alján, hanem a szöveg utolsó sora alatt írja alá, nehogy bármit is hozzáírjanak. „Egy nagyobb teremben többen is várakoztak már, köztük több ismerős, de úgy csináltunk, mintha sosem láttuk volna egymást. Egy civil ruhás százados szólított be, »Na, Herbán, mit gondolsz, miért hívtuk ide?« Úgy terelte a beszélgetést, hogy illegális munka és politikai szervezkedés jöjjön ki belőle. Amikor azt mondtam, arra oktattuk a fiatalokat, hogy a jót tegyék, megkérdezte, a KISZ-ben nem ezt tanítják? Amikor azt mondtam, minden bizonnyal, de ezt nem lehet elégszer hallani. Kiment, s kis idő múlva

egy tagbaszakadt civillel jött vissza, akit magamban Verő Janinak neveztem. Ő előbb ordított, fenyegetett, majd stílust válltott »Ide figyelj Feri, te a mi emberünk vagy«. Amikor kitartottam vallomásom mellett, minden voltam, csak nem nagyságos úr. Azzal zsarolt Verő Jani, hogy nem kaphatok jogosítványt, meg azzal, hogy közlik személyzetisemmel dolgaimat. Társa azonban leintette: »Hagyd ezt, ez egy bigott hülye!« Ezzel elbocsátottak.”

Behívják a *Fórum* tagjainak többségét is. „Minket összekapcsoltak Rozgonyiékkal. Még a Fehér könyvben is szerepeltünk. Minket neveztek ki a kommunistaellenes összeesküvés vezetőképzőjének. Egy csomó rágalmat összehordtak. És talán háromszor voltam bent, előbb mint tanú, majd mint gyanúsított. Elengedtek, de értesítették munkahelyemet, ahonnan azonnal kivágtak, nyolc évig nem kaptam rendes állást”, emlékezik *Papanek Gábor. Rajk Andrást* katonáskodása közben keresi fel egy civil úr, s „elbeszélget” vele a *Fórum*ról. „Én gyanútlanul informáltam, persze nem a konspirációs dolgokról, ugyanis szentül meg voltam győződve arról, hogy amit a *Fórum*ban csináltunk teljesen legális volt. Többé nem piszkáltak, ebben azonban szerepe lehetett annak is, hogy apám megbízható embernek számított, s az is, hogy *Rozgonyi Gyurka* vallomásában ügyesen bagatelizálta szerepemet.

„Sokszor hívtak be — meséli *Tarnainé Körmendi Edit* —, tekintve, hogy a szentimrevárosin kívül még több társaságnak is tagja voltam. Én akkor már vártam a kislányomat, nem csoda, hogy koraszülött lett. Alig, hogy hazajöttem a kórházból, 1961 márciusában, megint bevittek. Ekkor kihallgatóim azt mondták, többet nem fogom látni a gyermekemet. Én erre azt mondtam, ha az én gyermekem nem láthat egy becsületes anyát, ne is lásson többet. Férjemnek pedig azt ígérték ugyanekkor egy másik szobában, hogy el fogják szedni tőlünk a gyereket. Azt is mondogatták, hogy lelkiileg, szellemileg megszerzik maguknak a gyereket.” A házkutatás során — 1961. február 7-én — a következő tárgyakat foglalták le:

- 1 db Weltaflex fényképezőgép, színszűrővel,
- 1 db turista tájoló,
- 1 db könyv (Dóry László: Ünneprontók),
- 1 db könyv (Michel Pierre: Házasság és öröm), gépelt
- 1 db könyv (Cserkészpróbák könyve),

15 db folyóirat (Cserkésziúk 1947–1948),
1 db spirál füzet (Gondolatok – Én és a világ, 1958).
2 db iratgyűjtő (fogalmazványok pedagógiai kérdésekben),
1 db gépelt kézirat (Osztrák orvosok: Amíg a szerelem megéri),
1 db kézirat (Illemkódex 16–18 éveseknek),
2 db versesfüzet (Versek 1950–1953, Versek 1957),
23 tasakban 276 fénykép (turafelvételek),
19 db útikalauz, különböző városokról,
7 tekercs negatív film,
10 különböző térkép,
4 db térképvázlat,
11 db borítékban levelek (feladók nevei feltüntetve),
1 db gépelt vers (Sajó Sándor: Magyar Ének 1919-ben),
1 db gépelt jegyzőkönyv (A pannonhalmi gimnázium nevelés-
ügyi értekezletéről),
1 db kézzel írott tanulmány az ifjúság keresztény neveléséről,
(XI. Pius pápa nyomán),
1 db blokkötmb turista dalokkal,
5 oldal kézírás (Gyóni Géza versei),
5 db notesz telefonszámokkal,
1 db turistaigazolvány,
1 db spirálfüzet (turák és szálláscímek leírása),
1 db sporttáska.

3. A vádlottak

*„Ott hallgattak ki három nap, három éjjel, két-három óránként vált-
va egymást, talán tizenketten.”*

Barlay Ö. Szabolcs — ezt már tudjuk — ugyanabba a zárkába került,
mint 1958-ban, s a magnófelvételtől saját hangján hallja, hogy „Nincs
Isten!”. „Szeder László volt a nyomozóm. Olykor találkozom vele, lá-
tom, fél tőlem, hiszen tudta, hogy ártatlan vagyok, de akkor produkál-
nia kellett valamit. Sokszor megsajnáltam. Az első kihallgatás 24 órás
volt. »Barlay, tegye fel a kezét! Barlay, nézze meg ezeket a filmeket!
Értsen szót! Mindent tudunk!«, Kiderült, hogy minden barátunk benn
van. Összeestem, s arra ébredtem föl, hogy ott nyüzsgönek körülöttem,
pofozgatnak, locsolgatnak. Azt kellett volna mondanom, hogy illegális

munkát végeztem, rendem is illegális, és részese vagyok a népi demokrácia megdöntése ellen irányuló szervezkedésnek. Ennek kötél is lehetett volna a vége. Egy hónapig nem voltam hajlandó kimondani az »illegális« szót. Ők meg vártak. Közben előkerült sok terhelő vallomás. Szerencsétlen négy-öt gyermekesek vallottak. Nekem nem volt hozzá erőm, hogy fiaimat és lányaimat bemondjam. Azt is elmondták, hogy a nagytábor alkalmával megmutattam nekik a véremmel aláírt mondatomat: »Hűség Jézushoz! Inkább meghalok, de nem árulom el!«

Liziói Terézt halála előtt rettenetes hitbeli kísértések rohanták meg. Elhatározta, hogy túvel serkentett vérével leírja a Hiszekegyet és szíve fölött hordja élete végéig. Ennek hatására írtam le saját kezemmel a Jézushoz való feltétel nélküli hűségemről szóló mondatomat, melyet ujjamhegyének vérével írtam alá. Ezt a magam számára készült hitvallásomat megtalálták letartóztatásomkor, és ezt használták fel társaim vallomásainak elferdítésével ellenem, és ezt akarták az 1956-os forradalomban való aktív részvételünk „dokumentumaként” beépíteni perünkbe. Mivel Szeder főhadnagy sehogysen bírt velem, felvezettek a sátáni per főkoordinátorához, magához a Fő utca ezredes parancsnokához. Minden fenyegetés ellenére végsőkig ugyanazt mondtam: önmagam legbensőbb ügye ez a mondat. Kiderült, jó volt, hogy nem vallottam, mert 1956-os ügyekbe akartak belekeverni. Aztán hirtelen snitt: ezután már csak teológiai kérdések felől érdeklődtek, meg a szocializmus megítéléséről. Kiderült, a többiek azt vallották, hogy voltak meghívott szakemberek, akik erről tartottak előadásokat. Ezeket kellett volna leírnom. Vázlatot tudtam adni, de a részletekben nem voltam otthon, ezt meg a nyomozó nem akarta elhinni.”

Keglevich László: „Egy házibuliból érkeztünk haza. Akkor már három gyermekünk volt. Este 11-kor csöngetnek. Három ember, aztán még három, akik házkutatást tartottak, egészen hajnalig. Mintegy 600 helyen volt aznap éjjel házkutatás, s kb. 90 embert gyűjtöttek be. Percre kellett érkeznünk, hogy ne lássuk egymást. Velem 2 óra 5 perckor érkeztek be, addig össze-vissza utazgattunk a városban. Az a rohadt strici úgy hallgatott ki, hogy közben valami krimet olvasott. Amikor bejött a góré, bevágta a fiókot, s ordítózni kezdett velem. Valami bencés diák volt, aki összeveszett papjával. Háromnegyedévig kínlódtak velem, Barlay ellen kellett volna tanúskodnom, de én még az igazat sem mondtam róla, mert mindent ellene fordítottak volna.”

Rozgonyi György: „Este 9-kor volt egy összejövételünk, 11 felé mentem el. A kapuban ketten vártak. Egyikük megkérdezte, én vagyok-e Nagy János. Mondtam nem. Hát akkor kicsoda. Mondtam. „Biztos?“, kérdezték. Személyimmal igazoltam. Mehettem velük. Házkutatás. Semmi becsületsértőt nem találtak. Az előszoba szekrényben ködgyertyák és ködgránátok is voltak, ami akkor tiltott dolog lehetett. Számháborúhoz használtuk. Ehhez nem nyúltak. Elvitték viszont patronos startpisztolyomat. Ha nem vagyok trehány, nagyon sok kellemetlenségtől megszabadulok. Szellemi muníciómát ugyanis a házban lakó nagyanyámnál tartottam, de előző este későn értem haza, elő kellett kapkodnom néhány dolgot, s nem vittem vissza a bőröndöt. Erre mentek rá: könyvek, jegyzetek. A gépelt anyagoknak különösen örültek. A vizsgálat a szokás szerint folyt. Pontosan tudták, mit csináltunk, mert nyitott könyv voltunk. A koncepcióhoz tőlünk elég voltam én. Minden vallásos dolog törölve volt, erről mondhattam, amit akartam, nem került bele a jegyzőkönyvbe. Volt a bőröndben egy 4—5 oldalas előadásocska, az volt a címe, hogy „Nem szeretem az olyan társadalmat, amely eltaszítja Istent.“ Azt vették be a jegyzőkönyvembe, hogy azt tanítottuk az ifjúságnak, hogy nem szabad szeretniük a társadalmat, mert istentelen. Azon lovagoltak, kitől kaptam. Közben elémtettek fényképalbumokat millió fényképpel. Azt mondtam, nem akarom megmondani. Ezt nagyon zokon vették, Ügyeinkről 30—40 oldalt írtam, nyugodtan tehettem, mert nyitott volt. Akit erről megkérdeztek, ugyanazt mondta.”

Körmendy Szilveszter: „Kaptam egy Szeder nevű főhadnagyot. Két noteszom, amelyekbe fel volt írva, hogy ide megyek, oda megyek — említettem, fát aprítani is jártam házakhoz —, kincsesbánya volt számukra. Gyűltek a gépelt oldalak. Nem fenyegetőztek, nem ordítottak, sőt egy alkalommal a Szeder megkérdezi, ki fogja eltartani négy gyermekemet. Éhen fognak döglenni, mondta. Mondtam, én a Gondviselés hitében élek. Ezután ezt nem firtatta. Márciusban azt mondták: „Nézze, milyen jó fiúk vagyunk, elseje óta dolgozik a felesége. Szereztünk neki egy állást.“ Amikor kijöttem, megtudtam, nem ők szerezték. Megtörtént, hogy Szeder majdnem elaludt, s amikor nyolc óra hosszat nem mentem ki végére, ő sem. Azután egy alkalommal kezembe nyomta a minket elítélő püspökkari nyilatkozatot. Nekem azonban erről nem az

jutott eszembe, hogy ők is elhagytak, hanem az, hogy milyen ügyes húzással semlegesítették magukat. Csak elhúztam a szájam, s elmosolyodtam, amire ő felugrott, s nekem rohant üvöltve, hogy a patkány is megvédi a kölykeit. Amikor láttam, hogy rohan, óvatosan szét tettem a lábamat, hogy el ne essek, amikor megüt, de egy lépéssel előttem megtorpant. Sosem szidtam ezeket, sosem mondtam ki azt, hogy »rohadt ávós«. Ha én Horthy alatt tiszt maradok, én is átkerülhettem volna a rendőrségre. Nem haragudtam rá, kötelességét végezte. Egy százados három és fél órás előadást tartott nekem egy brosúrából a vallásról, hogy az mennyire hülyeség, hogy hamarosan meg fog szünni, ha nem is egy, de kétszáz év múlva biztosan. Mondtam »jól van százados úr, megvárjuk, s meglátjuk«.

Alszászy Károly: „Nálam februárban csak házkutatás volt, csak április 29-én hajnalban csönget a postás, és hoz egy táviratot: „Édesapád súlyos beteg, azonnal gyere. Édesanyád.” Az az érdekessége a dolognak, hogy én nem szoktam szüleimet így szólítani. Mégis felültem az Agárdra vivő vonatra, s alig indult el, leült velem szemben egy gyanús alak, végigmért, felállt majd visszajöttek ketten. Odahajoltak, hogy feltűnés nélkül kövessem őket. Albertfalván leszálltunk. Egy fekete Volga várt minket. Beültettek, egy szót sem szóltak, 7 órától 10 óráig abban a háromszögben körbe-körbe, ahogy megyünk Budaórsnek, aztán vissza a repülőtérenél. Ekkor jött szembe egy sűrű Volga, ebbe ültettek át, de ekkor már az ülés elé, a padlóra, s a fejemre húztak egy pokrócot. Egy garázsba érkeztünk, ott bedugtak egy faajtóval elválasztott oduba. Onnan felvezettek egy nagyon elegáns villába, s egy hálószobán és egy előszobán keresztül bevezettek egy dolgozószobába. Ott hallgattak ki három nap, három éjjel, két-háromóránként váltva egymást, összesen talán tizenketten. Az első kérdés az volt, hol van Barlay. Azt akarták rámbizonyítani, hogy a ciszterek és a bencések összekötője voltam, pedig a bencésekkel semmiféle kapcsolattunk sem volt. Ők egyre tágították a szervezkedés körét, én meg az ellenkezőjét próbáltam, és mindenekelőtt tartózkodni nevek kimondásától. Volt olyan, hogy fogcsikorgatva kijelentették, hogy „Ha én most magát megverhetném, bezzeg dumálna”. Valami programot firtattak. Ha nem mondom meg, hol van a program, behozzák *Merényi Engelbert* atyát, ezzel zsaroltak. Ő viszont ebben aktívan nem vett részt. Miután nem sikerült megtörni, vittek a Fő utcába. Arról a bizonyos programról továbbra sem

volt fogalmam. Végre kiderült. Benn a szobában öt nyomozó várt, s az egyik lecsap az asztalra egy jegyzetet. Felszabadultan tört ki belőlem: de hiszen ez *Zakar Polikárp* 1949-ben Zircen készített filozófiai kiegészítő jegyzete! Ez volt hát az a bizonyos program. Egy gépelt anyag. Egy szót sem szóltak többet. Később megkérdeztem az egyik nyomozót, miért nem mutatták meg azonnal. Erre azt válaszolta, hogy „nézze, a mi munkatársainkat tíz éven keresztül gyűléltre tanították, arra, hogy önök minket megsemmisíteni akaró rosszindulatú emberek. Kollégám súlyos hibát követett el, ki is vonták ebből a nyomozásból.”*

Gosztonyi Géza: „Februárban házkutatást tartottak, de csak május 12-én gyűjtöttek be. Az egyetlen dolog, amivel szemben ellenállni próbáltam, hogy illegális szervezkedésben vettem volna részt. Azt mondtam, én elmondom, mit csináltam, megítélése nem az én dolgom. Végül mégis csak aláírtam azt, amit akartak.”

Havass Géza: „1961 február 6-án tartóztattak le. Amikor megkérdezték, miért kerültem oda, joggal feleltem, fogalmam sincs, hiszen 12 vádlott közül csak az öt cisztercit ismertem. Mondták, nem azért fognak minket elítélni, mert hitoktattunk, hanem azért, mert a bekövetkezendő rendszerváltozásra készítettük elő a fiatalokat. A per előtt egy hónappal hoztak egy *Szegedi* nevű őrnagyot, hogy felkészítsen az egyetlen nyilvános tárgyalásra, amelynek én lettem az elsőrendű vádlottja. Én akkor tőle megkérdeztem, hogy jövök én ahhoz, háttérben mozgó, jelentéktelen epizodista létemre, hogy elsőrendű vádlott legyek. Ő erre azt felelte, nem én fogok legtöbbet kapni, de papnak kell lennie a fővádlottnak, ráadásul olyanoknak, aki püspöki titkár is volt.”

* Természetesen most is hazudtak. A Keresztény Front feltételezett programját keresték, s csak amikor meggyőződtek arról, hogy Alszászy ilyenről nem tud, akkor játszották el előtte — mintegy önmaguk feltételezését igazolva —, hogy ime itt van az a program, amelyről nem akart tudni. A többi szöveg csak mese volt Alszászy jóindulatának megnyerésére. (Aszerkesztő megjegyzése.)

4. A perek

„Az ember már hagyta, hadd menjen úgy, ahogy ők akarják, mert látszott, hogy előre megírt forgatókönyv alapján történik az egész.”

Jámbor Ottó volt BM tiszt már korábban is idézett Magyar Nemzetben megjelent cikke szerint az ÁVH-s körökben „fekete hollók összeesküvése” fedőnévvel szereplő 1961 évi egyházüldözés során „86 személyt tartóztattak le (22 egyházit, 25 volt szerzetest és 38 világi személyt). Közülük a bíróság 1961. október 6-ig 76 főt ítél el egytől tizenkét évig terjedő börtönbüntetésre, öten még ítélet előtt álltak, négyen pedig közben szabadláb-
ra kerültek. Az »illetékesek« további 180 főt szabadláb-
on nyilvánították terheltté és hallgattak ki, 120 fő ellen pedig állami felelősségrevonást kezdeményeztek. Ez utóbbiakból 50 egyházi személy volt, akik közül 34-et elbocsátottak állásukból. A „civiliek” közül fizikai munkára, alacsonyabb beosztásba kényszerítettek 37 embert, 12 pedagógus veszítette el állását, és 21 egyetemi hallgatót tiltottak ki az egyetemekről. Természetesen a szabadláb-
on védekező terheltként felelősségre vont 180 fő legalább ilyen büntetést kapott, ráadásul rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesültek”.

A június 7–14-ig (hat napon keresztül folyó) nyilvános tárgyaláson a szentimrevárosi egyházközség aktív tagjai közül *Havass Gézát*, *Barlay Ödön Szabolcsot*, a népi demokratikus államrend megdöntése ellen irányuló szervezkedés vezetésének büntetében, *Nobilis Gábort*, *Hontvári Miklóst*, *Gáldi Zoltánt*, *Merényi Gyula Engelbertet* és *Kölley Györgyöt* a szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetében ítélték el június 19-én. Barlay 8, Havass 5 és fél, Merényi 4 és fél, Nobilis 4, Hontvári 3 és fél, Kölley 3, Gáldi 2 és fél évet kapott.

A július 26–29-ig (négy napon keresztül folyó) zárt tárgyaláson pedig *Alszászy Károlyt*, *Körmendy Szilvesztert*, *Keglevich Lászlót*, *Aszalós Jánost*, *Rozgonyi Györgyöt*, *Hopp Rozáliát*, *Rozványi Ivánt*, *Mezey Bertalant*, *Gosztonyi Gézát*, *Éry Bélát*, *Éry Györgyöt* a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetében ítélték el augusztus 1-én. Alszászy 5, Aszalós 4, Körmendy 3 év 8 hónapot, Keglevich, Rozgonyi és Gosztonyi Géza 3, 3–3, 5, Hopp 2 és fél, az Éry testvérek 3–3, Mezey másfél évet kapott.

Az olvasó kapkodhatja a fejét: alaposan összekeveredtek történetünk szereplői, hiszen Barlay legfőbb segítőtársai a júliusi perbe ke-

rültek, és a „főnöki” tagjait is szétválasztották. Ám ne feledjük, *konceptiós perről* szól a mese.

A júniusi, a kirakatper ítéletének „A vádlott személyi körülményei” című fejezetében *Havass Géza* „neveltetésén, hivatásán, világnézetén keresztül szemben állt népi demokratikus rendszerünkkel, személyén és cselekményén keresztül osztályellenség”, *Barlay Ö. Szabolcs* „származásánál, neveltetésénél és világnézeténél fogva esküdt ellensége népi demokratikus rendszerünknek”. A másik per elítélteinek minőségében ilyesmi nem szerepel. Sőt egyikük DISZ-, másikuk DISZ- és KISZ-tagságát is megemlíti. A „Vádlottak védekezése, cselekményeik jogi értékelése” című fejezetben azonban kimondatik, hogy a 17 vádlott közül 11 osztályellenség.

Az 1961. júniusi, a Havass-per ítéletének „Tényállás” című fejezetéből megtudjuk, hogy 1950 tavaszán *Soltész Jenő* és társai létrehoztak egy *Keresztény Front* elnevezésű illegális, államellenes szervezkedést, valamint azt, hogy „1951-ben kormányzatunk egyes, addig legálisan működő szervezeteket feloszlattott azért, mert ezek a szervezetek a valóságakorlás ürügye alatt a népi demokratikus államrendünk ellen végezték aknamunkájukat”. Egyes tagjai — köztük a vádlottak — nem tudtak belenyugodni, hogy hazánkban a munkásosztály vette a kezébe a hatalmat” stb. stb. és kapóra jött nekik a *Keresztény Front*. Mivel valamennyien ifjúsággal foglalkoztak, a *Keresztény Front*nak „szinte adva volt az út, amelyen az illegális szervezkedést tovább kell bővíteni. Céljuk egy olyan káderképzés volt, egy olyan anyag kitermelése, amely az általuk elképzelt adódó alkalommal, adandó helyzetben a hatalmat megragadva győzelemre viszi az ő elképzeléseiket. A tagtöborzást úgy eszközölték, hogy a kiszemelt szülők gyerekeit hitbuzgalmi, vallásos tevékenységre szólították föl, de ez csak ürügy volt, valójában igen erős politikai és világnézeti nevelést folytattak”. A koncepciós iratokból megtudunk olyan részleteket is, hogy például „a fiatalságot arra nevelték, hogy házasságot is csak egymás között köszenek, nehogy valamelyik olyan párt válasszon magának, aki marxista nevelésben részesült, és így kihúzza lábuk alól a talajt.”

A júliusi, a *Pallos Bernardin* (ciszterci pap) koncepciós perének tényállásából megtudhatjuk, hogy a feloszlattott ciszterci rend illegális rendi tanácsa irányításával „tovább folytatta népi demokrácia ellenes tevé-

kenységét, mint már a vallásos hitbuzgalmi jelleget teljesen másodlagossá tevő illegális szervezkedést”. Az ifjúság nevelését illetően célja az volt, hogy „minél több általános-, közép- és felsőiskolai tanulót vonjanak be az illegális szervezkedésbe, ezeket »idealista« szellemben neveljék tovább, ún. keresztény elitté képezzék őket. Ezáltal kívánták ellensúlyozni az államosított iskolák marxista kommunista nevelését.” Ezen általános cél pedig gyakorlatilag a következő volt: káderképzés az új keresztény állam számára, Horthy-fasiszta cserkész-szellemben sovinizmusra nevelni, visszatartani a fiatalokat a demokratikus tömegszervezetektől, támadni a rendszerrel lojális papokat, becsmérelni a Szovjetuniót, dicsőíteni a nyugatot, a marxizmust és kommunizmust »sötétségnek és barbárságnak« láttatni, rokonszenvéssé tenni a »keresztény szocialista burzsoá társadalmi rendet«, mindezek érdekében minden évben ellenőrizték és levizsgáztatták a szervezet tagjait, konspiráltak, kádereket képeztek, megfelelő szórakozást biztosítottak, nehogy azt a tömegszervezetekben találják meg”.

Mind a tényállás, mind a vádlottak tevékenységének leírása keserű csalódást jelentett a kincsesbányára számító szociográfusnak. Alig-alig talál benne valami érdemleges tény, motívumot, amelyekkel az érthetően hézagossá visszaemlékezéseket kiegészíthetné. Megtudhatjuk, hogy a házkutatások során a következő „brosurákat” találták meg: „Társadalmi bölcselet”, „Szocialista rend”, („a Keresztény Front szellemében dicsőítik az új társadalmi rendet”), „Kovács a kenyérben” („a munkásosztályról megállapítja, hogy abszolút alkalmatlan egy társadalmi rend vezetésére”), „Tömegek lázadása, a „Disznóölés és egyebek” („a demokratikus államrendet becsméri”), „Keresztút” („a munkaverseny tulajdonképpen munkaőrület”), „Csend utca” („az osztályharc felesleges, mert gyűlöletet kelt”), „Üzenet nyugat lelkiismeretének”, „Vészben, viharban”, „Kiált atyánk után”, „Róma szólott” (ezek Halász Pius írásai, amelyek így minősülnek: „az ellenforradalmat dicsőítették, támadták rendszerünket és a Szovjetuniót”). A Fórumról például azt tudhatjuk meg — szemben a valósággal —, hogy tagjai „ellenséges tartalmú brosurákat” lektoráltak, s „igyekeztek a népi demokrácia irodalmi, művészi s egyéb termékei eszmei és politikai mondanivalóit kigúnyolni”.

A titkosított egyházi perek vezéralakja *Bimbó István* tanács elnök bíró által aláírt perirat „A vádlottak védekezése, a cselekmény jogi

értékelése” című fejezetében arról olvashatunk, hogy „népi demokráciánk gazdasági és politikai eredményei, sikerei határtalan gyűlöletet keltettek a vádlottakban, de cselekményükkel nem voltak képesek ezeket csökkenteni”, s hogy „hosszú évekig tartó aknamunkájuk eredményeképpen egyetlen munkásifjút sem bírtak hatásuk alá vonni, illegális szervezetük tagjává tenni. Elavult, idejétmúlt, demagóg eszméik már csak hozzájuk hasonló embereknél voltak eredményesek”, ami nem teljesen igaz, hiszen Barlay egyik helyettese *fizikai munkás* volt, és azért — igaz, nem sok, de — tucatnyi munkáscsaládból származó gyerekek is bekerült a csoportokba. A bíróság éles szeme nem tévedt meg: „Előadásaitak — legyen az akár rekollekció,* akár lelki gyakorlat cím alatt tartva — előre megszervezték, és mindig ugyanazon személyek előtt hangzottak el, — történjen az túság, csoportos megbeszélések, vagy »baráti« összejövetelek alkalmával.”

Nehezebb dolog volt a helyzet *Mezey Bertalan* esetében, akinek apja párttag, maga pedig még a KISZ-be is belépett. A dokumentum igen sajnálatosnak tartja, hogy a klerikális reakció nevelése erősebbnek bizonyult, s az apát is hibáztatják, hogy nem nézett utána, fia (aki ekkor 25 éves) miféle helyekre jár. Szellemi diverzánsoknak nevezi az irat a mozgalom vezetőit, „akik az ifjúság lelkével sáfárkodtak”, s a fiatalságot „kétarcúságra nevelték”, ugyanis ennek tudja be a bíróság, hogy a tárgyaláson jó néhányan egyszerűen minden indok nélkül visszavonták vallomásaikat. Csaknem mindenkinél súlyosbító körülménynek vették a „konok elszántságot”, enyhítőnek az ennek nem kis mértékben ellentmondó „feltáró jellegű beismerő vallomást”.

A tárgyalást így élték meg a vádlottak:

Barlay Ö. Szabolcs: „Ott úgy voltunk már előkészítve, preparálva. Volt, akiről tudták, idegileg annyira ki van készülve, hogy nincs vele gond. Ezek lettek — velem együtt — a primadonnák. És olyan is volt, hogy a kitalált esetek szembesítésénél az ember már hagyta, hadd történjék úgy az egész, ahogy ők akarják, mert látszott, hogy *előre megírt forgatókönyv* alapján megy az egész. A bíró is — Bimbónak hívták, és később állítólag öngyilkos lett, nem csak ezért — ennek megfelelően kérdezett. Nem mindig ment ez folyamatosan, mert olykor a bíró ket-

* Lelkinap

tőt lapozott, s akkor mást hoztak be szembesítésre. Volt olyan stramm ember, aki semmit sem szólt az utolsó szó jogán, én azonban az injekció hatására elmondtam, hogy én vagyok a legbűnösebb, senki annyi gye- reket nem tett tönkre, mint én. Az ügyvédem a legveszedelmesebb ávós ügyvéd volt, családom óriási összegeket fizetett neki. Védőbeszé- de valahogyan így szólt, hogy mit várnak egy ilyen embertől, aki már hét éves kora óta mételyezve volt.”

Rozgonyi György: „Két nagy csoportban bonyolították le a pereket. Összefüggés nem igen volt abban, ki melyikbe került. Nem a tényleges összetartozás számított, hanem az, kiből tudtak hamarabb anyagot produkálni. Belőlem nem tudtak eleget, így aztán olyanok közé kerül- tem, akik egy részéről még nem is hallottam.”

Hontvári Miklós: „Másodfokon, amikor a népbíróság külön tanácsa tárgyalt, az ügyész egyszerűen legyalázta védőmet, aki szegényke összezsapta a papírjait és felindultan elhagyta a termet. Valaki felállt, hogy átveszi védelmemet, de ezt én nem fogadtam el, magam vettem át védelmemet. Ezen a fokon még az ülnökök is magas pártfunkcioná- riusok voltak. A legvéresebb akkor *Varga István* volt, a Bányagépgyár igazgatója, *Kádár jóbarátja*. Nekem meg volt főnököm. Nem egy meg- beszélésen jelenlétében adtam elő műszaki ötleteimet, amiket legtöbbször elfogadott, tehát jó véleménye volt rólam. Az első szünetben lejött az emelvényről, s odajött hozzám. Később kiderült, ő fordult szembe egyedül a bírósággal, így kaptam én csak három és felet, miközben másoknak háromból nyolc lett.”

Körmendy Szilveszter: „Gondosan előkészítettek, kioktattak, hogy nem beszélhetek vallásról, hittanról. Szeder azt mondta, »Ne vesse meg azokat, akik elfordulnak magától, mert az emberekben annyi fél- elem van, hogy a barátai java része elhagyja majd magát«. Ilyen normális hangot használt. Az ítéletnél az volt az érdekes, hogy dr. Bimbó — Isten nyugosztalja — azt mondta, »Magát azért kell elítélni súlyosan, mert pél- dát adott arról, hogy valaki kvalifikált szakmunkás és istenhívő.«.”

Keglevich László: „A tárgyaláson felolvasták a püspöki kar körlevelét, mely szerint — idézem — »Sajnálatos, hogy az érintett személyek többsége az államhatalom részéről több alkalommal tapasztalt türelem és amnesztiák ellenére újból okot adott arra, hogy ítélet alá kerüljön. Az egyházmegyék ordináriusainak eltökélt szándéka, hogy a jövőben ha-

tározottabban fognak fellépni azon egyházi személyekkel és alkalmazottakkal szemben, akik az állam és a katolikus egyház törvényeit megszegve, hivatásukkal visszaélnek. A Magyar Katolikus Püspöki Kar úgy magát, mint a hazáját becsületesen szolgáló, törvényeit tiszteletben tartó katolikus papságot elhatárolni kívánja az ilyen felelőtlen egyházi személyek cselekményeitől, és bízik abban, hogy a jövőben ki-ki a maga területén elő fogja mozdítani a Magyar Állam és a katolikus egyház között kialakuló jó viszonyt.« Lám, mondta Bimbó, magukat saját egyházuk is elítéli, mindezek után mi sem tehetünk mást. Most azt mondják, ezt a levelet nem is a püspöki kar írta. Nem tudom, akkor mindenesetre a püspökök nem tiltakoztak a hamisítás ellen.”

Havass Géza: „A körlevelet nekünk még a tárgyalás előtt megmutatták. Csak azon döbbsentem meg, hogy prejudikálhatott* a püspöki kar minket még az ítélet előtt. Az akkor még eszembe sem jutott, hogy *Horváth Richárd* és *Beresztóczy Miklós* csinálták. *Schwarz-Eggenhoffer Artúr* volt akkor az apostoli kormányzó. Megkérdezték tőle, hogy adhatta ezt ki, s ő azt mondta: »Azt hiszitek, fiaim, hogy én erről tudtam?« A püspöki kar nem tiltakozhatott ellene. A tárgyaláson a vészbírónak ismert Bimbó hallgatott ki minket. Senki sem fellebbezett.”

5. Koncepciók a koncepció perről

„Nagy vita folyt arról, hogy behozzuk-e magunkat vagy sem.”

Alszászy Károly: „Az ÁVÓ szerette volna az egyházat térdre kényszeríteni, s ezzel eljuttatni a kommunista rendszer számára kedvező megállapodáshoz, de nagy szerepe lehetett annak is, hogy az 1956-os ügyek lezárása után az ÁVÓ bizonyíthassa, nem felesleges a léte, akad még munkája bőven. Ellentét alakulhatott ki az enyhülést proklamáló politika és a belügy ávós stábjá között.”

Barlay Szabolcs: „A jelek arra engednek következtetni, hogy az 1961-es per koncepciójának szálai az országon kívül vezetnek. *Moszkva*, pontosabban *Hruscsov* így akart nyomást gyakorolni a Vatikánra. *XXIII. János pápa* ugyanis — minden hiresztelés ellenére — nemhogy közeledett volna Moszkvához, hanem élesen elítélte az ateizmust propagáló kommunista ideológiát. Egész Közép-Európában a mi üldözte-

* a dolgok ismerete nélkül előzetesen ítélt

tésünkhöz hasonló hadjárat indult meg az Egyház legerősebb bástyái, az ifjúsági közösségek ellen. Kádáréknak nagy fejtörést jelentett ez, hiszen az ENSZ-ben épp elég borsot törtek az orruk alá az ún. magyar ügy, az 1956-os forradalom újbóli napirendre tűzésével. Koncepció perünk már letartóztatásunk első napjától a világsajtó visszatérő témája lett, még az ausztrál lapok is közölték nevünket. Az ellenünk felhozott koholt vádak rengeteg kárt okoztak még a hazai külkereskedelemnek is, ahogy ezt közgazdász barátaimtól, diákjaimtól megtudtam. Így lettünk a nagy kommunista gépezet fogaskerekeinek kiszemelt túsza. Mint történész ebben a dimenzióban mérem fel azt a hirtelen, 180 fokos fordulatot, amit a »fentről« vezérelt nyomozás során mindannyian észleltünk: a tárgyalás előtti hónapban minduntalan a pápai enciklikák »állam és népellenes eszmerendszerére« terelődött át a hangsúly, — és mindent elkövettek, hogy engem mint a Vatikán ügynökét, ágensét tüntessenek fel. A MOM-ban rendezett »kiállításon« így lettem többed magammal »kém«: a kivezényelt fiatalságnak ezt a felvilágosítást adták rólunk. Ez is egy olyan mozaik-szem, mely nélkül nem teljes az összkép...”

Mezey Bertalan: „Miután mindennap kihallgattak, kialakult közöttünk egyfajta emberi kapcsolat. Nem számítottam arra, hogy miránk így csapnak le, s ilyen mértékben szúrnak ki velünk, hogy ilyen súlyos ítéleteket hoznak. Egy magát *Széplakinak* nevező, jó kiállítás nyomozó azt mondta, hogy »Nem is tudja maga, hogy milyen nagy vita folyt arról, hogy behozzuk-e magukat vagy sem. Csak egy-két szavazaton múltott«. Volt nekem az egésze egy elképzelésem, s 24 éves fejjel ki is fejtettem ott akkor nekik. Megtörtént 1953 és 1956 után egy bizonyos nyitás, és maradt egy nagy vízfej, benne az ÁVÓ, amelynek az 1959-es párthatározat megtiltotta az 1956-os ügyek további indítását. Volt egy kezdeményezés, hogy enyhíteni kell az ítéleteket, föl kell számolni az internálást, s volt egy olyan kitétel is, hogy akik 1956-os dolgaik miatt csúsztak lejjebb, vissza kell őket tenni a helyükre. »Ez a párthatározat — mondtam kihallgatóimnak — kirántotta maguk alól a sámlit. Megszűnt az ellenség, újat kellett keresni, ezek vagyunk mi. Ezzel önök a párt politikáját akarják lehetetlenné tenni. Ez a balos frakció lépése, amelynek *Korom Mihály*, *Béres* és *Hollós Ervin* a vezetői. Ezzel önök a nyugat felé való nyitást akarják megakadályozni.«

„Kádár János részéről kompromisszum volt, hogy egy olyan államvédelmi apparátussal kellett megoldani a feladatát, amely az ő fogát

is kiverte. Ő ezzel az 1959-es párthatározattal lett igazán egyszemélyi vezető, azzal, hogy kivette a sámlit a pretoriánus gárda* alól, de ez a gárda ellenállt. Ez volt az első nagy párton belüli harc. Kihallgatóim mindezt nem tagadták.**

6. Börtönben

„Nem tudták, mennyi jót tesznek ezzel.”

Barlay Ö. Szabolcs: „Márianosztrára kerültünk. Az volt a haláltábor, már olyan értelemben, hogy ott voltak az osztályidegenek. Hát az a pokol volt. Hideg volt, ennivaló kevés. Kötélfonó üzemben dolgoztunk, ami a magamfajta gyenge fizikumúnak nem volt könnyű munka. Egész nap a kender-szöszös levegőben, büntetésből semmi szellőztetés. Napokig 38 fokos lázzal dolgoztam a múlt századi masinákkal. Két-három hétig bírtam, aztán összeestem. Magánzárkába kerültem, ugyanakkor átkerültem szőnyeget szőni. Na hát ez mindent megért. Társak között voltunk: *Faddy Otmár* meg a többiek. Megtanultam perzsaszőnyeget csomózni. Egy évig voltam itt, aztán a Gyűjtőbe kerültem, *Rácz Sándor* volt szobatársam, nagyszerű fiatalember. Amikor szabadultunk, azt mondta a nyomozó, aki nemrégén még rettenetesen bánt velünk, hogy »Tudja, Barlay, most már másképpen csinálnánk!«***

Gosztonyi Géza: „A börtön életem szép ideje volt, mert nagyon jó társaságban voltunk: *Barlay Szabolcs, Körmeny Szilveszter, Alszászy Karcsi, az Éry fiúk.*”

Éry Béla: „*Werner Alajossal* és *Halász Piusszal* kerültem egy cellába. Amikor először megláttam Wernert, azt hittem, nagyon gyenge ember, később rájöttem, milyen erőteljes egyéniség. *Halász Pius* is nagyszerű ember volt. Egyenrangú társnak tekintettek. Azt mondták, nekem is

* A durva erőszakuralom alapjául szolgáló zsoldoscsapatok tagjai

** Ez is hazugság volt a kihallgatott bizalma megnyerése érdekében. A szerkesztő úgy véli a döntést Moszkva hozta, a végrehajtás mikéntjét a párt legfelsőbb szerve, a BM csak végrehajtotta.

*** Tipikus nyomozói fogás, hogy szabadon bocsátás előtt oldani kívánják a letartóztatottak feléjük irányuló gyűlöletét, a jóhiszemű rabok egyrésznél nem is eredménytelenül. (A szerkesztő megjegyzése.)

kell prédikálnom a misén. Az első 9 hónap alatt nem dolgoztunk, ezalatt tanultam meg németül. Papír és ceruza nélkül. Néha sikerült egy kis mazsolához jutni, s akkor nem csak száraz misét tarthattunk. Menyasszonyom pedig átváltoztatott ostyát sütött bele a süteménybe. A gyónás fürdés közben volt. Én vízmérnök voltam, de azt mondtam, építő mérnök vagyok, így lettünk testvéremmel az építkezések vezetői. A papok lettek a segédmunkások, s mi megtanítottuk őket, hogyan kell a semmit úgy tenni, hogy az lázas munkálkodásnak hasson. Amikor amnesztiával szabadultunk, az egyik tiszt panaszkodott, hogy ő most elveszíti az állását. Nekünk is munkát kellett keresnünk.”

Éry György: „Ki akartak velünk szűrni, s időnként összekeverték a cellák lakóit. Nem tudták, mennyi jót tesznek ezzel. Sok embert meg lehetett ismerni. Tanítottuk egymást. Én például kívülről megtanultam a latin misét. Jobb volt, mint egy legtöményebb lelkigyakorlat.”

Körmendy Szilveszter: „Egyetemmel ért föl a négy év börtön.”

Hontvári Miklós: „A börtön-élmények pozitív kicsengése nem a mi privilégiumunk, hanem kegyelem. A mai politikai élet sok vezető személyisége börtöntársam volt. Találkoztam ott olyan kommunistával, aki Kádár munkatársa volt, de 1956-ban a forradalom mellé állt. Nagyszerű ember, úgy tudom része van a politikai foglyok 1963-as amnesztiájában. Ma is nagy barátság fűz össze minket, pedig máig ateista és baloldali maradt. *Göncz Árpád* is rabtársam volt. Hiteles, karizmatikus személyiség már akkor is. Hát ilyen volt...”

Rozgonyi György: „A Gyűjtő tele volt ötvenhatosokkal. Volt néhány régebbi egyházi perből származó is. Nagyon rokonszenves társaság volt, főleg a kegyelmesek. Nagyon érdekes iskola volt számomra. A börtönben senkinek sincsen papírja, így lehetőség nyílt számomra, hogy olyan munkára is jelentkezzünk, amihez nem értünk. Igaz, a legkisebb kudarc esetén kivágtak. Félbehagyott egyetemi tanulmányaim alatt nem tanultam annyit a szakmámból, mint ott. Még arra is volt lehetőségem, hogy szakkönyveket hozassak be. Először azt kérdezték, tud-e valaki gépelni. Jelentkeztem. Volt egy börtönbeli építésvezetőség. Oda kerültem, s később technikusféle lettem, majd építésvezető. A karbantartási munkákat végeztük, sőt új épületeket is építettünk. Első dolgom volt, hogy egy idősebb regnumi bácsit kihoztam magam mellé gépírónak. Egyébként nagyszerű vasútmérnök volt. Kitűnő stá-

bot alakítottunk ki. A segéd munkások között ott voltak a papok, akiket *Shvoy püspök* titokban szentelt föl. Folytattuk azt, amit kinn elkezdünk: apostolkodtunk. Karbantartás címén a börtön minden zugába eljutottunk, s így a papok mindenütt misézhettek. Mazsolából bort, kenyérkockából az Oltáriszentség. Ha valaki gyónni akart, szóltunk az őrnek, hogy az illető kell segítségnek. Etele bácsi meg én magam vittük el az Oltáriszentséget. Néhány börtöntisztnek családi házat terveztünk, ezek — protekciómmal — egy tagom édesapja nevében futottak. Nagy tisztelet övezett, ebből kifolyólag szabadabb mozgásom volt. Olyan emberek, akiknek addig Istennel semmiféle kapcsolatuk nem volt, különösebb agitáció nélkül elsőáldozók lettek. Volt olyan, amikor 3-4 gyufáskatulyányi Oltáriszentséget is szétosztottam. Amikor kijöttem, csodálatos szép idő volt, tavasz. Pénzem volt, taxival mentem. A taxis azt mondta, megmutatja nekem a várost. Elvitt a frissen épült Hámán Kató utcai úttörőházhoz, aztán fel a Citadellára, majd a Halászbástyára. Amikor fizetésre került sor, jelezte, ajándék volt.”

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Arató Miklós Orbán, Barlay Ö. Szabolcs, Bezuk Zsolt, Dékány Csaba, Éry Béla, Éry György, Gosztonyi Géza, Havass Géza, Herbán Ferenc, Hontvári Miklós, Jóföldi Tibor, Keglevich László, Tarnainé Körmendi Edit, Körmendy Szilveszter, Kerényi Károly, Mezey Bertalan, Papanek Gábor, Rajk András, Rátai Csaba, Rozgonyi György, Simig Gábor és Szentes Ervin visszaemlékezéseiből merítettem.)

XII. MÉRLEG

„Máig abból az időszakból töltekezem.”

A mozgalom 1961-ben befejeződött, de mi lett tagjaival? Váltak-e önmagukat jobb időkre elrejtő bűvőpatakokká? Felbukkantak-e jelként családjukban, rokonságuk körében, munkahelyükön, a közélet különböző színterein, egyházukban?

1. Sorsok

„Nagyon szép karácsony volt. Az utolsó. Mi, vezetők voltunk együtt. Mindenkinek volt egy gyertyája, ez jelképezte a személyt. Az én gyertyám égett el leggyorsabban, s ez a későbbiekben beigazolódott.”

Dávid László sorsát — magasra ívelő pályáját és töretlen hűségét — már ismerjük. Arra is emlékezhetünk, hogy még a miniszteri szék közelében, még magas beosztásban, ENSZ-diplomataként is fékezte karrierjét „talpig nehéz hűsége”. Túlélői közül sokan nem voltak olyan szerencsések mint ő. A 60 megkérdezett közül 17-en voltak börtönben (28%), 16-an fordultak meg a Gyorskocsi utcában (26%). Az utóbbiak közül többen ugyanolyan árat fizettek, mint a három-négy évre elítéltek. A börtön az esetek többségében 10—15, a gyanúsítottság 5—10 éves hátrány jelentett a szakmai pályán és az anyagi gyarapodásban. „Általában elég sanyarú sorsuk lett: *de tehetségük és átlagot meghaladó kötelesség teljesítésük* eredményeként egyikük osztályvezető főorvos, másikuk tanszékvezető, harmadikuk magas tudományos fokozattal rendelkező kormánytisztviselő, de van köztük vállalati igazgató, külföldi irodát vezető kandidátus és hasonló”, jegyzi meg Rozgonyi György. Részben igaza van, hiszen azok, akik diplomát szerettek volna, szívós kitartással szinte kivétel nélkül megszerezték, igaz, átlagosan 4—5 éves késéssel, és az is igaz, hogy akadtak néhányan, akik *nem használhatták*, vagy nem arra, amire szerették volna. Ők szinte kivétel nélkül *pedagógusok*. Rendezett életük és munkateljesítményük eredmé-

nyeként panel-lakásban alig néhányan laknak, feleannyian, mint a Rózsadombon vagy a más elegáns helyen, mégis hatvanuk közül nincsenek tíznél többen, akik számára a jólét fontosabb, mint a *jól-lét*, ám az utóbbiak fele is kifejezetten jól él. Az 55 civil közül hatnak van 4–7, tíznek 3, a többiek többségének két gyereke, ami — összességét tekintve — meghaladja az országos átlagot. Csak öten váltak el, második házasságuk azonban valamennyiüknek jól sikerült.

A 60 megkérdezett közül a pártba négyen léptek be, de csak egy csinált közülük politikai karriert a Kádár rendszerben. Ő előbb a KISZ KB osztályvezetője, majd a Kulturális Minisztérium csoportvezetője lett, igaz, két diplomával. Ma így reflektál önmagára: „Sajnos sok egyéb mellett sok olyan dolgot is tettem, amiről akkor is tudtam, éreztem, hogy ezért engem egy másik korszakban a bűnösök közé sorolhatnak. Attól tartok — valószínűleg joggal —, hogy nem kaphatok felmentést csupán azért, mert némely hibámat vagy bűnömet belátom. »Legyen ez a megbocsájtás napja«, hangzott el a múlt évben a Hősök terén, én azonban úgy érzem, keserves leszámolás kezdődött el, amit lépten-nyomon sajnálatos módon tapasztalok is.”

Másikuk a Rozgonyi-vonal egyik csoportvezetője így mesél életének alakulásáról: „A Dávid lakásban rendeztük azt a karácsonyt. Mi, vezetők voltunk ott. Nagyon szép volt. Az utolsó. Mindenkinek volt egy gyertyája, amit letettünk a padlóra. Ez a gyertya jelképezte a személyt. Az én gyertyám égett le leggyorsabban, s ez a későbbiekben beigazolódt, hiszen én lettem végül is az, aki talán legtávolabb kerültem ennek az egésznek a szellemiségétől, ha nem is az ellen-oldalra, de egy egészen más élet felé. A kihallgatás után kizártak az egyetemről. Igaz, nem voltam túlságosan jó tanuló, s a tanárok nagyon nehezen tudtak volna megvédeni. Belevetettem magam a munkába, épületgépész technikusként dolgoztam. Nagyon hiányzott a „mozgalom”, s részben ezért is belesodródtam, vagyis magamtól beléptem a KISZ-be. Lelkes taggá váltam. Röhejesnek hangzik, de egy nagyon értelmes társaság volt a BUVÁTI KISZ-szervezete. Lejártunk evezni, s társadalmi munkában nagyon szép dolgokat terveztünk. Nem mélyedtem bele ebbe túlságosan ideológiailag, de azért a vallástól elszakadtam, mert a kettő együtt nem megy. Elég hamar rájöttem, hogy ez az egész bohóckodás, hogy itt semmi sem igaz, és amikor munkahelyet változtattam, új he-

lyemen készakarva elfelejtettem bejelenteni, hogy KISZ-tag vagyok. Megpróbált az ügynökhálózat beszervezni, azt ígérték, visszajuttatnak az egyetemre, ha beépülök Rozgonyi Gyurkáék társaságába. Azt mondtam, ha lenne is Gyurkának társasága (ugyanis akkor már nem volt), oda már nem tudnék KISZ-tagként visszamenni. Minden lépésemet ismerték, pedig csak egy piti kis szereplője voltam annak a mozgalomnak. Nélkülük is visszakerültem az egyetemre, de a tanulás nem izgatott, annál inkább a pénzkeresés. Nem maga a pénz, hanem az abból megteremthető egzisztenciális szint: egy szép lakás, egy autó, külföldi utak, igaz konzervekkel.”

Azok közül, akik változatlanul a mozgalom szellemében éltek tovább tucatnyian vannak, akiknek még a nyolcvanas évek elején is felhántorgatták részvételüket egy „klerikális összeesküvésben”. Nagyon elgondolkodtató, hogy a rendszerváltás után egyikük se került komolyabb pozícióba, és csaknem egynegyedük lesz tagja valamelyik pártnak (legtöbbször a MDF-nek és a KDNP-nek). Annak ellenére, hogy többen ültek együtt a mai kormány tagjaival és a parlamenti pártok több vezetőjével, csak hárman-négyen vesznek részt aktívan a politikai életben. Egyikük a kormány tanácsadója, de nincs státusban, csak barátságból segít, ketten a Társadalmi Igazságtétel Bizottságban, hárman a Politikai Foglyok Szövetségében munkálkodnak.

Ami a *világnézetük* alakulását illeti, hatvanuk közül mindössze hárman állítják határozottan, hogy *nem vallásosak*, (5%). (Az ő elbeszélésük alapján bizonyosra vehető, hogy az általam nem vizsgáltak körében ez az arány becslésem szerint esetleg még a kétszerese is lehet.)

„Egyetemista koromtól kezdve nagyon ambivalens* vagyok a vallással, miként ma is. Azt gondolom, a világ nagyon transzcendencia-gyanús, emiatt azért még nem nevezhetem magam vallásosnak.”

„A börtönben is igen intenzív katolikus öntudattal vonult tovább életem. 1956 tavaszáig tartott ez, amikor Herman Hesse Siddhartha című könyve hatására — főleg a bűnbeesés tanának számomra elfogadhatatlansága miatt — felfüggesztettem katolikus praktizálásomat. Úgy éreztem, véletlenül lettem katolikus, nem a magam szabad elha-

* Az a lelkiállapot, amikor valaki ellentétes érzelmekkel viseltetik ugyanazon dolog iránt.

tározására, s felnőtt, 24 éves fejjel újra át akartam gondolni hovatartozásomat, hogy most, ha választani lehetne, mi lennék, katolikus, református, mohamedán, hinduista vagy buddhista. 1957-ben fejeztem be ezt a gondolkodást Rómában, s 1976-ban hivatalosan is kiléptem a katolikus egyházból, ugyanis arra jutottam, hogy a vallás kizárólagossága szükségszerűen az intoleranciához, a hatalmi pozícióhoz vezet”-vélekedett az egyik megkérdezett.

A mozgalom Rozgonyi-ágához tartozó úgynevezett „fregoli-csoport” (amelyhez a csoport nélküli középiskolások tartoztak) komoly KISZ- és minisztériumi funkciót betöltő tagja így szól a valláshoz való viszonyáról: „Ha el is távolodtam a vallástól, érdeklődésem megmaradt iránta. Az erkölcsi kérdések iránti érzékenységem mai napig is megmaradt. Gyermekeim szabadon választhatnak. Én mindkét dobozt lezárva tartom, a vörös színűt is, a másikat is, sem vezekelni nem akarok az egyik miatt, sem tőkét kovácsolni a másikból. A lelkiismeretfurdalás azóta sem szűnt meg bennem, s minden este átgondolom, miért kellene megrónom magam. Ez még mindig a gyűlések és Rozgonyi Gyurka hatása.”

A hatvan megkérdezett közül mindössze heten nem gyakorló vallásosak, *illetve nem vallásos istenhívők* (11%). Ők így magyarázzák sorsukat:

„Ma is hívőnek tartom magam. És vannak bizonyos erkölcsi normáim, amelyek talán nem mindenben egyeznek a szigorú vallásos előírásokkal. Például azzal, hogy első és második feleségemet is szeretem, nem hiszem, hogy bűnt követnék el, hiszen a vallás szeretetre nevel.”

„A templomba járás kamaszkorommal megszűnt, az azonban meg sem fordult fejemben, hogy ne egyházi esküvőt tartsunk, hogy halottainkat ne egyházi szertartással temessük el, pedig párttag is voltam. Még az sem, hogy ne kereszteljem meg gyerekeimet, hogy ne menjek el elsőáldozásukra. Úgy vélem, egy dolog egy humánus európai keresztény eszmevilág, amely szerint él az ember, s más dolog a vallás betűszerinti betartása. Leginkább talán a nem vallásos *teista* illik rám, aki számára a humánus, a tolerancia, a békesség a fontos, de bizonyos szabályok persze ezekkel is együtt járnak, be is tartom őket. Például mások gondjainak magamévá tevését nagy fegyelemmel és önuralommal lehet megvalósítani.”

„Hívő embernek tartom magam, nem szoktam ebből titkot csinálni. Most sem járok többet templomba, mint tíz évvel ezelőtt. Magamnak megfogalmaztam érzéseimet a hittel kapcsolatban. Legszebben Lao-ce fejezte ki ezt a bizonyos forrással, amely a tenger felé folyik, amelyet az emberek különböző palackokban merítenek ki.”

„Az egy percig sem volt kétséges, hogy gyerekeim ne kapjanak valóságos nevelést, erről feleségem maximálisan gondoskodik. Én először csak pedagógiai okokból mentem el velük templomba, vagy csak a külsőségek csábítottak. Énekelni is szeretek. *Kozma Imre* miséin szívesen résztveszek, s meg kell állapítanom, nagyon jól csinálja. Aki persze hite miatt megy a misére, annak mindegy, akár hottentottául is misézhetnek neki, mert számára Isten közelsége a nagy élmény.”

„Természetesen vallásos vagyok, de a templomlátogatás az egyetem után elmaradt. De annak őszintén örülök, hogy gyerekeim elsőáldozók voltak. Tíz éves lányom a múltkor szánkózásból hazajövet figyelmeztetett, hogy elmaradt a mise. Fiam már 17 éves és még, sajnos, nem bér málkozott. Bizony, nekem *Dávid Laci* volt a bérmaapám...”

„18 éves koromban létesült egy kapcsolatom egy elvált asszonnyal. Ekkor már visszahelyezték Szegedre az apámat is helyettesítő lelkiatyámat, *Havass Gézát*. Ha ő itt marad, sok minden másképpen történt volna életemben. Amikor ez a kapcsolat bekövetkezett, azt mondtam, nem megyek többet gyónni, mert én ezt nem akarom megbánni. Ezzel kirekesztettem magam az egyházból. Vallásos maradtam, de nem gyakorlom. Mivel feleségem református, gyerekeimnek semmiféle vallása sincsen.”

„Egyértelműen istenhívő vagyok, s felmegy bennem a pumpa, ha valaki elkezd mellettem szitkozódni. Megmaradtak régi érzéseim, csak a késztetések hiányoznak, nem tudok időt szakítani. Aztán, ez a második házasságom az egyház szerint vadházasság. Nagy mulasztásom, hogy a gyerekeket nem nevelem vallásosan.”

„Meg nem tudnám mondani, hogy vallásos vagyok-e vagy ateista. A formális része nekem nem megy, nem kell. Oda lyukadtam ki, hogy enélkül is ugyanolyan becsületes lehet az ember. Nem tartom egyedül üdvözítőnek sem ezt, se azt a felekezetet, vallást. Azt érzem döntőnek, amit az emberek e tanítások kapcsán megélnék. Becsületesen, normálisan, egymást támogatva. Ez a közösségi szellem az alapja mindennek.”

„Amíg a gyerekek kicsik voltak, jártunk templomba, de aztán a házasságon belüli szexuális életünk problémáira reagáló papok hatására leszoktunk. Fiam nemrégén még furulyázott egy betlehemes játékon, de intellektusban felülmúlta hitoktatóját, mi meg lusták voltunk őket máshová vinni. Ahogy nőttek a gyerekek, leszoktunk a templomba járásról. Úgy érzem, a magam módján olyan életet élek, amellyel oda lehet majd állni Isten elé. Megvan a kapcsolatom Vele, sosem fekszem le, sosem kelek föl ima nélkül.”

Nyolcan-tizen leginkább *vasárnapi templombajáró* kategóriába sorolhatók. A mozgalom tagjainak kétharmada *mélyebben* vagy *kifejezetten mélyen vallásos*. Ezek az arányok az átlagosnál jóval nagyobbak, s habár ebben a körben is érzékelhető az elvallástalanítás és az elvallástalanodás együttes hatása, mégis inkább az elmúlt évtizedek hatásával ellentétes tendenciát testesítik meg.*

A családok felében a *gyerekek* is buzgón vallásosak, negyedében már csak a gyerekek egyik része vallásos, vagy pedig kevésbé vallásosak, mint szüleik. A családok kevesebb mint egynegyedében nem vallásosak a gyerekek. Tizenketten vesznek részt még ma is aktívan *az egyház közösségi életében*: egyikük oroszlánrészt vállalt a cserkészlet újraélesztésében, másikkuk hivatásos egyházközségi munkatárs, hitoktató és cserkészvezető, harmadikkuk igen aktív képviselőtestületi elnök, negyedikük levelező teológiát hallgat. Öten tagjai ma is vallási kisközösségnek, közülük ketten részben vagy egészben egykori közösségükben.

A politikai fordulat utáni világunkat így látják:

Egy építőmérnök: „Amilyen helyzetben mi vagyunk, rosszabb, mint a törökvész után, mert most erkölcsileg tönkrement az ország. Az emberek többségének semmi reménye sincsen. Még az a szerencse, hogy páran azért megmaradtunk embernek.”

Egyik pályatársa: „Most lehetőségünk van arra, hogy *gyerekeink* újrakezdhessék.”

Egy pszichológus: „Be kellene látni, hogy Jézustól és az egyháztól nem származhat politikai program. Azt egyértelműen kimondta, hogy se-

* Előzőekben a szerző részletesen ismertette azon kisebbség életútjait, akik külső nyomás vagy belső gyengeségük hatására elmaradtak az egyháztól. De ezek is minden önigazolásuk mellett egyöntetűen vallják, hogy a mozgalom hatása eltörölhetetlen lelki értékeket hagyott bennük. (A szerkesztő megjegyzése.)

gítsünk a szegényeken, de hogy miféle politikával és szociálpolitikával, azt ránk bízta. Az más kérdés, hogy nagyon is nagy politikai jelentősége van annak, hogy az egyház hogyan viselkedik.”

Egy általános mérnök számadásra szólító nyílt levelet ír a Budapesti Műszaki Egyetem rektorához: „Tisztelt Rektor Úr! A Budapesti Műszaki Egyetem falai közül 1956 októberében még egy ország indult a katarzis heroikus útjára. Ám az elmúlt évtizedekben egy kiáltvány által Európára zúdított kísérlet védett odura lelt a Duna-parti épületekben. Amíg más magyar univerzitások nyilvánosan megkövették méltatlanul meghurcolt diákjaikat, a Budapesti Műegyetem még igaztalanul elüldözött professzorainak bocsánatát sem próbálta megérdemelni. Ezért: Vádolom a Műegyetemet, hogy a bukott diktatúra buzgó kiszolgálójaként becsületes hallgatókat távolított el a rendszer burjánzása idején, és ebben különösen 1961–1962-ben tobzódott. (...) Vallom, hogy az eltitkolt múlt felderítése megerősíti a következő nemzedék hitét a becsületben, és az igazság napfényre juttatása elriasztja az áru-lástól a későbbi korok jellemgyengéit. (...) A megcsúfoltak és a megsértettek viselték és ma is viselik a szégyen bilincseit, tudjuk, hogy a rendszer kollaboránsai nem engedték behegedni a sebeket, és mégis, a régen adott tördöfésért már csak erkölcsi elégtétel várható. (...) Hallgattam eddig, hogy az egyetem maga kezdhesse megtisztulását. Nem tette. Hallgattam eddig, mert valódi elégtétel már úgysem adható. S a holtak már semmilyen. Hallgattam eddig, mert nem vagyok elfogulatlan, hanem sértett. Nemcsak egyszerezen. Hallgattam eddig, mert nem vagyok jó sem a tetemrehívó, sem az erkölcsbíró szerepére. Csak maga az egyetem. De nem hallgathatok most már, mert özvegyek és utódok az igazságot hiába várják. Ne várják hiába! Most már a köveknek kell megszólalniuk!

Budapest, 1990. december 8-án, tisztelettel.”

Egy mérnök-közgazdász: „11 évig voltam termelési osztályvezető, ami nagyon jól hangzik, valójában azonban szédületesen butító beosztás. Hihetetlenül beszűkült a látóköröm. Volt olyan mázlim, hogy 1986-ban közgazdasági főosztályvezetőnek neveztek ki. Vezérigazgatónk PB-tag volt, én meg sokat jártam a számat, ugyanis, hogy csődbe jutott a cég, annak belső okai voltak. Már két évvel ezelőtt elkezdtem sírni, ne csináljunk marhaságokat. Ennek eredményeképpen 1990 elejére tel-

jesen a partvonalon kívülre kerültem. Ez a spiné végre nyugdíjba ment, de maradt utána a gárdája, köztük volt pártbizottsági tagok. Sziklaszilárdan kapaszkodnak egymásba, s megpróbálják eltüntetni a tanúkat. Így aztán a magamfajta tehetetlen. Nézem a hirdetéseket de negyvenen felül ebben a szakmában már nehéz elhelyezkedni.”

Mi lett velük, e szociográfia főszereplőivel? Megöregedtek, de kevesen haltak meg. Szívósak? vagy csak egyszerűen hűségesek?

Barlay Ö. Szabolcs élete a börtönből szabadulása után is kész regény. Sikertől rávennem, írja meg. Már címet is talált az önéletrajznak: Barlay Ödön Barlay Szabolcsról. Most csak annyit róla, hogy 71 éves, a Tömő utcai lelkész-ségen „misszionál”, iskolában hittant tanít, cserkészcsapatot hoz létre, vezércikkeket ír a cserkész Vezetők Lapjában, félnapokat ül a pesti ferencesek gyóntatószékében, prédikáció-sorozatokat tart, börtönlelkész (abban a börtönben, amelyben meghurcolták). Közben folytatja tudományos munkáját, speciális kollégiumot vezet az ELTÉ-n a Mohács utáni évtizedek nemzetmentőiről, kiadják legújabb könyvét: „Ó én édes hazám, Te jó Magyarország”, mely előző kötetének, a „Romon virág” —nak témáját, a nemzethalál rémképét legyőző élniakarást elemzi. A történelemtudomány kandidátusa, de ugyanakkor a kaposvári katolikus gimnázium és kollégium lelkivezetője is; ingajáratban Budapest és Kaposvár között. Így élete visszakanyarodik eredeti hivatásához, a gimnáziumi fiatalság neveléséhez, csak a keret más. Rendtársai ugyanis életének viharzónáit nem tudják feledni. Ő a Carta Caritativae emlegeti, a ciszterci vezetők az egyházjogra hivatkoznak. Vár és remél, hiszen Zirc szerelmese. Lelke tele tűzzel, hittel, ötlettel és fehér botjához illően talán több bölcsességgel. 1991-ben egyetemi tanárnak nevezték ki.

Havass Géza a börtön után is az ifjúsággal foglalkozik Szegeden, s ugyanezt folytatja újszegedi plébánosként is 1968-tól. *Íjjas püspök* sokat talpalt az ÁEH-nál,* amíg sikerült a kiegészítő lelkészből plébánosi pozícióba juttatni őt. *Udvardi püspök* őt akarta kinevezni püspöki helytartónak, de ekkor már az ÁEH megmakacsolja magát, s csak egy apáti címet enged neki. „Az egy plecsni és kész, engem nem érdekelt”, kom-

* Állami Egyházügyi Hivatal

mentálja Havass Géza, akit a plébánosság sem izgatott különösebben, csak az Isten ügye.

Arató Miklós Orbán úgy volt a Baross Gábor telepi egyházközség plébánosa 27 évig, hogy sosem volt papírja erről. Természetesen az iskolai hitoktatási engedélyt sem kapta meg. A hetvenes évek elején merészel ismét egy kis ifjúsági csoportot alakítani, közben az ÁEH „odafigyelése” miatt csak „sutyiban” hitoktat a templomtoronyban. Budapest más részéből érkeznek segítőtársak, velük együtt pasztorál a nem könnyű társadalmi terepen. Minden héten Biblia-óra, ifjúsági mise, melyek rendkívül népszerűek, ezeken az igehirdetés dialógusformában történt. Minden nemzedéknek megvolt a maga közössége, mindegyik házigazdája volt egy-egy szentmisének is! Kap egy másik feladatot is: az Országos Egyházművészeti és Műemlékvédelmi Bizottság titkára lesz, s ettől kezdve megpezsduľ a szellemi élet Baross-telepen. A rendszerváltás elmozdítja innen. Megtépázott rendje a volt pécsi ciszterci gimnáziumba küldi „előőrsnak”, „hídfőállásnak”, bentlakó hittanárnak. A gimnáziumban 0-ról 120-ra nő a hittanosainak száma, akik közül 60 nincs megkeresztelve. Konceptiót, jegyzeteket gyárt, osztályfőnöki órákra hívják, a pécsi keresztény tanárokat szervezi, az önkormányzattal hadakozik. Eredményeként Pécsen az egykori ciszterci gimnáziumok közül legelőször az első évfolyam egyik osztálya, majd következő évben már két első osztállyal ismét ciszterci gimnáziumként működik. De ez már — mégha szerves folytatása is az előbbinek — egy újabb történet.

Keszthelyi Ferenc ciszterci szerzetes a fejérvári egyházmegye különböző plébániáin teljesített lelkipásztori szolgálatot, 1974-ben nevezték ki nagytétényi plébánossá. Évek óta szervezője a hitoktatók továbbképzéséért szolgáló nagyszerű katechetikai lelkigyakorlatoknak. 1992 februárjában II. János-Pál pápa a megüresedett váci egyházmegye élére nevezte ki megyéspüspökké. Az új püspök továbbra is az Országos Katechetikai Bizottság igazgatója.

Gáldi Zoltán — aki *Kopácsi Sándorral* és *Mérei Ferenc*cel raboskodik együtt — így folytatja élete történetét az amnesztia napjától: „Igyekeztem mindig talpra esni, mint a macska. Mint orvos írógéphez jutottam, s ott a börtönben írtam magamnak egy igazolást, amelyet a börtönparancsnok és a börtönorvos is aláírt, s három évvel később ezt az időt is

beszámították a szakvizsgámhoz. Büntetésből nem mehettem vissza oda, ahol előzőleg dolgoztam, vagyis az ország legkiszűrösabb kórházába. Sokkal jobban jártam: Egerbe kerültem, ott éltem hat éven át, akkor már házasként. Három évet töltöttem az Országos Ideggyógyintézetben, először az alkoholológiai, majd a tbc osztályon. Innen kerültem Visegrádra 18 éve. Amit csinálok, a belgyógyászat és az ideggyógyászat keveréke. Sok emberen tudok segíteni, gyönyörű helyen. Néha öt és fél órát utazom. Este 8 és 10 között háziorvoskodom. Hentente két este pedig alkoholbetegeknél vagyok. Annyiban csinálok hasonlót, mint harminc évvel ezelőtt, hogy *megpróbálok az embereken segíteni*. Három gyerekem van. Kapcsolatom van az Igen-klubbal, a városmajori plébániával, a Karolina utcai lelkészséggel, ahol óvónő lányom tartja az óvodás hittant. Neki a terem átrendezésében segíték.”

Gosztonyi Gézának „szerencséje” van, mert első éveinek főnöke is „megjárt” egy koncepciós pert. A BHG-be kerül, s néhány év alatt felküzdi magát, doktorál majd kandidál. Fizikusként matematikai feladatokkal foglalkozik, jó munka, de nem köti le annyira, hogy otthon is ezzel foglalkozzék. Érdekli a pszichológia, a teológia, a Katolikus Társadalomtudományi Akadémiára is beiratkozott. Három gyermekük van, két unokájuk. 6—7 éve bekerült egy bencés szerzetes vezette házaspárokból álló közösségbe. A régi teológiai önképzőkör tagjaival is összejönnek két-három hetenként, kártyázgatni, beszélgetni.

Keglevich Lászlót — aki előzőleg mint fizikus az egyetemen tanított — felveszi az egyik akadémiai kutatóintézet, s megengedik neki, hogy fizikát tanítson az orvosi egyetem előkészítőjén. Elvégzi a villamosmérnököt is, s beledolgozza magát a számítástechnikába. „Nagyon kikaptam, hogy merészeltém még egy diplomát szerezni. Be voltam kategorizálva, hogy egy sötét ember vagyok. Este tanítottam, magántanítványaim is voltak. Kellett is, mert akkor már öt gyerekem volt. Nagyon örültem, amikor Jelenits atya beajánlott a Patronába,* de az ÁVÓ ott is utánam nyúlt. Átkerültem a Borászatiba, aztán ide, a Széchenyi Gimnáziumba, innen egy volt tanítványom, egy nagy bolsi túrt ki. Felvettek a SZÁMALK-ba, majd az Országos Pedagógiai Intézetbe a

* Patrona Hungariae, a Szegény Iskolanővérek Budapest Knézich utcai leánygimnáziuma.

számítástechnikával. Ekkor elhatároztam, nem csinálom tovább, rokkantnyugdíjas lettem, de persze tanítottam tovább: a katonaságnál félanalfabéta gyerekek tanítását, és a legkülönbözőbb oktatási intézményekben helyettesítéseket vállaltam. Végre megvédhettem doktorátusomat. Most már van egy speciális kollégiumom is az egyetemen. Majdnem a Faszorba kerültem tanárnak, de ott az volt a baj, hogy katolikus vagyok. Azt vártam, hogy ha majd szabad világ lesz, valaki azt mondja nekünk, gyerekek hát ti marha rendes emberek voltatok. Ez nem nekünk, hanem neki lenne fontos. Most mindenki mondja, hogy keresztény nevelés így meg úgy, de hát mi ezt csináltuk. És most is csinálnánk, ha hívnának.”

Körmendy Szilvesztert szabadulása után mint műszerész szakmunkást felveszik a Ganzba, de nyolc nap múlva mennie kell azzal, hogy nem tud beilleszkedni a kollektívába. Még öt helyen így jár. Elmegy a munkaközvetítőbe. Ezt a hivatalt egy ávós tiszt vezette. Elmeséltem neki kálváriámat. Káromkodott, s elküldött a Budapesti Rádiótechnikába. Egy idősebb munkásnő volt a munkaügyis. Elmondtam, amnesztíás vagyok, ő meg azt felelte, hogy „Ha maga itt nem nyitja ki a száját, s nyugodtan ül a seggén, innen mehet nyugdíjba.” Így is történt. Ha nyugdíjas találkozón vagyunk, mindig összecsókolózunk. Szocialista brigád tagja lettem: bronz, ezüst, arany. Egyetlen kifogás volt ellenem a 14 év alatt, hogy szót emeltem a műhelyben az abortusz törvény ellen. Öt gyerekemből négy végzett egyetemet, főiskolát. A Szent Anában működtem, mint képviselőtestületi tag, most pedig 70 évesen a testület elnöke vagyok. Volt egy infarktusom, de szerencsére egy örökség révén egy kis telekhez jutottunk, ott dolgozgatok. A cementezés jót tesz. Olyannyira, hogy a plébániai családlátogatások során sokszor gyalog megyek föl az ötödik emeletre. Húsz évvel fiatalabb kísérőm három és félnél utánam kiabál: »Te már fenn vagy?«

Szabadulása után eleinte *Mezey Bertalan* sem igen kap képezésének megfelelő munkát. 1975-ben rehabilitálják, s pénzügyi osztályvezető lesz egy jónevű üzemben, miközben 15 éven keresztül szerkeszti az üzemi lapot. „Mint vezérigazgató-helyettes is csináltam. Igaz, olyan cikkeket is kellett írnom, amelyeket ma röstellek: Április 4., November 7. Máshol is, még a Népszabadságban is megjelentek cikkeim, az utóbbiban egy neves pártfőmufti neve alatt. Anyagi elismerésre is hajtottam, mert közben megnősültem, s négy gyerekünk lett. Vezérigazgató-

helyettesi megbízásom oka az volt, hogy az egész vezérkart sítire vág-
ták gazdasági bűncselekmény miatt, s csak én maradtam szabadlábbon.
Két évig voltam ebben a beosztásban, ezalatt a vállalat csodálatos kar-
riert futott be, aztán megköszönték tevékenységemet. Kiderült, a ke-
rületi pártbizottság nehezményezte, hogy teljes gőzzel támogattam a
bűncselekmény felszámolását. Egyébként négy gyerekem közül há-
rom a Regnumban vezető, én is egy regnumi csoport tagja vagyok, s
besegítek a Zászlónkba.”

Amikor *Nobilis Gábor* kijön a börtönből, nehéz helyzetben találja a
családot. „Meghalt apám, maradt ránk egy beteg nagymama és egy
nagynéni. Két infarktus után leszálalékoltak. Tíz unokám van, velük
foglalkozom.” Csak ennyit mond magáról. Roppant derűs. Úgy tűnik,
most is ugyanazt folytatja. Az unokáival. Azt még megtudom, hogy a
börtönből kiszabadulva gyerekeit be akarta vinni valamilyen kiskö-
zösségbe, mert a hittant kevesellte, de amikor megmondta kicsoda,
mindenütt elzárkóztak, mert félték.

Vojnits Pál egy műszaki rajzoló papírral beiratkozik a gépipari techni-
kumba. Dolgozik műszaki rajzolóként, majd szerszámkészítőként. „Ott
kezdődött megint a »cserkészkedés«. Természetjáró, majd távfutó szak-
osztályt szerveztünk, körülbelül 80-ig csináltam ezt. Voltunk egyszer ki-
rándulni a Nagykevélyen, s döbbenet láttam, hogy pusztulásra ítélt
zárva a turistaház. Gondoltam egy merészet, elvállaltam a ház vezetését,
de bérbe már nem tudtam venni, eljöttem, de nekem is köszönhető, hogy
ma is él a ház. Továbbra is vállalkoztam, megalakítottam egy szakcsoport
tervező részlegét. Munkát szereztem, menedzseltem, de befuccsoltunk,
mert nem volt munka. Ekkor jött a Szent Mihály plébánia: a sekrestye és
az adminisztráció. Mostantól kezdve hitoktató is vagyok, s tavaly újjáala-
kítottuk a *cserkészcsapatot* is, 40 fős, a gyerekek 90 százaléka az utcáról
került be, szüleik nem járnak templomba. Ősszel a káplán elment feren-
cesnek, maradtam egyedül, most én vagyok a parancsnok. Három gye-
rekem van, nagyobbik fiam nagyon vallásos, ő azt folytatja, amit én akkor
csináltam: kisközösség, cserkészlet.”

Rajk András mint végzős gyermekorvos egy „zárolt megyébe”, Kis-
várdára kerül, „egy korrump bűnbarlangba, iszonyú körülmények kö-
zé. Rengeteg sorvadt csecsemő volt. Óriási szakmai műhibák. Pesti
kollégám azt javasolta, vegyek egy piros noteszt, s ha valamit monda-

nak tüntetően abba jegyezzem föl. Frenetikus sikere volt, ennek segítségével kerültem föl Pestre. 19 és fél évet töltöttem a Péterfy-ben, végimentem a létrán. 48 éves koromban adódott Esztergomban egy főorvosi hely, felmértem képességeim és pártonkívüliségem, és úgy döntöttem, oda kell mennem.” Mivel mindig is érdekelt a pedagógia és a pszichológia, többször is próbálkozott levelező pszichológiával, de nem vették fel, csak szakvizsgát tesz gyerekpszichiátriából. „Mindig olyan gyerekorvos akartam lenni, aki tudja, hogy a gyereknek nem csak teste van, de sosem akartam csak mint pszichiáter foglalkozni a gyerekekkel.” Egy harmadik képesítést is szerez: újszülött-gyógyászatból, így három szakvizsgával és egy marxista esztétika szakosítóval jelentkezik Esztergomba. Közben sok régi „mozgalmi” társa gyerekeinek házi-orvosa. A szülőkből azonban egy kicsit csalódik: „Addig jut eszükbe a Dögész, amíg meg kell nézni, hogy Pistikének lenn van-e a heréje, de eszükbe nem jutna, pedig tudják, hogy magányosan élek —, hogy te, Dögész, gyere fel dumálni, gyere el a telekre, gyere el színházba vagy kirándulni. El-eljárok a ciszterci diákok találkozóira, de ott nálam csak öregebbek vannak, s ez csak ötévenként egyszer érdekes.” A korábbi dorogi járás gyerekeiért felelős, tanácsülésekre, koordinációs bizottságokra, fórumokra jár, de nem halt ki belőle a pedagógiai érdeklődés. „Mindig szerettem gyerekekkel és fiatalokkal pszichésen foglalkozni, és ha erre a körülmények kevesebb teret is adtak, az osztályon fekvő gyerekek lelki világa foglalkoztatott. Például, hogy olvasnak-e és hogy mit. Amikor még nem volt téma, hogy a kórházi gyerekek mellé pedagógus kell, én mint orvos kezdtem el ezzel foglalkozni. Kollégáim és barátaim gyerekei előtt mindig nyitva áll az ajtóm. Jönnek hármásával. Ennek semmiféle hivatalos jellege nincs. Volt úgy, hogy öt srác (három fiú és két lány) rendszeresen föl jártak dumálni. Ettünk, beszélgettünk, játszottunk, közben megpróbáltam a kiscsoport-terápiát. Bedobtam ilyeneket, hogy »Mi a bátorság?«, körülbelül úgy, ahogy ez a te* »Íme, az ember« című könyvedben le van írva. Van bizonyos nosztalgiám a cserkészlet iránt. Ezekkel a hozzám feljártó gyerekekkel ezt hol kipróbálok, hol visszaigazolom. Nézz ki az ablakon, látod, itt ögyelegnek ezek a szakadtak, mostanában ők izgatnak.”

* Kamarás István

Rozgonyi György kiszabadulása másnapján visszamegy régi munkahelyére a házkezelőséghez, ahol nagyon szerették. „A társaság nem tudta, hogyan fogadjon, mert ez az amnesztia eléggé ködös volt. Volt egy pártnö, aki korábban »Édes Gyurkámnak szólított«, most meg rettenetesen húzta a nyakát, legszívesebben kirúgott volna. Az igazgató még a régi, a főmérnök új. Amikor kinyitott a főnöki ajtó, az igazgató magához ölelt, erre az öreglány arca is megváltozott. Fizetésemelést kaptam, szép munkát választottam, már amennyire van szép munka ezen a területen. Egy jó éven keresztül nagyon jól éreztem magam, a régi nagyokkal sokat találkoztunk, a »családlátogatások« alkalmával kedvesen fogadtak. Az összejövetelek helyett azonban már csak baráti együttlétek voltak. Nyilvánvalóan figyeltek, folytatni nem lehetett. Eltökélt szándékom volt, hogy aki nem szégyelli, hogy velem találkozzon, azzal ezután is találkozni szeretnék. Csoportokat nem szerveztem, egy 60—80 fős körben mozogtam. Nem volt céloom tovább fejleszteni. Az természetes volt, hogy ha valakinek valami problémája volt — akár fiú, akár lány — velem beszélje meg. Egyetlen cél volt: élni a keresztény életet. Azzal a kislánnyal, akit szerettem, szabadulásom napján találkoztam. Tudatta, ő sem volt irányomban közömbös, de ekkor már jegyben járt azzal a barátommal, akit eltereltem attól a kislánytól, akinek Dávid Laci udvarolt, mondván neki »Nekünk Laci tevékenysége nagyon fontos, szállj ki«. Ő akkor kiszállt, és én most visszakaptam tőle. Mindennek ellenére megmaradt köztünk a kölcsönös jóbaráti viszony. 1964 végén megismerkedtem egy másik kislánnyal. Volt már egy hároméves kislánya. Abban, hogy összecsapódtunk, annak is szerepe lehetett, hogy elég sok ember sorsába avatódtam bele. Sok esetben segíteni is tudtam. Farsangkor barátoktunk össze, húsvétkor volt az esküvő. Bár úgy sikerült volna a házasság, mint ez az esküvő. Mondanom sem kell, hogy *Arató Orbán* atya 40 fokos lázas betegen adott össze minket. Anélkül, hogy különösen szervezkedtem volna, nagyon sokan jöttünk össze. Ez a házasság csak három hónapig tartott, s ez sok szempontból törést okozott bennem. Először is hiúsági kérdés volt. Én kudarcaim (sátorégés és egyebek) ellenére több teljesítmény-élményt kaptam, mint bárki más, munkahelyemen a munkásokkal is sikerült ugyanolyan kapcsolatot kialakítani, mint a mi csoportjainkban. A börtönben is. Nem voltunk összevalók. Naív voltam.

Piszokul tudtam elméletben jó házasságot csinálni. Legalább két tucat házasság azért áll ma is, mert én bábáskodtam körülöttük. Amikor rólam volt szó, egy sor hülyeséget csináltam. Kétszer-háromszor újra próbálkoztunk, de menthetetlen volt. Egy szegedi kislánnyal csapódtam össze. Kedves is volt, csinos is, jó is. Szerelmes voltam, házasságról gondolkodtunk. Szegedre járt orvosi egyetemre, s megkért, segítsék szállást szerezni egy sítáborukhoz egy turistaházban. Pillanatok alatt síléceket is szereztem. Utána leveleimre süket csend. Kiderült, a sítábor miatt a lányt behívták a KISZ-bizottságra, s eltanácsolták tőlem, mint valamiféle szekta tagjától. A régiekből álló baráti kör maradt, csak helyzetem változott meg. Nekem az adott mindig tartást, hogy nyugodtan kérhettem, beszélhettem, mert sosem csináltam ellenkezőjét annak, amit mondtam. Ezzel a sikertelen házassággal magam előtt veszítettem el hitelemet: amit én csinállok, az már a büdös életben nem lehet példa a többiek számára. Innentől kezdve már csak a magam dolgait igyekeztem tisztességgel csinálni. Második feleségem is benne volt a mozgalomban. Sok lány számára voltam kellemes lelki szemetesládá, később is, így, ha kedvem támadt meglátogatni valakit, nyugodtan megtehettem. Legközelebb Jutka lakott hozzám, testvéreivel, s ha nekem úri kedvem volt munka után felmenni hozzájuk, elhivattam valamelyiküket sétálni a háztömb körül. Jutkával addig járogattunk a Dunára, amíg el nem kezdett neki udvarolni egy pasas. Ezeket a kapcsolatokat, ha jónak láttam őket, mindig segítettem, általában azért, mert az udvarló fiúkkal is jóban voltam. Most viszont jobbat nem tudtam kitalálni, mint azt, hogy én veszem el. Először viccesnek tartotta, aztán beadta derekát." Három gyerekük van, s ha nem is könnyen, de szépen élnek. Nagy bánata, hogy nem járulhat szentségekhez övéivel együtt. Ismét vállalkozik, megalakította a Rozgonyi és Fia Építő Kft-t, de mivel irgalmatlan szigorral példaadásra alkalmatlannak ítélte magát, továbbra is távol marad a vallási mozgalmaktól ugyanúgy, mint az induló cserkészettől. A szentimrevárosi vallásos ifjúságot és a felnőtt hívő közösséget nem felejtette el, benne él, a mozgalom törvényei szerint él, és mindenkit számontart, mintha csak... Ennek a mondatnak és hasonlóknak a befejezése azonban már nem illik bele a szociográfia műfajába.

2. Súly a latban

„Máig abszolút élő számomra.”

Mennyit nyom a szentimrevárosi mozgalom súlya a latban, az egyéni élettörténetek mérlegén?

A „Mit jelentett számodra?” kérdésekre adott 60 válasz mindegyike egyértelműen pozitív, beleértve azokat is, akik szakítottak a mozgalommal, akiknek konfliktusai voltak a közösség vezetőivel, és azok is, akikben az egész „mélyre” van temetve, akinek már „csak” egy „régis szép emléket” vagy a „boldog gyermekkort” jelenti. A válaszok leggyakoribb motívumai a meghatározó, életre szóló élmény, erkölcsi tartást biztosított, teljesen kitöltötte életünk, nevelt, személyiségformáló volt, közösséget jelentett, keresztény identitást adott. Ezek a motívumok egyaránt megtalálhatók csúcsvezetők és tagok, hűségességnek maradók és más pályára kerülők, vallásosnak maradók és a csekély már nem vallásosak értékeléseiben. A többi motívum jól jelzi azt az értékelések és értelmezések sokféleségét: hivatást adott, toleranciára nevelt, védelmet adott az intézményes hazugság ellen, politikai ellenállás volt, megszerettette a természetet, rugalmassá, konfliktustűrővé tett, alternatív életformát kínált, részesített a cserkészlet élményében, tartalmas szórakozást jelentett, felkiáltójel lehettünk, önállóságra nevelt, megismerhettem hazámat, felelősségre nevelt.

„Csodálatos volt, de bennem ez lezárult. Gyerekeimnek sem mesélek róla. Kellene egy alkalom, hogy rákérdezzenek. És még annyi: Maradt még egy karácsonyi üdvözlőlap Nagy Medvétől Vörös Rókának.”

„Ma már mélyre van temetve, de akkor ez nagyon fontos volt, és kamaszkori fejlődésemben nagyon sokat segített: önállóság, keménység, tisztesség. Akkori emlékeim egyetemista éveimben is támogattak.”

„Hallatlanul szép emlék, ha ez nem lett volna életemben — pedig körülutaztam a világot — sokkal sivárabbnak érezném.”

„Hazulról nem sok előnyt hozhattam. Ez olyan közösség volt, amely egész életemben segített.”

„Egy gyönyörű gyermekkort jelentett. Szüleink anyagi lehetősége semmit sem engedett meg, ez pedig legfeljebb annyiba került, hogy egy-egy ruha elszakadt rajtunk. *Volt hova mennünk.* Nem kellett külön

sportolni, s együtt volt a fizikai, a szellemi, az erkölcsi és a vallási nevelés. És valahová tartoztunk.”

„Ez volt az élmény, a közösség. Ha ez nincs, semmi sincs.”

„Nagyon szép idők voltak. Máig abból az időszakból töltekezem.”

„Akkor ez számomra élet-halál kérdés volt: A kommunizmus elleni küzdelem, amelyen Isten áldását éreztem.”

„Egy hősies, bátor vállalkozás volt. Büszke vagyok rá, hogy résztvehettem benne. Biztosan sokat alakított rajtam, de azt már nehéz megmondani, miben. Ma is vallásos vagyok, s gyerekeimet is ebben a szemléletben nevelem.”

„Nagyon büszke vagyok arra, hogy cserkész lehettem. Hihetetlenül jól neveltek bennünket, nem csak hitre, hanem egymással és a természettel való együttélésre is. Érettségi után osztályfőnökömnek rendszeresen kirándulást szervezni segítettem. Négy évvel voltam idősebb a gyerekeknél, s hihetetlenül nagy hatással tudtam lenni rájuk.”

„Ez volt a boldog gyerekkor, mert volt kire fölnézni. Nagyon sokat jelentett nekem. Ennek a folytatása lett a zempléni önszolgáltató egyesület létrehozása a hetvenes-nyolcvanas években.”

„Olyanokat tudtam meg, amit korosztályom nem tud. Nem engedtek lelkileg elbitangolni, s egy olyan gondolkodást szívhattam magamba, hogy teljesen zökkenőmentesen tudok ilyen rendszerváltozások idején élni. Egyesek tele vannak rémképekkel, hogy jön a „keresztény kurzus”, de engem nem lehet ezzel elijeszteni, mert ettől a mozgalomtól olyan erkölcsi biztonságot kaptam, amelynek segítségével — pedig erre rengeteg kísértés volt — sikerült bizonyos határok között megmaradnom.”

„Azóta messze kanyarodtam, de maradt egy mintám, egy emberi minta, egy tisztább, világosabb, erkölcsösebb, jobb, nemesebb...”

„Egyéniségformáló szerepe volt, máig abszolút élő számomra. Úgy érzem, jó néhány ember életútját ennyire alapvetően meghatározta, mint az enyémet is.”

„Tartást adott, jól megalapozta a gyerekeket, de nem csak a számháborúra. Ezt azokon tudtam lemérni, akiket becitáltak, hogy ellenem tanúskodjanak. Egyet-kettőt leszámítva nagyszerűen viselkedtek.”

„Meghatározó szerepe volt életemben, ez volt a hivatásom. Az érte történő meghurcoltatásomnak ismét csak meghatározó szerepe lett.”

„Megerősített hitemben, elképzelésemben, olyan emberré tett, aki meg tud érteni minden más embert. Nem lettem kizárólagos.”

„Egy alternatív életforma felé irányuló kezdeményezés volt, ám a legfontosabb az, hogy voltunk, hogy volt valami, szóval egy nagy felkiáltójel voltunk.”

„A tragikum má fajult tárgyaláson és a márianosztrai zárkában tudtam először megfogalmazni, hogy életutunk és sorsunk számai végső fokon a Gondviselő Isten kezében vannak. Hiszen börtönbe került az is, aki óvatossá hitte önmagát, az is, aki eltávolította magától a politizálókat, — de az is, aki katonás fegyelmet követelt, meg az is, aki csak távolról volt hajlandó tanácsokat adni. Aki ezt nem veszi észre, aki még most is okosnak képzei magát, az sohasem fogja észrevenni a történelemben működő Istennek, a Nagy Rendezőnek derűs mosolyát.”

(Ehhez a fejezethez Alszászy Károly, Arató Miklós Orbán, Aszalós János, Barlay Ö. Szanolcs, Bezuk Zsolt, Buda György, Gáldi Zoltán, Gosztanyi Géza, Győri Csaba, Havass Géza, Hertelendi Miklós, Hontvári Miklós, Hirkó Bálint, Jankuráné Szabó Éva, Jóföldi Tibor, Kamarás János, Keszthelyi Ferenc, Körmendy Szilveszter, Kóváry Péter, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Luka László, Mezey Bertalan, Nobilis Gábor, Pándi András, Rajk László, Rátai Csaba, Rozgonyi György, Selmeczi Vilmos, Simig Gábor, Szabó András, Szabó Nándor, Szentes Ervin, Szentkúti Pál, Veres Gábor és Vojnits Pál visszaemlékezéseiből merítettem.)

Országos Széchényi Könyvtár

NÉVMUTATÓ

ABODY Béla I/2., II/1.

ÁBRAHÁM Lajos V/4.

ALBRECHT Vilmos III/1., III/2.

ALFONZINA Szociális Missziósnővér IV/3., IX/1.

ALSZÁSZY Károly V/1., V/2., V/3., V/5., IX/1., XI/3., XI/4., XI/5., XI/6.

ANDRÁSFALVY Bertalan II/3.

ARATÓ László VI/9., X.

ARATÓ Miklós Orbán III/2., VI/9., VI/10., X., XII/1.

ASZALÓS JÁNOS II/2., II/4., II/5., IV/2., IV/3., XI/4.

ASZTALOS Károly V/4.

BACSINSZKY Gábor I/3.

BACSINSZKY László I/3.

BANGHA Béla Előszó

BÁNSZKY Balázs VIII.

BÁRDOS Katalin IX/2.

BÁRDOS Kornél III/1., VI/2.

BÁRDOS Lajos III/1.

BARLAY Ödön Szabolcs II/1., II/2., II/3., II/4., II/5., III/1., III/4.,
III/5., IV/1., IV/2., IV/3., V/1., V/2., V/4., V/5., VI/1., VI/9.,
VI/11., IX/1., IX/2., XI/3., XI/4., XI/5., XI/6., XII/1.

BATTHYÁNY József Előszó

BAUER József IV/1.

BENEDIKTY Róbert VI/8.

BENCZÉDI József II/1.

BERECZ Tibor VIII.

BERESZTÓCZY Miklós XI/4.

BEZUK Zsolt VI/8., VI/9., VII.

BIMBÓ István XI/4.

BLANCKENSTEIN Miklós IV/2.

BLAZOVICS Márta VI/8.

BOGÁRDI István VIII.
BÓLYA Jutka V/2.
BOLVÁRI Pál X
BRISITS Frigyes I/2., II/1., II/4., IV/2., V/4.
BULÁNYI György IV/1.
BÜKI Kálmán V/4.
CSÍKSZENTMIHÁLYI Róbert IX/1.
CSONKA Ferenc X
DÁVID László V/4., VI/2., VI/4., VI/6., VI/7., VI/8., VI/9., VI/10.,
VII., VIII., IX/2., XI/1., XI/2., XII/1.
DÉKÁNY Csaba V/4., VI/4., VIII., XI/2.
DOBSZAY János III/4.
DOMINEK György X.
DUDITS Endre II/1., II/2., V/1., V/2.
ECKHARDT Sándor V/2.
EGLIS István VI/9.
EMÓDI László III/4., III/6.
ENDRÉDI Vendel IV/1.
ESZTERHÁZY Károly Előszó
ÉRY Béla V/1., V/2., V/5., XI/4., XI/6.
ÉRY György V/1., V/2., V/5., XI/4., XI/6.
FADDY Otmár XI/6.
FALUHELYINÉ Magda IX/2.
FEHÉRSZARVAS II/3.
FERENCZI Csaba I/2., VI/1.
FEKETE Miklós V/4.
FRENKL RÓBERT V/2.
GÁBOR Éva IX/1.
GÁLDI Zoltán II/4., II/5., V/1., V/2., V/5., VI/9., VI/11., VII., IX.,
X., XI/4., XII/1.
GÄRTNER László V/4.

GESZLER Ödön VI/2., VI/7., VI/8.
GOLENSZKY Kandid I/3., II/1., II/4., VI/9.
GOSZTONYI Géza III/6., V/5., VI/8., VI/9., XI/3., XI/4., XI/6., XII/1.
GOSZTONYI György I/3.
GÖNCZ Árpád XI/6.
GYÖRGY Tamás V/4.
GYÓRI Csaba VI/8.
GYULAY Oszkár III/6.

HALÁSZ Ferenc Pius Előszó., IV/1., XI/4., XI/6.
HALTER Zsuzsa VI/8., IX/2.
HAVASS Géza II/5., IV/2., V/3., V/5., X., XI/3., XI/4., XII/1.
HEGEDŰS Árpád III/1.
HEGYI Kapisztrán I/2.
HERBÁN Ferenc IV/2., XI/2.
HERTELENDY Miklós III/1., VI/2., VI/8., VI/9., VI/10., VII., XI/1.
HIMFY Ferenc X.
HIRKÓ Bálint VI/4.
HONTVÁRI Miklós II/4., II/5., V/1., V/2., V/3., V/5., XI/4., XI/6.
HOPP Rozália IV/3., IX/1., XI/4.
HORVÁTH János IV/1.
HORVÁTH Richárd I/2., III/1., X., XI/4.

IVASIVKA Mátyás VI/9., X

JÁKI Adorján II/2., II/4.
JÁMBOR Ottó V/3., XI/4.
JÁNOS XXIII. pápa XI/5.
JÓFÖLDI Tibor VI/7., VI/8., XI/1., XI/2.
JÓFÖLDI Zsuzsa IX/2.
JÓZSEF II. Előszó

KÁDÁR Jenő VI/7., VI/9.
KAFFKA Károly V/2.
KALMÁR Ödön I/1., I/3., II/4., II/5., III/1., IV/1., IV/4.,
V/1., X.

KAMARÁS János VI/4., VI/8., VI/9.
KÁNYA Zsuzsa V/4., IX/1.
KAPOSI István X.
KARÁCSONYI Sándor Előszó
KAUTSKY Emil VI/10.
KECSKÉS Pál VI/9.
KEGLEVICH István III/6.
KEGLEVICH László II/4., II/5., IV/2., IV/3., XI/3., XI/4., XII/1.
KERÁNYI Károly XI/2.
KERESZTY Zsuzsa IX/1.
KESZTHELYI Ferenc III/2., X., XII/1.
KISBERK Imre VI/10.
KIRCHKNOPF György VI/9.
KISS Márta VI/8.
KOLONTAI Bea IX/2.
KOLONTAI Judit IX/2.
KOPÁCSI Sándor XII/1.
KORNAI Tamás VI/7., VI/8.
KOSZTER atya Előszó., VI/9.
KOVÁCS Gyula II/4.
KOVÁCS József II/2.
KOVÁCS Tünde IX/2.
KOZMA Imre XII/1.
KÖLLEY György I/3., III/3., III/6., IV/2., V/4., VI/7., VI/9., VII,
X, XI/4.
KÖRMENDI Edit IX/1., XI/2.
KÖRMENDY Szilveszter II/4., II/5., IV/2., IV/3., IX/1., XI/3., XI/4.,
XI/6., XII/1.
KÓVÁRY Péter VI/9.
KUSTER-KANIZSAI Zsófia IX/2.
KÜHN Szaniszló IV/1.
LADIK János V/2.
LADOCSEI Mária IX/1.

LANTOS Gábor VI/4., VI/8., VI/9.
LANTOS Miklós VI/4., VI/8.
LÁNYI Ildikó VI/8., IX/2.
LATINOVITS Zoltán I/2., I/3.
LUKA László II/4., II/5., IV/2., V/1., IX/1.
LUKÁCSI Sándor II/1.
MAKKOS Emese IX/2.
MARCZELL Mihály Előszó
MAROSI György Cézár V/4.
MAYER Móric IV/1.
MÁHR Dezső VI/10.
MÁHR Géza VI/10.
MERÉNYI Gyula Engelbert I/2., III/1., X., XI/3., XI/4.
MÉREI Ferenc XII/1.
MÉSZÁROS László I/3.
MEZEY Bertalan V/1., V/2., V/5., XI/4., XI/5., XII/1.
MIGAZZI Kristóf Előszó
MINDSZENTY József Előszó, II/5., IV/1., IV/4., V/3.
MOSONYI Loránd IX/1.
MORELLI Edit VI/8., IX/2.
NAGY Júlia IX/1.
NASZÁLYI Emil IV/1.
NASZLADY Attila V/2.
NEMES László I/3.
NEMES Zoltán I/3.
NESZMÉLYI József X.
NOBILIS Gábor I/3., II/4., II/5., III/1., V/1., V/2., V/3., V/4., V/5.,
X., XI/4., XII/1.
NOBILIS György V/2., VI/3., VI/8., VIII.
NYÍRI Tamás II/5.
OLOFSSON Placid X.
OSZVALD Edit IX/1.

ÖRDÖGH-ÖRKÉNYI János III/5.

PALLOS Bernardin XI/4.

PAPP Ferenc VI/10.

PAPANEK Gábor VI/8., VIII., XI/2.

PATAKI Vidor I/2.

PERGOVÁ CZ Erzsébet V/2., VI/8., IX/2.

PÉTERI István V/4.

PIUS XII. IV/3.

POMÁZI Celesztin I/2.

PROHÁSZKA Ottokár Előszó, VI/9.

QUITTNER Pál V/4.

RÁCZ Sándor XI/6.

RAJK András VI/2., VI/9., VI/11., VIII., IX/2., XI/2., XII/1.

RÁTAI Csaba VI/8., XI/2.

RÉTI László III/4.

ROBOGÁNY Imre VIII.

RÓNA-TAS András II/1., II/2., II/4., II/5., IV/2., V/1., V/2.

ROSDY Pál II/4.

ROSKOVÁNYI Iván V/4.

ROZGONYI György II/4., II/5., V/1., V/2., V/3., V/4., V/5.,
VI/1., VI/2., VI/3., VI/4., VI/5., VI/6., VI/7., VI/8., VI/9.,
VI/10., VI/11., VII., VIII., IX/2., X., XI/1., XI/2., XI/3.,
XI/4., XI/6., XII/1.

ROZGONYI Katalin IX/2.

ROZGONYI Zsuzsa V/2.

RÓZSA Mária IX/1.

RÓZSAVÖLGYI László III/4., III/6.

ROZVÁNYI Iván II/4., XI/4.

SAÁD Béla X.

SÁNDOR Dénes I/3.

SÁNDORFFY György VI/2., VI/8., VI/9.

SCHILLING Roger I/2., VI/1.

SCHÜTZ Antal VI/9.
SCHWARZ - EGGENHOFFER Artúr XI/4.
SELMECZI Vilmos III/3.
SÍK Sándor Előszó, III/3.
SIMIG András VI/8.
SIMIG Gábor VI/4., VI/8 .
SIMON Lambert II/4.
SOLTÉSZ Jenő V/3., XI/4.
STÉGER István II/15.
STRONOFFER Zoltán V/4.
SUCHARD bíboros VI/9.

SZABÓ Imre IV/3.
SZEKENI Éva VI/8., IX/2.
SZEKENI Nándor VI/4., VI/8., VI/9.
SZENTES Ervin VI/8.
SZENTIRMAI Erika V/2.
SZENTKÚTI Pál VI/2., VI/7., VI/8., VIII.
SZIGETI József V/3.
SZILY János Előszó
SZKLADÁNYI Ákos III/6.

TALKÓ Mária V/2.
TARNAY Gyula III/1., V/1., V/2.
TELEKI Pál Előszó
TÉGLÁS Gábor III/2.
TERESTYÉNI Ferenc II/1.
TÓTH Tibor VI/10.
TÓTH Tihamér Előszó, V/2., VI/9.
TÓTH Zoltán VI/4.

ÜTŐ Tamás VI/8.

VÁMOSI Márta V/1., IX/1.
VASBÁNYAI Ferenc XI/1.
VASS Mária V/2.

VASS Tamás X.
VARGA István XI/4.
VASTAGH Teobald I/2.
VAYER Tamás VI/9.
VÉRTESI Mária VI/8.
VÉNUSZ Gyula V/2.
VERES Gábor VI/7., VI/8., VIII.
VIDA Gábor IV/2.
VILLÁMSUGÁR III/3., VII.
VISONTAI József V/4., VIII.
VITÁNYI György III/1.
VOJNITS Pál V/4., VI/2., VI/7., VI/8., VI/9., VI/10., XII/1.
WERNER Alajos XI/6.
ZAKAR Polikárp V/2., XI/3.
ZEMPLÉN György IV/1.
ZSOLT Zsigmond X

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM

Történelmi előzmények (Előszó helyett...)	7
Bevezető sorok	17
I. VOLT EGYSZER EGY SZENTIMREVÁROS	19
1. Középosztály? Keresztény?	19
2. A ciszterciek gimnáziuma	21
3. Cserkészzet	24
4. Változó díszlet	26
II. FOLYTATÁS: A FÖLD ALATT	29
1. A ciszterci gimnázium kiűzetés után	29
2. Az apostol-körök	32
3. Indiánosdi	34
4. Régi keretek új tartalommal	35
5. Útelágazás	39
III. ÉS MÉG SOKAN MÁSOK	46
1. Berci bácsi kórusa	46
2. Ciszterci-szigetek	48
3. Cserkész-vonal	50
4. Regnum Marianum	52
5. Piarista-vonal	55
6. Önképzőkörök	55
IV. A BARLAY-VONAL	57
1. Egy „lánglélek” pályakezdése	57
2. Építőkövek	64
3. Rejtőzködés, bújdosás, lebukás, begyűjtés	71
4. Egy karizmatikus vezető fekete-fehérben	75

V. A „FŐNÖKI”	78
1. Keretek és célok.....	78
2. Tartalmak és formák.....	82
3. Keresztény Front.....	86
4. Magányos farkasok	89
5. 1961. Február 6.	93
VI. ROZGONYIÉK: A TÖMEGMOZGALOM	95
1. Egy vezető szárbaszökkenése	95
2. Szerveződés.....	98
3. Akik abbahagyták.....	102
4. Haladás és UVATERV	104
5. Mozgatórugók	108
6. Csoportmunka.....	109
7. Kalandok.....	117
8. Csoportvezetők	121
9. Pedagógia, vezetőképző, muníció	128
10. Táborok	141
11. Rozgonyi György és Rozi Gyurka	156
VII. KÖZJÁTÉK: 1956	161
VIII. A FÓRUM	165
IX. LÁNYOK A MOZGALOMBAN	169
1. Lány-vonal a Barlay-ágon.....	169
2. Lányok a Rozgonyi-vonalon.....	176
X. KLERIKUSOK A MOZGALOMBAN.....	193
XI. A VÁDLOTTAK PADJÁN.....	200
1. Kívülről	200
2. Tanúk és gyanúsítottak.....	203
3. A vádlottak	206

4. A perek	211
5. Koncepciók a koncepciók perről	216
6. Börtönben	218
XII. MÉRLEG.....	221
1. Sorsok	221
2. Súly a latban	236
Névmutató	239

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az ateista politikai diktatúra idejében Magyarországon a hatalom egyházellenes erőszakszervei (ÁVO, ÁVH, BM, ÁEH) által megtévesztett, megfélemlített vagy megzsarolt egyházi és világi személyek nehéz sorsával egyidőben az egyház ismeretlen — és napjainkban mindjobban ismertté váló — hitvallóinak, vártanúinak és egzisztenciájukat feláldozó „fehér vértanúinak” sora „írta” életével és szenvedésével a magyar egyháztörténelem legfényesebb lapjait.

A budai Szentimreváros ciszterci plébániáján a sekrestye-katolicizmust nem tűrő élő egyház az ötvenes–hatvanas–hetvenes évek üldözése miatt földalá kényszerítve élte tovább mozgalommá sűrűsödött aktív hitéletét — ahogy lehetett. Hungária jelvény nélküli cserkészingben, tele élménnyel, vezető-képzéssel, indián romantikával, szamizdat jellemnevelő és keresztény világnézeti irodalommal, apostolok felkészítésével, látókört bővítő önképzőkörökkel, lakásokon, turista egyesületekben, kirándulásokon és táborokban. Minden változatos szerveződés és tevékenység mögött egyetlen főmotívum állt: *a személyes Isten hitének fenntartása és átadása* a fiatalabb generációk részére.

Kamarás István avatott szociológus fáradhatatlan érdeklődéssel vallatta a szentimrevárosi „mozgalomban” részt vett hajdani fiatalokat, hogy őszinte válaszaikkal hitelesen tárják fel a helytállás és az emberi gyengeségek rendkívüli időszakát. A szerző nem csak a politikainak minősített hitéletért kapott börtönövekről számol be, de tárgyilagos leltárt készít a hajdani fiatalok mai életének alakulásáról is.

A „Búvópatakok” felszínre törtek, és a visszaemlékező szociográfia rendszerezettségével hozták magukkal a szentimrevárosi földalatti egyház életéről, szenvedéséről és tanúságtézéséről szóló üzenetet.